

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

MEGÚJULÓ HAGYOMÁNYOK

A református oktatás örökségátadási folyamatai

a rendszerváltás után

Írta: Lőrincz Mónika Mária

Témavezető: Dr. Nagy Éva

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

DEBRECEN, 2021

MEGÚJULÓ HAGYOMÁNYOK

A református oktatás örökségátadási folyamatai a rendszerváltás után

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a **Néprajz tudományágban,**
Művelődés- és vallástörténet, népek, régiók és kultúrák Közép-Európában – alprogram
keretében

Írta: **Lőrincz Mónika Mária, okleveles művelődésszervező bölcész**

Készült a **Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája (Néprajz Doktori**
Programja) keretében

Témavezető: Dr. Nagy Éva

.....

A doktori szigorlati bizottság:

Elnök: Dr.

Tagok: Dr.

Dr.

A doktori szigorlat időpontja:

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

Elnök: Dr.

Tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja:

NYILATKOZAT

Én Lőrincz Mónika Mária teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2021.

.....

Lőrincz Mónika Mária

Tartalom

1	BEVEZETÉS	9
1.1	Kutatási kérdések	10
1.2	Hipotézisek.....	11
1.3	Kutatási módszer	11
2	A HAGYOMÁNY FOGALMA (A NÉPRAJZ MEGFOGALMAZÁSA SZERINT).....	14
3	AZ OKTATÁS A REFORMÁTUS HAGYOMÁNY RÉSZÉ	18
3.1	Az egyházi oktatás kezdetei, a hagyományok kezdete – rövid történeti áttekintés.....	18
3.2	A református egyházi oktatás kezdetei.....	23
3.2.1	Felekezeti oktatás helyzete az Erdélyi fejedelemségben és Királyi Magyarországon, a protestantizmus kezdetei.....	23
3.2.2	Az osztrák ellenreformáció időszaka	24
3.2.3	A XIX. századi polgári korszak, A kiegyezést követő időszak.....	26
3.2.4	„Világító lámpásként”. Hagyományörzés, menedék a 1948-1993 közötti időszakban	28
3.2.5	A református oktatás megújulása a rendszerváltást követően.....	30
3.3	A református oktatás hagyományelemei	33
4	GYARAPODÓ INTÉZMÉNYEK: AZ EGYHÁZ MINT MENEDÉK.....	36
4.1	Intézményalapítás zsinati ciklusonként	36
4.2	A református többlet.....	38
4.3	A református középiskolák identitása	41
5	A NAGYMÚLTÚ REFORMÁTUS KOLLÉGIUMOK HAGYOMÁNYAI	43
5.1	Sárospataki Református Kollégium.....	43
5.2	A Ráday Kollégium.....	44
5.3	A Debreceni Református Kollégium hagyományai	45
5.3.1	Szupplikáció	46
5.3.2	Legáció	47

5.3.3	Kántus.....	48
5.3.4	Fikaavatás.....	50
5.3.5	Hitoktatás, erkölcsi nevelés, reggeli áhítatok.....	51
5.3.6	Önképzőkörök	52
5.3.7	Szociális érzékenység, „jótétemények”	53
5.4	A Pápai Református Kollégium tradíciói	54
5.4.1	Pápai egyenruha	56
5.4.2	A cserkészet.....	57
5.4.3	Diáklap	57
5.4.4	Egyedi elnevezések, beavatási szokások.....	57
5.5	A Nagyenyesi Református Kollégium	58
6	A KUTATÁS EREDMÉNYEI: HAGYOMÁNYOK AZ EGYHÁZI OKTATÁSBAN..	61
6.1	A válaszadók	64
6.2	Az intézmények vizsgálata.....	65
6.3	Hagyományelemek megjelenése	69
6.4	Kórus	71
6.5	Iskolai (alkalmi) viselet.....	74
6.6	Felekezeti intézmények ünnepeinek sajátosságai.....	80
6.6.1	Kitekintés a felekezeti tanintézetek jeles napjaira.....	80
6.6.2	Református intézmények ünnepi sajátosságai	81
6.6.3	Római katolikus intézmények ünnepi sajátosságai	84
6.6.4	Görög katolikus intézmények ünnepi sajátosságai.....	86
6.6.5	Magyarországi Krisna-tudatú Hívők ünnepi sajátosságai	87
6.6.6	Baptista intézmények ünnepi sajátosságai.....	88
6.6.7	Evangélikus intézmények ünnepi sajátosságai	88
6.7	Önképzőkörök	89
6.8	Köszönés	92
6.9	Cserkészet.....	93
6.10	Kiadványok	96

6.11	A felekezeti oktatási intézmények saját versenyei	101
6.12	Alapítványok	105
6.13	Ösztöndíjak.....	108
6.14	Egyéb szokások, jellegzetes helyi sajátosságok	110
6.15	Összegzés	111
7	A MAGYAR REFORMÁTUS FELSOÓKTATÁS MEGÚJULÓ HAGYOMÁNYAI .	115
7.1	Bevezetés.....	115
7.2	Történeti háttér	116
7.3	Megújuló edukáció.....	119
7.4	A 2016/17-es év statisztikai adatainak elemzése.....	119
7.5	A hazai református felsőoktatási intézmények.....	122
7.6	Károli Gáspár Református Egyetem.....	124
7.6.1	A kezdetek.....	125
7.6.2	Napjaink hagyományai.....	126
7.7	Debreceni Református Hittudományi Egyetem.....	128
7.7.1	Önképző-körök.....	130
7.7.2	Csokonai önképzőkör. 1942.....	132
7.7.3	Ösztöndíjak, segélyezések és adományok.....	132
7.7.4	Áhítatok.....	133
7.7.5	Legáció	133
7.7.6	Kórus és a hangszeres oktatás	134
7.7.7	Alapítványok	134
7.7.8	Egyenruha.....	136
7.7.9	Napjainkban	137
7.8	Sárospataki Református Teológiai Akadémia	141
7.8.1	Önképző körök	141
7.8.2	Alapítványok, ösztöndíjak.....	142
7.8.3	Diáklapok, folyóiratok.....	142
7.8.4	Bibliakörök, reggeli áhítatok.....	143

7.8.5	Egyenruha.....	143
7.8.6	Szupplikálás	144
7.8.7	Államosítás, megszűnés	145
7.8.8	Újrakezdés.....	145
7.9	Pápai Református Teológiai Akadémia.....	147
7.9.1	Alapítványok, segélyezések	148
7.9.2	Legáció	149
7.9.3	Önképzőkörök	149
7.9.4	Újjáéledő hagyományok.....	149
8	HATÁRON TÚLI REFORMÁTUS FELSOŐOKTATÁS (MAGYAR NYELVŰ).....	153
8.1	Selye János Egyetem Református Teológiai Kar	153
8.2	Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Kar (Kolozsvár, Románia).....	155
8.3	Partiumi Keresztény Egyetem.....	158
8.4	Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem	158
8.5	A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet.....	158
8.6	II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola	160
8.7	A református felsőoktatás vizsgálatának összegzése	161
9	ÖSSZEGZÉS.....	164
10	Doktori (PhD) értekezés tézisei.....	167
I.	Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása.....	171
10.1	I.3. Hipotézisek	172
II.	Az alkalmazott módszerek vázolása.....	174
III.	Az értekezés eredményeinek tézisszerű felsorolása	175
IV.	Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások	178
V.	A szerző további konferencia előadásai	180
VI.	A szerző további publikációi	183
11	IRODALOMJEGYZÉK.....	185
12	INTERNETES FORRÁSOK	200
13	ADATKÖZLŐK	204
14	MELLÉKLETEK, DIAGRAMOK, KÉRDŐÍVEK	206
14.1	Református kérdőív	206

14.2	Felekezeti kérdőív	212
14.3	Kérdőívek feldolgozása.....	218
15	FÉNYKÉPEK.....	268
16	ÁBRAJEGYZÉK	272

1 BEVEZETÉS

*„Dicsérlek titeket, hogy emlékeztek minden tanításomra, és úgy tartjátok meg a hagyományokat, ahogyan átadtam nektek.”
1Kor. 11.2*

Kutatásom témája a református egyházi oktatás hagyományainak, újrászerveződésének vizsgálata a rendszerváltástól (1989–90) napjainkig (2020) Magyarországon, különös tekintettel a Tiszántúli Egyházkerületre. A magyarországi művelődéstörténet 1990-től napjainkig terjedő időszaka meghatározó kultúrpolitikailag és oktatásügyileg az egyházak életében. A vallási hagyományok megújulásának vizsgálata a felekezeti oktatásban, ezen belül a református oktatásban a XXI. században időszerűvé vált – figyelembe véve a tradíciók újjáéledéséhez szükséges időt –, már megfoghatóvá, vizsgálhatóvá vált a „református többlet”.¹

Az egyházak hazánkban a kezdetektől² foglalkoztak oktatással, fennmaradásuk zálogának, alapvető hagyományuk egyikének is tekinthetjük. A lelkészutánpótlás mellett az alapfokú oktatástól kezdődően egyre nagyobb arányban igyekeztek bekapcsolódni a fiatal nemzedék nevelési folyamatába, hiszen a hit továbbadása megfelelő közegben biztosítva az egyházak túlélésének, növekedésének alapja. A felekezeti oktatás vizsgálata során nagy választóvonal húzódik az 1948 előtti, illetve az 1990 utáni időszak között. Tudjuk azt, hogy

„1948. június 16-án került sor az egyházi iskolák államosítására: az 1948. évi XXXIII. tv. rendelkezett a nem állami iskolák fenntartásáról, az állam által való átvételéről, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vételéről és személyzetének állami szolgálatba való átvételéről. Ennek alapján a helyi állami tanügyi szervek mindenütt – ellenszolgáltatás nélkül – állami tulajdonba vették a korábban nem állami iskolákat. ...Megkezdődött a szocialista iskolarendszer kiépítése.”³

Az 1989–90-es években épp ezért elenyésző volt az egyházi oktatás száma a korábbiakhoz képest. 1993. július 12-én az országgyűlés elfogadta a közoktatásról szóló LXXVIII. törvényt, mely deklarálta az iskolaalapítás és iskolafenntartás szabadságát, ezen a területen nagy változások kezdődtek. A rendszerváltozás folyamatában hatályon kívül helyezték az egyházak működését korlátozó jogszabályokat és intézkedéseket. Ennek kapcsán megindult

¹ Lásd bővebben a dolgozat 4.2 fejezetében.

² Hazai viszonylatban már az első esztergomi zsinat előírta 1100-ban a nép oktatását. „A zsinat az egyháziaknak előírja, hogy a nagyobb egyházakban az evangéliumra, a szent leckére és a hitvallásra, míg a kisebbekben a hitvallásra és az Úr imádságára oktassák a népet. A külföldi törvényekben hasonló rendelkezést találunk” Závodszy 1904: 97. <http://www.jmvm.papa.hu/taxonomy/term/8643> (letöltve: 2019.11.21.)

³ Kollega 1996–2000: V-470.

az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása is kárpótlás keretében. Újból lehetővé vált felekezeti oktatási intézmények alapítása.

Kutatásom célkitűzése, hogy ezen folyamatot, a református egyház oktatási intézményein keresztül vizsgáljam meg, különös tekintettel a Tiszántúli Egyházmegye intézményeire, keresve a megújuló hagyományokat, újonnan létrejött intézmények esetében a kialakuló szokásrendszert. Fontosnak tartom a Debreceni Református Kollégium (DRK) vizsgálatát, amely az egyetlen fennmaradt református gimnázium volt 1952-től a kilencvenes évek elejéig. Ezen a példán lehet nyomon követni a hagyományok őrzését, fenntartását, megújítását.

A témaválasztás indoklása: 2014 és 2016 között felnőttképzési szakértőként részt vettem a Református Pedagógiai Intézet munkájában. 167 köznevelési intézmény (200 fölötti feladatellátási helyen) közel 5000 pedagógusával dolgoztam munkám során. Közvetlen családi kapcsolat is inspirált, hogy foglalkozzak a témával. Mindezek miatt érdekel, hogyan sikerült újraépülnie ennek a rendszernek. Mai napig kitüntetett figyelemmel kísérem a református oktatás intézményeit, több munkakapcsolatot tartok fenn ebben a körben. Megfigyeléseket végeztem a Református Pedagógiai Intézetben és intézményeiben is. Több mint 200 strukturált és nyolc strukturálatlan interjút bonyolítottam le az eltelt időszakban, melyek mind részét képezik a disszertációmnak.

1.1 Kutatási kérdések

- A fennállásuk óta folyamatosan (szünet nélkül) működő intézmények hagyományai erősebbek, ezáltal iránymutatóvá válnak az újonnan létrejötték számára?
- Átörökök a református nevelés hagyományai azon intézmények életébe, melyek több mint 40 évig egy teljesen más szellemiség mentén működtek?
- Mit ad a református szó az iskola nevében szerepelve, csak a fenntartó más, vagy megfogható a velejáró plusz érték is? A vallás alapértékei, a vallási hagyományok mennyire hatják át az oktatást?
- Mennyi idő kell ahhoz, hogy egy iskola „reformátussá” váljon? Mennyi idő alatt lesznek hagyományai? Ezek többségében újak, vagy esetleg átveszik a tradicionális intézményektől?
- Van-e különbség az különböző felekezetű oktatási intézmények hagyományai között?
- A kutatás elején gyűjtött és összeállított hagyományelemek megtalálhatók az intézményekben? Milyen mértékben? Van-e ezeken kívül más, ami meghatározó?

1.2 Hipotézisek

A kutatási cél kitűzése során felmerült kérdések alapján a következő **hipotéziseket** tettem:

- Azok az intézmények, melyek folyamatosan tudtak működni, tradicionális hagyományokat tartanak fenn, irányadóak az újrakezdőknek, és a közelmúltban létrejötteknek.
- A református nevelés hagyományai újrászerveződtek. Többségében a régi hagyományokra építenek, kutatják és felelevenítik ezeket. Minimum 10-15 év kell a hagyományok kialakulásához, beépüléséhez. Létrejönnek új szokások is, melyeket a XXI. század igényei hoznak létre.
- A vallás alapértékei áthatják az oktatást, ebben szerepet játszik a Magyar Református Egyház elvárásrendszere, a fenntartó személye, és az iskola átvételének ideje is (más a helyzet az utóbbi években átvett intézményekkel, mint a református gyökerű iskolákkal, óvodákkal).
- Az egyházi iskolák hozzáadott értéke kimutathatóan nagyobb, a tanárok személyisége, a támogató szemlélet és az értékrend összességében segítik a jobb teljesítményt.
- A református intézményekben a tradíciók megőrzésére és továbbvitelére nagy gondot fordítanak.
- A református oktatás hagyományai újjáépíthetők, és megerősítik az intézményt. A folyton megújuló református nevelést/oktatást hagyományai teszik állandóvá.
- Nem teljes mértékben azonosak az oktatás hagyományai a felekezeti organizációban, vannak egyedi jellemzők, de ökumenikus jellemzők is (főként a protestáns és katolikus felekezetekkel).
- A hagyományelemek többsége megtalálható az intézményekben, esetleg csökkenő mértékben a korábbi századokhoz képest. A megújulás jegyében találunk a XXI. századra jellemző, modern, új szokásokat is, melyek hagyománnyá válnak/tak.

1.3 Kutatási módszer

A református nevelés megújuló hagyományainak kutatása több szinten zajlott és több módszerrel valósult meg. A néprajzi kutatások szükségszerű része, a *terepmunka*. Az etnográfiai terepmunka. Az etnográfiai terepmunka a munkám része volt 3 évig. Református intézményekbe jártam, és az oktatást/nevelést vizsgáltam, segítettem a pedagógusok munkáját.

A lehetőséget felismerve, rendszeresen folytattam *félig strukturált interjúkat*, esetenként *narratív interjúkat* kutatási témámban. Mindeközben nagy mennyiségű tárgyi emléket gyűjtöttem (diáklapok, évkönyvek, református kiadványok, néprajzi írások, szakkönyvek, fotókon megörökített hagyományokról). Családi érintettség alapján rálátásom volt mind a református iskolák, mind az állami fenntartású intézmények működésére, ez nyújtott segítséget a hipotézisek felállításakor. Jelenleg oktatásirányításban dolgozom kutatóként, ahol felülről látom a felekezeti és állami intézményeket működésükben. Más-más szerepben más-más oldalról érkeztek benyomások, ezeket ötvözve kezdem meg kutatásomat.⁴

Az oktatástörténeti részek és az intézményi bemutatások javarészt *szekunder kutatási módszerrel, források feldolgozásával, szakirodalom olvasással* készültek, levéltári munka (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára) eredményei. Több esetben online elérhető levéltári adatbázist használtam (pl. a Hungaricana adatbázisait, a Magyar Tudományos Akadémia online könyvtárát, a MEK – Magyar Elektronikus Könyvtár elérhető dokumentumait), valamint a Debreceni Református Hittudományi Egyetem és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában folytattam kutatómunkát. Több intézménytől kaptam helyi kiadványokat, évkönyveket, jubileumi emlékkönyvet, melyeket felhasználtam (Debreceni Református Kollégium, Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziuma, Kölcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola). Az intézményekre vonatkozó számadatok tekintetében elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal, a Református Pedagógiai Intézet, a Magyar Református Egyház Oktatási Irodájának statisztikai adatait, valamint más, a témában kutatók⁵ és saját gyűjtésem eredményeit használtam fel. Az intézmények

⁴A kutatói szerepek befolyásolhatják a kutatás eredményét. A kutató terepen kialakított kapcsolatait a terepmunka során elősegíthetik az adatfelvételeket, hozzájárulnak a bizalom kialakulásához. Ez elősegítheti a kutatás lefolytatását. Azonban az érintettség előidézheti a kutató tisztánlátásának sérülését, ezáltal eredményei is megkérdőjeleződhetnek.

„Vannak kutatók, akik a résztvevő, a bennszülöthöz minél közelebb álló kutatói pozíció mellett törnek lándzsát. Ez különösen fontos, például kisebbségek vagy egyéb identitások vizsgálatakor: az azonos csoporthoz tartozás lehet ilyenkor a bizalom záloga.” „Sőt a kívülállásnak is lehetnek előnyei, megkönnyíti a megismerés objektivitását. Az insider-outsider dichotómia különösen élesen vetődik fel a subaltern vagy posztkoloniális megközelítésekhez közel álló *native anthropology* (bennszülött antropológia) módszertanában.” Feischmidt 2007: 226.

⁵Többek között Kopp Erika református középiskolákra vonatkozó kutatásai (Kopp 2005), Jancsó Tamás adatai a magyarországi felsőoktatási intézmények területi és hallgatói létszámalakulása – különös tekintettel az 1989 utáni időszakra (Jancsó 2010), Győri L. János nagy mennyiségű történeti kutatása a Debreceni Református Kollégiumra vonatkozóan (Győri szerk. 2013), Pusztai Gabriella és kutatócsoportjának a felekezeti felsőoktatásra vonatkozó eredményei, publikációi elsősorban Észak-Kelet Magyarországra vonatkozóan (Pusztai–T. Molnár Torkos 2000), Neszt Juditnak a középfokú elemi iskolai tanítóképzők intézményrendszerének kiépülésével kapcsolatosan (Neszt 2014), Szenczi Árpád munkájára a nagykovácsi

kiadványait több esetben már honlapjukon találtam meg, így előszeretettel kerestem fel a vizsgált intézmények honlapjait is.

Empirikus, primer kutatásom legnagyobb részét a két *kérdőív* adta, mely részben *kvantitatív*, részben *kvalitatív* adatokat is tartalmazott. Ennek oka az volt, hogy nem csupán mérhető, statisztikai számokban kifejezhető kérdéseket, válaszokat tartalmazott a *kérdőív*, a kérdések fele az interjú módszerei szerint készült, feltáró, kifejtő jellegű volt. 220 adatközlő mutatta be felekezeti intézményének hagyományait rendszerezve a feltett kérdések mentén. Bár ezekre a kérdésekre nem volt kötelező a válaszadás, mégis nagy arányban érkeztek értékelhető válaszok. Annyira meghatározó volt ez az adattömeg, hogy teljes feldolgozása majd két évig tartott, kiegészítve időnként intézmények felé tett megerősítő kérdésekkel. A kisegyházak válaszai kuriózumnak számítanak a felekezeti oktatásban végzett korábbi kutatásokhoz képest, ugyanis nem találtam máshol feltáró adatot ezekben a kérdésekben. Ez ad magyarázatot a válaszok több esetben teljes terjedelemben való közlésére is.

A *mintavétel* a református intézmények *kérdőíves* kutatása esetében tervezetten a teljes intézményi kör 100%-a volt, és az összes intézmény 60%-a adott választ. Földrajzi, ellátási terület tekintetében a *mintavétel reprezentatív* volt, mivel a válaszadói kör (*a minta*) lefedte az intézmények (*sokaság*) összesített jellemzőit, paraméterei megegyeztek annak jellemzőivel. A *kontrollkutatás* a többi felekezeti intézmények felé fordult célzott megkereséssel, így biztosítva a *mintavétel reprezentativitását* mind területi, felekezeti, méretbeli, feladatvégzés szerinti szempontból. A *mintavétel* kisebb volt százalékosan (28%). Az elvárt mennyiség a 100 válaszadó volt, és ez megvalósult (117 fő válaszolt). 2016/17-es tanévben 1220 feladatellátási helyen, közel 600 intézményben valósult meg felekezeti oktatás, nevelés (ebből 170 intézmény református volt). *Adatközlők* voltak a kutatásban egyfelől a *kérdőív* nyitott kérdéseire válaszolók, másrészt a *strukturált és félig strukturált interjúk, beszélgetések* során részt vett pedagógusok, fenntartók, volt diákok.

tanítóképzés történetéről (Szenczi 2008), valamint Simon Krisztián hagyományokra, szokásokra vonatkozó kutatásai a 21. századi Bihari térségekben (Simon 2015).

2 A HAGYOMÁNY FOGALMA (A NÉPRAJZ MEGFOGALMAZÁSA SZERINT)

A református egyházi oktatás hagyományainak vizsgálata során először azt a kérdést szükséges tisztázni, **mit értünk hagyomány alatt?** A magyar néprajz tudományterületén elsőként Viski Károly különíti el a tárgyi és a szellemi kultúra emlékeit, jelenségeit. A tárgyi részt *hagyatékként*, a szellemi részt *hagyományként* definiálta:

„a szellemi része azokkal a képződményekkel foglalkozik, amelyek a közösség lelkében, a néplélekben keletkeztek, benne élnek, s hagyományként szállnak nemzedékről nemzedékre.”⁶

Ebben az értelmezésben a hagyomány a kulturális jelenségek szellemi része tehát. A tárgyi örökség az anyagi, megfogható *hagyatéék*.

Györffy István is ezen gondolatmenet mentén bontja meg a néprajz két nagy területét: a *szellemi javak* – például a *szájhagyományozás és az ősiség* –, valamint az *örökség* (a megörökölt anyagi javak). Megkülönbözteti az úri középosztály hagyományait a parasztság néphagyományától:

„a néphagyomány tart meg bennünket magyarnak, a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá.”⁷ „Kodály ezzel ellentétben a hagyományt a népi kultúraként értelmezi, amely állandó harcot vív a nyugati kultúrával a magyar kultúra fennmaradásának érdekében.”⁸ „A hagyomány Edward Shils értelmezésében traditum, vagyis minden, amit a múlt a jelennek átad.”⁹ E szemlélet szerint a hagyománynak elsősorban tudásmegőrző, tudásátmentő feladata van.”¹⁰

A hagyomány, tradíció, néphagyomány és hagyományteremtés fogalmának alakulása könnyebben áttekinthető egy táblázatban.

Tradíció, hagyomány	Traditio latin szó, jelentése: átadás, hagyomány; szokásokon alapuló örökség szokásokon alapuló örökség, amely régebbi korokból írott feljegyzésekben fennmaradt, vagy íratlanul száll nemzedékről nemzedékre, és egy közösségen belül továbbra is érvényesül	A magyar nyelv értelmező szótára
Hagyomány	Régebbi korokból, néha írott feljegyzésekben fennmaradt v. íratlanul, többnyire nemzedékről nemzedékre szálló és vmely közösségben továbbra is érvényesülő szokás, erkölcs, ízlés, felfogás.... Olyan szel-	A magyar nyelv értelmező szótára

⁶ Bátty–Györffy–Viski 1933: 25.

⁷ Györffy 1939:9.

⁸ Simon 2015: 20.

⁹ Shils 1981: 12.

¹⁰ Jakab–Vajda (szerk.) 2016 24.

	lemi alkotások összessége, amelyeket vmely közösség a maga termékéiként ismer, őriz és ad tovább későbbi nemzedékeknek. ¹¹	
Hagyomány	A közösségi magatartásformák és objektivációk nem örökletes programja, a kultúra invariáns-rendszere, a kultúra grammatikája. A hagyomány jelenléte emberi közösségek létének feltétele; az élők világában egyedül emberi közösségek sajátja, amennyiben ezek élettevékenységét a genetikai kódokban rögzített programokon túl olyan szimbolizált jelrendszerek irányítják (pl. a nyelv), amelyek a megtanulás-elsajátítás folyamatában válnak a különféle típusú (szociális, etnikus) közösségek tagjainak birtokává, szervezik ezek viselkedését (→ társadalmi szokás). A hagyomány nem egyéb tehát, mint a szimbolizált jelrendszerek összessége. Helytelen az a néprajzi irodalomban megtalálható gyakorlat, amely a hagyomány köznyelvi értelmét megszorítás nélkül elfogadja, az „ősi”-vel, „örökség”-gel, a tudományszak kutatási tárgyával azonosítja. ¹²	Magyar Néprajzi Lexikon
Hagyomány	Általános értelemben szóbeli tanítás vagy szokás nemzedékről nemzedékre való sértetlen továbbadása, értékek megőrzése. hagyomány (gör. paradószisz, lat. traditio) teológiai értelemben hitet követelő tartalom, üzenet közvetítése, rendszerint szóbeli úton, ritkábban maga az átadás folyamata. A vallásokra általában jellemző, hogy a régi idők gondolatvilágát és életalakítási módját megőrzik és továbbadják. ¹³	Magyar Katolikus lexikon
Hagyomány	„Azt a láthatatlan szervezőerőt, amely a legrégebbi időkben az emberiség megmaradásának egyik legfontosabb feltétele volt, amely kényszerítette eleinket egymás szájáról lesni a szót, egymás kezét figyelve megtanulni a mozdulatot, hagyománynak, idegen szóval tradíciónak nevezzük.” ¹⁴	Kósa László – Szemerikényi Ágnes
Néphagyomány	A néprajz két nagy területe: a szellemi javak – például a szájhagyományozás és az ősiség –, valamint az örökség (a megörökölt anyagi javak). Megkülönbözteti az úri középosztály hagyományait a parasztság néphagyományától, a „néphagyomány tart meg bennünket magyarnak, a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá.” ¹⁵	Györfy István
Nemzeti hagyomány	„A nemzeti hőskor hagyja maga után a nemzeti hagyományt; s nemzeti hagyomány s nemzeti poézis szoros függésben állanak egymással. Ahol ősi hagyomány vagy éppen nincsen, vagy igen keskeny határokon áll, ott nemzeti poézis sem származhatik; az ott születendő énekes vagy saját (tisztulást és folyamat nem található) lángjában süllyed el, vagy külföldi poézis világánál fog fátylát gyújtani; s hangjai örökre idegenek lesznek hazájában. Mert a nemzeti poézis a nemzeti történet körében kezdi pályáját...” ¹⁶	Kölcsey Ferenc
Hagyomány	Viski Károly különíti el a tárgyi és a szellemi kultúra emlékeit, jelenségeit. A tárgyi részt hagyatékként, a szellemi részt hagyományként definiálta: „a szellemi része azokkal a képződményekkel foglalkozik, amelyek a közösség lelkében, a néplelekben keletkeztek, benne élnek, s hagyományként szállnak nemzedékről nemzedékre” ¹⁷	Viski Károly
Hagyomány	A hagyomány Edward Shils értelmezésében traditum, vagyis minden, amit a múlt a jelennek átad. ¹⁸ E szemlélet szerint a hagyománynak elsősorban tudásmegőrző, tudásátmentő feladata van. ¹⁹	Edward Shils

¹¹ Bárczi–Ország (szerk.) 1959–1962

¹² Ortutay (főszerk.) 1977 <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-898.html> (letöltve: 2021.06.06.)

¹³ Tradíció Magyar értelmező szótár 1993 <http://lexikon.katolikus.hu/H/hagym%C3%A1ny.html> (letöltve: 2020.02.11.)

¹⁴ Kósa–Szemerikényi 1973: 9.

¹⁵ Györfy 1939: 9.

¹⁶ Kölcsey 1826 <https://mek.oszk.hu/06300/06367/html/01.htm#184> (letöltve: 2021.06.06.)

¹⁷ Viski 1937: 25.

¹⁸ Shils 1981: 12.

Hagyomány	Nemzedékről nemzedékre átadott és felhalmozott ismeret, tapasztalat, emlékezet. ²⁰	Halász Péter
Hagyomány	A hagyomány nem történeti, hanem társadalmi fogalom, s állandó változásban, átalakulásban van. A hagyomány gyarapodik a tudatalattiból és a történelemből, de ezekből ki is küszöbölődik. A hagyomány természetesen magában foglal minden innovációt is, amelyet a közösség befogad. A hagyomány a kultúrában manifesztálódik. A korábbi népi tudás öröklődik – variálódva és folyamatosan kopva – egyik nemzedékről a másikra. ²¹	Gunda Béla
Hagyományteremtés	A hagyományteremtés, korábbi hagyományok újjáélesztése Eric Hobsbawm szerint „kitalált hagyomány”, a magyar folklorisztika erre a hagyományteremtés fogalmát alkalmazza. Hobsbawm 3 típusát különíti el a kitalált hagyományoknak ²² : 1. a társadalmi összetartozást erősítők, 2. intézményeket, státusokat és hatalmi viszonyokat erősítők, legitimálók, 3. valamilyen hitrendszerbe, értékrendbe és viselkedésmintába való belenevelés (elsődleges célja a szocializáció) ²³	Eric Hobsbawm
Kitalált hagyomány	Hobsbawm értelmezésének hazai továbbgondolása: Korábban létező hagyomány felülről irányítottan való felelevenítése, vagy egy (politikai) csoport érdekei érdekében kitalált és ősi hagyományként előadott rítusok. Kovács Ákos összegyűjtött és bizonyított több ilyen esetet (pl. új kenyér ünnepe, aratóünnepek). ²⁴	Kovács Ákos
Néphagyomány	A magyar „hagyomány-felfogás” mai napig megegyezik a Kölcsey Ferenc által (Nemzeti hagyományok 1826) megfogalmazottakkal, miszerint „a magyar »néphagyományok« egyszersmind az egész »magyar nemzet« hagyományai is.	Voigt Vilmos
Elsődleges, másodlagos hagyományok	Noha a hagyományozás és hagyománykövetés a modern társadalomban is szerepet játszik, ez a szerep merőben különbözik attól, amelyet a premodern társadalmakban kellett betöltenie. A hagyomány a szóbeliség viszonyainak tudásmegőrző intézménye... Az ilyen viszonyok között fennálló hagyományokat nevezhetjük elsődleges hagyományoknak... A kiteljesedett írásbeliség viszonyai között peremhagyományokról, maradékhagyományokról és műhagyományokról beszélhetünk. Műhagyományok. Jelesül az úgynevezett nemzeti hagyományok... Ezeket a struktúrákat a másodlagos hagyományosság struktúráinak nevezhetjük. ²⁵	Nyíri Kristóf

[A kiemelések tőlem L. M. M.]

Voigt Vilmos nézete szerint a magyar „hagyomány-felfogás” mai napig megegyezik a Kölcsey Ferenc által (Nemzeti hagyományok 1826) megfogalmazottakkal, miszerint „a magyar »néphagyományok« egyszersmind az egész »magyar nemzet« hagyományai is.”²⁶ Vajda András 2016-os tanulmányában²⁷ a néphagyományok újraélesztéséről ír. A gondolatmenet lényege, hogy a hagyományteremtés, korábbi hagyományok újjáélesztése Eric Hobsbawm sze-

¹⁹ Jakab–Vajda (szerk.) 2016: 24.

²⁰ Halász 2000: 57.

²¹ Gunda 1994

²² Hobsbawm 1983: 9.

²³ Vajda 2016

²⁴ Kovács 2006

²⁵ Nyíri 1994: 969–980.

²⁶ Voigt 2007: 10.

²⁷ Jakab–Vajda (szerk.) 2016

rint „*kitalált hagyomány*”, a magyar folklorisztika erre a hagyományteremtés fogalmát alkalmazza. Hobsbawm 3 típusát különíti el a kitalált hagyományoknak:

- 1. a társadalmi összetartozást erősítők,*
- 2. intézményeket, státusokat és hatalmi viszonyokat erősítők, legitimálók,*
- 3. valamilyen hitrendszerbe, értékrendbe és viselkedésmintába való belenevelés (elsődleges célja a szocializáció)²⁸*

Magam részéről több fogalmat is elfogadhatónak érzek egymás mellett. Egyetértek Voigt Vilmossal abban, hogy valóban még ma is néphagyományokban és nemzeti hagyományokban gondolkodunk, Edward Shils megfogalmazása is közel áll hozzám, hiszek a hagyomány tudásmegőrző feladatában. Számomra teljesen logikus Viski Károly felosztása, többségében én is a szellemi örökséget vizsgálom a református oktatásban, de néhány tárgyi hagyományt is bevonok, hiszen a diáklapok, évkönyvek, egyenruhák léte és fenntartása számomra a hagyomány részét képezik.

²⁸ Hobsbawm 1983: 9.

3 AZ OKTATÁS A REFORMÁTUS HAGYOMÁNY RÉSZE

3.1 Az egyházi oktatás kezdetei, a hagyományok kezdete – rövid történeti áttekintés

Bármelyik fogalmat értjük is hagyomány alatt, az elmondható, hogy az egyházak történetében az oktatásnak hagyománya van. Köztudomású, hogy először egyházak alapítottak iskolákat Magyarországon.²⁹ Évszázadokon keresztül a felekezeti oktatás volt az egyedüli választási lehetőség. A középkorban egyházi iskolákban folyt az oktatás kolostorokban, székesegyházakban, káptalani iskolákban.³⁰ A X–XIII. században többségében a papok, a szerzetesek az írástudók. Még nem létezett a református egyház, épp ezért az oktatás kezdeteinek, vallással való kapcsolatának vizsgálatakor figyelembe kell venni a többi felekezetet is (házánkban elsősorban a katolikus egyházat, mint a legjelentősebbet), szükségszerűen indokolt párhuzamot vonni.

Az oktatott tárgyak ekkor még a 7 szabad művészet:

- I. **Trivium** – a szóval, szöveggel foglalkozó tudományok (Hármas út)
 1. Grammatica – Nyelvtan
 2. Retorica – Retorika, a gondolatok szabatos szóbeli kifejezése
 3. Dialectica – Dialektika, a gondolatok logikus kifejtésének tárgya
- II. **Quadrivium** – a többi négy tudományág közös összefoglaló neve („Négyes út”)
 4. Astronomia – Csillagászat
 5. Aritmetica – Számтан
 6. Geometria – Mértan
 7. Musica – Zene

Szabad művészetnek nevezték, mert azt gondolták, hogy ezek a szabad emberhez méltó tudományok.³¹ Ez a felosztás a bölcsészettudományok és a természettudományok bontás alapját adta azzal, hogy a zene különvált.

²⁹ Pannonhalmi kolostorban 996-tól kezdődött az oktatás.

³⁰ Káptalan által fenntartott iskola, Káptalan: a székesegyházak és nagyobb templomok klérusából a 11/12. sz. fordulóján kifejlődött zárt testület. Tagjai a kanonokok. Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/> (letöltve: 2018.02.14.)

³¹ Glei 2006: 72.

A papi hivatás feladatai közé tartozott a tanítás is. Mindaddig, amíg nem volt kötelező egységes közoktatás, a szerencsés hívek keresztény oktatása a templomban zajlott. A XI. század elején az első esztergomi zsinat kimondta, hogy oktatni kell a népet:

„A vasárnap megüleséről Szent István (1.9.) és Szent László (1.11.) is ismételten intézkedtek. A zsinat is foglalkozik vele s az egyháziaknak előírja, hogy a nagyobb egyházakban az evangéliumra, a szent leckére és a hitvallásra, míg a kisebbekben a hitvallásra és az Úr imádságára oktassák a népet. A külföldi törvényekben hasonló rendelkezést találunk, bár nem tesznek különbséget nagyobb és kisebb egyházak között.”³²

1. ábra *Biblia pauperum* (British Museum)

Az 1279-es budai zsinat már részletesen rendelkezik a templomi hitoktatásról. A középkor végén (a XIII. sz. végétől) már megjelenik a *Biblia pauperum* (szegények bibliája, festett biblia), a kor legnépszerűbb könyvei közé tartozott. Jellegzetessége, hogy miniatúrákkal díszített falmetszetek voltak benne, így előállítása gyors volt és olcsó. Elsősorban német nyelvterületen terjedt el. Mivel a szöveg elenyésző a képekkel szemben, könnyű volt megismertetni az egyházi rend alsóbb rétegeivel, vagy a parasztokkal a bibliai történeteket. Sokak szerint a középkori templomok freskóciklusai is ezt a tanítási célt szolgálták. Sokáig azt vallották, hogy a gyermekek kezdeti oktatása a keresztszülők feladata (1566. nagyszombati zsinat).³³ A tridenti zsinatot

követően megalakult a Keresztény Oktatás Társasága, hazánkban is több helyen. A jezsuiták terjesztették, csoportokra osztották a tanított híveket (kor, nem, lakhely szerint), védőszenteket rendeltek hozzájuk, és kérdezőt, aki a tananyagot kikérdezte.³⁴

³² Závodszy 1904: 97.

³³ Bálint 1937: 28.

³⁴ „A jezsuiták iskoláikban is nagy gondot fordítottak a hitoktatásra. Jól értenek ahhoz, hogy bizonyos hatásos külsőségekkel is emeljék a nyilvános hittani vizsgálatok fényét. Ilyenkor a legtöbbször pompás körmenetet is tartottak, így Besztercebányán az ottlakó két nemzetiség közösen vett részt a körmenetben. Négy csoportba osztva, mindegyik valamelyik szent hordozható szobrát vitte. Az első a Jó Pásztort ábrázolta. A második csoportban hajadonok a Szűzanya szobrát vitték, miközben énekeltek. A harmadik szobrot, Szent Ignácét klerikus ruhába öltözött tanulók vették körül. A negyediket, Szent Alajost spanyol ruhás ifjak kísérték. A kassaiak szintén nemzetiségek szerint három hordozható szobrot vittek a vizsgái körmenet alkalmával. A másvallásúak csodálkozva nézik e fölvonulásokat. A vizsgázó gyermekeket díszruhába öltöztetik. A kérdésekre

A nép oktatása, a keresztény oktatás később is jelen van, például a pásztorokat karácsony tájékán, az öregeket évente egyszer berendelte a pap hitoktatásra. Az ünnepek megünneplése is része volt a kötelezően elvártaknak. Már István király előírta a vasárnap megünneplését, a munka szünetét és a templomba menetelt.³⁵ Sok helyen ez még ismert, megtartott szokás. Gyakran készültek rigmusok a hitélet tanulnivalóhoz, melyek fennmaradtak népi rigmusként, népénekként, kukoricafosztáson, sőt még multságokon is előkerültek.

„Egy az óra egy az Isten az égben, Ki lakozik fenn a magas egekben, Egekben, mennyekben, Lakozzék mi szívünkben.

Két órákor hiszünk hit, reménységben, Bűnös lelkünk és a gyarló testünkben, Örüljünk, örvendjünk, Testünknek ne kedvezzünk.

Három óra éppen annak jele, Hogy egy Isten vagyon három személybe, Atya, Fiú, Szentlélek, Téged Isten szeretlek.

Négy óra éppen annak jele, Hogy Máriát négy angyal vitte mennybe. Örültek, örvendtek, Mikor mennybe fölértek.

Az öt óra éppen annak a jele, Hogy milyen volt Jézus Krisztus öt sebe: Kikeltek, vérzetek, Piros rózsákká lettek.

A hat órát éppen arra gondoljuk, Hat órákor támadt fel a Jézusunk, Megnyílt koporsója, Mikor föltámad.

A hét óra Jézus Krisztus hét szava, Szent Atyjának keresztfáról mit monda Keresztről szívéből, Kinszenvedéséről.

A nyolc óra nyolc boldogságnak célja, Hogy érjünk fel nyolc égen menyországba. Nyolc ég nyolc ajtaja Legyen az kinyitva.

Kilenc óra angyalok kilenc kara, Kilenc órákor volt Jézus halála. Kilencet elverte, Életét bevégezte.

A tíz óra Isten tízparancsolatja, Mózes könyve és táblája mutatja, Tíz római számba Mind föl vagyon írva.

Tizenegy óra annak jele, Munkásokat vittek ki a szőlőbe. Ki volt a szőlő ura? Maga az Isten fia.

Most már itt jön a szép tizenkét óra. Jézus Krisztus tizenkét tanítványa, Végvacsorájával, A húsvéti báránnyal.

Ebből áll a tizenkét óra jele, Mikor mennyit vert Jézus a szívünkbe, Gondoljunk azokra Minden órapontra.

Akármikor ütne a mi végéránk, Azt kiáltja szívünk, lelkünk és a szánk: Mária, Mária, Vigy föl menyországba.”³⁶

A multságokba kevert *hitbéli rigmusok* régi pogány táncünnepekre emlékeztetnek. Nem véletlen, hogy bizonyos vallásos ünnepekkor (böjti időszakban) tiltott volt a tánc. Épp ezért érdekes, hogy fennmaradt temetői halottastánc szokása.³⁷ A református kollégiumokban

vagy a szószékről, vagy pedig valamely emelvényről felelnek. A szülők is ott vannak és gyermekeikkel együtt örülnek a szereplésnek és a kiosztott ajándékoknak. A vizsgálatokat rendszeren Őrangyalok ünnepén tartották meg.” Jánosi 1935: 21. Bálint 1937: 28.

³⁵ Závodszky 1904: 65.

³⁶ Bálint 1937: 28–29.

³⁷ Réthei Prikkel 1924: 93.

eleinte annyira tiltott volt a *tánc*, hogy kicsapták érte a diákot, főleg, ha az „fajtalan” összekapaszkodós tánc volt.³⁸

„A magyarországi református egyház különbséget tett a „fajtalan” táncstílus és az Istennek tetsző táncolási mód között, utóbbi létjogosultságát pedig még bibliai hivatkozásokkal is alátámasztotta.³⁹ A jelenség természetesen teológiailag is magyarázható, hiszen meglehetősen nehéz lett volna betiltani magát a táncolást, amikor a Bibliában nem elítélő módon esik szó róla (erre hivatkozva a tánc évszázadokon keresztül fontos szerepet játszott a katolikus egyházi hagyományokban).”⁴⁰

A török megszállás idején a magyar egyháznak nem volt elég papja, ezért a protestantizmus hatására kialakult a **licenciátusok** (deákok, félpapok) intézménye.

„Feladatuk volt a keresztelek, esketés, egyházkezelő (*benedictio vei introductio novae nuptae seu sponsae*), avatás (*benedictio mulieris post partum*), hitoktatás, az előírt imádságok előimádkozása templomban, az ünnepek, böjtök kihirdetése, vasárnapi oktatás (evangélium, szentlecke, postilla felolvasása, nyomtatott és egyházilag jóváhagyott beszédgyűjteményekből való prédikálás). Ájtatosságok tartása főképpen adventi és nagyböjti időszakban. Körmények vezetése, temetés, halotti beszéd. A hívek közösségének lelki vezetése: nyilvános bűnösök megjavítása, buzdítás húsvétkor a szentségek vételére, a templom gondozása.⁴¹ Ez az intézmény, minthogy hosszú évszázadokon keresztül virágzott, nem tűnt el hatástalanul. A kántorok, később az énekes-emberek, laikus búcsúvezetők, templomi előimádkozók a hagyományok erejénél fogva e licenciátusok utódainak tekinthetők.”⁴²

A bibliafordítások hatása a teljes népességre nagymértékű volt, mivel nem csak a latinul tudók, hanem szélesebb tömegek számára is elérhetővé vált a biblia. Először csak kisebb fordítások jelentek meg, zsoltárok, himnuszok, bibliai történetek, töredékek. Ilyenek voltak a huszita bibliként ismert töredékek (Bécsi-kódex 1466, Mün-

2. ábra Heltai Gáspár Mózes 1. könyve 1551 (foto DRK Nagykönyvtár)

³⁸ Kavecsánszki 2015: 79–81.

³⁹ Tóvay Nagy 2004: 169–260.

⁴⁰ Kavecsánszki 2015: 80–81.

⁴¹ Juhász: 1921.

⁴² Bálint 1937: 9.

cheni-kódex – 1466 a Miatyánk legrégibb ismert magyar szövegével⁴³, Apor-kódex XV. sz. 2. fele), a középkor végén megjelent katolikus fordítások (pl. Festetics-kódex 1493, Példák könyve 1513 körül, Érsekújvári-kódex 1529–31).

Az 1500-as években megjelentek az *első magyar nyomtatott protestáns bibliafordítás-részletek* (Komjáti Benedek: *Az Szent Pál levelei* 1533; Pesti Gábor: *Új Testamentum* (részlet) 1536; Sylvester János: *Új Testamentum* 1541; Heltai Gáspár: *Biblia* (nem teljes) 1551–55; Méliusz Péter: *Ésaiás és az Újszövetség* 1567). Az első teljes magyar bibliafordítást Károlyi Gáspár gönci prédikátor készítette (Vizsolyi Biblia), 1590-ben nyomtatásra került a vizsolyi nyomdában, bár ekkor már rendelet volt életben a protestáns nyomdák elkobzásáról.⁴⁴

Az egyházak történelmi jogot formálnak az oktatásban való részvételre. Ez a jog azonban bizonyos korokban megkérdőjeleződött. „Egészen 1948-as államosításig a történelmi egyházak működtették az iskolák 60 százalékát.”⁴⁵ Az összes egyházi oktatási intézmény 30%-a református volt, és ez az arány hasonló ma is. Mindezek alapján az *oktatás a református hagyomány része*.

3. ábra Károlyi Gáspár: Vizsolyi Biblia
(Foto DRK Nagykönyvtár)

⁴³ Münchener-kódex (München, Udvari Könyvtár) – Másolója, Némethi György, 146 A négy evangéliumot tartalmazza, benne a Miatyánk legrégibb magyar szövegével: „Mű atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék te neved. Jöjjön te országod. Légyen te akaratod, miként mennyen és azonként földön. Mű testi kenyerünk felett való kenyeret adjad münénkünk ma. És bocsásad münénkünk mű vétetönket, miként es mű bocsátonk nekünk vétetteknek. És ne vigy minket kísértetbe. De szabadócs münket gonosztól. Ámen.” Magyar bibliafordítások www.biblia.hu/bevez/magyar.htm (letöltve: 2019.03.29.)

⁴⁴ Károlyi Gáspár „Vizsolyi Bibliá”,-ja www.biblia.hu/bevez/magyar.htm (letöltve: 2019.08.21.)

⁴⁵ Jövünk az ifjúság, avagy az egyházi iskolák létjogosultságáról. <http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> (letöltve: 2015.04.17.).

3.2 A református egyházi oktatás kezdetei

„Az ÚRnak félelme az ismeret kezdete. A bölcsességet és erkölcsi tanítást csupán a bolondok vetik meg.” (Péld 1:7)

3.2.1 Felekezeti oktatás helyzete az Erdélyi fejedelemségben és Királyi Magyarországon, a protestantizmus kezdetei

A jelenkorban kialakult helyzet megértéséhez szükséges visszatekintenünk a korábbi időszakokra. A felekezeti oktatás, és ezen belül a református oktatás születése Magyarországon köthető a Tordai 1568-as országgyűléshez,⁴⁶ amikor kihirdették – Európában elsőként – a vallásszabadságot, amely biztosította a recepta religio-k (bevett vallások), a katolikus, a lutheránus, a református és az unitárius vallások szabad gyakorlását és terjesztését. (Ezt megelőzve 1557-ben a tordai országgyűlés már kimondta a vallásszabadságot, de ekkor még csak a lutheránus vallást legalizálva: „mindenki olyan hitben éljen, amilyenben akar, ha ezt a más vallások háborgatása nélkül teszi”.⁴⁷)

Évszázados gyakorlata van a református oktatásnak hazánkban, 1538-ban alapították az akkor még protestáns Debreceni Kollégiumot (a három részre szakadt ország metszéspontján), Sárospatakon a protestáns oktatás kezdetei az 1531-es évre tehetőek. A pápai kollégium alapítása 1585-ben volt (1531-ben már volt protestáns iskola).⁴⁸

A II. Helvét Hitvallás és a Heidelbergi Káté, valamint a magyar kálvinizmus elvei szerint szükséges folytatni az oktatást. A Második Helvét Hitvallás⁴⁹ már 1562-ben rendelkezik a vallástanításról, a gyermekek oktatásáról. Eszerint:

„Az ifjakat tanítani kell a hitre. Az Úr kötelességévé tette ószövetségi népének, hogy a legnagyobb gonddal végezze az ifjúság helyes nevelését már kora gyermekkortól kezdve; sőt, törvényében világosan megparancsolta, hogy oktassák őket, és magyarázzák meg nekik a sákramentumok titkait. Miután pedig az evangéliumi és apostoli iratokból kitűnik, hogy Isten nem kevésbé törődik újszövetségi népe ifjaival, mert világosan tanúsítja és kijelenti:

⁴⁶ Az Erdélyi Fejedelemség nem akart belső vallási ellentétet, ezért a bevett vallások szabadságát hirdette ki Tordán.

⁴⁷ 1557. június 1. tordai országgyűlés jegyzőkönyvéből.

⁴⁸ Köblös 2006: 20–25.

⁴⁹ A Második Helvét Hitvallás – a Heidelbergi Kátéval együtt – a Magyar Református Egyház minden gyülekezetében elfogadott hitvallási irat, amely a Szentírás alapján álló református keresztyén hitünknek szabatos, pontos kifejezése. A Hitvallást Bullinger Henrik írta 1562-ben, és mint a svájci protestáns városok és kantonok közös hitvallását tette közzé 1566-ban. A magyar református lelkipásztorok az 1567. évi debreceni zsinaton sajátjukként elfogadták. Magyar nyelvű fordítása (Szenczi Csene Péter) 1616-ban jelent meg. Mai magyar nyelvű fordítását Buzogány Dezső készítette, a Magyar Református Egyház 2017. június 24-i ünnepi zsinati ülésén fogadta el. <https://reformatus.hu/egyhazunk/mutat/6218/> (letöltve: 2019.03.07.)

*Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket, mert ilyeneké az Istennek országa (Mk 10,14), nagyon jól teszik az egyházak lelkészei, ha már korán elkezdik és szorgalmasan tanítják a fiatalokat, lerakva a hit alapjait és hűségesen tanítva vallásunk alapelemeit, mégpedig úgy, hogy megmagyarázzák a Tízparancsolatot, az Apostoli Hitvallást, az Úr imádságát és a sákramentumok értelmét, a más, ezekhez hasonló főtételekkel együtt.*⁵⁰

3.2.2 Az osztrák ellenreformáció időszaka

Magyarország (és egész Európa) területén a reformáció hatására a XVI. század utolsó harmadában jelentősen gyengült és válságba került a katolikus egyház.⁵¹ Épp ezért ellenreformációt hirdettek meg, melynek kezdete az 1542-es tridenti (trentói) zsinathoz köthető. Célja a katolikus egyház megerősítése, a másfél évezredes hagyomány fontosságának hangsúlyozása, szemben a reformátorok *sola scriptura*⁵² elvével. Ez az irány egészen II. József 1781-es türelmi rendeletéig tartott hazánkban. Eredménye a katolikus oktatási intézmények térnyerése, a reformáció terjedésének minden eszközzel való gátolása. Ennek része a jezsuita rend támogatása, behívása hazánkba, melynek eredményeképpen gyarapodtak a jezsuita rendházak, és oktatási intézmények hazánkban is. A katolikus megújulás fő alakja, a Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek, bíboros⁵³ volt. A létrehozott jezsuita iskolák oktatási színvonala magas volt, ez nagy vonzerőt jelentett a kor nemesi családjaira.⁵⁴ 1581-ben példaként Kolozsváron Báthori István adományával (egy ferences kolostor, templom és birtok) a jezsuiták irányításával kezdődött az egyetemi oktatás kiépítése.

„Az 1600-as évek elejétől több észak-magyarországi faluban a császári katonák erőszakos akciókat követtek el a protestánsok ellen, elűzték a prédikátorokat, elvették a templomokat és iskolákat, lefoglalták az egyházi jövedelmeket.”⁵⁵

Bocskai István (1557–1606) erdélyi fejedelem (1605–1606) a reformációért sokat tett,⁵⁶ többek között 1606-ban megkötötte a bécsi békeszerződést, II. Rudolf császárral, melynek eredményeképpen szabad vallásgyakorlás lehetett újra Magyarország területén.

⁵⁰ Bullinger 2010 Második Helvét Hitvallás XXV. 1. <https://reformatus.hu/egyhazunk/mutat/6218/> (letöltve: 2019.03.07.)

⁵¹ Az ellenreformáció Magyarországon. http://www.sola.hu/download/segedanyagok/teologia/Magyarorszag_i_egyhaztortenelem_2/magyarorszag_i_egyhaztortenet_Az_ellenreformacio_Magyarorszagon.pdf (letöltve: 2021.04.28.)

⁵² Egyedül a Szentírás – a reformátorok 5 elvének (*sola*) egyike. Lényege, hogy a biblia a keresztény tanítás egyetlen forrása. *Sōla Scriptūra* (egyedül a Szentírás); *sōlā fide* (egyedül hit által); *sōlā grātīa* (egyedül kegyelemből); *sōlus Christus* (egyedül Krisztus); *sōlī Deō glōria* (egyedül Istené a dicsőség) <https://protesto.blog.hu/2016/09/30/hitvallasok> (letöltve: 2021.04.28.)

⁵³ Bitskey 1986

⁵⁴ Szabó (szerk.) 2013. http://real.mtak.hu/44706/1/Varosi_rekatolizacio_Nemeth_Sarospatok_u.pdf (letöltve: 2021.05.20.)

⁵⁵ Bitskey 1978: 195–196.

Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629) alapítványokat hozott létre a református kollégiumok megerősítésére.⁵⁷ 1624-ben a tóga viseletét is ő írta elő rendeletben. Támogatta a magyar protestáns diákok külföldi tanulmányútjait (peregrináció⁵⁸). Ennek eredményeképpen megnőtt a neves külföldi egyetemeken tanuló diákok száma, amit a lenti ábra is mutat (Szögi László cikkéből idézve).

Periódus	Protestánsok és ortodoxok	Katolikusok	Zsidók	Összesen
1526–1600	1 899 = 54,38%	1 593 = 45,61%	–	3 492
1601–1700	6 244 = 61,46%	3 914 = 38,53%	–	10 158
1701–1800	6 938 = 54,60%	5 715 = 44,98%	52 = 0,41%	12 705
Összesen	15 081 = 57,22%	11 222 = 42,58%	52 = 0,19%	26 355

4. ábra Magyarországi diákok külföldi egyetemjárása a beiratkozók valószínűsíthető vallási hovatartozása szerint 1526–1800⁵⁹

A legkedveltebb úticélok a Német Birodalom (Wittenberg, Heidelberg, Marburg), a Bécsi Egyetem, Lengyelország (Krakkó, Prága), Itália (Padova), Hollandia, Svájc felsőoktatási intézményei. A protestánsok aránya volt a legnagyobb, a rekatolizáció ellenére.

Az 1645⁶⁰-ös linzi béke (I. Rákóczi György kötötte III. Ferdinánd császárral) elrendelte a vallásgyakorlás szabadságát nem csak a nemesek, városok, de a jobbágyok számára is. Előírta az elfoglalt protestáns templomok visszaszolgáltatását. Ezek a rendelkezések megerősítettek a református oktatást is. A Wesselényi-féle összeesküvést követően a Habsburgok politikája az abszolutizmus irányába hajlott. Ennek eredménye:

„Az udvar most erőszakos ellenreformációs törekvésekkel is kísérletezni kezdett. Nemcsak a reformált felekezetek templomainak elvétele vált mindennapossá, hanem a protestáns lelkészeket is üldözni kezdték.”⁶¹

Az 1671 és 1681 közötti időszak a protestáns egyház nehéz időszaka volt, százával igyekeztek a lelkészeket és tanítókat megtörni, üldözni, börtönbe vetni, vagy gályarabságba küldeni.

„... büntetlenséget ígértek, ha lemondanak hivatalukról, vagy külföldi száműzetésbe mennek, esetleg áttérnek római katolikusnak. A három feltétel közül bármelyiknek alá-

⁵⁶ Ezt bizonyítja, hogy szobra megtalálható Genfben *A reformáció emlékművének* részeként.

⁵⁷ Például a debreceni, sárospataki és a gyulafehérvári (nagyenyedi, majd kolozsvári) kollégium esetében is, lásd a vonatkozó alfejezetben bővebben.

⁵⁸ Szögi 2017: 71–78. <https://core.ac.uk/download/pdf/161871585.pdf> (letöltve: 2021.05.20.)

⁵⁹ Szögi 2017:72.

⁶⁰ 1647-ben lépett életbe.

⁶¹ Bertényi–Gyapay 1993: 261.

írással való elfogadása természetesen a bűnösség beismerését is jelentette volna, s ez magyarázza a prédikátorok vonakodását az aláírástól.”⁶²

Pápan 1674-ben gályarabságba hurcolták a püspököt, a lelkészt és az iskolamestert is.⁶³ A XVII. században a magyarországi protestánsok számaránya elérte a 80%-ot, a XVIII. század elején már csak a fele volt, a XVIII. század végén pedig már csak a 20%-a tartozott valamelyik protestáns felekezethez. Az első Carolina Resolutio 1731-ben meghatározza, hogy hol lehetnek templomai és iskolái protestánsoknak (artikuláris helyeken). Az államvallás a katolikus volt, ezért a protestánsok helyzete ellenőrzött és bizonytalan.⁶⁴ Mária Terézia folytatta az oktatás központosítását, az állam által irányított népoktatás megteremtését. 1773-ban bevezette a tankötelezettséget 6-13 éves korig, majd 20 éves korig heti két óra vasárnapi oktatást is előírt. A Johann Ignaz Felbinger által kidolgozott reform egységesítette a tananyagot, tanítási módszereket írt elő, tankönyvek készültek, latin volt az oktatás hivatalos nyelve, de a német is kötelező lett. Ezt követően a tanítóképzést is megszervezte.⁶⁵ A Ratio Educationis⁶⁶ 1777-ben ezt az irányt vitte tovább:

*„őseink rendelkezése alapján [...] arról is bölcsen gondoskodás történt, hogy a nevelés-és oktatásügy felső szintű felügyelete és irányítása – hazai törvényeink szerint – maguknak a királyoknak fenntartott felségjogok közé számítsa...”*⁶⁷

3.2.3 A XIX. századi polgári korszak, A kiegyezést⁶⁸ követő időszak

A 2. Ratio Educationist I. Ferenc adta ki 1806-ban, ez 1848-ig hatályban volt. Eredményeképpen kialakult az iskolarendszer elemi iskolától az egyetemig (közte kisgimnázium, főgimnázium, akadémia) bezáródóan. Vallási és nemzetiségi türelem jellemezte, előírta, hogy a nemzetiségeknek lehessen saját anyanyelvi iskolája. Fő rendelkezései: Az alsófokú iskolák ingyenesek, büntették a szülőt, ha a gyerek nem járt iskolába, a lányokat is beiskolázták, új

⁶² Makkai 1976: 20.

http://www.sola.hu/download/segedanyagok/teologia/Magyarorszag_i_egyhaztortenelem_2/magyarorszag_i_egyha_ztortenet_Az_ellenreformacio_Magyarorszagon.pdf (letöltve: 2021.06.10.)

⁶³ A Pápai Református Kollégium 5.4 alfejezetben bővebben.

⁶⁴ G. Szabó 1996: 6–7.

⁶⁵ Csorba (szerk.) 2020: 36–38.

⁶⁶ Mária Terézia tanügyi rendelete a magyar királyság területére, a másodikat pedig I. Ferenc adta ki 1806-ban.

⁶⁷ Előszó. Ratio Educationis. Mészáros (ford.): 1981:17.

⁶⁸ 1867. osztrák–magyar kiegyezés, a Habsburg-uralkodóház (I. Ferenc József) és a magyar delegáció (Deák Ferenc, Andrássy Gyula) megállapodása, az Osztrák-Magyar Monarchia létrejötte.

tárgyak kerültek be, módosult az iskolarendszer, pl. a kisgimnáziumok 4 évesek lettek. Eltörölték a kötelező német nyelvoktatást, a magyar nyelv oktatása kiemelt szerepet kapott.⁶⁹

1849-ben a forradalom bukását követően ismét az állam felügyelte az oktatást, kétféle elemi iskolatípus volt, a főelemi és az alelemi.⁷⁰ Lehetővé tette a nem felekezeti népiskolák felállítását is, azonban „*Magyarországon 1868-ig csakis egyházi fenntartású népiskolák léteztek*”.⁷¹ A protestáns egyházi iskolák autonómiáját felfüggesztették, állami felügyelet alá helyezték. (A szigorítások eredménye, hogy 9000-ről 12437-re emelkedett az elemi iskolák száma.) Jóváhagyták az *Entwufrot*, mely a középiskolák oktatását szabályozta. Létrejötték a 8 osztályos gimnáziumok, a reáliskolák. Középiskolában már csak megfelelő tanári képzettséggel rendelkező szaktanárok taníthattak, ennek következményeképp fejlődésnek indult a tanárképzés is.

A kiegészítést követően Eötvös József (1813–1871; vallás- és közoktatásügyi miniszter) megkezdte a magyar közoktatás átalakítását. **A felekezeti iskolákra épít**, de ahol nem volt, ott községi iskolákat létesít. 1868 végén megalkotott törvényétől⁷² lép életbe Magyarországon a tankötelezettség. Kötelező és ingyenes 6-12 éves korig a népiskolai oktatás, mindenkinek az anyanyelvén. 20 tanítóképző felállítását szabta meg, lányoknak tanítónő képző intézetek jöttek létre⁷³ (3 éves). Emellett felsőbb népiskolák, polgári iskolák is létesültek. Az intézményeket az iskolaszék felügyelte, de az állami felügyeletet is megszervezték.

A XIX. század végén egyre több pedagógiai modell és irányzat jelenik meg a neveléstudomány fejlődésének köszönhetően. A XX. század elején, az I. világháború (1914–18.) az iskolákat is érintette (bezártak, elköltöztek, részben működtek). 1919-ben megbukott a Tanácsköztársaság, 1920-ban létrejött a Trianoni békediktátum, melynek eredményeképpen a területek és a lakosság kétharmada mellett a népiskolák kétharmadát is elcsatolták, s a középiskolák több mint a felét. Ugyanebben az évben rendelkeztek a „*numerus clausus*”-ról, mely politikai szempontból válogatta az egyetemi jelentkezőket, elsősorban a zsidó hallgatókat elutasítva. Klebersberg Kúnó (1875–1932) vallás- és közoktatási miniszter (1922–31) kultúrpoliti-

⁶⁹ Ősze Mária: Az oktatás szabályozása 1806-ban, azaz a II. Ratio Educationis. <https://www.gyoriszalon.hu/news/8244/66/Az-oktat%C3%A1s-szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa-1806-ban-azaz-a-II.-Ratio-Educationis> (letöltve: 2021.06.06.)

⁷⁰ „négyosztályos főelemi és két- vagy háromosztályos alelemi. Az alelemi tulajdonképpen falusi népiskola volt, ahol egy tanító gyakran több, mint száz gyerekkel foglalkozott egyidejűleg... Főeleminek a városi elemi iskolát nevezték, amelyhez többször reáliskolát is csatoltak.” Mészáros–Pukánszky–Németh 2005. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/09.01.html#JZT421> (letöltve: 2021.06.10.)

⁷¹ Iskolaügy és pedagógia az abszolutizmus korában (1849–1867). Népoktatás. Mészáros–Pukánszky–Németh 2005. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/09.01.html#JZT421> (letöltve: 2021.06.10.)

⁷² 1868. évi XXXVIII. törvény a népiskolai közoktatás tárgyában.

⁷³ Bővebben a 7. fejezetben.

kájának lényege a magyar nép műveltségi szintjének emelése, a „kultúrfölény” program. Tömegesen állít fel népiskolákat és megszervezi az iskolán kívüli népművelést, iskolákat, tanító-lakásokat épít. 14 éves korig emelné a népiskolát, mely 1940-re jön létre.⁷⁴

Az 1930-as években Hóman Bálint (1885–1953) kultuszminiszter szabta meg a nemzet-nevelés elveit, majd 1938–39-ben Teleki Pál. A 30-as évek gazdasági válsága nem segítette a fejlődést, nagy tervek nem valósultak meg. 1935-ben jelent meg a tanügyigazgatás átalakításáról szóló törvény, mely alapján „az ország valamennyi iskolája nyolc tankerületi főigazgató irányítása és ellenőrzése alá került. A törvény szerint az állam felügyeleti joga az egyházi iskolákra is kiterjedt, akárcsak korábban.”⁷⁵ A 1939-től már a 2. világháború kezdetét vette. 1940-ben lépett életbe a 8 osztályos tankötelezettség, de háborús körülmények között a megvalósulása akadályoztatva volt.

3.2.4 „Világító lámpásként”.⁷⁶ Hagyományőrzés, menedék a 1948–1993 közötti időszakban

Az egyházi oktatás történetében jelentős dátum 1948. június 16. mivel

„1948. június 16-án került sor az egyházi iskolák államosítására: az 1948. évi XXXIII. tv. rendelkezett »a nem állami iskolák fenntartásáról, az állam által való átvételéről, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vételéről és személyzetének állami szolgálatba való átvételéről«. Ennek alapján a helyi állami tanügyi szervek mindenütt – ellenszolgáltatás nélkül – állami tulajdonba vették a korábban nem állami iskolákat. ...Megkezdődött a szocialista iskolarendszer kiépítése.”⁷⁷

Ekkor a felekezeti oktatás képezte az összes intézmény 60%-át, ennek pedig 30%-a református. A református egyház oktatási intézményeit is sorra bezárták, állami tulajdonba vették. Az 1024 elemi iskolából, 4 tanítóképző-intézetéből, 19 fiú és 5 leánygimnáziumából (mindegyik internátussal), 3 gazdasági szakközépiskolájából, 1 felsőkereskedelmi szakiskolájából, 1 jogakadémiájából, 4 teológiai (lelkészképző) főiskolájából csak 4 lelkészképző intézete maradt és négy, illetve hat középiskolát tarthatott meg (tagintézménnyel).⁷⁸ 1951-ben a pápai és a sárospataki teológiai akadémiát is fel kellett számolni. 1952-re pedig már csak a

⁷⁴ Pukánszky–Nóbik 2015 http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/vii1_npoktats.html (letöltve: 2021.06.11.)

⁷⁵ Pukánszky–Nóbik:2015 http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/viii_fejezet_a_harmincasnegyvenes_vek.html (letöltve: 2021.06.11.)

⁷⁶ Id. „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”. Kálvintól idézi Győri L. János, aki Genfre írta anno. Barcza (szerk.) 1988

⁷⁷ Kollega 1996–2000: V. 2.

⁷⁸ A református iskolarendszer. <http://oktatas.reformatus.hu/index.php?ax=view&id=137> (letöltve: 2015. 03.30.)

Debreceni Református Kollégium maradt, az is csak (75% református, 25 % evangélikus) lelkészképzésre. Hogyan lehetett megmaradni ilyen helyzetben, református értékeket szem előtt tartva működni, hitet erősíteni, bízni? A reformátusság hagyományainak megőrzése volt a cél, a tudás továbbadása „világító lámpásként”. Hiszen a hagyományok továbbvitele akkor a legfontosabb, amikor érezhető annak a veszélye, hogy elveszhetnek a rendszer süllyesztőjében. S hogy a célok között szerepelt a korban ezen értékek elsüllyesztése, nem kérdés. Mert mi magyarázná egyébként az egyházi iskolák felszámolását, a fennmaradt egyházi gimnáziumokból felvételizők negatív megkülönböztetését, s az utánpótlás-nevelés akadályozását azzal, hogy az oktatás alacsonyabb szintjein nem hagytak intézményt?

„A Református Gimnázium, mint az ország egyetlen református középiskolája első sorban gondoskodik a teológiai hallgatók utánpótlásáról, de annak a református értelmiségnek a neveléséről is, amely zsinatpresbiteri rendszerünkben az egyház vezetésében a kettős elnökség útján minden szinten jelen van. A gimnáziumi oktatás és nevelés arra törekszik ezen felül, hogy református hitükhöz és hazájukhoz hű, kiválóan képzett fiatalokat bocsásson ki a Kollégiumból, akik képviselői lesznek annak a református puritán kegyességnek és életeszmenynek, valamint azoknak a haladó hagyományoknak, gazdag szellemi tradíciónak, amelyet századokon át a Debreceni Református Kollégium képviselt.”⁷⁹

A Debreceni Református Gimnázium egyedülként rendkívül összetett, pótolhatatlan tevékenységet folytatott. Arról, hogy hogyan merítették erőt ehhez, Győri L. János⁸⁰ könyveiből olvashatunk, aki nagy ismerője a Kollégium történetének. Tőle tudjuk azt is, hogy nehézkes a kor dokumentumainak vizsgálata, hiszen nem csak a cenzúra, de az öncenzúra is létezett. Az elhallgattatás eszközei közé tartozott a rendszeres tájékoztató anyagok csökkentése, beszüntetése is. Nagy Károly Zsolt ír erről az időszakról két lelkész beszélgetése alapján :

„...mélyen egyetértettek abban, hogy a lelkészek már nem prédikálhatnak úgy, mint korábban, akár csak néhány évvel azelőtt, s a Krisztushoz való megtérés mellett számukra elengedhetetlen egy »szociális megtérés« is, sőt e kettőnek immáron egybe kell esnie. A lelkészeknek új nyelvet kell megtanulniuk, s bár később, a naplóba lejegyzett vívódásai közt Szabó megjegyzi, hogy erre ő képtelen, mégis látja, érzi, s látogatójával egyetért abban, hogy ez az új, »szocialista lelkésztípus« alapja. Ezeket a megváltozott világra reflektáló kifejezéseket nem nagyon találjuk meg a korszak hivatalos kommunikációjában...”⁸¹

⁷⁹ Barcza (szerk.) 1988: 328.

⁸⁰ magyar–német szakos tanár, irodalomtörténész, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona tanára; A Református Művelődés- és iskolatörténeti Kutatóintézet igazgatója; A Debreceni Református Kollégium Baráti Körének elnöke.

⁸¹ Nagy K 2019: 279.

Így a II. világháború után megszűnt az addig a kívülállók számára is ismertetőként szolgáló *Értesítő* (1854–1949), amely Évkönyvként 1982-ben indulhatott újra. A rendszerváltás változásainak köszönhetően 1993-ban a közoktatásról szóló LXXVIII. törvény lehetővé tette az egyházak számára ismét az iskolaalapítást és iskolafenntartást, mindemellett hatályon kívül helyezték az egyházak működését korlátozó jogszabályokat és intézkedéseket is.

A hozzávetőlegesen 40 évnyi időszak bemutatására nem vállalkozom, de több emlékező írásaiból igyekszem egy képet adni arról, mit jelentett ekkor kollégistának lenni Debrecenben, milyen erős kötelékek szövődtek és miért. 2013-ban a Debreceni Református Kollégium Baráti Köre kiadott egy kötetet az 1950–57 között érettségizett 7 évfolyam diákjainak visszaemlékezései alapján, *Menedék* címmel. Ezek az emlékezések segítenek abban, hogy megértsük milyen lehetett ekkor egyházi iskolába járni, miért számított menedéknek ez a hely? Több írásban kerülnek bemutatásra a hagyományörzés különböző elemei. Emellett volt kollégisták elbeszélése alapján is kirajzolódott egy kép egy-egy korszakról, az akkoriban szokásban lévő hagyományokról. Először azt a tényt kell lefektetni, hogy egy olyan időszakban voltak diákok az elbeszélők, amikor megszűntek az egyházi intézmények, és a protestánsok számára ez az egy intézmény maradt fenn utánpótlásnevelés céljából. Ez önmagában is egy meglehetősen nehéz időszak volt. Az emlékekből kiderül, hogy mindemellett még voltak egyéb tényezők is, melyek meghatározták egy felvételiző továbbtanulását. Ilyen lehetett a származás („osztályidegen”), politikai hovatartozás, nem megfelelő viselkedés a család bármely tagja részéről (például a téészesítés idején).⁸² Ezeknek a fiataloknak a kollégium volt az egyetlen esélye a továbbtanulásra (ez egy visszatérő fordulat az elbeszélésekben), máshonnan eltanácsolták őket. A kollégium létszámát a korábbi harmadára csökkentették, így kevesek számára tudott megoldást jelenteni, mégis menedéket jelentett számukra. A kollégium egy sziget volt Debrecen városában, ahogy többen elmondták, egy hely, ahol béke volt, és demokrácia.

3.2.5 A református oktatás megújulása a rendszerváltást követően

A magyarországi református egyház 1995. évi I. köznevelési törvénye egyértelműen megfogalmazza elvárásait oktatási, nevelési intézményei felé. Ezen elvárások között ott található *a hagyományok megtartása, a hitre nevelés* egyaránt. A téma szükségessé teszi a törvény bevezetésének idézését, mivel az intézmények működése, hagyományainak alakulása egyenes összefüggést mutat az itt megfogalmazott célokkal.

⁸² Csiha–Dr. Győri–Nagy–Dr. Molnár–Virágh (szerk.) 2013: 32, 264–265.

„A Magyarországi Református Egyház – Krisztus Urunk missziói parancsának engedelmeskedve, az évszázados gyakorlat folytatásaként, tagjai igényének megfelelően, Magyarország Alaptörvénye és a Magyarországi Református Egyház Alkotmánya, továbbá lelkiismereti- és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló hatályos törvények és egyéb jogszabályok alapján – köznevelési intézményeket tart fenn.

Működésük és a rájuk vonatkozó egyházi szabályozás nem lehet ellentétes azokkal a jogszabályokkal, amelyek a fenntartótól függetlenül valamennyi magyarországi közoktatási intézményre vonatkoznak, ha azok nincsenek ellentétben a Szentírás parancsaival.

A református köznevelési intézményekben a nevelés és az oktatás – figyelemmel az állami (önkormányzati) intézmények követelményeire, továbbá a Kárpát-medencei magyar református oktatási intézmények autonóm életéből és hagyományaiból következő művelődési anyagra – Istennek a teljes Szentírásban adott kijelentése, valamint a Második Helvét Hitvallásban és a Heidelbergi Kátében megfogalmazott hitelvek és a magyar kálvinizmus szellemében folyik.

A gyermek és adottságai Isten ajándéka. A nevelés alapvető színtere a család. A keresztelekor tett szülői és gyülekezeti fogadalom megvalósulásának egyik lehetséges helyszíne a református köznevelési intézmény, amely a gyermeket Krisztusban testvérnek fogadja el.

A Magyarországi Református Egyház által fenntartott és működtetett református köznevelési intézmények célja és feladata, hogy

- *tanulóit művelt, jellemes keresztyén emberekké, az egyetemes emberi értékek tisztelőivé, a magyar haza és nemzet hűséges és áldozatkész, alkotó polgáraivá formálja, akik mindenkor készek az örökölt és a jelenkori kultúra valódi értékeit befogadni, gyarapítani, közvetíteni és továbbadni;*

- *református tanulóit egyházunk hitvalló tagjaivá,*

- *nem református tanulóit – vallásuk szabad gyakorlásának biztosítása mellett – saját felekezetük és a református egyház értékeinek megbecsülésére nevelje.*

Mindezek megvalósítása egyházunk oktatási intézményeinek évszázadok során kialakult hitbéli örökségére és pedagógiai kultúrájára épül, és azt fejleszti tovább.

Ezért alkotta a Magyarországi Református Egyház Zsinata a jelen törvényt.”

A református egyház Krisztus „parancsának engedelmeskedve, az évszázados gyakorlat folytatásaként” tart fenn köznevelési intézményeket. Tehát a vallás alapjaiban, a Bibliában keresendő az oktatás hagyományának megfogalmazása, a Jézus által elmondottakig vezethető vissza az oktatás szükségessége, az ahhoz való jog. A református oktatási törvény további lényeges gondolata, miszerint a Kárpát-medencei magyar református oktatási intézményekről beszél. Nem csak a magyarországi, de a Kárpát-medence összes intézménye számára van lehetőség versenyre jelentkezni, pályázni, református találkozókra részt venni. Nagyon erős összetartás jellemzi az intézményeket, és itt látjuk ennek törvényi alapját is a hitbéli alap mellett. A törvény megfogalmazza (MRE 1995. évi I. köznevelési törvénye), hogy a nevelés alapvető színtere a család, de a református hitre nevelés megvalósulásának egyik lehetséges színtere a református köznevelési intézmény. A törvény pontosan leírja a köznevelési intéz-

mények célját és feladatát: művelt, jellemes keresztyén embereket nevelni, jó hazafikat, akik a hitben élnek.

A Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumának Pedagógiai Programjában szerepel az iskola pedagógiai elve (ez a rész a református intézmények többségében nagy hasonlóságot mutat az Magyar Református Egyház köznevelési törvényében⁸³ foglaltaknak megfelelően), mely kiválóan megfogalmazza a magyar református pedagógiai gondolkodás évszázadok során kikristályosodott elveit és a hagyományokhoz való kötődést (egyébként több intézmény programjában hasonlóan szerepel):

1. *„A szószék és a katedra közös célt szolgál: az utóbbi feladata, hogy Isten dicsőségét hirdesse, amint az a művészetben, tudományban, természetben megnyilatkozik.*
2. *Isten személyesen szólítja meg az embert. A tanárnak tudnia kell, hogy minden tanuló önálló személyiség, s így mindegyikükhöz külön út vezet.*
3. *A Teremtő talentumokkal ajándékozta meg az embert. Az iskola feladata, hogy segítse a diákot ezek felismerésében, s ráébressze az ezzel járó felelősségre. A tehetségével szerény, de okos gazdálkodásnak a református iskola diákjaiban szilárd hivatástudatot és munkaerkölcsöt kell kialakítania.*
4. *A reformátori szemlélet szerint hivatás és hivatás között nincsen rangsor, különbséget e téren csupán a hivatás betöltésének mértéke jelenthet.*
5. *Reformátoraink vallották, hogy nemcsak az egyénnek, hanem egész közösségeknek, népeknek is Istentől rendelt küldetésük van. A református iskola ennek jegyében osztozott és osztozik a nemzeti sorskérdésekben. Ez azt is jelenti, hogy alapvetőnek tartjuk a nemzeti értékek, hagyományok tudatosítását és ápolását, a magyarságtudatra való folyamatos, a különböző évfolyamú diákok értési fokának megfelelő nevelést. Nemcsak az erre különösen alkalmas szakórákon – magyar nyelv és irodalom, történelem, ének, művészettörténet –, hanem minden más órán és órán kívüli alkalmakkor, rendezvényeken is. Nemzeti ünnepeink méltó köszöntését ebből a szempontból is különösen hangsúlyosnak tartjuk, de más jellegű iskolai és iskolán kívüli megemlékezéseken is érvényesíteni igyekszünk ezt az alapelvünket.*
A hagyományteremtés és ápolás részének tekintjük azt is, hogy saját teremtetett értékeinket közvetítjük és népszerűsítjük azokban a kiadványokban, amelyek szorosan kapcsolódnak intézményünk életéhez, s amelyeket részben vagy egészében magunk készítünk (HirmonDóczy – iskolánk diáklapja, Dóczy-évkönyv). A hagyományápoláshoz, illetve – teremtéshez tartozik – ugyanakkor iskolánkban az önképzőkori és a művészeti tevékenység is (természettudományos Varázskuckó, néptáncoktatás, színjátszókör, újságkészítés), és különböző szakkörök munkája.”⁸⁴

Ezek a sorok igazolják azt a hipotézist, mely szerint a református intézményekben a tradíciók őrzésére, továbbvitelére nagy gondot fordítanak. Megjelenik a programban a hitoktatás, a hagyományőrzés, a nemzeti és vallási ünnepekről való megemlékezés, az iskolai kiadványok készítése, valamint a tehetségek gondozása, szakkörök indítása is. 2017-ben az intézmé-

⁸³ 2013. évi V. törvény a magyarországi református egyház 1995. évi köznevelési törvényének átfogó módosításáról.

⁸⁴ Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumának Pedagógiai Programja Debrecen, 2015.

nyek 12%-a tartozott egyházi fennhatóság alá (Oktatási Hivatal 2016/17-es adatok alapján), és ez a szám folyamatosan növekszik. Az 1900-as évek elején 60% körüli volt a felekezeti intézmények aránya, míg a szocializmus időszakában összesen 10 egyházi oktatási intézmény maradhatott fenn. A rendszerváltás után még 2002-ben is csak az összes intézmény 4%-a volt egyházi fenntartású. Ezen számok alapján a növekedés hosszú ideig fennmaradhat, ha a tradíciók felélednek.

3.3 A református oktatás hagyományelemei

A szocialista rendszerben kemény felügyelet alatt volt az oktatás,⁸⁵ az egyházi különösen. A hagyományok tekintetében oly fontos alulról szerveződő körök, kiadványok, események vagy tiltólistára kerültek, vagy felülről szervezték őket továbbiakban. Ebben az érásban különösen a központosítás került előtérbe. Márpedig a hagyományok a néptől indulnak, és nem felülről szervezettek.⁸⁶ 40 év alatt a református hagyományok többségét elfojtották, elhaltak. Ezek újraélesztése, a hagyományörzés, hagyományteremtés, „örökségesítés”⁸⁷ lassú folyamat. Több olyan hagyomány volt a református intézményekben, melyek nem maradtak fenn (pl. szupplikáció), némelyek átalakulnak (pl. diáklapok helyett blogok), de jönnek létre újak is a hagyományozódás elvéből következően.

⁸⁵ Kollega 1996–2000: V. 469–476. Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945–1989 között. A II. világháborút követően nagy változások kezdődtek a magyar oktatásügyben.

„Az első politikai szűrés eltávolította az oktatásügyi irányítás területéről, az egyetemekről és főiskolákról, de az iskolarendszer alsóbb szintjeiről is az előző rendszer politikailag elkötelezett híveit és kiszolgálóit, tekintet nélkül tudományos és szakmai rátermettségükre. Ugyanakkor katedrához jutottak olyan kiváló tudósok, akiket az előző rendszer mellőzött. Ezekben az években a magyar iskolarendszer többségében még felekezeti iskolákból állt. Az egyházi iskolák fenntartói erőfeszítéseket tettek az intézmények fejlesztésére, korszerűsítésére, a változások követésére. Hamarosan nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a baloldali politikai erők (kommunisták, szociáldemokraták, polgári radikálisok) az egységes állami iskolarendszer megteremtését tűzték ki célul. A hatalomért küzdő politikai erők és az egyházak kezdeti békés együttműködése után megindult az egyházi iskolák elleni támadás. 1946 nyarán Rajk László belügyminiszter adminisztratív úton feloszlatta az összes, 1945 előtt is létezett, illetve azóta újjászervezett ifjúsági és felnőtt, vallásos és civil-polgári egyesületet, majd a Magyar Cserkész Szövetséget. Megszüntették a katolikus ifjúsági folyóiratokat. A »fordulat évében«, 1948-ban a hatalom birtokába jutott politikai erők nem tűrték tovább az iskolai nevelés ideológiai, vallási pluralizmusát. 1948. június 16-án került sor az egyházi iskolák államosítására...”

⁸⁶ A szokáselemek rendszeréről lásd bővebben Verebélyi 2005. A népszokásoknál fontosnak tartja nem csak az ünnepek, hanem a hétköznapi szokásait is megfigyelni, ezzel elkülönítve a „jeles napok” szokásait, a mindennapokétól (Voigt 1989).

⁸⁷ Bár a kulturális örökség fogalmának, az örökségesítés problematikájával a tudomány már 2000 óta foglalkozik Keszeg Vilmos egy nemzetközi konferencián vetette fel 2012-ben Kolozsváron a hagyomány és örökség viszonyát. Kérdése: „Kie a hagyomány?.. *„míg a hagyomány terminus a generációkon keresztül használt és önkéntesen közvetített értéket jelenti, addig az örökség terminus már jogi fogalom, és azt hangsúlyozza, hogy az utókornak jogában áll hozzájutni mindahhoz, amit az elődök felhalmoztak, kidolgoztak, s ami a mindennapi használatból már kikerült.”* (Keszeg 2015)

A református oktatás ismert hagyományelemei:

- hittan, egyházi ének oktatása,
- reggeli áhítatok,
- szigorú erkölcsi nevelés,
- közös istentiszteletek ünnepeken,
- jellegzetes öltözék, egyenruha,
- az iskolai ünnepek sajátosságai (ballagás, szalagtűző, szerenád),
- az egyedi elnevezések (általában latin),
- a kórus (kántus),
- a sedes (az iskolaszék),
- az önképzőkörök,
- a köszönési módok,
- a cserkészet,
- a diákok lapjai (pl. Értesítő, évkönyvek),
- a különböző versenyek,
- szociális érzékenység.

A felsoroltak mind a hagyományokat éltetik, továbbadják, folytonosságra ösztönzik. A református oktatási intézményekben ettől eltérő egyéb hagyományok is lehetnek természetesen, ezeket célszerű folyamatosan összegyűjteni, lejegyezni. Kutatásom legfontosabb célja, hogy a különböző intézmények hagyományait összegyűjtsem, összehasonlítsam, feltárjam.

4 GYARAPODÓ INTÉZMÉNYEK: AZ EGYHÁZ MINT MENEDÉK

A XXI. század elején a református egyház kötelékeibe tartozó oktatási intézmények száma növekszik. Ennek több oka is van, ezek közül az egyik az önkormányzatok elszegényedése, hiszen nem tudják fenntartani az intézményeiket. 2012–2013-ban azok az önkormányzatok, amelyek nem kívánták az államnak átadni iskoláikat, gyakran keresték meg a helyi egyházak képviselőit, vállalják át a fenntartói jogokat.

„A polgármesterek, képviselőtestületek sokszor nem vallásos meggyőződésből keresték a kapcsolatot, hanem mert tartottak az iskolák jövő januári kötelező állami kézbe adásától. Az új köznevelési törvény szerint a pedagógusok bérköltsége az államot, a didaktikai eszközök és ennek üzemeltetési költségei pedig az önkormányzatot terhelik. Az önkormányzatok irányítói döntési kényszerhelyzetbe kerültek: vagy valamelyik – az új választótörvény által elismert – egyházzal kötnek fenntartói szerződést, vagy 2013-tól az állam veszi át az iskolát.”⁸⁸

Nem minden esetben vállalja a református egyház az átvételt.

„Az elmúlt négy esztendőben 48 intézmény fenntartói jogát vette át az MRE, ami a református intézményrendszer 25 százalékos gyarapodását eredményezte. Az egyház vezetése kizárólag ott támogatja az intézményátvételt, ahol amúgy is tervben volt a köznevelési feladatellátásba történő bekapcsolódás. Amennyiben az önkormányzati megkeresésnek anyagi indíttatása volt, a felkérést elhárították.”⁸⁹

Az egyházi fenntartó kiegészítő állami támogatásra jogosult, tehát több pénz jut, az iskolák ellátottsága megfelelőbb.

4.1 Intézményalapítás zsinati ciklusonként

Zsinati ciklus	Óvoda	Általános iskola	Középiskola	Szakiskola	Művészet- oktató	Gyógy- peda- gógiai in- tézmeny	Inter- nátus	Szak- szolgálat	Szakmai szolg. in- tézmeny	Összesen
1990 előtt is működő	–	–	1	–	–	–	1	–	–	2
1990- 1996.	6	31	17	4	2	1	16	–	1	78

⁸⁸ <http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> (letöltve: 2015. 04.17.)

⁸⁹ <http://vs.hu/kozelet/osszes/egyhazi-iskolak-menekules-az-allam-elol-0310#!s1>. (letöltve: 2014.03.10.) Teleki Levente: Egyházi iskolák: menekülés az állam elől

1997-2002.	16	14	5	1	4	5	7	1	–	53
2003-2005	4	7	1	1	5	–	–	–	–	18
Összesen	26	52	24	6	10	6	24	1	1	151
2014-15	62	109	50	9	20	4	22	6	1	283
2020/21	86	112	59	11	26	3	26	2	2	

5. ábra Intézményalapítások zsinati ciklusonként.⁹⁰

A református köznevelés a 2014/15. tanévben 283 köznevelési feladatot látott el 162 intézmény keretei között. Az Intézményrendszerben 62 óvoda, 109 általános iskola, 34 gimnázium, 16 szakközépiskola, 9 szakiskola, 20 alapfokú művészetoktatási, 4 fejlesztő nevelést-oktatást végző, gyógypedagógiai intézmény, 22 diákotthon, valamint 6 pedagógiai szakszolgálat és 1 pedagógiai szakmai szolgáltató intézmény működött. A többcélú intézmények száma 56 volt.⁹¹ A növekedés az utolsó 10 év alatt majdnem 100%-os. Meggyőződésem, hogy a növekedési folyamat még néhány évig folytatódik.

A 2020/21-es tanév adataival frissítve, ekkor a tanulók száma közel 60 ezer:

„183 településen, 460 feladatellátási helyen, 186 református köznevelési és szakképzési intézmény működik ... 86 óvoda, 112 általános iskola, 38 gimnázium, 5 szakgimnázium, 16 technikum, 11 szakképző iskola, 26 alapfokú művészeti iskola, 3 fejlesztő nevelést-oktatást végző gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai intézmény, 26 internátus, valamint 2 pedagógiai szakszolgálat, 1 utazó gyógypedagógusi hálózatot működtető és 1 pedagógiai szakmai szolgáltató intézmény.”⁹²

A szülő, aki menekítené gyermekét az állami közoktatásból, és nem tud erre nagyobb összeget áldozni, az egyházi oktatás felé fordul. Így nő a felekezeti intézményben lévő tanulók létszáma, valamint az intézmények száma is. A Klebelsberg Központ nehézkes eljárásrendje mellett nagyobbban látszik a szabadság, kevesebb a kötöttség (pl. a tankönyvválasztásnál, tanári központi átirányítások, stb.), magas az oktatás színvonala.⁹³ Úgy tűnik stabilabbak ezek

⁹⁰ A református iskolarendszer. Intézményalapítások zsinati ciklusonként <http://oktatas.reformatus.hu/index.php?ax=view&id=137> (letöltve: 2015. 03.30.) A kék sorok utólagos saját bővítések.

⁹¹ Az adatok Papp Kornél MRE Zsinati Oktatásügyi Iroda vezetőjének 2014-15-ös tanévnyitó beszédéből.

⁹² MRE honlapja <https://www.reformatus.hu/oktatas/intezmenyt-keresek/> (letöltve: 2021.06.10.)

⁹³ Kopp Erika vizsgálta az egyházi iskolák tanulóinak teljesítményét, a pedagógiai hozzáadott értéket 2010–13 között és megállapításai szerint

„egy egységnek, egy alrendszernek tekintve az egyházi intézményeket, az országos átlagnál kedvezőbb családi háttérrel rendelkező tanulók járnak az intézményekbe. Az időbeli trendek és a felekezetenkénti elemzések azonban azt mutatják, hogy ezek a sajátosságok inkább a nagy, tradicionális iskolafenntartó felekezetekre jellemzőek. Az újabban létesült, kis egyházak által fenntartott iskolákba inkább a hátrányosabb helyzetű tanulók járnak, s ez tendenciaként mutatkozik meg. ... Az Országos Kompetenciamérés matematika teszteredményeiben ugyancsak a történelmi egyházak mutatkoznak eredményesebbnek, s körükben jobb a

az intézmények, kisebb a megszűnés, összevonás esélye. Az egyházi fenntartású iskola válogathat a felvehető diákok közül, ellentétben egy állami intézménnyel, ezért többségében jobb képességű tanulókkal rendelkezik, esetleg szegregáció is létrejöhet vidéken emiatt. Általában elmondható volt, hogy az egyházi iskolák eredményei jobbak.⁹⁴ Az egyre nagyobb számú iskola átvételével, romlottak az arányok.

4.2 A református többlet

Egy 2017-es kutatás vizsgálta a református oktatási intézmények hozzáadott értékének összetevőit, az országos kompetenciamérésen (OKM) kiemelkedő teljesítményű iskolák jellemzőit.⁹⁵ A mérés-értékelési szakértők az országos kompetenciamérés eredményeit vizsgálták 2010-ig visszamenően. Az elemzések tartalmazták az intézmények tanulóinak családi háttér-indexét is, ez alapján meghatározták azokat az intézményeket, ahol az átlagnál nagyobb mértékben fejlesztették a tanulókat, illetve azokat, melyek fejlesztő hatása elmaradt az átlagtól. Az Oktatási Hivatal 2016-ban összeállította adatai alapján a legnagyobb hozzáadott pedagógiai értéket nyújtó magyar iskolák listáját. Ezen a listán szép számmal szerepeltek református intézmények is. A református pedagógiai szakértők kérdőívet állítottak össze, hogy meghatározhassák, melyek azok a tényezők, amelyek a legnagyobb szerepet játszanak a hozzáadott pedagógiai érték növelésében. Keresték a jó gyakorlatokat, hogy aztán megoszthassák, a hatékony módszereket, szokásokat. A jól teljesítő intézményeket keresték meg, az intézmények több mint fele válaszolt a kérdésekre. A kérdőívet személyes interjúval is kiegészítették. A kutatás összegzése szerint:

„A tanulók kompetenciafejlesztése soktényezős és sokszereplős folyamat. Az iskolai munka teljes folyamatát át kell hatnia, és a tanulók sokoldalú fejlesztését a megfelelő szakemberek bevonásával, a korszerű tanulásmódszertani és IKT eszközök alkalmazásával kell megvalósítani. A teljes tantestület elkötelezettségére van szükség, a fejlesztés nem

pedagógiai hozzáadott érték is ... a hagyományos egyházak változatlanul eredményesen kamatoztatják oktatási tapasztalataikat, s őrzik pozícióikat a magasabb társadalmi státuszú családok által inkább preferált gimnáziumi képzésben, míg a hagyományokkal nem rendelkezők, a képzési szerkezetben inkább a hátrányosabb társadalmi státuszú családok érdeklődésébe tartozó szakképzést választják.”

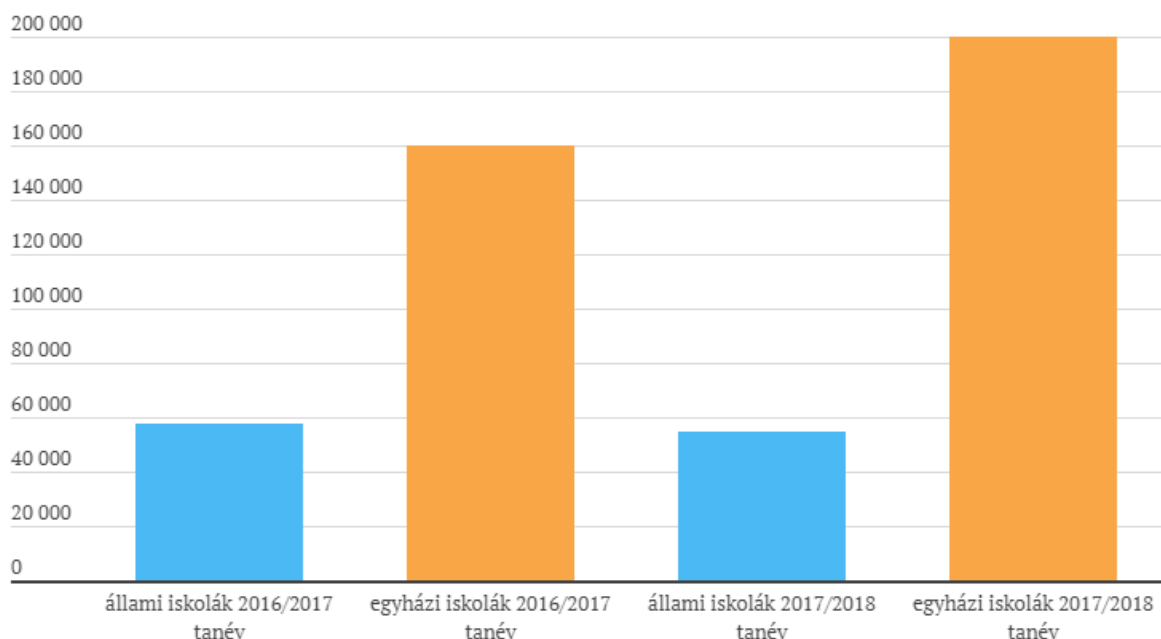
⁹⁴ Az RPI munkatársa Bánné Mészáros Anikó 2016-ban írt egy összefoglalót a hozzáadott pedagógiai értékről. Az országos mérések eredményeiből kiindulva, ezt kiegészítve a családi háttér index adatokkal a pedagógiai hozzáadott értéket igyekezett kimutatni, és ez alapján készített összesítést a református intézmények adataiból, melyben igazolja a mérhető hozzáadott érték szerepét.

⁹⁵ RPI szakmai anyag Bánné Mészáros Anikó Kiemelkedő OKM teljesítményű református iskolák jellemzői Egy kutatás eredményei 2017. http://refpedi.hu/OKM_kutatás_BMA (letöltve: 2019.07.28.)

lehet egy-egy pedagógus munkája. A fejlesztés hosszú folyamat, melynek folytonosságát az intézményvezető a mérés(ek) melletti elkötelezettséggel kell, hogy támogassa.”⁹⁶

Az intézmények költségvetési támogatása egyenlő az állami és a felekezeti fenntartók esetében, mégis több oktatáskutató elemzése alapján más eredmény jött létre.

Dologi kiadásokra fordítható egy tanulóra eső költségvetési támogatás a közoktatásban

Forrás: Költségvetési Felelősség Intézet Budapest

6. ábra *Iskolák egy tanulóra eső költségvetési támogatása* (Forrás Domschitz 2019)

Vannak olyan intézmények, melyek elmaradott térségben, döntően hátrányos helyzetű gyerekeket tudnak fogadni. 2010 után nagyobb növekedés indult meg, elsősorban az elmaradottabb régiókban. Nagyobb számban általános iskolák, kisebb számban középfokú, szakképző intézmények jöttek létre.

*„Az egyházi iskolákban az általános iskolai programokban a halmozottan hátrányos, a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű tanulók kisebb arányban tanulnak, vagyis úgy tűnik, hogy az egyházi iskolák a szegény régiókban és a kisebb településeken is elsődlegesen a kedvezőbb családi háttérű szülők gyermekeinek tanítását tekintik céljuknak az általános iskolai oktatásban.”*⁹⁷

⁹⁶ Bánné 2017: 68.

⁹⁷ Hermann–Varga 2016 <http://old.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/15hermann.pdf> (letöltve: 2019.05.08.)

Sok szülő azért viszi felekezeti intézménybe a gyermekét, hogy megvédje a drogoktól, elzülléstől, és nem feltétlenül a vallási elhivatottság az elsődleges ok.⁹⁸

„Egy átvett intézmény belső átalakulása, igazi egyházi iskolává válása több év alatt következik be. A kötelező hittant általában csak hosszú évek alatt, esetleg a bejövő évfolyamoknak vezetik be. Az átvevők vallásszabadságot hirdetnek, hitoktatást minden felekezetnek, és erkölcsant a hitoktatást nem igénylőknek.”⁹⁹

Megvizsgáltam az új alapítású intézményeknél, hogy volt-e korábban református előzmény? Ha igen, gyorsabb-e az integráció, és a református hagyományok megjelenése. A vizsgált intézmények 41%-ánál volt református előzmény, azonban 40 év kihagyás után nem várható azonnali változás, szükséges a korábbi tudás átöröklése. Már nincs meg az a tanári kar, az a diákság, akik továbbadhatnák a református oktatás, nevelés örökségeit. Átvett intézményeknél a folyamat még hosszabb lehet, hiszen nincs történelmi előzmény, alap melyre építkeznének. Ilyenkor fontos lehet a református pedagógiai szakértők támogató segítségével, szaktanácsadása.

Az eddig felvázolt adatokból látható, hogy nő az egyházi intézmények száma, bár közel sem éri el fénykorának számait. Az újonnan beintegrálódó iskoláknak évek kellene ahhoz, hogy átvegyék a református szellemiséget, hogy ne csak a névtábla mutassa a változást. 2015-ben egy konferencián a Református Pedagógiai Intézet igazgatója, Szontagh Pál próbálta megfogalmazni, mi lehet az a *református többlet*? Feltett kérdései: „Mitől »református«? A

⁹⁸ A fenti állítást alátámasztja: „Míg korábban inkább magániskolákba menekítették a gyerekeiket a magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkező szülők, a második Orbán-kormány idején kialakított szabályozási és finanszírozási környezet azt eredményezte, hogy a középosztály nem annyira az alapítványi, magán, hanem inkább az egyházi iskolába szökök át az államiból. Ráadásul a korábbi 2010 után beinduló egyházi privatizáció állami támogatással történik: míg korábban az volt az általános, hogy a közép- és felső középosztálybeli szülőknek fizetniük kellett, ha magasabb színvonalú oktatáshoz akarták juttatni a gyerekeiket, már megfinanszírozza nekik ezt az állam.

Jóval nagyobb mértékben nőtt az egyházi iskolában tanulók létszáma, mint amennyire a magániskolás diákok létszáma csökkent – csökkenő gyerekszám mellett. 2001 és 2011 között 60, majd 2014-ig újabb 47 százalékkal nőtt a létszám. 2010-ben még egészen kiegyenlített volt a nem állami iskolák között a verseny, 110 ezer egyházi tanuló volt és 90 ezer alapítványi és magániskolás. 2016-ban már az egyházi iskolába járó diákok száma majdnem elérte a 200 ezret, miközben a más magániskolában tanulók száma 60 ezer alá esett. Az egyházi iskolában tanulók aránya (az összes tanulóhoz képest) a 2001-es 4,9 százalékról 2014-re 13,8 százalékra nőtt. Ez akkora növekedés, ami arra utal, hogy a 2010 utáni oktatási rendszerben az egyházi iskolák nem kizárólag a magániskoláktól szívták el a gyerekeket, hanem az állami rendszerből is.” Domschitz https://index.hu/gazdasag/2019/05/08/negyszer_tobb_penz_forras_egyhazi_iskolak_allami_koltsegvetes_tanu_lok_diak_roma_cigany_szegregacio_elkulonites/javit_egysegesen/ (Letöltve: 2019.05.08.)

⁹⁹ <http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> Jövönk az ifjúság, avagy az egyházi iskolák létjogosultságáról.

legjobb diákok? A legrászorultabb diákok? A legeredményesebb diákok? A legreformátusabb diákok?”¹⁰⁰

Az itt megfogalmazott *református többletet adó területek*:

- „*Református éthosz.*
- *Hitoktatás helyzete és eszközrendszere.*
- *Egyházi ének helyzete és eszközrendszere.*
- *Pedagógus-továbbképzések tudatos rendszere (reformátusságot erősítő speciális továbbképzések, református egyetemek diploma utáni képzései).*
- *Diáktámogató, mentoráló rendszerek.*
- *Pedagógiai-szakmai szolgáltatások igénybevétele (református szaktanácsadók-tól.”¹⁰¹*

4.3 A református középiskolák identitása

Egy 2003–2004-ben végzett kutatás¹⁰² a *református középiskolák identitását és értékeit* vizsgálta. A nagy számú kérdőív és interjú feldolgozása alapján kimutatták, hogy eltérő válaszok születnek az újonnan átvett és a korábban is református intézmények eredményei között. A vizsgált iskolák döntő többsége az iskola közösségformáló jellegét emelte ki, valamint az erkölcsi nevelés kiemelt fontosságát, értékrend melletti elköteleződést.

Kiemelkedő különbségként olyan közös tevékenységeket jelöltek meg, mint az iskolai ünnepélyek. A vallásgyakorláshoz kapcsolódó tevékenységeket emelik ki még, mint sajátosságot. A *hittan* és a *reggeli áhítat* mindenütt megjelenik, aztán a *csendesnap*, *ifjúsági táborok*, a *jó tanár-diák viszony*, *lelkigondozás*, a gyerekekkel való törődés, a tanárok felekezeti alapú kiválasztása. Az oktatás eltérő tartalmaira vonatkozó különbségekről alig tesznek említést az válaszadók, mintha az csak a hittan terén jelenne meg. A tanári példaadás, mintaadás jelenik meg kiemelten. A régebben református intézményeknél nem csak a vallási elemek kerülnek előtérbe a válaszadások során, hanem szélesebb értelemen vett identitást fogalmaznak meg, régebbi hagyományaik voltak, melyekhez vissza tudtak nyúlni. Kopp megfogalmazásában:

¹⁰⁰ Református Pedagógiai Intézet 2015. február 24–március 2. ”Terven innen – célon túl, Országjáró előadások Az eredményesség növelése a református intézményekben (a református többlet) Szontagh Pál

¹⁰¹ Református Pedagógiai Intézet 2015. február 24–március 2. ”Terven innen – célon túl, Országjáró előadások Az eredményesség növelése a református intézményekben (a református többlet) Szontagh Pál

¹⁰² Kopp 2005 Kopp Erika a Károly Gáspár Református Egyetemen végezte a bemutatott kutatást.

„A tipikus református középiskolában tehát – a diákok szerint – a szigorú viselkedési szabályok irányítják a diákok életét, és nagyon fontosnak tartják a hagyományok tiszteletét. Különböznek más iskoláktól abban is, hogy erősebb az iskola közösségi jellege, jobban figyelnek általában a diákokra, valamint ezen belül a »problémás« diákokra. Emellett ez a »tipikus« református középiskola a jellemzője, hogy magas színvonalú a továbbtanulásra felkészítő, oktatást folytat.”¹⁰³

A nagyobb szabadság azonban nem jellemző jegye ezen iskoláknak.

¹⁰³ Kopp 2005: 13.

5 A NAGYMÚLTÚ REFORMÁTUS KOLLÉGIUMOK HAGYOMÁNYAI

A református kollégiumok nem pusztán oktatási intézmények, szellemi tudásközpontokként működtek és vallási központok is voltak, hiszen a lelkészképzésnek adtak otthont. Az intézmények helyszínei többségében valamelyik püspökség székhelyén, vagy vonzáskörzetében találhatóak. Mindegyik kollégium vizsgálata során megállapításra került, hogy mekkora összetartó szerepe, csoportformáló ereje volt, burokként védte a benne élőket a történelem viharaitól, nyújtott óvó, védő közeget mindenkor diákjainak. A nagy múltú református kollégiumok (Sárospatak, Debrecen, Pápa, Kolozsvár, Nagyenyed) a református szellemiség továbbvivőiként, nem csak a lelkészképzés helyei, hanem több tudományterületen (pl. bölcsészet-, jog-, természettudományok, pedagógusképzés) váltak magasszintű szellemi műhellyé.

5.1 Sárospataki Református Kollégium

A sárospataki protestáns oktatás kezdetei az 1531-es évre tehetőek, a középkori plébániái iskolából fejlődött tovább. A XVI. században Magyarországon a török megszállás volt a leg súlyosabb probléma, ez elkerülte Patakot. A pataki földesúr meghalt a Mohácsi csatában, s Perényi Péter (1502–1548) örökölte meg, aki Luther tanainak hatása alá kerülve protestáns tanítót, papot választott. Ez az egyik oka, hogy a városiasodó településen (1500-2000 fős) a reformáció kezdett terjedni.¹⁰⁴ A kezdetleges iskolában a teológia oktatásához nélkülözhetetlen latin és görög nyelv oktatása mellett már a poétika is megjelent. Az iskolába nem csak a későbbi lelkészek jelentkeztek, hanem a humanista műveltség iránt fogékonyak, a későbbi világi értelmiség tagjai, valamint a nemesség, főnemesség gyermekei is. Teljesen elfogadott volt az iskolát követően külföldi tanulmányútra menni (pl. Wittenbergbe).

Itt tanított a nagyhírű pedagógus, *Johannes Amos Comenius* (1592–1670) 1650-től 1654-ig, aki valójában tanulmányi felügyelő volt, pedagógiai műveket írt, és csak néhány előadást tartott, valamint a színjátszó kört egyengette, mint a tanítás egyik színterét. Lorántffy Zsuzsanna (1600–1660), I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1593–1648) özvegye azért ho-

¹⁰⁴ Dienes 2013: 5–8.

zatta Sárospatakra, hogy igazgassa, fejlessze az oktatást, és a reformáció tanait adja át a leendő egyházi és világi vezetőknek.¹⁰⁵ Felbecsülhetetlen értékű Comenius itt végzett munkája, a latin tanításának módszertani megújítása, az iskola színvonalának emelése, a nyomda fejlődése (főként könyveinek kiadása miatt). Megalkotta az elemi oktatás reformját, a latintanítás új módszereit vezette be és alkalmazta tankönyvei készítésekor a protestáns iskola számára.¹⁰⁶

A gimnázium csak 1851-ben válik külön az akadémiától, ekkorra már felnőtt tanárok tanítottak középfokon (korábban ez nem volt jellemző, felsőbb évesek tanították a kisebbeket). A diákönkormányzat szerepe hangsúlyos volt, ahogy az a református oktatási intézmények többségét jellemezte.¹⁰⁷ Az *coetus* („diáktársadalom”) által választott iskolaszék (*sedes*) tagjai határoztak a különféle diákokat érintő ügyekben (fegyelmezés, jutalmazás, élelmezés, iskolai költségek).

5.2 A Ráday Kollégium

A Dunamelléki Egyházkerület hozta létre Budapesten a Teológiai Intézetet 1855-ben Török Pál (1808–1883) későbbi püspök közbenjárásával, azonban a kollégium ennél később nyitotta meg kapuit, 1909-ben, a volt Ferencvárosi Dohánygyár épületében, melyet a Skót Református Egyház adományából alakították át a célnak megfelelően Református Teológiai Akadémiává internátussá és könyvtárrá. A Ráday utcába 1912-ben költözött a Teológia.¹⁰⁸ A

¹⁰⁵ „Comenius ténylegesen nem tanított. Tartott hat nyilvános előadást, elkészítette az említett nagyhatású tankönyveket, megírt néhány kisebb pedagógiai művet. Valójában tanulmányi felügyelő (*paedagogarcha*) volt, mely tisztre Lorántffy Zsuzsanna özvegy fejedelemasszony meghívta. „Nem akarunk téged a poros iskola terhes munkáira elhívni, hanem azt óhajtjuk, hogy a te igazgatásod alatt a mi tudós férfijaink, ennek a mi iskolánknak jelenlegi és jövőendő előjárói, a rektorok és tanítók abban az óhajtott reformációban minél előbbre haladjanak.” Dienes 2013: 37.

¹⁰⁶ Először használt saját maga által rajzolt képeket a szavak tanulásához, az olvasmányok érdekesebbé tételéhez. Leckékben gondolkodott, olvasmányosságra törekedett. Többfunkciós alapkönyvet hozott létre „*Orbis pictus*” címmel, magyarul „A világ le-festve”.

„erősítette a tanulóknak az anyanyelv fogalmát, tudatosította bennük az anyanyelv sajátosságait, az anyanyelvi szavak rendszerét és összefüggését, bővítette anyanyelvi szókincsüket, kifejezőkészségüket, megsejtette velük a magyar nyelvtan körvonalait; választékosabbá tette előbeszédüket, fogalmazásukat, érzékeltette az anyanyelvi kiejtés és írásmód eltérését a latintól (s talán örömet is keltett a gyermekekben, hogy mi, magyarok, a latin betűket használjuk)” Mészáros 2006: 82–83.

¹⁰⁷ „A kollégium belső irányításában és működtetésében még korszakunkban is nagy szerepe volt a diákönkormányzatnak. A hagyományos protestáns intézmények szervezeti felépítését követő rendszer alapszervezete továbbra is a *coetus* volt, amelybe az akadémiai tagozat subscribált, azaz az iskolatörvényekre felelős diákjai tartoztak. A *coetus* tagjai közül választották a diáktanítókat (*praeceptorokat*) és az esküdt diákok testületének tizenkét tagját. A tizenkét *primarius*, azaz elsőrendű diák alkotta az iskolaszéket (*primaria sedes*), amely a professzorok jelenlétében a senior elnöklétével havonta, majd 1813-tól hetente ülészeként döntött első fokozatú igazgatási, fegyelmezési, jutalmazási kérdésekben.” Dienes: 2013 Szellemiség és hangulat Diákönkormányzatiság.

¹⁰⁸ Dusicza 1999.

kollégium tehát nem rendelkezik több évszázados hagyományokkal. Különlegessége, hogy a lelkészképző fennmaradhatott 1952 és 1989 között a debreceni teológia és Debreceni Református Kollégium (mint egyedüli gimnázium) mellett. 1930-ban a 75 éves jubileumát ünnepeelve a Teológiai Akadémia, az akkori igazgató, Sebestyén Jenő (1884–1950) beszédében bemutatta az akadémia rendeltetését, céljait: „a lelkészi nevelést kívánja szolgálni, tehát élő hittel bíró pásztorokat akar nevelni, ugyanekkor a tudományos teológiát is fejleszti”.¹⁰⁹ Az épületet többször bővítették, felújították, így nemcsak a lelkészképzés, hanem a könyvtár, a levéltár, a Dunamelléki Egyházkerület és más fontos intézmények is voltak itt elhelyezve. Az 1990-ben megkezdődött egyházi intézmények visszaigénylésének következményeként ismét átalakult a kollégium működése, önállóvá vált. 1993-ban létrejött a Károli Gáspár Református Egyetem, ekkortól ennek részeként, Hittudományi Karként folytatta a korábbi Budapesti Református Theológiai Akadémia. A Ráday Kollégium a kezdetektől napjainkig összefonódott ezekkel az intézményekkel elválaszthatatlanul. A Teológia mindig is bentlakásos intézmény volt internátussal. A II. világháború után már világi, illetve külföldi ösztöndíjas hallgatók is kaphattak szállást. A levéltári anyagok megtekintése nehézkes volt a 2019-es kollégiumi tűz miatt, így csak az elektronikusan fellelhető iratokra szorítkoztam, melyek alapján elmondható, hogy ebben a kollégiumban is voltak nyomai az önképzőköröknek, a legációnak, működött Ifjúsági Segélyegylet, alapítvány.¹¹⁰

Napjainkban (2019) a Károli Gáspár Református Egyetem részeként a legnagyobb, legtöbb hallgatót befogadó református felsőoktatási intézmény Magyarországon. Szomorú tény, hogy 2019 januárjában leégett a Ráday Kollégium épülete, és felújítása még nem kezdődött meg e sorok írásakor.

5.3 A Debreceni Református Kollégium hagyományai

A Debreceni Református Kollégium hagyományai néprajzi gyűjtés során Győri L. János segítségével – aki a legmélyebb ismerője a témának – kerültek feldolgozásra, rendszerezésre.

¹⁰⁹ Németh 1930: 23.

¹¹⁰ Nagy E 2002: 25. oldala alapján:

Legációs iratok: libellusok	14 doboz	1950–1990
Ifjúsági egyesületek: Önképzőkör, Ifjúsági Segélyegylet, Ifjúsági Olvasókör, Kálvin János kör, Ráday Pál kör, zenekar, stb.	2 doboz, 15 kötet	1873–1953

A beszámolókból rendre előkerül az a többlet, melyet a Kollégium adott. Célok ennek azonosítása. Egyik beszámoló szerint:

„A kollégiumi lét sajátos szubkultúrát alakított ki saját nyelvvel, saját szabállyal, saját hierarchiával. A Kollégium egyfajta állam volt az államban, egy falakkal védett külön világ, amelyben a közösség és az egyén élete szinte teljesen elzártan fejlődött. Ez a helyzet ugyan megfosztotta a diákságot bizonyos kamaszos élvezetektől, de legalábbis nagyban korlátozta azokat (házibuli, diszkó, társkeresés... stb.), ugyanakkor meg is védte az olyan külső negatív hatásoktól, mint például a drog vagy éppen az alkoholizmus.”¹¹¹

Egy öregdiák¹¹² megfogalmazásában:

„Úgy gondolom, hogy a szombat esti oratóriumok, áhítatok, préceszek – (Oratórium), ahogy másképp nevezték –, az ezeken való kötelező részvétel, volt egy hangulata, ami hiányzik. Az hogy ott együtt voltunk, hogy védettek voltunk. A kollégium négyszöge Debrecen város közepén, mi a szocializmusnak nevezett emberi kísérlet alatt jártunk oda, és az volt bennünk, hogy ott abban a négyszögben nagyobb a szólásszabadság, mint odakint. Olyan szólásszabadság volt, mint otthon. Mi tulajdonképpen demokráciában éltünk. Ugyanakkor tudtuk, hogy a Városban (és most is így mondom, hogy a Városban) ez nem így volt... Az épülettel szemben volt a Vörös Csillag Pártház, a debreceni pártbizottság. A szobánkat besugározta a Vörös Csillag vörös fénye.”

Ezek a beszámolók, a régi évkönyvek segítenek abban, hogy feltérképezzem a hagyományokat és beazonosíthatóvá váljon az általuk létrejött református többlet.

5.3.1 Szupplikáció

A kollégiumok szokásainak egy része a szűkös költségvetéshez kapcsolódott (ilyen volt a szupplikáció, részben a legáció, valamint a temetéseken vállalt éneklések is). Tanév kezdetekor, ősszel kimentek adománygyűjtő körutakra több községbe, élelmet gyűjtöttek a vidékiektől a kollégium számára. Ez a szokás a kezdetektől fennállt, részét képezte egy közös igehirdetés, melyet a kollégium egy oktatója tartott, és valamilyen műsor. Másnap pedig házról-házra mentek adományokat gyűjteni, elsősorban természetbeni felajánlásokat.

„Nagyon emlékezetes számomra a novemberi szupplikáció. Az Okány, Zsadány környéki falvakat jártuk be gyűjtési céllal a presbiterek segítségével. Minden este a templomban igehirdetés után egy kis műsorral kedveskedtünk, szavazalokkal és karénnel az ott lakóknak. Szállásunk a presbitérium tagjainál volt, akik nagy szeretettel

¹¹¹ 475 éves a Debreceni Református Kollégium. Szoroson össze vagyunk kötve egy különleges anyaggal című interjú Nagy Jánossal (letöltve: 2019.06.27.) https://negyhetvenot.blog.hu/2013/07/24/szorosan-ossze_vagyunk_kotve_egy_kulonleges_anyaggal

¹¹² Saját gyűjtés 2017 Csete György Örs szíves közlése (1980–1984 között élt a kollégiumban, 1984-ben érettségizett) A Debreceni Református Kollégium Baráti Körének alelnöke (2002-ben alakult közhasznú egyesületként. Célja a Debreceni Református Kollégium hagyományainak ápolása, diáktalálkozók szervezésében vesz részt). Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET) korábbi főigazgatója.

*és finom ételekkel vártak bennünket, mi meg általában a kollégium életéről meséltünk nekik. Az összegyűjtött élelmet a parókiára vittük, onnan került a Kollégiumba.”*¹¹³

Szupplikációnak¹¹⁴ nevezték ezen alkalmakat. Enélkül nem lett volna elegendő étel a tápintézetben a kollégisták számára.¹¹⁵ 1945-öt követően nem tudtak volna működni az intézmények, ha nem újítják meg ezt az évszázados hagyományt. A Sárospataki Református Kollégium 1945–51 közötti szupplikálásairól Bilkay Ruth és Laczkó Gabriella egy teljes kötetben emlékezett meg.¹¹⁶ Ebben az időszakban a Debreceni Református Kollégium is felelevenítette ezt a szokást, hiszen nagy volt a szükség, pedig korábban az 1891–92-es zsinat megszüntette azt a segélygyűjtési módot. Először 1945 őszén, utoljára 1951 őszén vonultak ki szupplikálni. 10-12 fős csoportokban keresték fel a gyülekezeteket, templomi műsort adtak és kérték a gyülekezet pénzbeli vagy természetbeni támogatását. Az 1980-as években *kiszállásnak* nevezték, és a kántus műsoraival összevonva (élelmiszert is kaptak) kivonultak, énekeltek. Ebben a formában mai napig fennmaradt a szokás.

5.3.2 Legáció

A *legáció*¹¹⁷ is egy régi tradíció volt a teológus diákok körében, a XVI. századra tehető a keletkezése, a XVII. százara elterjedt a magyar református és unitárius egyházak intézményeiben. Fennmaradt írások szerint 1630-ban Zólyomi Dávid (1600–1649) erdélyi főkapitány azzal a feltétellel nyújtott adományt és hozott létre alapítványt, hogy azt a diákok karácsony, húsvét és pünkösd ünnepén vegyék át személyesen és vigyék a kollégiumba.¹¹⁸ Ezzel alapozta meg a későbbiekben rendszeresen ismétlődő *legációt*. Lényege, fő küldetése az volt, hogy a felsőbb évesek kimehettek gyülekezetekhez, általában nagyobb ünnepek¹¹⁹ alkalmával és megtarthatták az igehirdetést, többségében az ünnep másodnapján, vagy délután.

¹¹³ Csiha–Dr. Győri–Nagy–Dr. Molnár–Virágh (szerk.) 2013: 67.

¹¹⁴ latin supplicatio, kérés, könyörgés

¹¹⁵ Csiha–Dr. Győri–Nagy–Dr. Molnár–Virágh (szerk.) 2013: 32, 16. Például Nagykálló, Nagysemjén, Kisléta, Nyírgyulaj, Szatmárörökítő, Rápolc, Porcsalma községekben Dr. Berkessy Sándor valamint Dr. Kósa Géza leírása alapján.

¹¹⁶ Bilkay–Laczkó 2002.

¹¹⁷ latin legatio követség, kiküldetés Zoványi 1977: 1681. *Protestáns egyházi és iskolai lap* 1872.11.09. 45. szám. 1422. „Ugyancsak a tanulók anyagi helyzetének javítására szolgálnak még: 4) a legáció és szupplikáció, az akadémiai jótéteményes ifjak közül, kiknek száma körülbelül 23 volt, legációba bocsájtattak karácsonkor 187-en, húsvétkor 188-an, pünkösdkor 188-an, szünidei segélykérésre 21-en.”

¹¹⁸ Barcza (szerk.) 1988: 32.

¹¹⁹ A nagyobb ünnepek fogalom alatt továbbiakban a nevelési, oktatási intézményekben megtartott jelentősebb állami, egyházi és iskolai ünnepeket értem.

„az ünnepi legációkra járás eredeti célja, soha nem lehetett, és nem is lehet más, mint hogy lelkészi hivatalra készülő ifjaink egy részről magukat a templomi szónoklatban gyakorolhassák, más részről, hogy mint ilyenek, maguk föntartására, némi anyagi segílyt nyerjenek”.¹²⁰

Többszörre a legátust meghívták ebédre, s többségében némi fizetség is járt érte. Az idősebbek válogathattak a legátust igénylő gyülekezetekből, a fiatalabbaknak a kisebb falvak jutottak.¹²¹ 1770-ben Mária Terézia (1717–1780) betiltotta a legációt,¹²² később újra életre hívta a szükség, például a II. világháború utáni években 1951-ig bezáróan. Ma ismét járnak a fiatal lelkészstanulók ígét hirdetni az ünnepeken, újjáéledt a tradíció. Már nem az *Értesítő* ad hírt a legációt teljesítő diákokról, hanem a kollégium honlapja és az *Európa Rádió*:

„Az áldozócsüdtörtöki istentiszteleten bocsátották ki legációba a hagyományoknak megfelelően, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatóit. Mintegy hetven lelképásztornak tanuló diák teljesít majd szolgálatot pünkösdkor, a Tiszántúl református gyülekezeteiben.”¹²³

Egy közösség vallási életének szervezése kihat a közösségre, szokásaira. Külön kutatási témát vet fel ennek mélyebb vizsgálata, de e dolgozat keretébe nem fér bele.

5.3.3 Kántus

A kórus szervezése, az *egyházi énekek* éneklése mindig kiemelkedő szerepet játszott a hagyományok között. A Debreceni Református Kollégium Kántusát (a Kollégiumi Kántus, kórus) 1739-ben alapította a Debreceni Református Kollégium matematika professzora, *Maróthi György* (1715–1744).¹²⁴ Már korábban is létezett, szervezett egyházzenei éneklés a kollégiumban, általában egy kvartett (4 fő) állt rendelkezésre a református temetések alkalmára. Ez bővült ki ekkor kb. 30 fős kórossá. A kórus tagjai mindig a kollégium iskoláinak diákjai és az intézményeinek képviselői voltak. Maróthi célja az istentiszteleteken való zsoltáréneklés volt több szólamban. Ezzel összefüggésben Maróthi György zsoltárkiadást is megjelentetett (1740-ben). A kántus hagyománya több évszázadon át fenn tudott maradni, a XIX. század vé-

¹²⁰ Dr. Ballagi (szerk.) 1872: 656.

¹²¹ Csiha–Dr. Győri–Nagy–Dr. Molnár–Virágh (szerk.) 2013. 16, 322. Dr. Bárdos László leírása alapján – több kántusra vonatkozó rész innen.

¹²² „1770 után pl. Domokos mint gondnok Sinait küldte a királynőhöz kihallgatásra a betiltott legációk ügyében.” Barcza (szerk.) 1988: 111.

¹²³ 2019.05.31. *Európa Rádió* adása (a református értékadó) visszahallgatható online: <https://europaradio.hu/talozo/legacioba-bocsatottak-debreceni-hittudomanyi-egyetem-hallgatoit> (letöltve: 2019.07.12.)

¹²⁴ Bánkúti, Dr.–Kun, Dr. (szerk.) 1938: 279–280.

gén már főállású karnagy is volt az élén (Mácsai Sándor egyházzene tanár az első 1885-től 1924-ig). A zsoltáreneklés, az egyházzene továbbvitele volt fő feladatuk, másfelől az ünnepek hangulatát emelték. Emellett Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805, volt kollégiumi diák és tanár) megzenésített verseit is énekelték, ezzel állítva emléket a költőnek. Fordulópont volt, amikor Szigethy Gyula (1904–1979) vette át a vezetést (1930 körül), és bekapcsolódtak a Kodály és tanítványai által kiépített amatőr kórusmozgalomhoz.

Az 1952-es államosítást követően sem szűnt meg a kántus. Egészen 1954-ig fiúkar volt és csak ezt követően vált vegyeskarrá. Egy személyes emlék alapján:

„A kollégiumi Kántus az 50-es évek elején vegyes karrá alakult, a gimnázium leány tanulói alkották a női szólamokat. S mivel a teológusok száma is csökkent, a gimnazista fiúkat is szervezni kezdték a Kántusba... Engem a tenor 2-be, vagyis a 'ciberébe' osztott be. Ott is maradtam végig. ... (A cibere a lekvár főzésekor az az átmeneti állapot, amikor az anyag már nem híg, de még nem is igazán sűrű. – Így az énekhangban már nem tenor, de még nem is bariton...) Jó közösségformáló együttlétek voltak a kántusgyakorlók, kedves élményt jelentettek a fellépések és a gyülekezeti kiszállások.”¹²⁵

1967-től a református egyházzene meghatározó képviselője, Berkesi Sándor (1944–, Kossuth-díjas karnagy, főiskolai docens) vezeti a Kántust (2019 elején Arany Jánossal [1955–] párban). Létszáma jelenleg 25-40 fő. A legtöbb forrást alapítványi támogatásból biztosítják. Magas szakmaiságuknak köszönhetően 27 országba sikerült eljutniuk.¹²⁶ 1980–1984 között idejárt kollégista¹²⁷ emlékei alapján a kórus többet adott a közös éneklés élményénél.

„Én pesti értelmiségi családból kerültem oda, a kántussal jutottam el olyan Szabolcs-Szathmár-Beregi, Hajdú-Bihari, BAZ megyei kicsi szegény falvakba kántus kiszállásokkor, és olyan házakba, és olyan családokhoz, és ettem olyan ételeket, amelyeket Magyarország többsége ma is eszik, ahogy él, stb. stb.. Tehát a mély magyar rög valósággal, vagy annak egy felső szeletével gimnazista koromban én itt találkoztam. Vendégként bejuthattam más családok életébe, ott ehettem, alhattam. Ugyanis Kántus kiszállásokkor falvakban gyülekezeteknél alhattunk, szétszétva kettesével, magánházaknál. Én azontúl, hogy nagyon szerettem énekelni és rengeteg nagy élményem volt a kórusral, azt emelném ki, hogy a saját vonatkozásomban olyan helyekre és emberekhez jutottam el, akikkel egyébként nem találkoztam, nem kommunikáltam volna.”

A fentiek egészen kitágítják a kórus jellem- és csapatformáló hatását, több van mögötte, mint pusztán közös éneklés.

¹²⁵ Csiha–Dr. Győri–Nagy–Dr. Molnár–Virágh (szerk.) 2013: 307.

¹²⁶ A Debreceni Református Kántus bemutatkozása alapján. <http://kantus.hu/index.php?page=history.php> (letöltve: 2019.02.27.)

¹²⁷ Saját gyűjtés 2017 Csete György Őrs közlése

8. ábra Debreceni kollégiumi Kántus. 2007 Beregszász (kép a honlapjáról)

5.3.4 Fikaavatás

Gyakori szokás kollégiumokban az újak beavatása. A Debreceni Református Kollégium lakói is beszámoltak erről. Az öregdiákok emlékeiből készült blogon például olvashatunk erről is egy interjú keretében:

„Sosem felejttem el például azt az reggelt, amikor a fikaavatást követően felébredtünk, s rádöbbenünk, hogy a Kollégium teljes jogú polgáraivá váltunk: nem kellett magázva gazsulálni a felsősöknek, nem kellett hordani a fikajelvényt, nem voltunk kiszolgáltatva senkinek, és szabaddá váltunk. Kis túlzással olyan érzés volt, mint amikor az ókorban a korábban megtűrt provinciai barbárok megkapták a római polgárjogot.”¹²⁸

A DRK Baráti Körének alelnökével folytatott beszélgetésből megtudjuk, hogy a szokások menet közben előfordult, hogy megváltoztak:

„A Fikaavatás, amikor az elsősöket a negyedikesek felavatják diáknak. Ez egy beavató rítus, amely a közösségekben megszokott volt. Az én évfolyamom behozott ebbe

¹²⁸ 475 éves a Debreceni Református Kollégium: Szorosan össze vagyunk kötve egy különleges anyaggal, interjú Nagy Jánossal https://negyhetvenot.blog.hu/2013/07/24/szorosan_ossze_vagyunk_kotve_egy_kulonleges_anyaggal (letöltve: 2019.06.27.)

egy új elemet, amikor mi negyedikesek voltunk, (Szécsy Péter 4. b és én 4. a). A fikaavató addig annyi volt, hogy bizonyos dolgokat teljesíteni kellett az elsősöknek, köszönni kellett az nagyoknak, ki kellett takarítani a szobájukat, (zoknimosás, csapmosás – mi így mondtuk), ilyen 'hülyeségek' voltak ezek leginkább. Fikaavatáskor ki voltunk terelve az udvarra este, és a lánykollégium ablaka alá voltunk állítva, és azt kellett mondanunk kórusban üvöltve: Kezit csókolom a kisasszonyoknak! Mi vezettük be, hogy a Himnusz és a Szózatot (az egészet) meg kellett tanulni az elsősöknek, és ezt ki is kérdeztük. Ennek legalább volt értelme. Voltak olyanok, akik traumaként élték meg a fikázást, fikaavatást. A katonaság nem volt keményebb, mint fikának lenni a kollégiumban, súrolni a követ a folyosón, takarítani. Engem ez megedzett, kemény pesti kölyökként. 1984-ben volt először Himnusz és Szózat-szavalás a fikaavatás részeként.”¹²⁹

Egy még a kollégiumban lakó ifjú¹³⁰ személyes leírásából tudom, hogy még ma is működik a 'fikáztatás, fikaavatás' szokása. Emellett különös figyelmet fordítanak rá, hogy néhány nagy hagyományt fenntartsanak, esetleg megújítsanak (pl. az elhalt önképzőköröket újraindították).

5.3.5 Hitoktatás, erkölcsi nevelés, reggeli áhítatok

A *hitoktatás*, a bibliaismeret szükségszerűen létfontosságú az egyházi oktatásban, különösen, hogy innen várhatták a lelkészutánpótlást. Már az 1791-ben megjelent Tanrendben is megfogalmazták (latinul), hogy a tanító legfőbb gondja a tanulók Isten félelmére és derék erkölcsökre nevelése legyen, emellett megfogalmazásra került, hogy a katekézist minden osztályban, az életkort figyelembe, oktatni szükséges.¹³¹ Mindehhez hozzátartozott a szigorú *erkölcsi nevelés*. A kollégium rendje, a szinte kötelező bentlakás segítette ennek megvalósulását. A beszámolókból megtudható, hogy még napjainkig is tartanak napkezdő és záró közös imádságot. Tanítás előtt kezdődött a félórás *reggeli áhítat*, melyre elsősorban a lelkésznevelendék jártak rendszeresen. Ez a kezdetektől napjainkig fennálló szokás.¹³² Az 1791-es tanrend is kimondja, hogy a tanítást kezdjék mindig énekkel és imádsággal, és azzal is zárják le. A nem reformátusok és a világi képzésen részt vevők számára nem volt minden korban kötelező. A szombat esti *oratóriumok*, *préceszek* is nagyban hozzájárultak a kollégium hangulatához, alapélményéhez. Az ünnepekre dicséreteket tanultak, fontos volt a zsoltárok ismerete is. A XXI. században a tanrend része a zsoltárénekés.

¹²⁹ Saját gyűjtés 2017, Csete György Örs közlése.

¹³⁰ Saját gyűjtés 2019. Dobos Bálint kollégiumi diák DRKG.

¹³¹ Tanrend. Debreceni Református Kollégium 1791. in G. Szabó 1996: 336.

¹³² A diákság időnként átköltötte az imádságok szövegét. Így jöttek létre Miatyánk-parafrázisok, valamint imádság-travesztiák, melyek kéziratos formában terjedtek a nép körében is. Ujváry Zoltán: *Imádság-Travesztiák* című művében konkrét példákat ismertet. Ujváry 1980.

5.3.6 Önképzőkörök

Az *önképzőkörök* szinte mindig jelen voltak a kollégiumok életében. Jellemzően alulról szerveződő, a diákok által érdekesnek, fontosnak tartott területeken működött. A szabadidejükben közösen igyekeztek fejlődni egy-egy területen: színjátszás, vers, novella, vagy egyéb irodalmi szöveg írása, hangszertanulás, zene, éneklés, torna vagy egyéb. Az évkönyvek alapján minden időszakban működtek, erről részletesen meg is emlékeztek (hányan, milyen területeken vettek részt, milyen díjakat adtak át, miből gazdálkodtak).¹³³ A drámakörben készült művek több esetben bekerültek a nép színjátékok repertoárába.¹³⁴ Már az 1770-es években mutattak be iskoladrámákat, melyben a klasszikus figurák (borbély-orvos, a „zsidó”, cigány, poéta, juhász stb.) visszatértek, önálló életre keltek a dramatikus népszokásokban.

*„Az iskoladrámák a folklór egyik forrásának tekinthetők. Fontos közvetítő szerepük volt. A klasszikus kultúra elemeit, az európai színjátszás figuráit, jeleneteit adaptálták és terjesztették. Az ún. magas- és mélykultúra körforgásához járultak hozzá, amely nyomán a folklór különböző műfajaiban, különösképpen a dramatikus népszokásokban és a maszkos alakoskodó játékok repertoárjában nagyszámú iskoladrámai emlék őrződött meg.”*¹³⁵

Az 1980-as években rendszeres, szervezett önképzőkör nem működött, csak kisebb próbálkozások, eseti összejövetelek fordultak elő. Egy-egy öregdiák időnként visszatért és előadást tartott, hogy megmutassa, meddig lehet jutni volt kollégistaként. Például *dr. Bay Zoltán* (1900–1992), az akkor már Amerikában élő fizikus (aki lemérte a föld és a hold távolságát), vagy a Németországból hazalátogató *Gárdonyi Zoltán* (1906–1986) protestáns egyházzenei

¹³³ Az írott emlékezet törvényszerűségeit figyelembe kell venni, amikor ezek feldolgozásra kerülnek. Részletesen erről Keszeg Vilmos írt az *Írás, írott kultúra, folklór* kötetben. „Az bizonyos, hogy mind a szóbeliség, mind az írásbeliség egyidejűleg jelen van mind a hivatalos (magas), mind – immár néhány évszázada – a népi kultúrában.” „Az írás és az olvasás lassan állandósul a parasztság életében. Az esti, téli, ünnepnapra beszélgetések keretét lassan kitölti a felolvasás, az olvasmányélmények megbeszélése. A gazda feljegyzést készít az időjárásról, gazdasági ténykedéséről, az árfolyamokról, személyes életútjáról. A katonák verses szerelmi levelet írnak, másolnak, férfiak, nők füzetbe jegyzik népdal-, nótá-, imatudásukat, gyógyászati javallataikat. Írott formában készülnek a falutörvények, a perefernumlevelek, pástorszerződések, végrendeletek. Az írás a népi kultúrában a legkülönbözőbb funkciókat tölti be. Megörökít, tudósít, hitelesít, varázsol, viszonyokat, jogviszonyokat szabályoz, díszít, eligazít, részt vesz az élettér kialakításában. Az írás mint aktus gyakran ünnepi rítus része (eskü aláírása, fénykép dedikálása). Az írásszokások, technikák, írásmódok és stílusok, műfajok, akárcsak az írott szöveg sorsának, használatának vizsgálata mind-mind közelebb visz annak megértéséhez, hogyan épült be az írás a magyar népi kultúrába.” Keszeg 1999

¹³⁴ „A kollégiumból kikerült diákok – különösképpen a tanítók – megfelelő falusi közegben betaníthattak darabokat és azok a néphagyomány részévé válhattak. Jó példaként szolgálnak erre a sárréti dramatikus játékok. Fennmaradásuk a népi kéziratos könyveknek köszönhető. Bizonyára számos hasonló játékra volt példa a 18–19. században.” Ujváry 1990: 27.

¹³⁵ Ujváry 1990: 23–28.

zeneszerző, akinek műveit a kántus is énekelte.¹³⁶ A jelen korban is vannak diákok, akiknek fontos ezt a hagyományt átörökíteni, ennek eredménye a Csokonai Vitéz Mihály Önképzőkör, melynek már saját Facebook-oldala is van,¹³⁷ ahol eseményeiről számot adhat. A körnek szabályzata is van, amely a közösségi oldalon elérhető.

5.3.7 Szociális érzékenység, „jótétemények”

A *szociális érzékenység*, a segítő szándék megjelenése reformátussághoz tartozó fogalmak. Az *iskolai közösségi szolgálat* (IKSZ) szervezésében jól látható ez, hiszen ki mutathatna jobban példát egy egyházi intézménynél. A kollégium tudatosan igyekezett a kezdetektől a legszegényebb szülők gyerekeit is bejuttatni falai közé, ezért is hívták „a szegények iskolájának”. Több olyan támogatója is volt, akik vállalták a taníttatásuk költségeit, illetve lakhatásukban, étkezésükben nyújtottak segítséget.¹³⁸ Jótéteményeknek (beneficiumok) hívták ezeket a segítségeket, és több területen is megjelent. Például volt, aki a diákok gyógyszereire nyújtott támogatást. Jótéteménynek számított a magántanítás, a köztanítóság (praeceptorás) és a vidéki rektorság is.¹³⁹ A magántanítás 1862 és 1873 között működött, nagyobb, felsőbb éves diákok kaptak gimnazistákat korrepetálásra. Különlegessége az volt, hogy egyesek pénzzel fizettek, míg mások élelemmel, vagy aki végképp szegény volt (szolgatanuló), az mosással, személyes segítséggel. A vidéki rektoriák jól jövedelmező és rangos jótétemények voltak. A vidéki elemi iskolákban és gimnáziumokban az 1800-as évek második felében praeceptorok tanítottak, ahogy a Kollégium gimnáziumában is. A vidéki gimnáziumok vezetője pedig a rektor volt. Az mehetett ki rektoriára, aki már tanult pedagógiát és tett tanítóképesítő vizsgát. Ez a rendszer addig működött, amíg létre nem jöttek az állandó tanári, tanítói karok ezekben az intézményekben.¹⁴⁰

¹³⁶ Saját gyűjtés 2017 Csete Örs közlése és beszámolója alapján.

¹³⁷ Szűcs 1988. *A Hagyomány és modernizáció a kultúrában és a néprajzban* című konferenciakötetben több előadás is beszámol a modernizáció okozta jelenségekről, a szokások megújulásáról, például a közösségi média szerepéről is. A kötet a Budapesten 1994. augusztus 31. és szeptember 2. között megrendezett Fiala Néprajzkutatók IV. Konferenciájának előadásait tartalmazza.

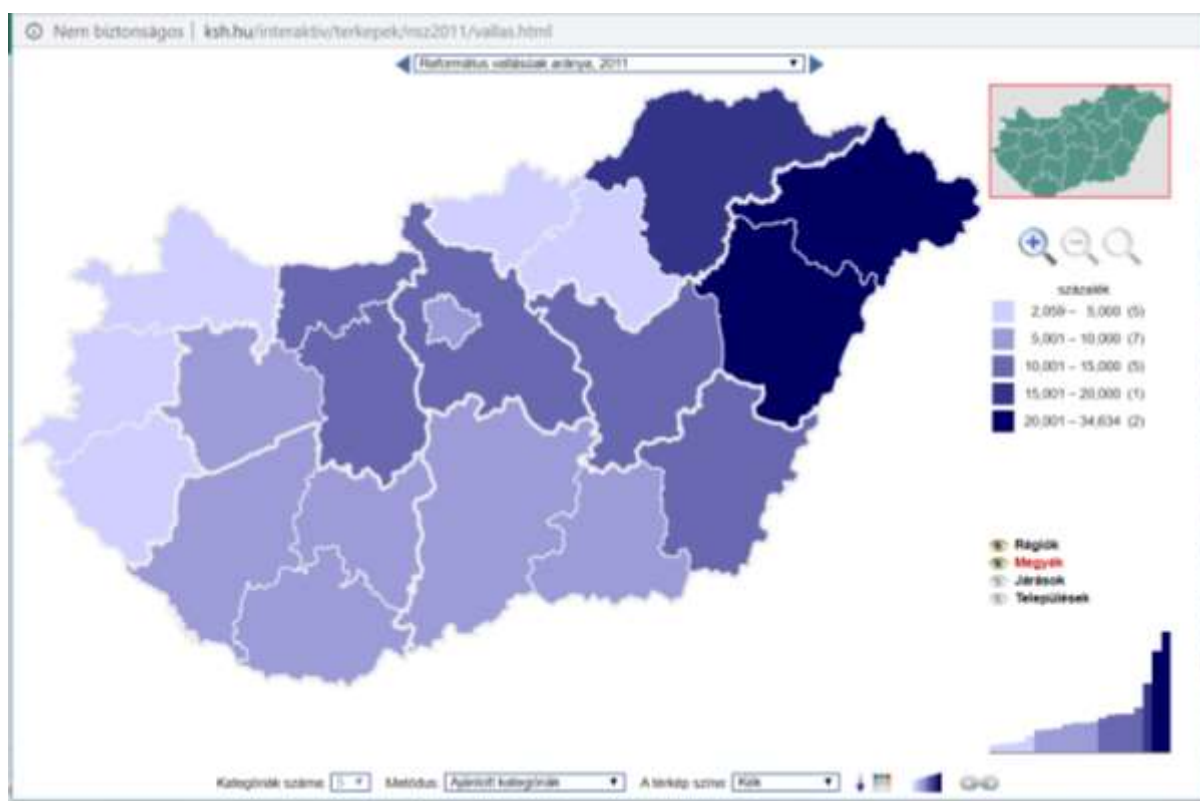
¹³⁸ Barcza (szerk.) 1988: 279–294. „Szegények iskolája-ország iskolája” „Jelentős összeg szolgált azonban a diákok segélyezésére, 1910-ben ez az összeg 918 948 aranykoronára rúgott. A jó tanuló, jó magaviseletű és szegény diákok pályázhattak az alapítványokra.” 280. [Barcza (szerk.) 1988]

¹³⁹ A néphitben ezzel kapcsolatban megjelent a garabonciás diák, mint tudós varázsló. Még a XX. században is ismert hiedelemalak volt. Több hiedelemmonda terjedt az oral history világában a garabonciás természetfeletti képességeiről, időjós, idővarázsló tevékenységéről. A történetek közös eleme a szegény vándor, aki betér, enni kér és hajlékot, több esetben vannak táltos tulajdonságai, olvas, tudós ember, iskolában tanult, mágiákat ismer. Dömötör 1990: 597–600.

¹⁴⁰ Barcza (szerk.) 1988: 281–282.

5.4 A Pápai Református Kollégium tradíciói

A pápai kollégium létrehozása és működése mostohább körülmények között valósult meg, mint a debreceni, vagy a sárospataki kollégiumé. A dunántúli részeken jóval kisebb volt a reformátusok száma, ezért az érdekérvényesítés is gyengébb. A mellékelt térképen jól látható a református vallásúak eloszlása Magyarországon. Amint az a színek alapján érzékelhető, a reformátusok aránya a Dunántúl nagyobb részén 5-10% körüli, míg a Tiszántúli térségben 20-35% közötti.

9. ábra Református vallásúak aránya Magyarországon 2011-ben¹⁴¹

A dunántúli reformátusoknak gyakrabban kellett megküzdeni a helyi földesurakkal is, ezek a diákság létszámában is jól érzékelhetőek. Az 1585-ös alapítástól az 1660-ig terjedő időszakot tartják a pápai kollégium történetének kutatói az iskola virágkorának, hiszen békés, támogató közeg vette körül ekkor. A reformáció Thurzó Elek földesúr támogatásával már

¹⁴¹ KSH 2011-es népszámlálási adatok alapján, térképes diagram (2019.09.12.)
<http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/nsz2011/vallas.html>

1527-ben megjelent Pápán, és 1535-re már evangélikus lett szinte az egész város és a templom is.¹⁴²

Más források szerint már 1531-ben megalakult a pápai református iskola.¹⁴³ A diákok száma 3-14 között mozgott évente, elsősorban lelkészeket képeztek, vagy tanítókat. 1585-ben az elérhető adatok alapján már 6 éves középiskola és 2 illetve 3 éves teológia is működött (gimnázium után már lehetett tanítani, a tanárképzés még középfokú volt). Az 1660-as évet követően gyakran érte zaklatás a püspökséget, az iskolát, 1674-ben gályarabságba hurcolták a püspököt, a lelkésszel és az iskolamesterrel együtt.¹⁴⁴ 1772-ben a nyilvános vallásgyakorlatot tiltó királyi rendelet miatt el is kellett költöznie a kollégiumnak (Adásztelekre) átmenetileg. Az 1700-as évek végén javult valamelyest a helyzet és újra Pápán tanulhattak a diákok.

Nagyon beszédes a pápai, sárospataki és debreceni kollégiumok létszámát összehasonlító táblázat, melyet átszerkesztve vettem át a Pápai Református Gyűjtemények Kiadványából.¹⁴⁵ Jól látható, hogy mennyivel jelentősebb létszámát tekintve a sárospataki és a debreceni kollégium. Megfigyelhető az is, hogy a vallási törvények, háborúk hatással voltak a létszámokra.

Évkör	Pápa	Sárospatak	Debrecen
1663–1710	364	1517	1905
1711–1717	77	282	346
1718–1752	326	1210	1744
1753–1784	0	1777-ig 1384	3300
1785–1797	144	nincs adat	1197
Összesen	915	4393	8492

10. ábra A pápai, sárospataki és debreceni kollégium aláíró diákjai létszámának összehasonlítása. (Köblös: 2006: 25.)

Kövy Zsolt mutatta be 2000-ben egy konferencián a pápai kollégium szellemiségét. Szerinte „a híres skóla mindenkor alapvető célkitűzése volt a vallásos nevelés s a tudatos jellemformálás”.¹⁴⁶ Az iskola falai között köztársaságot, összetartó közösséget építettek, s az iskolatörvényeket átszötte az evangéliumi lelkület, az egyenlő esély, valamint a Krisztus mérté-

¹⁴² Köblös 2006: 19–28., valamint Bajkó Ferenc templom és harangkutató leírásai alapján készült, honlapja: <http://www.templom.hu/phpwcm/index.php?id=14,154,0,0,1,0> (letöltve: 2019.07.08.)

¹⁴³ Ezt arra alapozzák, hogy a Pápai Egyházművészeti múzeumban található egy harang, melyen a következő felirat olvasható: (Scholae reformatae Papensis 1531 („a pápai református iskoláé, 1531”). Kövy munkájában is 1531 szerepel. Kövy 2006: 111.

¹⁴⁴ Köblös 2006: 20.

¹⁴⁵ Köblös: 2006: 25.

¹⁴⁶ Kövy 2006: 111.

ke szerinti szabadság elve. Kövy véleménye szerint egymás mellett, egyenlő esélyekkel tanulhatott köznemes és meztlábás diák. Ebben nagy hasonlóságot tapasztalok a debreceni kollégiummal. Az 1851-ben 8 osztályos lett a gimnázium (Entwurf szabályozása alapján), s az 1951-es megszüntetéséig működött.¹⁴⁷

1991-ben a pápai öregdiákok összefogásával, anyagi hozzájárulásával (a *Mándi Márton István Pápai Református Kollégiumi Alapítvány* létrehozásával, melyet Kövy Zsolt vezetett) sikerült újraindítani a Pápai Kollégiumot. A város és az egyházkerület is mögé állt a nemes célnak, s mindannyian Kollégiumban gondolkodtak, a századokon keresztül bizonyítottan jól működő formában.

Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a kis létszám nagy összetartást eredményezett, még az iskola elvégzését követően is. A versírás divat volt a diákok között, és megosztották egymással önképző körökben az elkészült műveket. A vasárnapi istentisztelet többek emlékében a legfontosabbak közé tartozott. A reggeli áhítatok kötelezőek voltak, a hétfői a templomban, a többi korosztályonként elkülönítve, később hangosbemondóból teremben meghallgatva. Legációra még mindig készülnek és járnak a teológusnövendékek.

5.4.1 Pápai egyenruha

A pápai kollégiumi viselet, egyenruha: jellegzetes kék köpeny a tanításhoz, valamint egységes tornaruha, emellett ünneplőnek egységes bocskait csináltattak a nagyobbak (végzősök inkább), a lányoknak kezdetektől egységes zsinóros fehér inget kellett viselni az ünnepi alkalmakon. A fiúk egyen nyakkendőt kaptak, melyet fekete öltönnyel fehér inggel viseltek, amíg nem készítették bocskait. A XX. században még a piros-kék sapka volt a kötelező viselet a pápai refisek között. Az ünneplő ruha pedig egy időben nem a bocskai volt, hanem az osztrák szabású, ún. „Ferenc József-kabát”. A nagy diákok vágya volt, hogy az első báljukon (amely a Griff szállóban került megrendezésre) már ilyen öltözetben lehessenek. Az ünnepségeket mindig a templomban tartották, melyek alkalmával jellemzően egy-egy osztály adott műsort.

¹⁴⁷ Kövy 2006: 114. 1951-ben államosították az egyházi iskolákat, a pápai is Petőfi Sándor (állami) gimnáziummá vált. Az Entwurf (1849) pedig szabályozta az iskola-rendszert és bevezette a központi érettségit (7 városban), emellett megtiltotta, hogy a felsős diákok tanítsák az alsóbb éveseket, szaktanárok alkalmazását írta elő.

5.4.2 A cserkészzet

„Erős cserkész élet volt a Refiben. Nem sokkal azután, hogy elindult a Gyurácz Ferenc Evangélikus Általános Iskola Pápán, a refs cserkészek átjártak a Gyuráczba, s némi felkészítés után cserkészekké fogadták a tanulókat. Aztán ez a kezdeményezés valahogy elmúlt.”¹⁴⁸

A cserkészteket Fejes Zsigmond szervezte meg a pápai kollégiumban (1940), 1947-ben *Bakonyerdő cserkészcsapat* néven működött. Nagyobb, rendszeres eseményeik: vezetőképző tanfolyam, újoncpróba, őrsi kirándulások, kétnapos csapatkirándulás a Bakonyba, avatás, nyári tábor Balatongyörökön.¹⁴⁹ A kollégium újrászerveződésekor feléledt a cserkészcsapat is, 1456. sz. *Béri Balogh Ádám cserkészcsapat* (Pápa) néven található a cserkészterképen (2007–2014-es bejegyzések).

5.4.3 Diáklap

A kollégium diáklapja az *Olvasás* volt, az aktív, érdeklődő diákok szerkesztették (többek között az adatközlő Sárközi Gergely is. A lapról bővebben a *„Tükörcserepek”* című református évkönyvben olvashatunk (192–193.).

5.4.4 Egyedi elnevezések, beavatási szokások

„A hetedikesek, nyolcadikosok voltak a szecskák, szöcskék. Az újak (jellemzően hetedikesek és kilencedikesei) avatóját „szecskaavatónak” nevezték (érdekes, hogy pl a 9-es új tanulókat emlékeim szerint nem nevezték szecskáknak). A szecskaavatón a végzősök zsűriztek, ők vezették a műsort. „A mi avatónkon manónak kellett öltöznünk. Volt, aki azt a feladatot kapta, hogy az igazgató autóját tolja el néhány társával, másoknak a városban kellett furcsa tárgyakat keresniük, stb. Végül esküt kellett tennünk. Azt, amelyiket a tanév elején letettünk a templomban, csak itt ugye manóruhában és furcsa pózban.”¹⁵⁰

Ugyanez a szokás élt a Debreceni Kollégiumban is, csak más elnevezést kaptak az kisdíákok (*fikák*).

Ebben a kollégiumban tanított *Trócsányi Dezső* (1889–1962) filozófus, *Lőrincze Lajos* (1915–1993) nyelvész, *Csoóri Sándor* (1930–2016) és *Nagy László* (1925–1978) költők, s még sokan mások. *Jókai Mór* (1825–1904) is ebbe a kollégiumba járt. Leírások szerint tőle származik az intézmény jelmondata, az épület homlokzatán is olvasható felirat: Istennek, ha-

¹⁴⁸ Saját gyűjtés 2019. Adatközlő: Sárközi Gergely Antal

¹⁴⁹ Benedek, Dr.–Hencze, Dr. (szerk.) 1948: 163.

¹⁵⁰ Saját gyűjtés 2019. Adatközlő: Sárközi Gergely Antal

zának, tudománynak. A történet szerint megkérdezték, mire való az iskola, mire ő azt válaszolta: „*hogyan Istennek, hazának, tudománynak neveljen*”.

A hagyományokat keresve egy kedves történet került elő az 1995–97-es Pápai Református Kollégium Évkönyvéből. Számítástechnikai kiállítást rendeztek a kollégium épületében, és az volt az igazgatóhoz intézett interjúkérdés, hogy miért épp itt tartják a kiállítást. Kálmán Attila (1938–2015) igazgató azt felelte: „*Mert tiszteljük a tradícióinkat*”, a riporter meglepett tekintetét látva hozzátette: „*Mert a Pápai Református Kollégiumban az is hagyomány, hogy nyitott a legújabb eszmékre, eredményekre.*”¹⁵¹ Ez egy olyan fontos momentum, mely több református intézményben visszaköszön.

5.5 A Nagyenyei Református Kollégium

A kolozsvári országgyűlés Bethlen Gábor fejedelem 1617-es adománylevele¹⁵² alapján 1622-ben fogadta el a *Academicum Collegium seu Gymnasium Illustre* alapítását, melyet felsőfokú intézménynek terveztek. (Ugyanekkor megalapította a könyvtárat is.¹⁵³) Azonban nem sikerült megfelelő épületet találni a célra, így Gyulafehérváron kezdődött meg az oktatás. Az 1658-as török, majd tatár betörések miatt 1662-ben áttelepült a kollégium Nagyenyre,¹⁵⁴ először csak átmentileg, de az 1682-es nagyenyedi zsinat véglegesen elfogadta a működését. Legkiválóbb helyen, hiszen 1563-ban itt volt az erdélyi protestánsok egységesítését célzó zsinat, majd 1564-ben pedig az Erdélyi Református Egyház alapítását fogadták el, és megválasztották az első püspököt.¹⁵⁵ Kiváló, külföldi egyetemeken művelődött tanárok alapozták meg az intézmény hírnevét: Csernátoni Pál, Nadányi János, Dézsi Márton, Kolozsvári István, Pápai Páriz Ferenc, Enyedi Sámuel¹⁵⁶ 1662–1839 között.

¹⁵¹ A Pápai Református Kollégium évkönyve 1995–1997. Pápa, 1997.

¹⁵² „1617 április 28-án kelt adománylevelében látjuk: ebben ugyanis a Báthori Gábortól a kolozsvári református egyház és iskola céljára rendelt dézsmanegyedet és a kolozsvári harmincadból adományozott 300.- forintnyi évenkénti járandóságot megerősítette... hírneves Kolozsvár városában fejedelmileg segélyezett ifjaknak tudományokban való előmenetelére és hasznára s az egyedül igaz vallásnak mintegy koronájául legelső alkalommal Akadémia állításáról gondoskodnék” Herepei 1965: 240.

¹⁵³ Jakó 1976: 209–219.

¹⁵⁴ Pápai Páriz–Rácz–Imreg 2016: 11–12.

¹⁵⁵ Kolumbán (szerk.) 2019: 72.

¹⁵⁶ Pápai Páriz–Rácz–Imreg 2016: 120–124.

Jakó Zsigmond és Juhász István felmérte a nagyenyedi tógátusok¹⁵⁷ létszámát az aláírási jegyzőkönyvek alapján. Az 1600–1700-as években 20–40 között mozgott a létszám, legrosszabb években előfordult, hogy 10 alá is csökkent. Az 1800-as évek elején emelkedés mutatkozott, egészen 80 föig, de átlagosan 60 diák volt. Kisebb részük készült papi pályára, nagyobb részük világi pályára.¹⁵⁸ Az alsó osztályokat 1765–1848 között átlagosan 600–700 tanuló látogatta, a felső évfolyamon 170–240 közötti létszám figyelhető meg az elérhető adatok szerint.¹⁵⁹

1704-ben ismét menekülnie kellett a diákoknak az osztrák seregek elől, 1707-ben a kurucok miatt. Ekkor az angol királytól kértek és kaptak támogatást a túléléshez. Ebből épült fel az ókollégium. A XVIII–XIX. században ismert tanárok voltak Herepei Ádám, Hegedüs Sámuel, Köteles Sámuel, Szász Károly. Itt tanult Körösi Csoma Sándor, Barabás Miklós, később Áprily Lajos, Sütő András és még sokan mások. Az 1848–49-es szabadságharc ismét feldúlta az intézményt, elpusztult a könyvtár nagy része. 1858-ban áttelepült a kolozsvári tanítóképző is. Általános néptanítói oklevelet 1876–1894-ig 240 fő szerzett. Az elemi iskola évenkénti létszáma ingadozott, 350–400 fő között az 1860-as években, később csökkent, 150–200 alá is egyes években.¹⁶⁰ A teológia 1895-ben Kolozsvárra kerül, ezzel a kollégium már nem akadémia, csak főgimnázium és tanítóképző. A XX. század első felét nehezen vészelte át, kisebb-nagyobb szünetekkel, de fennmaradt. 1948-ban államosították a kollégium vagyonát, egyházi jellegét megszüntették. A Bethlen Gábor Kollégium nevet 1993-ban kapta vissza. 1999-ben a Babes-Bolyai Tudományegyetem részeként megnyitott a Tanítóképző Főiskola is.

Az 1842–1919-ig terjedő időszak egyházi és iskolai lapjainak vizsgálata alapján megállapításra került, hogy a tanítás mindenütt imával kezdődött és hálaadással zárult. Hetente kétszer házi istentiszteletet tartottak tanítás előtt. Nagy hangsúlyt fektettek az egyházi énekek gyakorlására. Konfirmáltaknak vallásos kör néven működött ifjúsági gyülekezet, melynek célja:

*„az osztálybeli vallástani tananyag mélyítése és bővítése, magyar ir. tört., nemz. tört., vagy műv. tört. vonatkozásokkal kapcsolatban, a gyakorlati egyházi kérdésekben való tájékozódás szabad eszmecsere és beszélgetés rendjén, a tagok önkéntes beszámolója olvasmányaikról.”*¹⁶¹

¹⁵⁷ főiskolai növendékek

¹⁵⁸ Jakó–Juhász 1979: 50–55.

¹⁵⁹ Jakó–Juhász 1979: 55.

¹⁶⁰ Bethlen-Kollégium 1896: 253–257. <https://mek.oszk.hu/16600/16683/16683.pdf> (Letöltve: 2021.06.11.)

¹⁶¹ Hamar (szerk.) 1909: 35. 9.sz.

Önképzőkörök működésére is utalnak a diáklapok Kemény Zsigmond kör működött, felolvasások, költői és prózai művek írása, pályakérdések megfejtése volt a cél.¹⁶² A *Bethlen-Kollégium legújabb kori történetéből* megtudhatjuk, hogyan éltek a diákok az 18-as évek végén. Ekkor működő önképzőkörök: *Általános ifjúsági kör, Theológiai önképzőkör, Gymnasiumi önképzőkör és tornakör, Tanítóképezdei önképzőkör és dalkar, Theológiai dalkar, Gymnasiumi vegyeskar, Ifjúsági zenekarok, Theológusok önképző egyesülete*.¹⁶³

A rosszabb anyagi helyzetben lévő, költségek fizetése alól felmentett tanulók számára segítség volt a magántanítás és a „szolga-rendszer”. Mindkettő a diákok megélhetését segítette, alsóbb évesek tanításaért, illetve takarításért kaptak támogatást, vagy ételt. Emellett adakozások és alapítványok is nyújtottak segítséget- segélyezést („79 teljesen befizetett alapítvány évi jövedelme szolgál a kollégiumi ifjúság segélyezésére”).¹⁶⁴

¹⁶² Hamar (szerk.) 1909: 163. 11.sz.

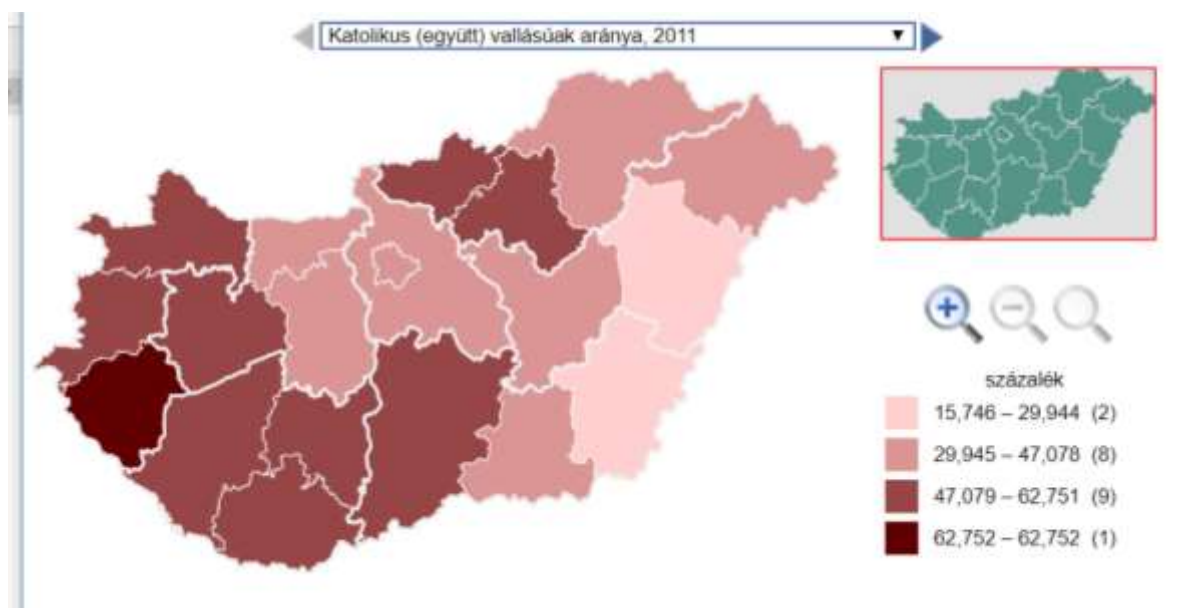
¹⁶³ Bethlen-Kollégium 1896: 78–93. <https://mek.oszk.hu/16600/16683/16683.pdf> (Letöltve: 2021.06.11.)

¹⁶⁴ Bethlen-Kollégium 1896: 57–63. <https://mek.oszk.hu/16600/16683/16683.pdf> (Letöltve: 2021.06.11.)

6 A KUTATÁS EREDMÉNYEI: HAGYOMÁNYOK AZ EGYHÁZI OKTATÁSBAN

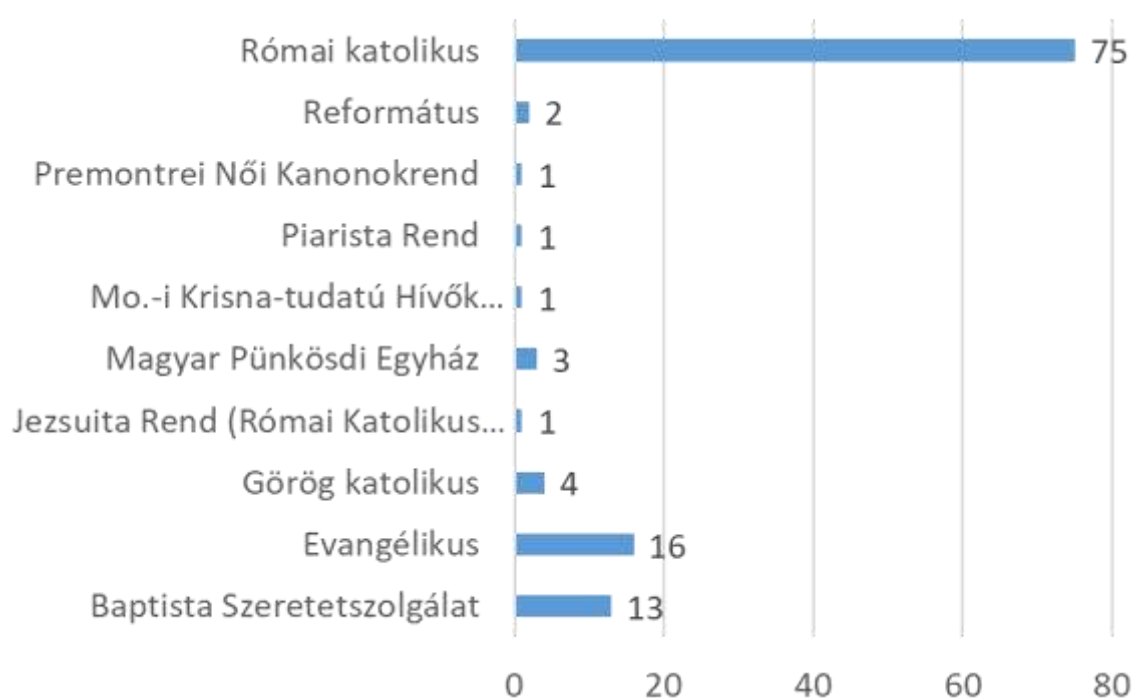
A kérdőíves vizsgálat 2016. szeptember–októberében történt 170 református intézmény vezetőjének célzott elérésével. 103 fő adott választ, ami rendkívül jó. Az elérési út email-es megkeresés volt, a válaszadás Google-kérdőíven keresztül történt. A kérdések a református oktatás hagyományaira vonatkoztak. A megkeresett intézmények: óvodák, általános iskolák, középiskolák (gimnázium, szakiskola, szakközépiskola, speciális szakiskola), többcélú intézmények, művészeti iskolák és kollégiumok. A református intézményekhez szóló kérdőív esetében a válaszadók 84%-a fenntartó, igazgató, vagy igazgatóhelyettes volt, a fennmaradó rész lelkész, vagy valamely pedagógus (óvodapedagógus, tanár, tanító, kollégiumi nevelő). A megkérdezettek fele általános iskolában dolgozott, 20% gimnáziumban, többcélú intézményben 16%, továbbiak szakközépiskolában (8%), 2 óvodából jött válasz, és egy művészeti iskolából.

Kontrollvizsgálat készült más felekezeti intézmények megkérdezésével 2016 decemberében 117 válaszadó részvételével, ismételten célzott megkeresés alapján. A kontrollvizsgálatnál a válaszadók összetétele felekezeti szempontból nagy szórást mutatott, de legnagyobb létszámban a római katolikus intézmények válaszoltak. Erre magyarázat lehet a 2011-es népszámlálás adatai alapján készült katolikus vallásúak arányát felvázoló térkép. Jól látható, hogy a legtöbb megyében magas a katolikusok aránya.

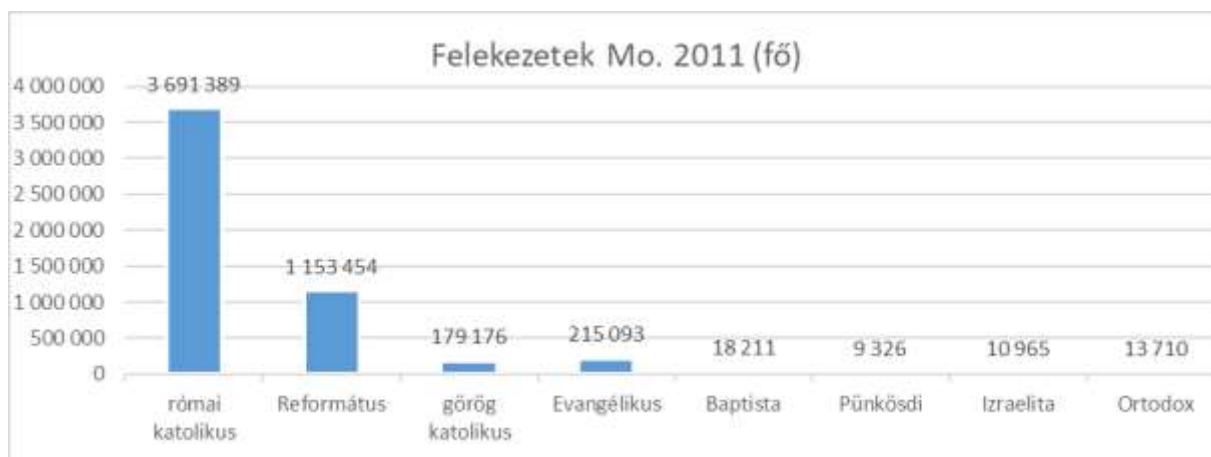
11. ábra Katolikusok aránya Magyarországon 2011-ben. (KSH népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés)

Az intézmények tradícióira vonatkoztak a kérdések, élnek-e, milyen módon. Több kérdés interjú mélységig kérte a válaszok kifejtését. A bejövő adatok alapján megállapítható, hogy a hipotézisben felállított hagyományelemek nagyjából megjelennek az intézményekben, fenntartásukra van igény és szándék. Néhány szokás már csak a nagymúltú intézményekben figyelhető meg (pl. önképző körök, saját ösztöndíjak, cserkészlet). Mindemellett megjelentek új hagyományok a XXI. századi igények szerint (pl. a diáklapok helyét átveszik a blogok, honlapok, Facebook-oldalak).

12. ábra Válaszadók felekezeti szerinti megoszlása (fő).

Ahhoz, hogy az intézményektől kapott adatokat megfelelően tudjuk értelmezni, tudnunk kell, hogy 2016-ban hány felekezeti intézmény volt Magyarországon, milyen bontásban, illetve a népesség vallás szerinti megoszlását. A KSH adatai alapján megállapítható, hogy 2016-ban 1220 feladatellátási helyen működött felekezeti közoktatási intézmény. A lakosság vallási megoszlása 2011-es adatok alapján megtekinthető a következő ábrán.

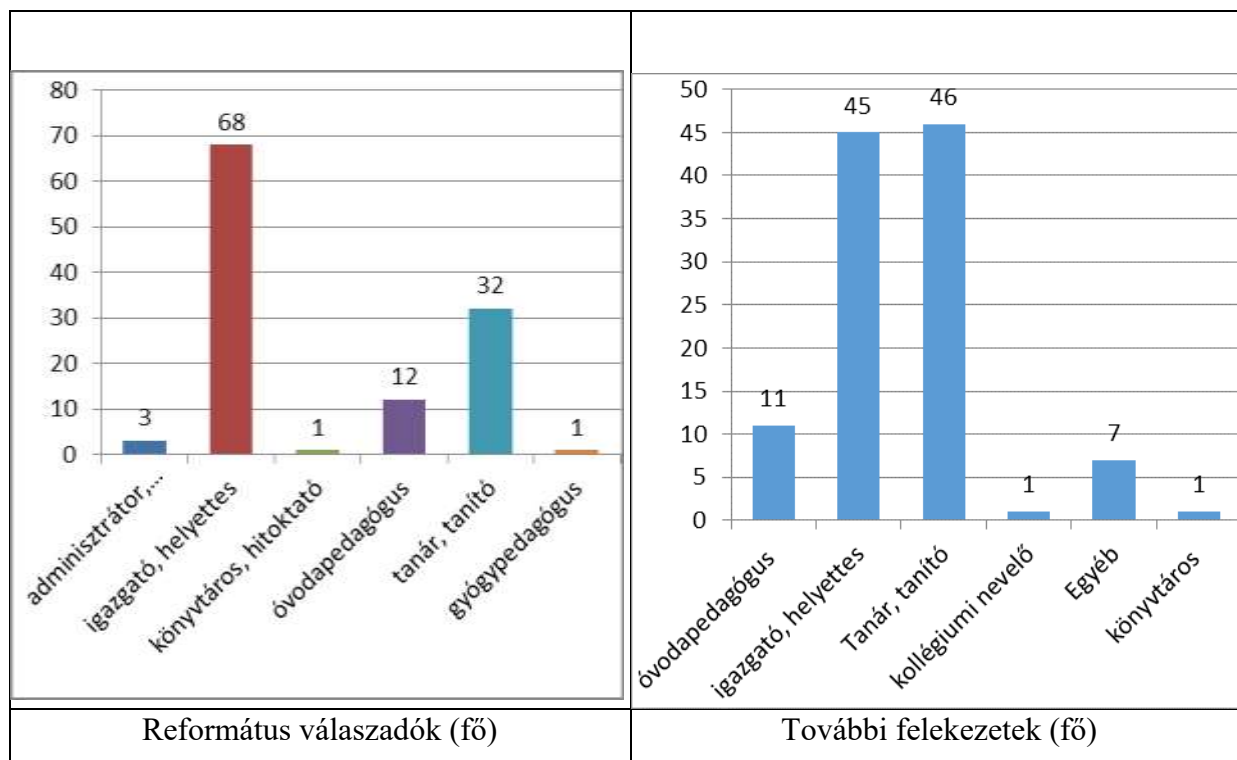
13. ábra A népesség megoszlása a vallás szerint Magyarországon.¹⁶⁵

2017-es Oktatási Hivatal által nyilvánosságra hozott októberi statisztika alapján a Katolikus Pedagógiai Intézet adatai alapján 305 önálló intézményük volt, 668 feladatellátási helyel, a református intézmények száma ugyanekkor 173 db, 377 feladatellátási helyen működtek. Baptista intézmény 35 volt, görög katolikus 20, evangélikus intézmény 43, és még néhány kisebb egyházi intézmény is jelen volt. Ha a számokat nézzük, akkor azt mondhatjuk, hogy a kérdőívek válaszadói egészen nagy százalékban és jó arányban képezik le a felekezeti oktatási intézményeket, figyelembe véve, hogy az első kérdőív csak református adatokat tartalmaz. Magyarországon az oktatásban résztvevő intézmények közül az összes feladatellátási hely 12%-a felekezeti, és az összes tanuló, gyerek számához viszonyítva pedig kb. 13,5%-a a felekezeti intézményekben tanulók és óvodások létszáma.

¹⁶⁵ 2011-es népszámlálás (KSH 2011) adatai alapján készült saját diagram.

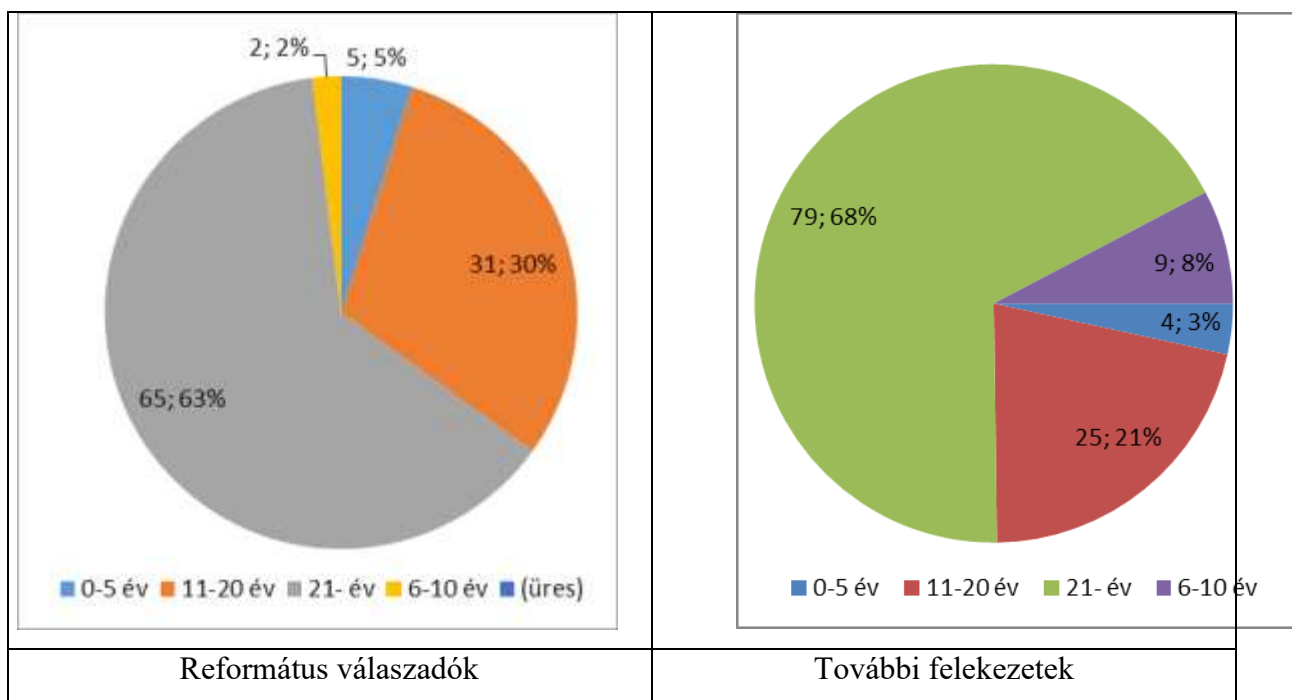
6.1 A válaszadók

A kérdőívre válaszolók itt is nagyjából (58%-ban) az igazgatók, helyettesek választottak, kisebb számban a tanítók, tanárok (27%), az óvodapedagógusok (10%) valamint egyéb adminisztratív dolgozók.

14. ábra A válaszadók pozíció szerinti megoszlása.

Megyék szerint nézve a válaszadókat ismét jó leképezését kaptuk az intézmények földrajzi megoszlásának, alig maradt ki terület. A válaszadók oktatási tapasztalata mindkét kérdőív tekintetében döntően 20 év fölötti (63% és 68%), a legalább 10 év tapasztalattal rendelkezőkkel együtt a válaszadók 90%-át jelenti. A fenti adatok alátámasztják a visszaküldött válaszok minőségét.

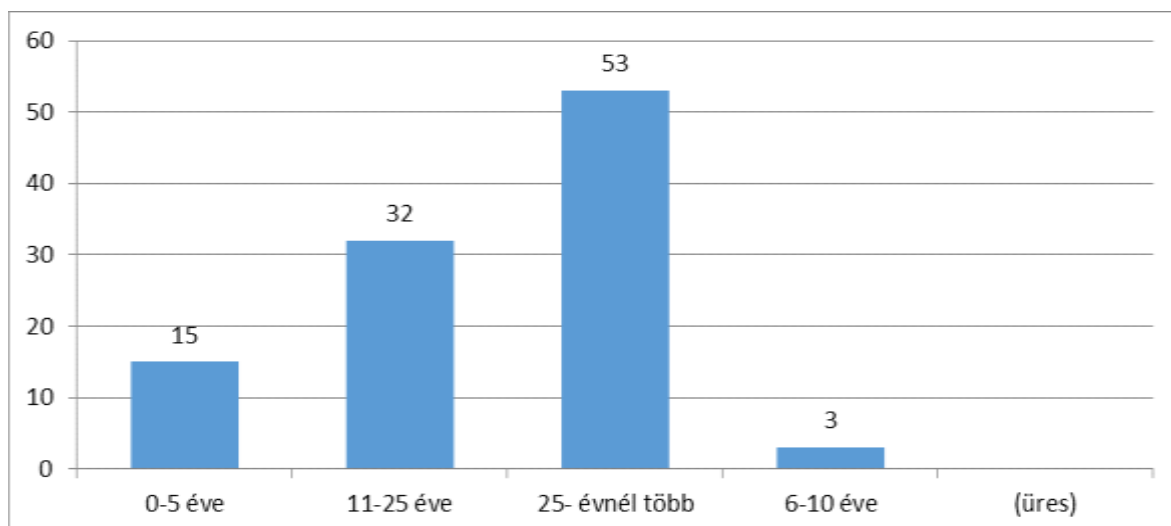

15. ábra A válaszadók oktatási tapasztalata.

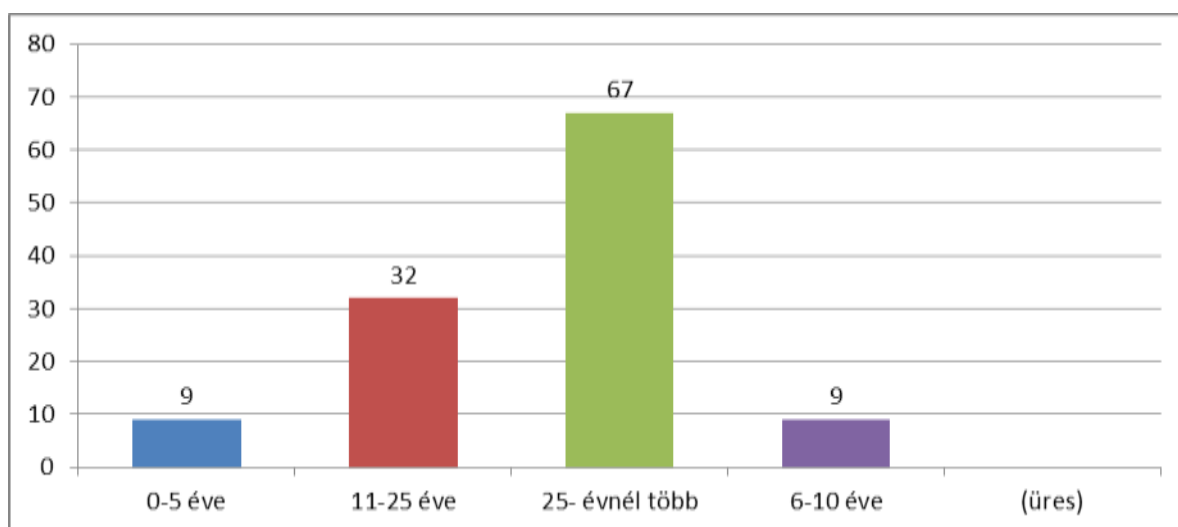
A kérdőív rákérdezett a kontrollcsoportnál, hogy felekezeti tagok-e a válaszadók, és 92% igennel válaszolt. Reformátusok esetében 80% válaszolta, hogy református vallású (a fennmaradó 20% megoszlik a más vallásúak és a felekezethez nem tartozók között). Ebből az adatból megerősítve látom azt, hogy felekezeti intézményekben döntően vallásos, sőt az adott vallás képviselői az intézményvezetők, pedagógusok.

6.2 Az intézmények vizsgálata

A vizsgálat szempontjából fontos tényező, mióta áll fenn az adott feladatellátási hely, van-e múltja? Mindkét kérdőív esetében megállapítható, hogy a válaszadók több mint fele a 25 évnél régebbi intézmények közül került ki, egyharmada legalább 10 éve működik, és 16-18%-ot tesz ki a fiatal intézmények száma. Egy néhány éve alapított intézményben még kialakulófélben vannak a szokások. Ezeknek vizsgálata csak azon intézmények esetében reális cél, ahol már van múlt, vannak előzmények. Elsősorban az ő válaszaik a meghatározóak számunkra. A néhány éve létrejött intézményeknél azt érdemes megfigyelni, hogy igyekeznek-e átvenni más intézmények jó gyakorlatait, vagy újakat alkotnak.

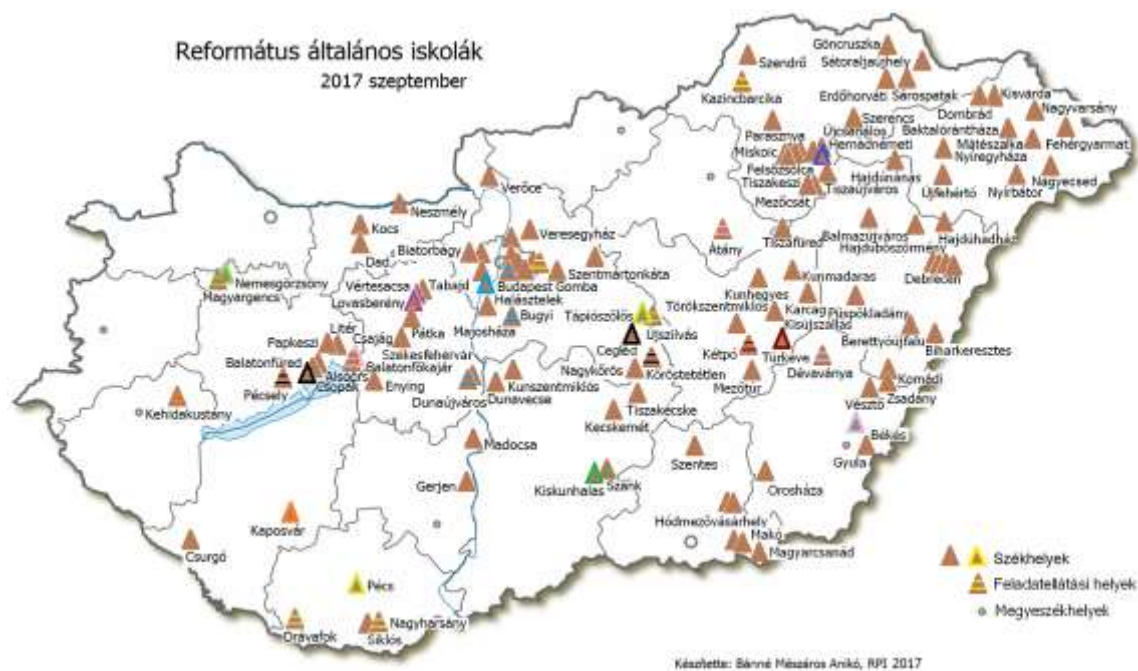
16. ábra Hány éve működik az intézmény? Református intézmények kérdőívének eredménye (db)

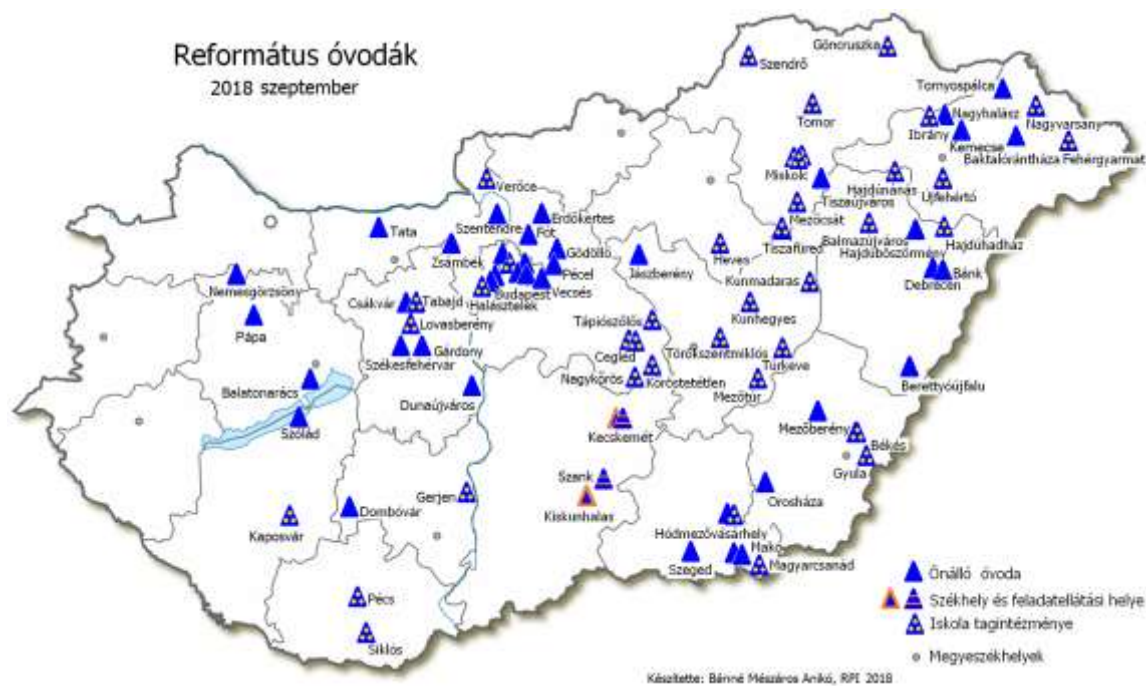
17. ábra További felekezetek: Hány éve működik az intézmény? (db) 2017.

Az intézmények területi elhelyezkedésére vonatkozó kérdésre adott válaszok lefedték jó megközelítéssel az intézmények földrajzi megoszlását. 14 megyéből jöttek válaszok, ez jellemzően egyezik az ismert megyei adatokkal. Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Budapest, Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye adták a legnagyobb lefedettséget. A következő református intézmények elhelyezkedésére vonatkozó térképek¹⁶⁶ igazolják, hogy a valós lefedettség egyezik a válaszok mintájával.

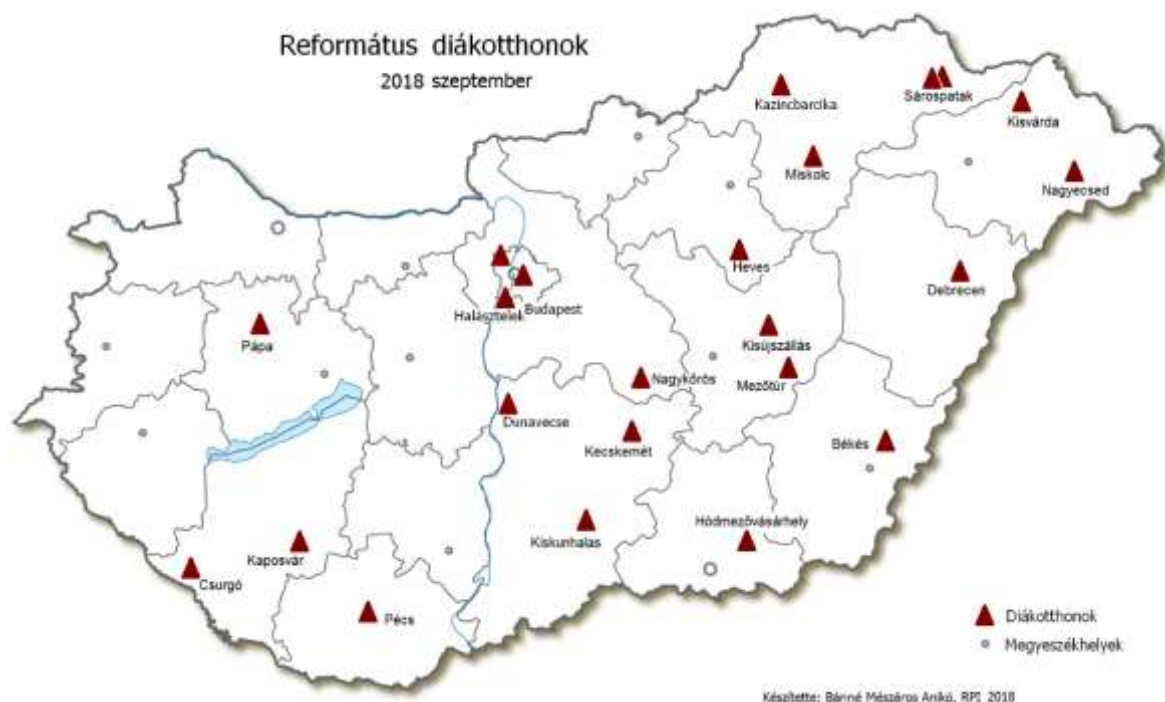
¹⁶⁶ A Református Pedagógiai Intézet (RPI) munkatársa, Bánné Mészáros Anikó készítette őket 2017-ben és 2018-ban.

18. ábra Református általános iskolák térképen 2017. (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI)

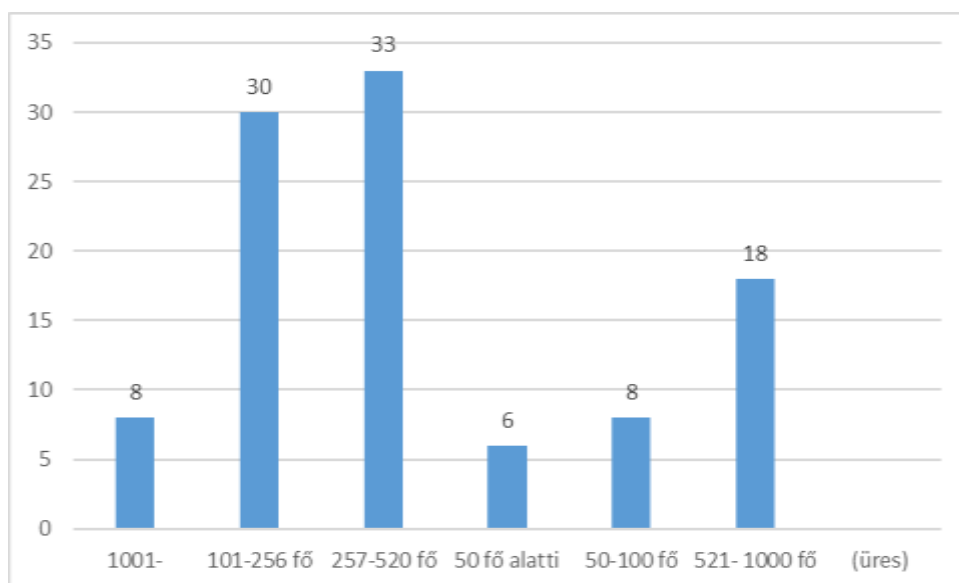

19. ábra RPI Református óvodák térképen 2018. (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI)

20. ábra *Református diákkotthonok 2018.* (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI)

A többi felekezet területi megoszlása sokkal nagyobb egyenletességet mutat. Minden megyéből érkezett adat, Pest megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megye haladták meg a 10%-ot. Felmérésre került a vizsgált intézmények mérete is. A református intézmények esetében 30% 101-256 fő közötti méretet határozott meg, 32% 257-520 fő, 17% 521-1000 fő közötti. Az ennél kisebb, illetve nagyobb intézmények száma nem meghatározó. A kontrollvizsgálat eredményei szerint más felekezetek esetében ez hasonló, annyi eltéréssel, hogy 13%-ot tesz ki a 100 fő alatti intézmények aránya, valamivel magasabb, mint a reformátusoknál.

21. ábra *Az intézmény mérete óvodai, tanulói létszám alapján.* Református válaszok (db).

Megkérdezésre került az is, hogy az adott intézmény a feladatellátási helyén egyedül van jelen, vagy van más választási lehetőség is? Mindkét csoportban a válaszadók $\frac{3}{4}$ -e esetében több azonos célú intézmény is elérhető helyben, és csak 29, illetve reformátusoknál 24% egyedüli választási lehetőség. Egy külön felmérést érdemelne annak vizsgálata, hogy mi alapján választ intézményt a szülő, de ezen kutatás keretei közé ez a vizsgálat nem fér.¹⁶⁷ Gyakran éri a szegregáció vádja a felekezeti iskolákat, abban az esetben, ha egyedüli választás egy adott településen az intézmény, akkor már kisebb ennek az esélye, egyébként pedig joga előnyben részesíteni a felekezet, az egyházközség tagjait.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy átvett az intézmény, vagy a kezdetektől felekezeti. A rendszerváltást követően ugyanis két útja volt a felekezeti intézmények létrejöttének, vagy újonnan alapították, vagy egy meglévő intézményt átvettek és „táblát cseréltek”. 2012-ben, amikor megváltozott az oktatási intézmények támogatása, egyre több állami intézmény próbálta fennmaradását úgy biztosítani, hogy egyházi intézménnyé vált. Erről már írtam részletesebben a *Gyarapodó intézmények: az egyház mint menedék* című fejezetben. A református intézmények fele kezdetektől református intézmény. A kontrollvizsgálatnál már változnak jelentősen az adatok. Érdekes felekezetenként vizsgálni:

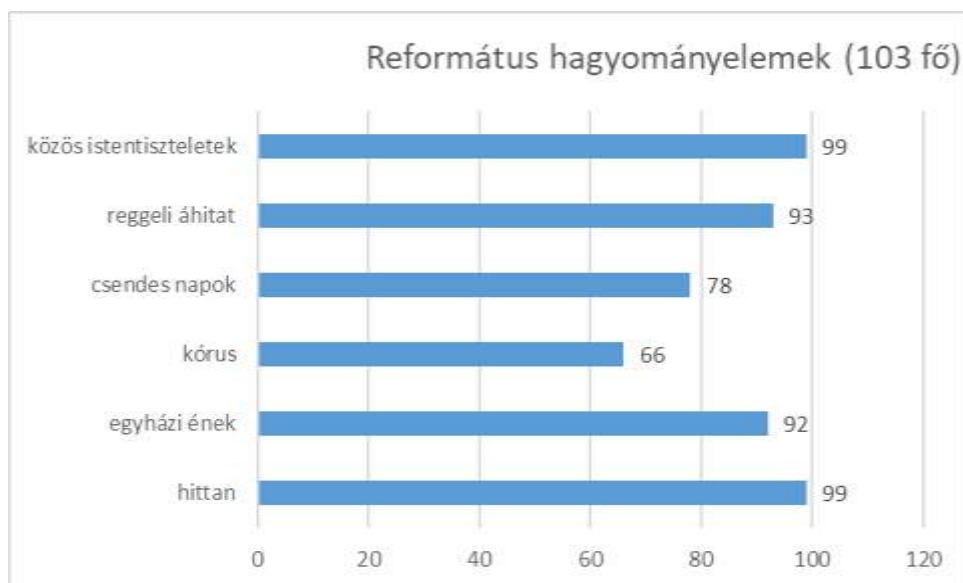
- Baptista intézmények esetében 13 válaszadóból 11 átvett intézmény,
- Római katolikusoknál $\frac{2}{3}$ -a átvett,
- Evangélikusoknál az intézmények $\frac{2}{3}$ -a átvett,
- görög katolikusoknál 100%.

Hipotézisem alapján a református intézményekben a tradíciók továbbadása eredményesebb. Egyik oka lehet ez a megfogható adat, miszerint a református intézmények fele kezdetektől református, míg a többi felekezet esetében ez az arány jelentősen rosszabb. Nehezebb ilyen kiindulási alappal vallási hagyományokat átörökíteni.

6.3 Hagyományelemek megjelenése

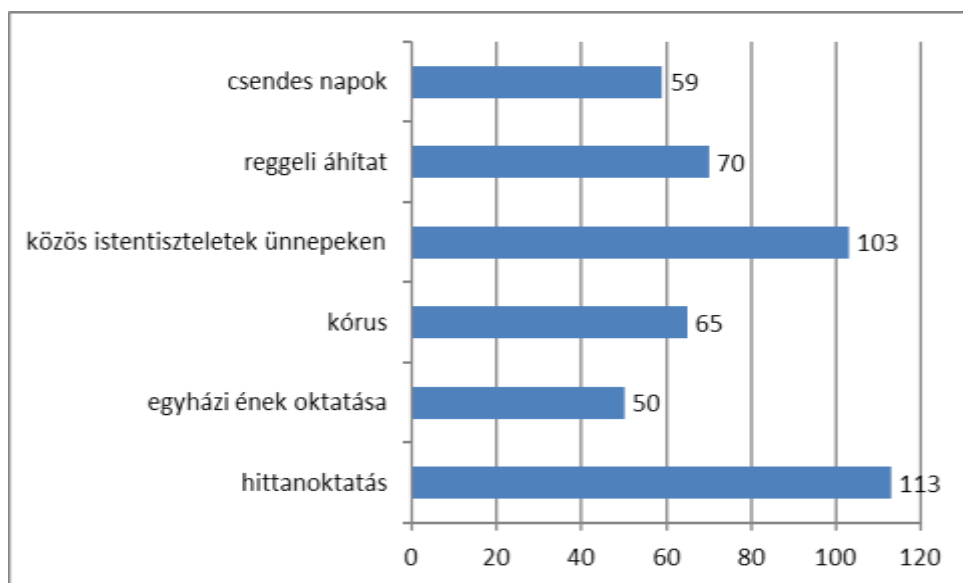
Megkérdezésre került, milyen hagyományelemek jelennek meg az iskolákban a következők közül: hittanoktatás, egyházi ének oktatása, kórus, reggeli áhítat, közös istentiszteletek ünnepeken, csendes napok. Ezek a kezdeti kutatások alapján az intézmények többségében jelen vannak. A református intézmények válaszai alapján ez megerősítésre került.

¹⁶⁷ Pusztai Gabriella kutatásaiból meríthetünk válaszokat. Felekezeti oktatás új szerepekben – 2014. TÁMOP 4.2.4 kutatása; *A felekezeti oktatás új negyedszázada* 2017. Debrecen

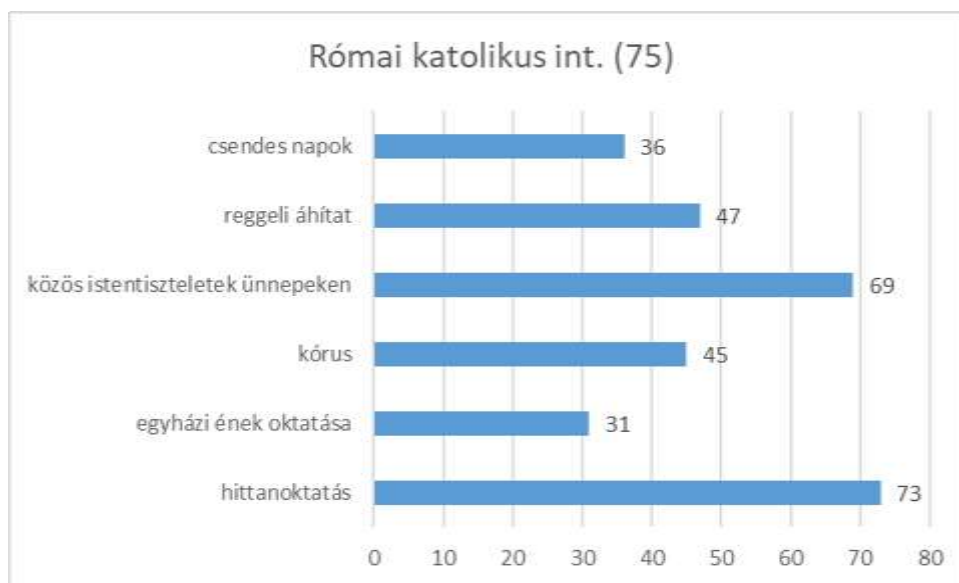
22. ábra *Hagyományelemek megjelenése. Református válaszok (2017)*

A kontrollvizsgálat eredménye a következő lett 117 válaszból:

23. ábra *További felekezetek hagyományai (2017).*

Első látásra is szembeűnő, hogy a református intézményekben (válaszaik alapján) sokkal nagyobb arányban jelennek meg az egyházi hagyományok, mint a kontrollcsoportnál. A felekezeti kérdőív eredménye alapján a kötelező hittanoktatás jelen van, valamint a fenntartó elvárása alapján az istentiszteletek is részei az ünnepeknek, de a továbbiak, már csak az intézmények felében jelennek meg. Ha leválogattam az átvett fiatal intézményeket, tovább romlott a jelen lévő hagyományelemek aránya.

24. ábra Római katolikus intézmények hagyományőrzése (2017).

Külön vettem a legnagyobb vizsgált felekezetet, a római katolikus, és nem javultak az arányok, pedig ez volt az elvárás. Ez a kérdés megerősített abban, hogy a református intézményekben erős a múlt tisztelete és továbbvitele. Mint a válaszokból látható, a református intézmények döntő többségében jelen van a hittanoktatás (mely tantárgy), a közös istentiszteletek az ünnepeken, a reggeli áhítat (89%) és az egyházi ének oktatása (mely tantárgyként szintén beépült). Ezzel érik el, hogy a tanulók, diákok ismerjék és gyakorolják a vallást, a zsoltárokat, a bibliát, részévé váljanak a közösségnek. A csendes napok hagyománya is sokkal erősebben (75%, ellenben a többi felekezet 51%-ával) jelen van. A nagy múltú, régen fennálló református intézmények válaszai megerősítik feltételezésemet, miszerint ott erősebb a tradíciók megőrzése. Ezekben az intézményekben minden vizsgált szokáselem megjelenik a válaszok alapján.

6.4 Kórus

*„Ujjongj az ÚRnak, te egész föld, örömmel énekeljetek és zengjetek!
Zengjetek az ÚRnak hárfával, hárfával és énekléssel,
harsonákkal és kürtzengéssel ujjongjatok a király, az ÚR előtt!”*
(Zsoltárok 98: 4-6)

A következő kérdés a **kórus**ra vonatkozott: amennyiben van az intézményben kórus, világi, vagy egyházi énekekből áll inkább a repertoárja? Régi egyházi oktatási hagyomány a kórus szervezése, elsősorban egyházi zsoltárénekléssel, templomi szolgálattal. Kutatásaim során sok idevonatkozó adatot találtam több száz évre visszamenően. A Sárospataki Református Fő-

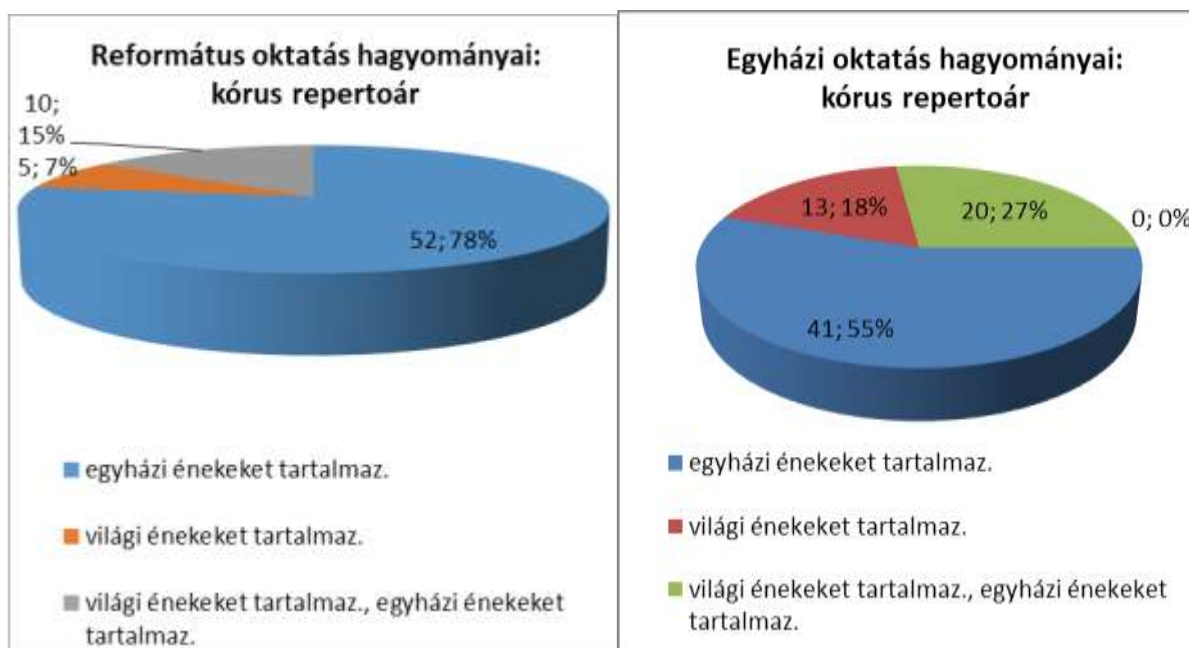
iskola énekkara például az értesítőjük szerint 1781-ban alakult.¹⁶⁸ A Debreceni Református Kollégium Kántusát (a Kollégiumi Kántus, kórus) 1739-ben alapította matematika professzora, Maróthi György.

25. ábra *Debreceni Kollégium Kántus* (kép a honlapról).

A korábbi kérdésre adott válaszok alapján a református intézmények majd kétharmadában van kórus (66 fő, 64%), és ezek 93%-ában (78%+15%) elsősorban egyházi énekeket tartalmaz a repertoár.

¹⁶⁸ „A főiskolai énekkar az 1884/5. iskolai évvel fennállásának 103-ik évét töltötte be. Oly szép mult, melyre a legnagyobb örömmel és büszkeséggel tekinthet vissza.” Szánthó, Dr. (szerk.) 1885: 55.

26. ábra A kórusok repertoárja (2017).

A kontrollvizsgálat eredménye szerint a további felekezeti intézmények 56%-ában van kórus (65 válasz) és ott a repertoárban 83%-ban jelenik meg egyházi ének (55%+27%). Ez a vizsgálat újból a református intézmények erősebb hagyományőrzését jelzi. 2003 óta minden évben megrendezésre kerül a Református Zenei Fesztivál, amelynek részeként kórustalálkozó is megvalósul. A 2019-es rendezvényen együtt egy helyen voltak a legnagyobb református kórusok, megismertették repertoárjaikat, megvalósult a közönséggel a közös zsoltáréneklés, és összeállt szokás szerint a Kárpát-medencei Egyesített Kórus (350 fő) a Művészetek Palotájában való közös fellépésre. Énekrendjét¹⁶⁹ megtekintve megállapíthattuk, hogy egyházi énekeket tartalmazott. 500 fős fesztiválkórus is alakult az alkalomra, s adott elő (többségében) zsoltárokat. 15 református kórus mutatkozott be ez alkalommal.

Katolikus kórusok számára is szerveznek találkozókat, dolgozatomban a 2013 októberi összejövetelt emelem ki: „*mintegy kétezer énekes tett bizonyosságot arról, hogy aki énekel, az kétszeresen imádkozik.*”¹⁷⁰ A kórustalálkozó szép példája egy vallási tradíció működésének és továbbvitelének.

¹⁶⁹ megtekintve *Fidelio* 2019/3. Különszámában. Elérhető online: https://issuu.com/reformatuszeneifestival/docs/xvi_rzf_fidelio (letöltve: 2019. 10. 28.)

¹⁷⁰ *Új Ember hetilap* 2013.10.27. Cser István: Katolikus kórustalálkozó Budapesten

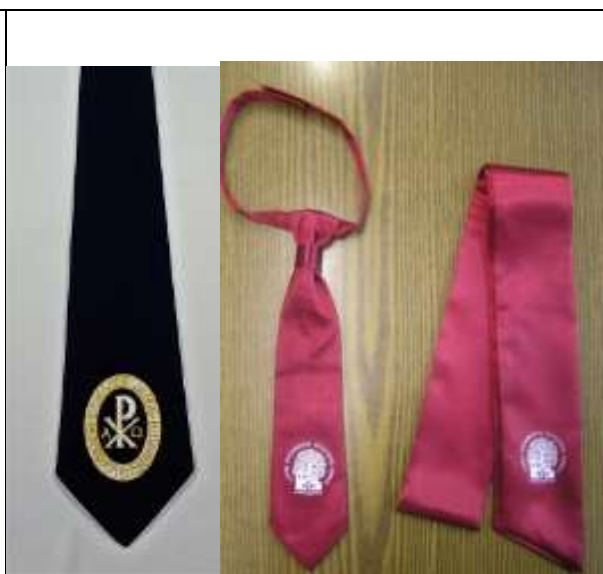
6.5 Iskolai (alkalmi) viselet

A 12. kérdésnél arra kerestem a választ, hogy van-e jellegzetes öltözék az intézményben (egyenruha, nyakkendő, jelvény, sapka, kendő, egyéb). A református intézmények 81%-ában van, a többi felekezet 64%-a adott igen választ. Római katolikusok esetében 68%, evangélikusoknál 69%, görög katolikusoknál 75%, baptistáknál csak 38% visel valamilyen egységes öltözetet.

Ebben a tekintetben kiemelkedő egységességet tapasztaltam a reformátusok esetében. Elsősorban azokban az intézményekben fordul elő, hogy nincs egységes viselet, amelyek az elmúlt 10 évben jöttek létre (75%) és az is megállapítható, hogy a legalább 25 éve fennálló intézmények 100%-ában van viselet. A többi felekezet kérdőíve esetén is elmondható az a tendencia, hogy minél régebbi az intézmény, annál nagyobb a hagyományok meglétének fontossága, így nő a sajátos viseletek aránya is. Egységesen megállapítható a két kérdőív alapján, hogy az intézmények többségében (86%) csak ünnepi alkalmakkor viselik ezeket az öltözeteket, kiegészítőket a megszokott fekete fehér ünneplő kiegészítéseként. A fennmaradó 14% használ minden napra köpenyt, egységes pólót elsősorban tornához, esetleg nyakkendőt, vagy jelvényt.

28. ábra Nyakkendő Hajdúhadháztól.

27. ábra 1. Sylvester János Református Gimnázium nyakkendő 2. Litéri Református iskola nyakkendő, sál.

A következő kérdés a viselet kifejtését, bemutatását kérte, abban az esetben, ha van ilyen. A református intézmények válaszai alapján az intézmények többsége ($\frac{3}{4}$ e) egységes címeres, vagy logós nyakkendőt, sálát visel (fiúk nyakkendőt, lányok sálát). A többi felekezet válaszai is erre mutatnak.

Ezen kívül a jelvény (kép, melléklet) jelenik meg nagy számban jellemzően címerrel, logóval. Még mindig van, ahol viselik ünnepi alkalmakon a tógát. A köpeny az iskolai hétköznapiakon egyre ritkábban, de jelen van néhány helyen.

A Debreceni Református Kollégium viselete a következő:

„Az 1624-ben Bethlen Gábor erdélyi református fejedelem által kötelezően elrendelt tóga, amely palástszerű viselet, alatta végig gombos fekete színű ruházat. Az alsó réteg fekete, a felső pedig zöld, arany szegéllyel. A DRK fiú diákjai közül csupán 5-6 fő viseli külön kiválasztás útján, jutalomszerűen ünnepélyes alkalmakkor.”

A kérdőív válasza pontos, ugyanis Bethlen Gábor fejedelem (1580–1629) megbízásából Rákóczi György (későbbi fejedelem) rendelte el a tóga viselését a váradi zsinaton valóban 1624-ben. A viselet ekkor fekete, kapcsos dolmány volt övvel megkötve, zöld posztószőr (tóga) került kívülre, sárga paszománnyal és szegéllyel (a XVII. századi erdélyi fejedelmek nemzeti színei a zöld-sárga). A fejre hosszú kunsüveg (sinkó) és bőrcsizma társult.

1774-ben megváltozott a viselet, tilos lett a zöld szőr, azonban az alatta lévő dolmány télen kevés volt, ezért új, fekete tóga került megtervezésre, magyaros gombdíszítéssel (esetenként rókaprémmel) a süveget háromszögletű „csókaorrú” német sapka váltotta föl. Míg a lelkészi pályára készülőknek kötelező volt, a gazdag családok gyermekeinek (publikusok) nem kellett tógát viselni (1753-tól). A több száz év alatt volt még változás, 1803-ban egyszerűbb és olcsóbb lett, később a dolmány már csak szószéken volt elvárt, a kor változásával már ott sem. Gimnazisták számára készült sapka jelvénnel, de ez is megszűnt.¹⁷¹

29. ábra *Bocskai kabát*. Nemzeti Digitális Archívum TREK

¹⁷¹ Győry L. 2008 több helyről, Kocsis 1988: 21–24.

A rendszerváltást követően vált ünnepi viseletté a Bocskai-kabát, melynek nem volt korábban előzménye – ezáltal a „kitalált hagyomány” példajaként említhető, mint több vizsgált intézmény viselete is¹⁷² – nem csak a Kollégiumban, hanem a Dóczy Gimnázium is átvette ezt (itt az államosításig saját egyenruha volt).

A tóga színe többször változott, jelenleg többféle is van használatban az utódintézményekben (a kollégiumban, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen és a Debreceni Egyetemen). Ma megtiszteltetés tógát viselni. Lehetőség nyílik rá gerundium- és zászlóhordozóként, nagyobb iskolai ünnepeken, vagy végzős diákként.

Néhány leírás a nagy hagyományú református intézmények viseleteiből:

„Bordó nyakkendő és sál. Fiúknak kék, lányoknak bordó köpeny. A kék és a bordó szín Tinódi címeréből származik. A ruhák alakja nem hordoz mögöttes tartalmat, az együvé tartozást erősíti.”

„A 12. évfolyamosok ballagásán, szalagtűzőjén a bocskai egyenruhát használjuk, amennyiben van elegendő. Minden diákunk bordó színű nyakkendőt- rajta az iskola címere- visel az ünnepi alkalmakon.”

„Bordó nyakkendő ill. hölgyeknek sál melyen az intézménynévadójának képe és az intézmény neve látható, iskolai kitűző”

„Hölgyeknél fehér blúz, sylvesteres sállal, uraknál fehér ing sylvesteres nyakkendővel, sötét alj, nadrág, uraknál öltöny.”

„Egyenruha nincs. Egyen iskolaköpeny van: diákoknak sötétkék, rövid ujjú, baloldalon a felső zsebében az iskola címere és a tanuló neve hímezve. Tanároknak fehér

¹⁷² Kovács szerint megfigyelhető, amikor „felülről” irányítottan társadalmi, vagy politikai célból hagyományokat találtak ki, azt később ősi hagyományként kezelték, mutatták be. Kovács 2006.

színben. Lányoknak fehér egyenblúz – iskolai ünnepélyekre. Fiúknak egyen nyakkendő, lányoknak sál: sötétkék, iskolacímerrel. Kitűző (jelvény) iskolacímerrel.”

„Első osztályos tanulóink nyakkendőt kapnak a reformációi istentisztelet alkalmával a nyakkendő színe bordó, fiú-lány változatban készül, az intézmény címere arany nyomtatban látható rajta. A női kollégák sálát, a férfiak szintén nyakkendőt kapnak.(Ezek viselése ünnepi alkalmakon kötelező.) Ezen felül piros pólót is hordanak tanulóink, amelyen baloldalt szintén az intézmény címere látható.(Ezt testnevelés órákon és közös sportrendezvényeken viselik.)”

30. ábra Kék nyakkendő.
(Reményik Sándor Ref. Általános Iskola.)

„Fehér ing, fekete szoknya (lányoknak) nadrág (fiúknak). Zsinóros mellény, nyakkendő az iskola címerével és az iskola jelvénye. Nyáron csak a nyakkendőt hordják a diákok, télen a mellényt és a jelvényt. Persze szoknya, nadrág is ing van rajtuk.:)”

„Jelvény: Az iskola címere, Felirata: »Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket!«, kék-fehér, stilizált kisfiú és kislány van rajta.”

„Lányoknak sál, fiúknak nyakkendő. Színe halvány aranyos, a sál/nyakkendő csücskében az iskola logója. Vasalt matrica, mely a fénymadarat jelképezi. A matrica külső szegélyén az iskola neve látható.”

A köpenyeken és a tornapólón rajta van az iskola címere. A nyakkendőkön pedig: B.I. monogram van hímzve. Némely osztály csináltat magának olyan galléros pólót, mint amilyen a tanároké, de az bordó színű. Ez nem kötelező.

Van tógánk, amit a diákpresbitérium tagjai és a zászlóvivők viselnek az ünnepeken. Ez is bordó.”

„Ünnepi öltözet: sötét alj, fehér felső

Alsó tagozatos tanulók: mélyzöld színű arany szegéllyel varrott ünnepi gallér (a matrógallérhoz

hasonló forma)

Felső tagozat: a református címerrel hímzett sötétkék nyakkendő”

„Zöld színű bocskai mellény”

A nagy múltú intézményekben megtalálható a Bocskai öltöny, vagy mellény (kép melletten) is. Ez a viselet a „Kálvinista Rómában” rendkívül elterjedt volt. A XX. században jelent meg leginkább a református középiskolák alkalmi viseleteként a fekete posztóból készült zsinórozással, zsinórdíszes gombolóval díszített magyaros női és férfi felsőruházat. A református lelkészek is előszeretettel viselték. A Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumának Pedagógiai Programja szerint (2018/19-es tanév):

„A Dóczy ünnepnap alkalmain kötelező viselet: a 7-8-9. évfolyamokon a fehér ing fekete szoknyával, illetve nadrággal és a Dóczy-logóval hímzett nyakkendő, amely később a Bocskai-kabáthoz viselhető. A 10-11-12. évfolyamon a Bocskai-ruha (kosztüm, illetve öltöny), hozzáillő fekete (sötét) cipő viselése kötelező.”¹⁷³

¹⁷³ Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumának Pedagógiai Programja Debrecen, 2015.

Már csak 5 olyan intézmény volt, ahol egységes köpenyt viselnek az iskolanapokon. A kontrollvizsgálatnál nem volt nagyfokú eltérés, néhány helyen (8%) megjelent a címerrel, logóval díszített póló az iskolai hétköznapi viseletként a köpeny mellett. A viselet kérdését felekezetenként volt érdemes vizsgálni. A **római katolikus intézményekben**, ahol használnak egységes öltözetet, azok hasonlóak a református viseletekhez. A szerzetesrendeknél szigorúbb, ez látszik a leírásból. Kedvelt színek a kék és a bordó. Több helyen jelen van hétköznapi viseletként a köpeny (9 válasz). Néhány példa a **római katolikus intézmények** jellemző válaszaiból (továbbiak a mellékletben):

„A fenntartó szerzetes nővérek ruhájának színe (speciális- égkék) sötét kék. Ennek megfelelően a lányok ruhája kötényruha sötétkék és sötétkék-fehér csíkos betétekkel, a fiúké nadrág mellénnyel és a felső zsebben kis csíkos zsebkendő szerű dísszel.

A felnőtt dolgozók egyenruhája a gyerekekéhez hasonló, kötényruha.”

„A hagyományos fekete/fehér öltözet egészül ki: kisfiúknál nyakkendő az iskola logójával kislányoknál matrózgallér nyakkendővel az iskola logójával”

„A középiskolai részben a fiúknál emblémás fekete nyakkendő, a lányoknál emblémás blúz. Az általános iskolában ugyancsak nyakkendő a fiúknál, a lányoknál kék sál. Mindkettő kék.

A néphagyományt idéző kötényruha a lányoknak, egységes érzetű, de mindegyik más. Bariska népi iparművész alkotásai. A fiúk fekete nadrág, fehér ing, fekete mellény.”

„A tanulók a hétköznapi viseletként kék köpenyt viselnek. Az iskolai egyenruhához (ünnepi) kék nyakkendőt viselnek.”

„Bordó színű, iskolacímer hímzéssel. Fiúknak nyakkendő formájú, a lányoké sálhoz hasonló kialakítású, de vékony, ezért gallér alá masniként is viselhető.”

„Címerrel ellátott nyakkendő, matrózblúz, térd alá érő szoknya, öltöny (fekete, szürke, sötétkék).”

„Csak jelvény van. Iskolánk logója: nyitott könyv, közepében egy feszülettel.”

„Fiúknak ünnepi viseletként kötelező a piarista nyakkendő: kék színű, rajta a piarista címerrel (sárga MA monogram egy kék hátterű, sárga szélű címerpajzson, amelyen egy sárga korona nyugszik, középen sárga kereszttel).”

„Gyermekeknek, nevelő testület tagjainak, valamint a technikai dolgozoknak is fehér póló az óvoda logojával.

Gyermekek részére ministrans ruhaként fehér pelerin.”

„Nyakkendő rajta az iskola címere/logója. Minimális átalakítással több évtizede ez az iskola egyenruhája.”

„Nyakkendőnk: fiúknak sötétkék, lányoknak bordó, melybe iskolánk címere van hímézve, ugyanígy az iskolaköpenyekben, a tornapólónkon címerünk nyomtatva látható.

Köpenyünket minden nap használjuk, nyakkendőnket csak ünnepeken.

A pedagógusoknak jelvénye is van, iskolánk címere.”

„Sötétkék iskolaköpeny, egyformát varratunk a tanulóknak. Külön fiú és lány fazonban. Sötétkék nyakkendő az ünnepi alkalmakra, középen egy fémről készült iskolai jelvény (névadó) díszíti.”

„sötétkék köpeny és póló”

„Sötétkék nyakkendő, sál, köpeny Szent Imre logóval ellátva”

„ünnepeken fehér blúz/ing, sötétkék nyakkendő logóval, sötétkék vagy fekete öltöny, szoknya, ... hétköznap nincs kötelező viselet, előírás a szélsőséges vagy kihívó ruházat tilalma, van az intézmény logójával és nevével ellátott póló és kapucnis pulóver, kiránduláson, lazább ünnepi programokon viseljük tetszőleges nadrággal (farmerrel)”

A **Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége** hagyományos öltözetet használ az oktatásban is:

„Tanároknak és diákoknak is hagyományos védikus öltözet:

- *férfiaknak dhóti, kurta*
- *hölgyeknek: szári*

A diákok egyenruhában járnak:

- *fiúk: sárga színű dhóti, kurta*
- *lányok: alsó tagozaton szoknya+blúz*
- *felső tagozaton: szári (egyforma színű az alsósokéval)*

A fiúknak mindig sárga az egyenruha, a lányoknak évente változik a színe, de mindig egyforma az összes lányé.”

A **görög katolikusok** csak színben térnek el a felekezetek viseletétől, kiegészítőik általában zöldek:

„zöld színű nyakkendő, rajta az iskola emblémája, fehér ing/blúz, fekete nadrág/szoknya”

„Zöld színű, az iskola körvonalalaival, arany színnel, emblematikusan ábrázolt sál/nyakkendő.”

Az evangélikus intézmények válaszaiban a hagyományokkal rendelkezők hasonlóak a református és katolikus öltözékekhez, harmadában nem találtam egyedi elemeket, meg-egyeznek az állami intézmények viseleteivel:

„Fiúknak címeres nyakkendő, Lányoknak egyenruha.”

„Iskolajelvényünk van, amin megjelennek iskolánk legfontosabb oktatási céljai: nemzeti szalag (hazaszeretet, hagyományok tisztelete), Luther-rózsa (az evangélikus szellemiség), toll (utalás az oktatásra és a névadónkra)”

„Jelvény + bordó sál, egyelőre felirat nélkül. + Fekete-fehér ünnepi öltözet.”

„jelvény, klasszikus pajzs koronával, ugró szarvassal, kék arany színek dominálnak”

„Jelvényünk van, szimbolikáját tekintve: magyar zászló, az iskola neve, illetve névadójára utaló toll, Luther rózsza található fehér alapon. A jelvény maga ovális. Mindenki ezt viseli. Nem tartották szükségesnek egyenruha vagy egyéb kiegészítő bevezetését az iskola indulásakor.”

„Torna póló az iskola nevével a hátán, de ezt nem kell kötelezően megvenni és viselni.”

A **baptisták** 61%-a nem használ viseletet a válaszok alapján, a fennmaradók pedig az alábbi válaszokat adták:

„A fiúknak nyakkendő, a lányoknak sál van sötétkék színben, rajta a baptista logó és iskolánk neve.”

„Kitűző, nyakkendő/sál”

„póló az iskola logójával”

„Ünnepi alkalmakra mellény, szürke színű. A mindennapokban iskolaköpeny, bordó színű.”

Összességében sok hasonlóság tapasztalható a felekezeti oktatásban megjelenő ünnepi viseletekben. Van néhány szembeötlő példa, illetve olyan hely, ahol régi hagyományokat őriznek, de a legtöbb helyen marad a sál, nyakkendő, kitűző viselésénél. A színeknek jelentősége van, a folklórban külön jelrendszere is. A népviseletek színeinek szimbolikájáról több kötet született.¹⁷⁴ A valláshoz is kapcsolódik felekezetenként különböző jelképrendszer.¹⁷⁵ A színek jelentése koronként változott: a római pápa és a főpapság viseletének színei: a fehér, a bíbor, a vörös és az arany. A katolikus liturgia színei a fekete, fehér, piros, zöld, bíbor, arany, lila; az ortodox egyházé a kék; a szerzetesrendek az egyszerű barna, fekete, fehér színeket részesítették előnyben; a reformátusok színeiben szerényebbek (a fekete, a fehér és zöld a gyakoriak) ezek köszönnek vissza a sálakon, nyakkendőkön.

6.6 Felekezeti intézmények ünnepeinek sajátosságai

A felekezeti oktatási intézmények ünnepei többségében eltérnek az állami intézmények ünnepségeitől. Ennek oka elsősorban az, hogy **a keresztény magyar néphagyomány ünnepköre szerint szervezik ünnepeiket**. Bálint Sándor néprajzkutató fogalmazta meg az egyházi év néprajzát talán először hazánkban. Műve, a „*Népünk ünnepei az egyházi év néprajza*” (1937.) teljeskörűen bemutatja az egyházi év (katolikus) ünnepeit, jeles napjait és az ahhoz kapcsolódó népi szokásokat, hagyományokat.¹⁷⁶ A protestáns egyházi szokásokat, néphagyományokat és a kapcsolódó vallásos magatartásformákat Kósa László foglalta össze a *Magyar Néprajz* VII. kötetében,¹⁷⁷ valamint a Magyar művelődéstörténet¹⁷⁸ több fejezetében. A görög katolikus ünnepeket Bartha Elek kötetéből (*Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*¹⁷⁹) ismerhetjük meg részletesen.

6.6.1 Kitekintés a felekezeti tanintézetek jeles napjaira

A jeles napok permanensen jelen vannak az intézmények életében. A válaszadó intézmények leírásai szerint (elsősorban római katolikus, valamint református) a legnagyobb ünnepkörök a

¹⁷⁴ Például: Gáborján 1974; Domanovszky 1981; Domonkos 1981

¹⁷⁵ Bővebben a témáról a *Szinkommunikáció* oldalon, külön fejezetben a vallás és az egyház színszimbolikája: http://www.szinkommunikacio.hu/22_18.htm (letöltve: 2021.06.11.)

¹⁷⁶ Ezen túl az *Ünnepi kalendárium* I–II. Bálint 2004.

¹⁷⁷ Kósa 1990: 443–481.

¹⁷⁸ Kósa (szerk.) 2006.

¹⁷⁹ Bartha 1999.

karácsony, húsvét, pünkösd.¹⁸⁰ Az iskolai, kollégiumi közösségek életében e három nagy ünnep különböző formában – akár a népeleti hagyományból is átemelve elemeket – kerül megrendezésre.

Mi jelenik meg ezekből a vallási népszokásokból a felekezeti oktatás, nevelés mindennapjaiban? A kérdőíveket kitöltők nagy számban számoltak be felekezetek szerint az ünnepek helyi sajátosságairól. Jellemzően az iskolai ünnepségek egy része (évnyitó, évváró) a fenntartó egyházközség templomában zajlik, családi istentisztelet formájában. Meggyőződésem szerint ez a vallás továbbvitelének legjobb útja. Ha a gyerek felekezeti intézménybe jár, és ezáltal hitben nevelkedik, még ha otthon nem is elég erős a vallásos háttér, az évek alatt kialakul a rendszeres templomba járás a családban, s ezáltal erősödik az odatartozás érzése, gyarapodik a gyülekezet. Amennyiben ezt családi napok, közös kirándulások és egyéb egyházi szervezésű események is kiegészítik, létrejön a megerősödött hívő közösség. További sajátosság, hogy az egyházi ünnepeket is megünneplik az intézmények, részben az iskolában/óvodában, részben a gyülekezetben. Így a karácsony, húsvét, pünkösd, adventi időszak, a reformáció ünnepe is közösen kerül ünneplésre, legtöbb helyen istentisztelettel egybekötve. Ahol van kórus, vagy zenekar, ott ezt is beépítik az ünnepekbe. A gyerekek szolgálata is színesítheti az alkalmakat műsorral, bibliai történetek előadásával.

6.6.2 Református intézmények ünnepi sajátosságai

A **református intézményekben** ünnepélyes keretek között fogadalmat tesznek az első osztályos diákok, több helyen a tanárok is. Az iskola névadójának emlékét is megünneplik, bár ezt nem tartom református sajátosságnak. Rendszeresen a családi napok, amelyet összekötnék egy ünnepel (adventi koszorúkészítés), vagy hagyományőrző alkalommal (szüreti mulatság, disznótör, néptánc alkalmak), esetleg közös főzéssel, a gyerekeknek kézműves programokkal.

¹⁸⁰ **jeles napok, csíziós napok:** eredeti jelentés szerint ünnepnapok, melyeket egy esemény (misztérium) ünnepelése *megjelöl*, emlékeztetéssé tesz: karácsony, húsvét, pünkösd, kövércsütörtök, húshagyó kedd, hamvazószerda stb. – 1) A m. népszokásban olyan napok (szintén az [→egyházi év](#) ünnepnapjai), melyek *jeleihez* országszerte állandó szokás v. [→hiedelem](#) fűződik. (Katolikus Lexikon) de nevezik naptári ünnepnek is azaz a naptári év ünnepnek számító napjai, illetve ciklusai ünnepi szokások fűződnek hozzájuk. Lehetnek egyházi, nemzeti, nemzetközi, közigazgatási társadalmi ünnepnek, továbbá csak kisebb közösségek által megünnepelt, de szintén évente visszatérő ünnepek, jeles napok. (NL). Lásd még Szendrey 1937: 323; Dömörör 1967; Verebélyi 2005; Voigt 2017.

Több iskolában legalább havonta egyszer ajánlott részt venni istentiszteleten. Itt is idézik az áhítatok fontosságát és jelenlétét a mindennapokban. Egészen más egy nap indítása, ha a lélek megnyugszik, és a reggeli rohanás után nem egyből a padba esik. Az ünnepségeket a fenntartó lelkésszel közösen szervezik, gyakran ő a fő szervező.

31. ábra Debrecen–Bánki Református Iskola évnyitó 2017. (az iskola felvétele)

Több helyen ünneplik az adventi ünnepkört, nemcsak iskolában, de családi napokat tartanak az adventi vasárnapokon is. Ugyanígy a húsvéti készülődés és a pünkösti ünnepkör is bekerült a tanintézmények hagyományai közé. A felnőttek részére bibliaköröket, bibliaolvasó alkalmakat szerveznek. Néhány példa (bővebben a mellékletben):

„Elsősorban a Nagytemplomban kerül sor az ünnepeinkre, ahol a református istentiszteletek menete szerint zajlik. Ezt egészíti ki a kórusunk, és az ünnep jellege szerinti tanulói műsor. Minden alkalommal megható a tanulóink kulturált viselkedése és érdeklődése.

Ének; Tehetséges diákok fellépése Fellép a tanári énekkar, vagy a kórust erősítik a pedagógusok.

Gyakran interaktívan szervezzük az ünnepségeket, a diákok aktívan részt vesznek a program formálásában. Gyermekek szolgálata, munkatársi énekkar, lelkipásztori szolgálat, szülői muzsika (felajánlásként)

Havonta egy-egy osztály bizonyágátétele, a hónap aktuális témájához kapcsolva. Évnyitó, évzáró, karácsony a templomban kerül megrendezésre. Ezeken iskolai műsorok vannak.

Igyekszünk nem csak az egyházi, hanem a helyi sajátosságokat is megjeleníteni. Imádsággal, áhítattal kezdődnek.”

„Ünnepélyes tanévnitó és tanévváró istentisztelet a debreceni ref. Nagytemplomban. Tanévnitó alkalmával fogadalmat tesznek az első osztályos tanulók.

- Minden egyházi ünnep családi istentisztelettel kezdődik, ahol részt vesznek intézményünk tanulóinak családtagjai is.
- Reformációi esték: Meghívott vendég előadókkal: művészekkel, lelkészekkel, egyetemi hallgatókkal – tartott alkalmak.
- Tanári bibliaórák: Meghívott lelkészek tartanak bibliai magyarázatot, azután szeretetvendégség keretében beszélgetünk.
- Adventi gyertyagyújtás: alsó és felső tagozatos tanulóknak külön van, a hely szűkossége miatt az iskola aulájában, ahol 1-1 osztály előad egy karácsonyhoz kapcsolódó műsort, s közösen énekelünk, majd a végén gyertyát gyújtunk 1-1 tanulóval az osztályból az iskolai koszorúról.”

„Tanévnitó és tanévváró Istentiszteletet a neszemlyi református templomban, a többi ünnepet és az Áhítatot minden reggel iskolánk aulájában tartjuk. Advent időszakában minden nap Adventi naptárt nyitunk, melyben ígék vannak elrejtve és ezt egy-egy gyermek olvassa fel az Áhítat keretében, illetve minden pénteken meggyújtunk egy gyertyát az adventi koszorún, és az osztályok saját adventi koszorúján is, kis műsor keretében emlékezve az aulában.”

Egy részletes óvodai elbeszélés az ünnepi évkör szerint Mezőberényből:

„Megemlékezés a reformációról

„Ha Isten velünk, ki ellenünk?” (Róm 8,31b) Látogatás a templomba. A nagyobbak megismerik, a reformátorok életét és munkásságát.

Advent, Mikulás, Karácsony

„Mert úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn 3,16)

A kisebb óvodások megismerkednek advent jelképével, a koszorúval. Rövid dallal, mondókéval, verssel várják a Mikulást és a Karácsonyt. Egyszerű ajándékokat készítenek, ismerkednek az adventi népszokásokkal, segítenek a mézeskalácssütésnél.

A nagyobb óvodások segítenek az adventi koszorú elkészítésében. A gyertyák meggyújtásakor a lelki várakozás kerül előtérbe – várjuk a Messiás megszületését. Ebben az időszakban megfigyeljük az időjárás változásait. A gyerekek tevékenyen részt vesznek az adventi előkészületekben, mézeskalácsot készítenek. Mondókát, verset, dalokat tanulnak a Mikulás és a Karácsony köszöntésére. Megismerkednek az ünnepi készülődés szokásaival, a karácsonyi szimbólumok üzenetével.

Farsang

A 3-4 évesek egyszerű technikával papíralarcot díszítenek, egyszerűbb dalt vagy mondókát tanulnak a farsang köszöntésére, ha kedvük van, jelmezbe öltöznek, utánozzák a táncos mozdulatokat.

A 4-5 éves gyerekek farsangi álarcot díszítenek, részt vesznek a játékokban, egyszerűbb dalt vagy mondókát tanulnak a farsang köszöntésére. Tréfás mesét, éneket, verseket hallgatnak.

Az 5-6-7 éves gyerekek farsangi éneket, bálba hívogató mondókát tanulnak. Segítenek maszkjuk elkészítésében, a csoportszoba feldíszítésében, átrendezésében. A kisebbeket a mulatságba hívogatják. Részt vesznek a táncházban, az ügyességi játékokban.

Virágvasárnap

„Áldott a Király, aki az Úr nevében jön!” (Lk 19,38)

A kisebbekkel virágokat rajzolunk, festünk, színezünk, hajtogatunk, stb. díszítjük a csoportszobát, ezzel is személyesebbé téve az ünnep átélését.

Virágvasárnap üzenetét és örömét éljük át a nagyobbakkal – miként vonult be Jézus Jeruzsálembe – szeretet, békesség, jóság és az igazság volt királyságának a kincse.

Húsvét

„Nincs itt, mert feltámadt, amint megmondta.” (Mt 28,6a)

A 3-4 éves gyermekek locsolóverset tanulnak, óvónőjük segítségével tojást festenek, segítenek a csoportszoba ünnepi díszbe öltöztetésében. Segítenek a sütemény készítésében, a jeles napon a lányok várják a locsolókat, a fiúk locsolkodnak.

A nagyobbaknál a hangsúly az örömhír: Jézus vállalta értünk a szenvedést és győzött mindenekfelett. A hangsúly a győzelemre tevődik és a tanítványai örömére, amikor ismét találkoznak Mesterükkel.

Tojást festenek és feldíszítik a csoportszobájukat, süteményt készítenek. A locsoláshoz mondókát tanulnak. A fiúk meglocsolják a lányokat és a lányok tojást ajándékoznak a fiúknak és megvendégelik őket. Megismerkednek a húsvéti szimbólumok bibliai hátterével.

Anyák napja

Alkalomhoz illő verseket, dalokat tanulunk, és azokat előadjuk az édesanyáknak, nagymamáknak. A legfontosabb a hálánk kifejezése.

Pünkösd

„Ők pedig mindnyájan megteltek Szentlélekkel...” (Apcsel 2,4a)

A szentlélek eljövételére emlékezünk. A nagyobbak már el tudják képzelni, jelenlétét – ugyan láthatatlan, de lelkével a szívünkbe költözött, erőt ad nekünk. Erejével segít legyőzni magunkban minden rosszat, és Jézus Krisztushoz hasonlónak tesz.”

Az empirikus kutatás feltárta a generációk találkozásának elősegítését. A narratív visszaemlékezések, a kérdőívek feldolgozása alátámasztják a korosztályok egymásra gyakorolt jó hatását. Amikor a gyerekek együtt gyúrtak tésztát az idősek otthonának lakóival (így pótolták a hiányzó nagymamát, ők pedig az unokát), majd együtt bográcsoztak, a szociális kompetencia megerősödött.

”Az intézményhálózat kapcsán adott a generációk találkozása hétköznapi szinten is. Az istentiszteleteken a felnőttek, idősebbek nagy szeretettel fogadják az iskolások műsorát, énekét.

A néphagyományok ünneplése (például szüreti nap, disznótor, farsang) és néhány jeles nappal, ünnepkörrel való megemlékezés szintén intézményi szinten (például betlehemes, a Föld napján közös virágültetés, családi nap).”

A mindennapi élet ünnepei, valamint a fogadott, iskolai, az egyházi, nemzeti, nemzetközi ünnepek együtt megélése a tanintézményben ugyanazt a funkciót látja el, mint évszázadokkal ezelőtt. Mivel a hagyomány egyre több eleme intézményesült, ezért az iskolában megtartott „kiemelt napok” ünneplése az örökségátadás egyik legfontosabb szegmense.

6.6.3 Római katolikus intézmények ünnepi sajátosságai

A római katolikus intézmények ünnepeinek sajátosságai több ponton mutattak nagy egyezést a református pedagógusok által megfogalmazott sajátosságokkal. Kis mértékben el-

térnek az ünnepek, melyeket ünnepelnek, több jelenik meg, például: a vízkereszt, hamvazó-szerda, az októberi rózsafüzér, esetenként szentek ünnepei (alapító, vagy iskola védőszentje), Veni Sancte, Te Deum, Keresztút-járás, Szent Miklós megünneplése (Mikulás), Betlehemezés, karácsonyi pásztorjáték, Nagyböjti lelkigyakorlatok, agapé/szeretetvendégség. A fejezet elején bemutatott vallási hagyományok rendszeresen megjelennek, több formáját is feltárja a kérdőívekre adott válasz.

Kiemelten jelenik meg a nemzeti hagyományok őrzése, a keresztény ünnepekör szerint szervezik a tanévet. Az ünnepségeket itt is elsősorban a lelki vezető, pap szervezi. Nagyon szépen fogalmaz az egyik adatközlő (Pest megyei, kezdetektől katolikus, több célú intézmény igazgatója):

„A keresztény magyar néphagyomány ünnepköre vezeti az évünket. Ezeket az ünnepeket a néphagyományban megtalálható formákban és tartalommal éljük. Szent Mihály nap (vásár), András nap (bál, adventi gyertyagyújtás), karácsonyi szokások: betlehemezés, kotyolás, lucázás, regölés, háromkirály járás (nem színpadon, hanem a családoknál) stb. farsang, locsolóbál, locsolás, pünkösdi királyválasztás, stb... Ezek az ünnepek a gyerekek lelkét megérintik, s teljes kultúrát adunk át: néphagyományt a népzenevel, népdallal, néptáncsal együtt.”

Elemmezve a válaszokat az alábbi jellegzetességeket lehet kiemelni a katolikus válaszokból:

„A gyerekek és tanáriak által megvarrt terítőket használjuk díszként az iskolamiséken, lelki napokon. Hittantanár és 2-3 diák gitáron kíséri az imákat, amiket a tanulók és tanáraik énekelnek.”

„Tanév elején és végén ünnepélyes szentmise a székesegyházban (Veni Sancte, Te Deum), amelyen az összes szerzetes tanár koncelebrál. Patrociniumkor (Kalazanci Szent Józsefpártfogásának ünnepén) szintén ünnepélyes szentmise és kulturális program.”

„Veni Sancte, Te Deum; az ünnepségek végén a Boldogasszony anyánk kezdetű régi magyar himnuszt énekeljük; az elsősök befogadása szentmisén történik, a nyolcadikosok ballagás után átvonulnak a templomba, ahol áldást kapnak”

„Rendalapítónk ünnepe, szentmise püspökkel a székesegyházban, Mária ünnepek és az egyházi oktatás védőszentjeinek ünnepe (Szent Gellért, Szent Imre, Erzsébet, Margit, a karitás ünnepei; intézményi karácsony és húsvét; műsoros vetélkedős ünneplés, alapítási évfordulók ünneplése. 400 éves szerzetesrend, 300 éves iskola, 25 éves újraalapítás.”

„Ünnepeinket, rendezvényeinket hagyományokra építjük. Minden ünnepünknek sajátos protokollja van, mely adja az alapot a folyamatosságban.”

„Megünnepeljük az egyházi és nemzeti ünnepeket valamint saját iskolai ünnepeinket (nyakkendő-átadás a hetedikeseeknek, osztálykarácsonyok, születnapok, a rendalapító és az iskolaalapító ünnepe, farsang, családi nap, szalagtűző, ballagás stb.)

nagyon gyakori a színelőadás, egy-egy évfolyam feladata egy ünnep megrendezése a kialakult szokás szerint. sokszor hívunk külső előadót (pl az egyetemről vagy ismert személyiséget, lehet tanári előadás is vagy filmnézés.”

A katolikus szentek, és a hozzá kapcsolódó ünnepek meghatározzák az iskolai ünnepek szervezését, jellegét. A református válaszokkal hasonlóságot mutat, hogy itt is a templomban az iskolai ünnepekkel együtt tartják meg egyházi szertartásaikat,¹⁸¹ a különbségek a felekezeti eltérésekből adódnak. Szokatlan elem a gitárral kísért ima szentmisén diákokkal.

6.6.4 Görög katolikus intézmények ünnepi sajátosságai

A görög katolikus intézmények által bemutatott érdekes hagyományelem, mely a tanintézetben megjelenik:

„A görögkatolikus ünnepkörökben »lélegzünk«. Helyi sajátosság: Csibeavató; Generációk találkozója”

„A hétköznapra eső görögkatolikus ünnepeken közös liturgián vesz részt minden tanuló és pedagógus.”

”Együtt megy az iskola minden tanulója és tanára templomba. Közös készülünk az egyházi ünnepekre, advent, húsvét, ajándékozás.”

„Reggel liturgiával kezdődik a nap. Vannak ünnepek, amelyek az iskolában is folytatódnak. Pl.: vízkereszt, (iskolaszentelés), Búzaszentelés (osztályonként), Adventi koszorú szentelése osztályonként.”

Bartha Elek több évtizedes kutatása és szintetizáló munkájában megjelenő görögkatolikus ünnepek rendszerezése és bemutatása Magyarországon a legteljesebb feltárása a naptári ünnepeknek és a szent időnek és helynek. Így fogalmaz:

„Gazdagságában, bőségében a görög katolikus egyházi kalendárium megelőzi a legtöbb magyarországi felekezet ünnepi szokásrendjét. ... Magyarországon a görög katolikus egyház 1916-ban tért át hivatalosan a Gergely-féle naptárra, de az 1945-ig lezajló politikai változások során egyes területeken közben rövidebb időre visszatértek a korábbi ünnepi rendhez. ... A naptári eltérés legszembetűnőbben a karácsony ünnepkörében mutatkozott meg. A görög katolikus falvakban ma is él az emléke annak, hogy századunk elején a karácsony vigíliájának időpontja vízkeresztre esett.”¹⁸²

A római katolikustól részben eltérő legjellegzetesebb egyházi ünnepek a Miklós- és az Illés nap, a vízkereszt, a nagyböjt és a húsvét szokásrendje. A többi ünnep és jeles nap kisebb eltérésekkel, helyi sajátosságokkal követi a latin egyház (római katolikus) hagyományokat.

A görög katolikus egyház 5 fokozatot különböztet meg az ünnepek között:

- „1. Különleges szertartású ünnepek;*
- 2. litiás ünnepek;*
- 3. sokirgalmús (polieleoszós) ünnepek;*
- 4. nagy dicsőítőses (doxológiás) ünnepek;*
- 5. hétköznapok”.¹⁸³*

¹⁸¹ A tér szakralizációjáról, illetve a megszentelt idő és térről bővebben Bartha 2006; Bartha 2019.

¹⁸² Bartha 1999: 19.

¹⁸³ Bartha 1999: 20.

Leggazdagabb folklórja az 1-2. ünnepeknek alakult ki, pl. húsvét, nagypéntek egyedi szertartásai, emellett a litiás ünnepeknek közös hagyományanyaguk van, mely eltér a latin szertartástól.¹⁸⁴ Kihagyhatatlan Máriapócs, mint a legnagyobb kegyhely említése, hiszen minden görög katolikus igyekszik legalább egyszer eljutni valamely Mária-ünnepen a búcsúra. Az iskolák előfordul, hogy együtt mennek a Máriapócsi gyermekbúcsúra. Erre egy jó példa 2016-ból, amikor 5000 zarándokot említ a Szent György Görögkatolikus Óvoda és Általános Iskola vezetője.¹⁸⁵ A Hajdúdorogi Főegyházmegye honlapján számol be a 2018. május 12-én tartott gyermekbúcsúról, ahol a gyerekek játékos módon, versenyezve, együtt zenélve, énekelve, kézműveskedve tölthettek egy napot Máriapócson ismerkedve a bibliai történetekkel, megta-
pasztalva a búcsút.¹⁸⁶ A közösségi média felületén videót osztottak meg 2019-es májusi gyermekbúcsú összefoglalójáról.¹⁸⁷ Személyes emlékezet és az elbeszélő narratívák igazolják a körmenetek még élő szokását, bár, az intézmények nem mutatták be a kérdőív kitöltésekor. Korábban a települések utcáin vonultak a körmenetek, de ez később már csak a templom körüli udvaron zajlott. Körmenetek vízkeresztkor, búzaszenteléskor (április), húsvét szombatján, a feltámadás előtti napon, Úrnap körmenet Pünkösdt követően (két héttel). A görögkatolikus (és a római katolikus) naptári ünnepek kötöttebb szertartásúak az adott válaszok alapján.

6.6.5 Magyarországi Krisna-tudatú Hívók ünnepi sajátosságai

A kutatás sajátos színfoltja a **Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségétől** érkezett válasz, hiszen egy kultúránktól eltérő hitű közösség ünnepségeit mutatja be. Néhány érdekes példa:

„A saját védikus kultúrkörünkön belül az egyházi ünnepeket a Szentírások alapján ünnepeljük meg. Külön megemlékezést tartunk az iskolában is, de bekapcsolódunk a közösséghez is a templomban tartandó ünnepekre is.

Főbb ünnepeink: Krisna születésnapja, Édességfesztivál, Lelki tanítómester ünnepe, de ezek mellett számos kis ünnep is van, átlagosan kéthetente.

A gyerekek is készülnek az ünnepekre: dráma foglalkozáson megjelenítik a történetet, ünnephez kapcsolódó dalok éneklése, rajzolás, iskolai oltár feldíszítése az ünnephez méltóan, főzés, segítés a templomban az előkészületekben: virágfűzés, díszítés.”

¹⁸⁴ Szentelmények, zsemle méretű kenyérke (proszfora, vagy paszkura, paszkula) megáldása, vagy búza, bor, olaj áldása; miroválás (olajkenet) a liturgiát követően. Bővebben lásd Bartha 1999.

¹⁸⁵ Szegediné 2016 http://szentgyorgyiskola.hu/files/gyermekbucsu_2016.pdf (letöltve: 2021.07.24.)

¹⁸⁶ Miskolci Egyházmegye Gyermekbúcsú Máriapócsón <https://hd.gorogkatolikus.hu/Gyermekbucsu-Mariapocson-2018-majus-13> (letöltve: 2021.07.24.)

¹⁸⁷ Görögkatolikus Médiaközpont 2019. július 20.

<https://www.facebook.com/gorogmedia/posts/2402392036458651/> (letöltve: 2021.07.24.)

Különleges színfolt az összefüggés az iskolai-ünnepi dramatikus játék és az Ujváry Zoltán által megfogalmazott dramatikus játékok között¹⁸⁸

6.6.6 Baptista intézmények ünnepi sajátosságai

A **baptista** intézmények válaszai nagy eltérést nem tartalmaztak a közös alapokhoz képest. A baptista közösségek a kereszténység protestáns felekezetei közé tartoznak. Nevük az Újszövetség eredeti görög szövegéből (baptidzó: bemeríteni, bemártani) származik, mivel hitvallásuk szerint bemerítéssel keresztelnek az újszövetség alapján. Ahol a felmérés a legnagyobb eltérést mutatja:

„egyedi» ünnepek – minden gyermek »szerepel«; ölelés napja; szív napok; havi egy iskolai szintű »napnyitogató«

„Abban különbözünk az állami iskoláktól, hogy rövid ünnepséget szervezünk a reformáció napjára és a hálaadásra is. Itt mindig kapunk segítséget a fenntartótól, a Baptista Szeretetszolgálattól. Karácsony előtt pedig a budapesti Papp László Arénában az iskolának zenés istentiszteletet szerveznek.”

„Hálaadás ünnepség – a gyerekek kis műsorral adnak hálát a számukra fontos dolgokért (család, barátság, szeretet stb).”

„Szülők Napját ünneplünk Anyák napja helyett – fontosnak tartjuk a teljes család értékét megerősíteni.”

Az ünneplés módja nem tér el a családi összetartás elősegítésében. Legkülönösebb a zenés istentisztelet, főként ilyen nagy lélekszámmal. A gyermekek műsora emlékeztet a korábbi népszokásra, a dramatikus játékokra.¹⁸⁹ Továbbgondolása érdemes az iskolai műsorok narratívumai újabb fontos adalékok lehetnek és későbbi kutatásra alkalmas a téma.

6.6.7 Evangélikus intézmények ünnepi sajátosságai

Az evangélikus tanintézetek válaszai adták a legtöbb hasonlóságot a református intézményekével nem meglepő módon. Követendő példa a következő:

„A karácsonyi Betlehemes előadásunkat az Agape Szeretetotthonban is előadjuk, ezzel napfényt hozunk a lakók életébe. A másik alkalom az anyák napja, amikor köszöntjük a mamákat (édesanyákat) és a papákat is. (ez különleges, mert gyakran mentegetőznek a bácsik, hogy nekik ez nem jár) persze ragyog a szemük, amikor a gyermekek a saját készítésű ajándékaikat átadják. És még egy – a közös Pünkösdi ünneplés az egyházközséggel! – Családi alkalom játékokkal, vetélkedőkkel, együtt étkezéssel kint a kertben.”

„A két legfontosabb (évnyitó és tanévzárón kívül): szalagavató – minden osztály saját tánccal készül és az évfolyam közösen ad elő egy keringőt; ballagás – szombaton dél-

¹⁸⁸ Lásd még Ujváry 1988.

¹⁸⁹ Lásd még Ujváry 1988.

előtt az egész iskola jelenlétében zajlik, ekkor kerülnek átadásra a legfontosabb díjak. Minkét rendezvényen részt vesznek az Öregdiákok Baráti Körének képviselői.”

Ezt a választ az öregdiákok említése miatt emeltem ki. Bár a válaszokból kevésbé köszönt vissza, de interjúk során és az intézményekkel való kapcsolattartásban gyakran elhangzott az *öregdiákok összetartása*, rendszeres kapcsolattartása, visszajárása az alma materba. Nagyon erős kötelék alakul ki a diákok és az iskolák között. A válaszok vizsgálata, összehasonlítása alapján azt a megállapítás vonható le, hogy minden egyházi tanintézetre igaz: a iskola és az intézménybe járó növendék, és hivatást végzők szoros kötelékkapcsolata. További kutatás tárgya lehet ennek a kapcsolathálónak a különböző metszetét vizsgálni.

6.7 Önképzőkörök

A református oktatási intézmények hagyományai közé tartoznak az önképzőkörök. Ezek sajátossága az alulról szerveződés, mindig a diákok érdeklődése mentén jöttek létre, és szabadidejükben foglalkoztak az őket érdeklő témákkal (pl. irodalom, zene, könyvek). Jó példa erre a Debreceni Ev. Református Főgymnasium 1897–98-as értesítőjéből ismert adat, miszerint 1897. 09. 19-én alakult az intézményben Ifjúsági Önképzőkör, 104 rendes taggal és 41 rendkívülivel. 26 ülésük volt egy év alatt, 47 szavalat hangzott el ez idő alatt és versenyszavakat is tartottak 10, illetve 5 frt díjjal. Emellett készítettek írásbeli beadványokat (dolgozat, vers, elbeszélés, rajz, fordítás, értekezés, tanulmány), melyeket elbírálták, pályakérdéseket tűztek ki, majd a legjobbakat díjazták. Támogatásokból tartotta fenn magát, ebből osztott díjakat és ebből vásároltak könyveket. Ettől az évtől ismert a Tornakör is, V. osztálytól lehetett taggá válni (144 tagja volt). Torna- és futóversenyeket tartottak.¹⁹⁰

A feltáró jellegű több éves kutatás során arra is választ lehet találni, hogy az önképzőkörök hagyományából jelen korunkra mi marad meg és továbbélését tetten lehet-e érni. A megkérdezett református intézmények 75%-ában már nincs önképzőkör. Abban a 25%-ban ahol még fennmaradt a következő területeken működik: színjátszó, dráma, tehetséggondozó tantárgyi szakkörök, olvasókör, bibliakör, kézműves szakkörök, zenei szakkörök (fúvolya, zenekar), tudományos dalkör, kántus, kórus. Nem meglepő módon nagyjából azokban az intézményekben található meg, melyek régebben működnek, azonban egészen fiatal intézmény is volt

¹⁹⁰ Dóczy 1898: 1–21.

https://mandadb.hu/tetel/79498/A_Debreczeni_Ev_Ref_Fogymnasium_Ertesitoje_az_189798_iskolai_evrol
(letöltve: 2020.11.10.)

a válaszadók között. A kérdőívben megfogalmazott válaszokból az is kiolvasható, hogy pár tanintézmény a szakköröket is ide sorolták, pedig az nem azonos az önképzéssel, még ha vannak is átfedések. A legérdekesebb önképzőkörök listája:

„Diákszínpad – évente tanul be új darabot. Előadja az iskolaközösségnek diáknapon. utána külső helyszíneken.”

„Zenekar – szerepel iskolai rendezvényeken (big-band).”

„Bábszakkör – óvodásoknak, általános iskolásoknak ad elő vallási témájú darabokat Irodalmi piknik – irodalmi önképző kör.”

„Diákszínpad, bábszakkör, zenekar, Irodalmi Piknik, tantárgyi szakkörök, elsősegély szakkör.”

„Kavalkád Irodalmi Önképzőkör, (Olvasókör) csoportja (9-12. évf.) és junior csoportja, (7-8. évf.) havonta tarja üléseit az iskola egyik tantermében, ahol egy-egy irodalmi művet (regényt) elemeznek és vitatnak meg a résztvevők. Létszámuk átlagosan 8-14 fő.”

„Fotó szakkör Társadalomtudományi kör.”

„Kertbarát önképzőkör: a »Tudás Kertje« pályázati projekt keretében létrehozott iskola-kert kiépítését, gondozását és fejlesztését végző csoport.”

„Matematika – korcsoportonként Nyelvtan – helyesírásra, szókincsbővítésre, kommunikációra idegen nyelv – felső tagozaton: angol, német, francia, olasz – tantárgynak számít, osztályozzuk.

Sokféle sportkör: labdarúgás, kosárlabda – három korosztálynak, szertorna, vívás. Táncok: fashion dance, néptánc, mazsorett,

Kerámia, újságírás, színjátész, kézműves, rovás szakkörök.”

„Olvasókör kb. 10 tanuló önállóan működnek mentortanár támogatásával.”

„Szeretetszolgálati szakkör, mely önkénteseket foglalkoztat minden héten.”

„Színjátész kör, kézműves kör, idegen nyelven vezetett technika foglalkozás, néptánc, furulyaoktatás”

„Diák színjátész csoport. Kántus – protestáns kollégiumi énekkar. Diák – tanári biblia kör”

„KGYTK – dolgozatokra felkészítő tudományos diákköri munka”

„természettudományi, szépirodalmi, képzőművészeti, zenei”

„Tudásvásár projektmunka. (Science fair elvek alapján a gyerekek mentortanár segítségével egyedül dolgoznak fel egy általuk kiválasztott problémát, területet.)

Tehetséggondozó csoportok. (Különböző szakterületeken működő csoportok: robotépítés, geocaching – geoláda keresés, diákujságírás, kemence klub – saját kemencében süítés, öko csoport).”

„Versenyelőkészítők, kézműves, sport szakkörök, felvételi előkészítők, nyelvszakkörök, két énekkar, drámaszakkör Évfolyamonként, korcsoportonként.”

„Zenei, villanyautó készítő csoport.”

Elemezve a válaszokat, azt látható, hogy megfér egymás mellett a múlt és a XXI. századi modern. Irodalmi piknik, kertbarát önképzőkör és olvasókör mellett ott a villanyautókészítő csoport és a geocaching, vagy a Tudásvásár projektmunka. Öntevékeny tehetséges fiatalok, ez a fő mozgatórugója a köröknek és nem szabad hagyni elhalni. Módszertani szempontból jelentős lenne összegyűjteni, szélesebb körben ismertetni a jó gyakorlatokat.

A többi felekezet kérdőíve alapján azt látható, hogy az intézmények 36%-ában van önképzőkör. Legjellemzőbb válaszok: bibliakör, színjátész, dráma, tehetséggondozó műhelyek,

művészeti szakkörök, média kör, filmklub, kézműves szakkör, néptánc, sakk. A táblázatban felekezetenként feltüntetett válaszokból jól látható, hogy jelentős eltérés nem figyelhető meg.

római katolikusok	evangélikus	görög katolikus	Pünkösdi egyház
• „A hagyományos szakköri és sportköri kereteken túl bőrműves, néptánc és médiakurzusok.” • „amennyiben önképzőkör (szakkörnek is mondható): robotika, természettudományos tehetséggondozó program, a többi inkább szakkör.” • "Délutáni játékidőben egyik héten néptánc másik héten mozgásos játékok szervezésére kerül sor, melyen érdeklődés alapján vehetnek részt a gyermekek." • "Diákönkormányzat" • „Médiaszakkör" • „Diákönkormányzat, szakkörök." • „diákszínpad" • "Egyes osztályokban önképzőköri előadások, Iskolai szinten újság-szerkesztés, programozás" • „kórus, színjátszókör, latin szakkör" • "Kórus, zenekar, tehetséggondozás." • "Művészet (ének, tánc, népi hagyományok) Sport Csillagászat, Idegen nyelvi projektek külföldi iskolákkal Matematika tehetséggondozó program – matematika hét Cserkészet+" • "művészeti szakkör, matematika barátok, Heti rendszerességgel találkoznak, állandó tagok vannak. Különböző feladatokat oldanak meg vagy versenyekre készülnek." • "Pl. Missziós kör." A Pápai Missziós Művek tanait gyakorolják. Kis ima, kis segítségnyújtás, missziós vásárok, felajánlások, tábor." • „rajz-képzőművészet, rádióamatőr, irodalmi, mozgóképkultúra," • "Robotika: robotprogramozás, működtetés. Paverpol: művészeti szakkör" • "szakkörök vannak, informatika, zene, média, sport, működésük egyéni. sok emelt érettségire felkészítő fakultáció működik célirányosan, sok az egyéni versenyfelkészítés, tehetséggondozás" • „Színjátszó csoportok alsó és felső tagozaton öntevékenyen működnek." • „Színjátszó kör, filmklub." • „Sakk-kör. Sok sportkör." • "-színjátszó, -kórus -rajz és művészetek -fotó -újságíró -mazzorett – sportok "	•Bibliaismereti versenyre való felkészülés." •„Bibliakör" •„Kerámia szakkör, jelnyelvi képzés, Bozsik-foci, kosárlabda, német szakkör, zenei képzés, énekkar." •„Művészeti képzés folyik iskolánkban, amely magába foglalja a zenei képzést furulyán, zongorán, művészeti szakkört színjátszásból és rajzból." •"tehetséggondozó műhelyek: dráma tánc angol média "	• „Sakk és egyéb (fociszivacskezilabda) sportfoglalkozás; kézműves, Filmklub, Ministráns foglalkozás."	• „Fizika szakkör/önképzőkör Iskolánkban másfél évtizedes hagyománya van a környezetfizikai vizsgálódásoknak. A fő kutatási terület a ""sugárzások humán térben""", lakókörnyezeti radon aktivitásmérés." • „Jó Hír klubfoglalkozások gyerekeknek. Bibliai történetek feldolgozása, játékos tevékenységek, ének, zene, kézműveskedés."

A fenti válaszokból megállapítható, hogy a római katolikus tanintézményekben népszerű, a mindenütt megjelenő szakkörök mellett, a valódi önképzőkörök is megjelennek. Nem jelenthető ki jelentős különbség a református önképzőkörökhöz képest. Itt is vannak hagyományos, vallási indíttatású és rendkívül modern körök.

Az **evangélikus** intézményekben a klasszikus bibliakört is és a színjátszás is megjelenik, de több helyen a szakköröket sorolták fel.:

Az egy **görög katolikus** válaszból kitűnik a vallási jellegű „Ministráns foglalkozás”. A visszaküldött adatokból a válaszban megjelölt önképzőkörök a szakkör és az önképzés határán mozog.

Pütkösdí egyház két intézményének válaszából az „Fizika szakkör/önképzőkör ... a környezet fizikai változása...” figyelemfelkeltő-

A XXI. századi példája az önképzőkörnek a természettudományok területén valósul meg, és a hagyományos vallási kör a másik intézményben.

Összességében megállapítható, hogy széles körben találunk önképzőköröket szinte minden területre vonatkozóan. Ez a tradíció fennmaradt, a diákok érdeklődésüknek megfelelően szerveződnek kis csoportokba. Mivel a válaszadók egy része nem tesz különbséget szakkör és önképzőkör között, így bizonyos esetekben nem dönthető el pusztán a válaszok alapján, hogy melyikkel van dolgunk.

6.8 Köszönés

*„Bár az ajtók zárva voltak, bement Jézus, megállt középen,
és ezt mondta: Békesség néktek!” (Jn 20,26b)*

A „Békesség néktek!” köszönési mód a vallásos, elsősorban keresztény emberek számára a világ minden táján ismert és használatos. Például arab, vagy hindi nyelven így hangzik: *szalem alejkum; shalom aleikhem*.

A kérdőív 15. kérdése: Van-e jellegzetes köszönési mód intézményében? A megkérdezett református intézmények 91%-ában van. Ez a közösséghez tartozás érzését erősíti. Rákérdezve, hogy mi ez a köszönési mód, a válasz egyértelműen: Áldás, békesség! Egy helyen kiegészül az „Istennek dicsőség!” sorral. Ez a köszönés bárhol elhangozva megerősíti az embert, hogy református közösséget talált.

A többi felekezet esetében korántsem ilyen egységes a köszönés. A római katolikusok 75%-a jelezte, hogy van egységes köszönés. A válaszadók kétharmada a „Dicsértessék a Jé-

zus Krisztus!”, illetve kiegészítve a válasszal: „Mindörökké Ámen!” köszönést alkalmazza. A fennmaradó intézményekben a „Laudetur Jesus Christus!”, néhány helyen válasszal együtt: „Laudetur Jesus Christus! In aeternum, Amen.” Ez jellegzetes katolikus egyházi köszönés, a második a latin eredeti változata. Egy intézményben a „Benedicite” köszönést írták, amelynek jelentése adjatok áldást, asztali áldásként van inkább használatban. (Véleményem szerint a válaszadó tévesen használja.)

A baptista intézmények 90%-ában nem alkalmaznak egyedi köszönést, egy helyről érkezett válasz, ott a „Békesség!”-et használják egységesen. Az evangélikus tanintézetek 44%-a jelzett igennel a kérdésre, ezekben az intézményekben az „Erős vár a mi Istenünk!” köszönési mód a jellemző. A görög katolikus iskolákban mindenütt használnak egységes köszönést (Dicsőség Jézus Krisztusnak! Dicsőség mindörökké!), melyeket ünnepek szerint is változtatnak. „Karácsonykor: Velünk az Isten! Húsvétkor: Feltámadt Krisztus!” Ezek a köszönési módok mind az egyházban jellemzőek. A Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségének iskolájában a „Hare Krisna!”, szintén vallási köszönést alkalmaznak.

Megállapítható, hogy az intézmények vallási köszönéseket alkalmaznak, ezzel erősítve a hovatartozást. Győri L. János professzor helyesebbnek tartaná, ha a napszoknak és személynek szóló köszönéseket is megtanulnák a tanulók, mivel így nem tudatosodnak bennük a megfelelő köszönési módok. Elmondása alapján (2016-os interjú során) korábbi századokban még nem volt jellemző az „Áldás, békesség!” köszönés használata a református kollégiumokban, ez újkori hagyománynak mondható.

6.9 Cserkészzet

„...fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, amelyekkel Istennek, Hazámnak, Nemzetemnek és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsek.”¹⁹¹

A cserkészmozgalom a XX. század elején indult (1907. első cserkész tábor Anglia Brownsea Island, Alapító: Robert Baden-Powell 1857–1941). Magyarországon 1910-ben indult. A mozgalom nyitott mindenki számára, felekezettől függetlenül. Célja elsősorban a 6-25 éves fiatalok (eleinte csak fiúk) testi, lelki, szellemi fejlesztése, nem formális keretek kö-

¹⁹¹ A magyar cserkészmozgalom szövege.

zött.¹⁹² Informális nevelést alkalmaz, épít a szabadban végzett elfoglaltságokra, a táborozásra, természetben végezhető tevékenységekre. Komoly mozgalommá nőtte ki magát, a világ minden táján elterjedt. A cserkészzet nevelési elveiben sok katonai elemet alkalmaz (emiat tãmadtãk is idõnként), ennek egyik oka, hogy az alapító katona volt és katonai kiképzési könyvét írta át fiatal fiúknak „*Cserkészzet fiúknak*” (Scouting for Boys) címmel. Egyik alapelve a „kötelesség Isten iránt” okozhatja, hogy felekezeti intézményekben nagyobb arányban jelent meg. Eredeti khaki színű egyenruhájuk is hasonlít egy egyszerű közkatonai ruházathoz. A zöld nyakkendő jellegzetességük és a cserkészkalap. Jelvényt is viselnek, csoportonként eltérõ. A Magyar Cserkészszövetség 1912-ben jött létre és elõírja, hogy tagjai gyakorolják vallásukat, mivel valláserkölcsi alapon mûködnek.¹⁹³

A cserkészfogadalom és a cserkésztvörvény segít mélyebben megismerni a cserkészmozgalom elveit, mûködését.

A cserkészfogadalom:

„Én, ... (teljes név) fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, melyekkel Istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetõ megteszek, hogy másokon segítsek. Ismerem a cserkésztvörvényt, és azt mindenkor megtartom.”¹⁹⁴

„A cserkésztvörvény:

- 1. A cserkész egyenes lelkű, és feltétlenül igazat mond.*
- 2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit, melyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik.*
- 3. A cserkész ahol tud, segít.*
- 4. A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.*
- 5. A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú.*
- 6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.*
- 7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.*
- 8. A cserkész vidám és meggondolt.*
- 9. A cserkész takarékos.*
- 10. A cserkész testben és lélekben tiszta.”¹⁹⁵*

Mindezek alapján érthetõ, miért vált a felekezeti intézményekben hagyománnyá a cserkészmozgalom. Ma a Magyar Cserkészszövetség 300 csapatában 10 000 cserkész tevékeny-

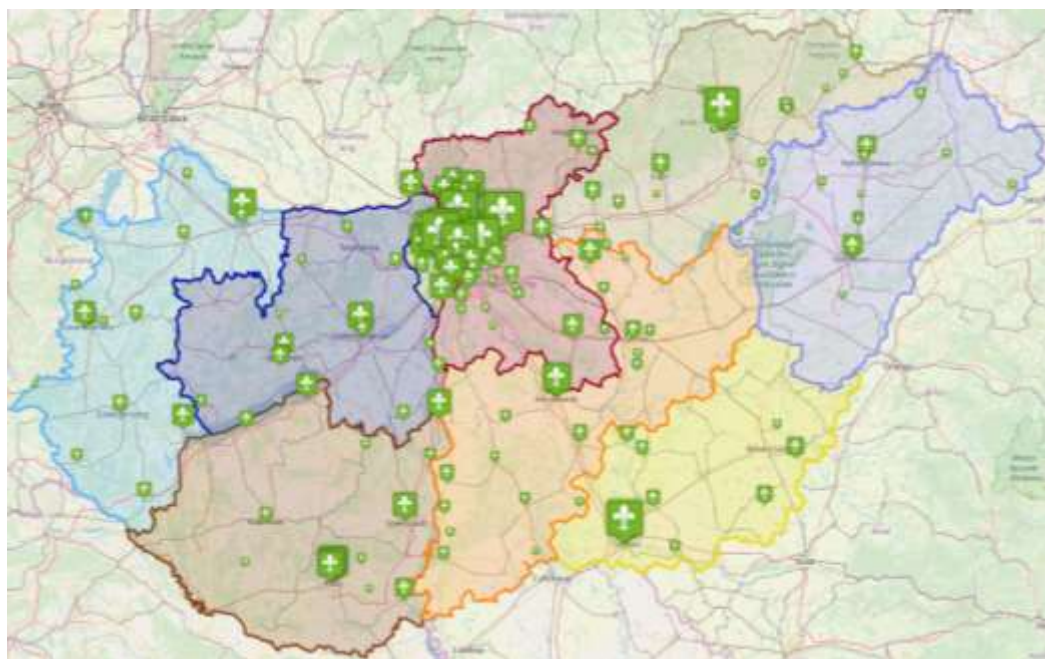
¹⁹² A fejezetben található adatok és évszámok a cserkészzettel kapcsolatosan a Magyar Cserkészszövetség honlapjáról www.cserkesz.hu és a Cserkész Világszövetség honlapjáról származnak. <https://www.scout.org/> (letöltve: 2018.08.12.)

¹⁹³ „A cserkészzet vallásos alapokon nyugvó, önkéntes, nem politikai ifjúságnevelõ mozgalom, amely nemre, származásra, bõrszínre vagy vallásra való tekintet nélkül nyitott mindenki számára, összhangban az alapító Lord Baden-Powell of Gilwell által megfogalmazott alábbi célokkal, elvekkkel és módszerrel.” Magyar Cserkészszövetség Alapszabály 2018. 3. §

¹⁹⁴ Magyar Cserkészszövetség Alapszabály 2018. 9. §

¹⁹⁵ Magyar Cserkészszövetség Alapszabály 2018. 10. §

kedik. A cserkészmozgalom több mint 200 országban van jelen a világon és 38 millió cserkész vesz részt benne. Térképen elhelyezkedésük a következő:

32. ábra *Cserkészcsapatok térképen*, 2018. (Forrás: Magyar Cserkészszövetség honlapja)

Ezen előzetes ismeretek alapján vizsgáljuk meg a felekezeti intézményekben előforduló cserkészcsapatokat. A válaszok alapján a református intézmények 19%-ában van jelen a cserkészmozgalom, egyértelműen a régebben működő helyeken. Az átlagos létszám 10-40 fő közötti, néhány helyen 100-200 fő.

A kontroll kérdőív válaszai szerint 27%-ban van jelen a cserkészlet a többi felekezeti intézményben. A római katolikus intézmények 36%-a jelezte a cserkészcsapatok létét, átlagos létszámuk intézményenként jelentősen eltérő, a 10 és az 1000 fő között nagy szórásban érkeztek válaszok. Nagyobb gyakoriságú volt a 10-60 fő közötti, néhány helyen 100-200 fő és egy helyen 1000 fő (ez egy nagy létszámú régen fennálló intézmény). A baptista, pünkösdi és Krisnatudatú intézmények válasza egyértelmű nem volt, az evangélikusoknál és a görög katolikusoknál az intézmények egynegyedénél fordul elő a cserkészlet kis létszámú (20-100 fő) csapatokkal.

Összességében megállapítható, hogy a hazai cserkészmozgalom a felekezeti intézményekben megtalálható, vallási alapjainál és a fiatal korosztály mint célközönség miatt elsősorban ezekben az intézményekre épülve, vagy mellette működik.

6.10 Kiadványok

A református oktatásban a kezdetektől jelen voltak a diáklapok, évkönyvek, értesítők. Kutatásom egy fontos eleme volt kideríteni, hogy ez a hagyomány folytatódott-e. A válaszok alapján az intézmények 36%-ának vannak ilyen jellegű kiadványai, további 14% jelezte, hogy korábban volt, de megszűnt. Hasonló az arány a többi felekezetenél is: 31%-ban van, 14%-ban korábban volt, de megszűnt. Itt is a régebben működő intézmények között találunk még példát nagyobb számban a kiadványok kiadására. Az elmúlt 10 évben létrejött intézmények $\frac{2}{3}$ -ában nincs diáklap és egyéb kiadvány, mindemellett az ennél régebben fennálló felekezeti intézményeknél csupán $\frac{1}{4}$ -e válaszolt nemmel. Az igen választ adók 89%-a több mint 10 éve tartozik református fenntartó alá. Újabb mérhető adattal látható, hogy a hagyományok létrejöttéhez időre (legalább 10 évre) van szükség. A kérdővre adott válaszok változatosságát mutatják az alábbi kiemelt reakciók, amely a kiadványok formájáról és tartalmáról adnak képet:

„A fenntartó gyülekezet gondozásában jelenik meg havonta a Békesség c. újság, melyben 2 oldal az iskolásoké. Ide minden hónapban egy-egy osztály gyűjti össze az érdekeségeket, élményeket, versenyeredményeket, fotókkal illusztráljuk, ha van erre érdemes felvétel.”

„Minden évben évkönyvet ad ki az iskola a tanév eseményeiről, programjáról, a tanulók névsora szerepel benne, versenyek, versenyeredményeink, minden iskolával kapcsolatos eseményről írunk. Egyedi szerkesztésű és nyomtatású tájékoztató füzetet kapnak a tanulók, melyben benne van a házirendünk, az elkövetkező tanév összes dátuma naptárba szerkesztve, fogadalmi szövegünk és imádságaink. Kiadványainkat a tanárok és az iskola vezetése szerkeszti.”

„A Lajtorja című lapunk egy évben négyszer jelenik meg. Általában egyházi vonatkozású írással kezdődik. A lap megjelenésének időpontjától függően az aktuális programok bemutatása következik. Tanulói munkák, osztálybemutakozások, élménybeszámolók tarkítják. Humor és rejtvény sem marad ki. Minden osztály teljes létszámmal megvásárolja a lapot. A szerkesztőbizottságban diákok és tanárok vesznek részt.”

„Alma-Körte lap: iskolai újság, melyben események, diákmunkák, alkotások, riportok, »gyerekszáj« idézetek voltak.”

„Az iskolával közösen készítünk évente évkönyvet. Az iskola szerkeszti, mi az óvodával kapcsolatos cikkeket, fotókat adjuk. Az óvoda családjai nevelési év végén térítésmentesen kapnak 1 pl.”

„Cím: Hirmondó, témák: aktualitások, elmúlt eseményekről beszámolók, diákok tréfás mondásai, versenyeredmények. Tanulók írják, szerkesztik, egy mentortanár koordinálja a munkát. Időszakos kiadvány.”

„Diákújság: neve: Krétakor témák: interjúk, Dök hírek, diákalkotások, ajánló, receptek, sport, humor gyakoriság: kéthavonta saját nyomtatás, saját belső terjesztés szerkesztők: diákszerkesztőség, segítő tanár.”

„Évkönyv kerek évfordulókon., egyházközségi periodika”

„Évkönyv közös kiadásban a testvériskolánkkal.”

„Évkönyv. Nem minden évben jelenik meg, hanem kb. 3-4 évente. Terjesztés: iskolához kötődő rétegnek. Rovatok: tanulmányok, események, köszöntő beszédek, iskolanévsor, eredmények, sikerek.”

„Évkönyv: könyv formában jelenik meg, tartalmazza az osztályokat, versenyeredményeket, legfontosabb eseményeket, kitüntetett nevelőket és diákokat, tábori beszámolókat, konfirmandusokat, stb. Évente jelenik meg, 1 tanár a felelős szerkesztő, az osztályfőnököktől lehet megvásárolni.”

„Garabonciás A honlapon jelenik meg, a tanulók írják szakkörön beszélük meg. Az új cikkeket feltöltik, nem egyszerre írnak egy-egy számot. Az új cikk az »Aktuális« rovatban jelenik meg egy hónapig, majd hozzáteszik a »Garabonciás« rovatához.”

„Havonta megjelenő iskolaiújság, amit egy tanár vezetésével a diákok készítenek. A cikkeket a tanárok és a diákok írják. Van benne keresztrefejtény, humor oldal, eseménytár.

„HirmonDóczy megjelenik évente két alkalommal, tanár főszerkesztő, szerkesztő, és diákszerkesztők. Rovatok: krónika, tanárinterjú, diákportré, dóczyok a nagyvilágban, »osztály vigyázz« (egy osztály bemutatkozása) cool-túra (főleg zenei, könnyűzenei írások) úti beszámolók, szalagtűző ballagás, képgaléria, humor, utolshow oldal. Iskolán belüli terjesztésű, Digi évkönyv 4-5 évente”

„iskolai tanévi értesítő középiskolai heti szülői értesítő (elektronikus) szaktanár szerkeszti, rovatok: igei, gondolatok, hírek, programok”

„Istentisztelet-látogatási napló, mely azt a célt szolgálja, hogy a diák min. 10 alkalommal részt vegyen az istentiszteleten, s az alkalomról röviden jegyzeteljen adott szempontoknak megfelelően, s végül a lelkész aláírásával hitelesítse.”

„Jókaisok évkönyve évente az iskola életével kapcsolatos cikkek, fotók, riportok, osztályképek, stb”

„Jubileumi évkönyvet adunk ki nagyobb ünnepekre (10, 20, 25 éves évforduló) Az addigi osztálynévsorok, osztályképek, tanárok, diákok visszaemlékezései, fontosabb események szerepelnek benne”

„Kétszer próbálkoztunk diáklap kiadásával. Az egyik negyedévente, a másik havonta jelent meg. De nem lett tartós. Évkönyvet eddig kétszer adtunk ki. A második és a 10. év után. Miért pont a 2. év után? Mert a 3-ban indult a gimnázium. Tehát lezártunk egy szakaszt.”

„Lajtorja Tanévenként 4 A szabadidőszervező irányításával, a gyerekek írásaival. Minden gyerek kezébe eljut.”

„Minden évben az érettségi bizonyítvány osztására elkészítjük az »Útravaló« újságot: ebben a ballagásukra írt búcsúbeszéd, az osztályok tanulóinak fényképei, valamint a pro excellence-, pro scola- ... és egyéb díjasok osztályfőnökeikkel, felkészítő tanáraikkal készített csoport képei vannak. Ekkor olvashatják a volt diákok volt osztályfőnökük utolsó max. 2 oldalas útravaló gondolatait is. A megszerkesztése a média tagozatos diákok feladata, a formaiság és időben való kiadás a médiás kollégáné feladata.”

„Refirka című iskolaiújságunkat – ami 2010-ben jelent meg legutoljára – évente egy alkalommal, a beiskolázás időszakában adtuk ki. Színesben, sok fotóval jelentettük meg, hogy iskolánkat népszerűsítsük. A leendő első osztályban tanító pedagógusok mellett pedagógiai programunk sajátosságait, az intézmény által elért eredményeket, fejlesztéseket, iskolai életünk néhány különleges, érdeklődésre számot tartó eseményét mutattuk be. A kiadványt az iskola vezetése szerkesztette, a cikkek írásába pedagógusaink is bekapcsolódtak. A Refirkát az óvodás gyermekeken keresztül juttattuk el a szülőkhöz.”

„Szemfüles (korábban Sulinfő) néven működő diákújság és információs lap. A cikkek jelentős részét mára a felsős diákok készítik, terjedelme 12-16 oldal A/5-ös terjedelemben, A kiadvány ingyenesen jut el minden diák részére, illetve a gyülekezetek tagjaihoz. Példányszáma 550-650 db. Évkönyvek, jubileumi kiadványok: Históriaévkönyv A/5 2001. 124 oldal Krónikakönyv B/5 2005. 172 oldal Húsz-Év-Könyv B/5 2014. 190 oldal Kiss Bálint református lelképásztor élete és munkássága B/5 2014. 130 oldal”

„– *Iskolaújság félévente – Iskolatörténeti könyv IX – JellemABC áhítatos könyv (nagy példányszámban kiadott és forgalmazott)*”

„*Életképek Három alkalommal jelenik meg évente (tanév elején, karácsony, húsvét)*”

„*Évkönyv – 2 évente Két tanév fontosabb eseményeit jeleníti meg – Elsősök tábora, tanévnyitó és tanévzáró istentisztelet, szalagavató, rendezvények, intézményi és országos versenyek, sport, kultúra, diáknapi, IKSZ (Iskolai Közösségi Szolgálat), tanári és diák írások aktuális évfordulók kapcsán. Ballagás – érettségi eredmények és sok képes beszámoló.*”

„*Sztárai hírmondó a címe. Évente egy alkalommal jelenik meg, májusban, a Sztárai napra. A tanév eredményeit, visszatekintéseket, humormorzsákat tartalmaz. Újság formátumú, az iskolában, fénymásolással készül.*”

„*Minden kedden Jókai Híradó az iskolarádió keresztl Hávonta Híradó a presbitérium felé, negyedévenként nyomtatott Híradó a szülőknek, Egy évben 3-4 alkalommal Diákújság. Évente Évkönyv az óvodánkkal közösen.*” [Kiemelések tőlem L.M.M.]

Nagyon sok intézményben jelenik meg nyomtatva, vagy digitálisan évkönyv. Az évkönyv szerepe igen fontos az intézmény, a diákok, a szülők és a kutatók szempontjából is. Az intézménynek egy összefoglalás az év legfontosabb eseményeiről, megőrzi a tanárok és diákok névsorát, a megszerzett díjakat, versenyeredményeket, erősíti az együvé tartozás élményét. A kutatók számára pedig épp ezek az adatok azok, melyek alapján lehetőség nyílik látni az elmúlt időszak oktatástörténetét, egy-egy intézmény múltját, a hagyományok kialakulását.

A diáklapok kiváló lehetőséget nyújtanak a tanulóknak, hogy bemutakozzanak erről az oldalukról is. Az újságok elnevezése gyakran a régi hagyományokat követi, eleveníti fel, esetleg bibliai utalásúak (Református kiadványnevek: Lajtorja, Garabonciás, Útravaló, Refirka, Hirmondóczy, Életképek, Krétakör, Sztárai Hírmondó stb.).

A további felekezeket vizsgáló kérdőív esetében is összegyűjtöttem a legjellemzőbb válaszokat, némelyik mélyebb bemutatásra is vállalkozott:

„1. *Évkönyv Krónika, Diákok írják Tanulmányok Versenyeredmények Tanulmányi eredmények. Színes Fehér-Fekete (diákújság)*”

„1948-ig volt évkönyv (1908 óta létezőnk, 1948-ban elvette az állam, a rendszerváltás óta újra katolikus az intézmény), évente jelent meg névsorokkal, eredményekkel, cikkekkel az iskolaéletből.”

„A tanév végén megjelentetünk egy beszámoló füzetet: »Beszámoló a ... tanévről«. A füzetben nagyon sok kép az iskolai eseményekről rövid szöveggel. Tartalmazza ezenkívül a nevelőtestület csoportképét névsorral, valamennyi osztály csoportképét névsorral, továbbá az osztályok fél oldalban a saját anyagukat is feltehetik. Az elmúlt évben 52 oldalon A/5-ös terjedelemben jelent meg, negyedik alkalommal.”

„Az iskola honlapja folyamatosan friss beszámolókkal frissül.”

„Az iskola újságja évente háromszor jelenik meg. DÖK szerkeszti. Ingyenesen kapják az osztályok és a partnereink.”

„Az iskolának blogja van, amelyen fényképes, rövidfilmes beszámolók találhatók minden közösségi eseményről. A továbbiakról tájékozódhat a www.vac.piarista.hu oldalon.”

„*Békehírnök*”

„Diákújság. Havi rendszerességgel jelenik meg. Iskolai kiadás. Iskolai terjesztés. Egy tanári irányító és tanulói szerkesztés. Minden cikket tanuló ír. Állandó szerkesztők 6 fő. Bárki adhat cikket. Általában egy felnőttel készült riport, diákesemények, tanulók által írt versek, prózák, versenyeredmények rendezvények kerülnek bemutatásra.”

„Digitális évkönyv. Fotók, rövid leírások az eseményekről. Szerkeszti az igazgatóhelyettes, megjelenik évente. Iskolaiújság: Néha nekibuzdulnak a gyerekek, és kihoznak 1-2 számot.”

„Élet a Premóban című diáklap. Kéthavonta jelent meg. Most szünetel a megjelenése, aki eddig szerkesztette, nyugdíjba vonult. Másoltunk néhány tucatot belőle, és így terjesztettük. Diákok is rendszeresen írtak a lapba, és készítettek fotókat bele. Témái: egyházi és iskolai ünnepeink, szentjeink, iskolai életünk, tanáraink és diákjaink bemutatása.”

„Evangélikus nevelés Módszertani füzetek Hírlevél”

„Évente 3-4 hírlevelet írok és szerkesztek 2-14 oldalas terjedelemben a szülőknek az aktualitásokról, tanév végén az összes versenyeredményről. A »vezércikket« az iskolalelkészünk írja.”

„Évente kerül kiadásra iskolai évkönyv. Kronológiai rendben bemutatja a tanév eseményeit. Minden osztály ír saját évéről egy rövid cikket. A végzős évfolyam minden diákjának tabló képe és néhány búcsúzó gondolata megjelenik benne. Minden diák és tanár megveszi, az Öregdiákok is szívesen vásárolják.

Szalagavatós újság: minden osztály és osztályfőnöke ír benne, a legjobb fotóikkal egészítik ki. Megjelenik benne az »Ilyenek voltunk, ilyenek lettünk« plakátok fotói (gyerekkori és jelenlegi fotópárok)”

„Évente négy rendtartományi folyóirat, évente egy iskolai diáknaplár.”

„Évkönyv évente egyszer, iskolaiújság évi 4-5 alkalommal, diákszerkesztők és tanár főszerkesztő, diákok és tanárok írásai, iskolai terjesztés.”

„évkönyv kerek évfordulóra”

„Évkönyv: tanulmányok, ünnepek, túrák, tanulmányi eredmények, diákalkotások, igazgatóhelyettes készítette a tanári kar segítségével, minden aktuális diák megkapta, megszűnt (azóta van blog, ami azonban csak az iskola, a diákság életének eseményeire való visszatekintés); diáknaplár: tudnivalók az iskoláról; diákújság inkább nincs mint van.”

„Gyöngyszemek: iskolaiújság, kéthavonta jelenik meg, Gyermek, tanárok írják. Eseményeink, rejtvény, gyermekszáj, eredményeink, beszámolók Iskolai terjesztés és a templomokban.”

„Havi rendszerességgel iskolaiújság ami a diákok életébe enged bepillantást, illetve az egyházi élet aktuális időszakába.”

„Havi szinten megjelenik a »Gurukula Krónika«, mely egy iskolaiújság. A szülők felé tájékoztatás az elmúlt hónap eseményeiről, van gyerekszám rovat, tanári gyűlések beszámolója, fogadóórák időpontja, illetve a diákok külön rovata. A diákok között osztjuk ki, ők viszik haza a szülőknek. A szerkesztő az egyik fő.”

Az éves beszámoló tanév végén jelenik meg, az Éves Intézményi Munkaterv alapján információ a szülők és a fenntartó felé.”

„Iskola újságunk neve Hírhozó. Aktuális eseményekről számolnak be a diákok, megjelennek a verseik, írásaik. Van rejtvény, állatokról szóló rovat, interjú pedagógussal vagy nálunk járt vendéggel. A DÖK vezető szerkeszti, diákok árulják 100 ft-ért. Az iskolai fénymásolón sokszorosítjuk, kéthavonta jelenik meg. 1 évkönyv is megjelent az iskola egyházi tulajdonba vételének 20. évfordulójának tanévéről.”

„Iskolaiújság! Efrém krónika címmel! Egy évben egyszer jelenik meg, a tanév végén. Az elmúlt év eseményeit szedi össze cikkek, interjúk segítségével. Minden tanuló megkapja!”

„Iskolaiújság: Rákóc(z)ikk 2 alkalommal jelenik meg. Az adott félév aktuális eseményei. Rövid írások diákok, pedagógusok által, fényképekkel illusztrálva. Élménybeszámolók iskolai rendezvényekről, programokról. Versenyeredmények közzététele.”

„Kéthavonta jelent meg, gyerekek szerkesztésében, tanárinterjú, kedvenc könyvem rovat, keresztretjvény, főzőcske, mese, kifestő voltak benne.”

„Magis újság – a diákéletet és diákok szellemi termékeit tartalmazza. Időszakos megjelenés Jezsuita évkönyv – összefoglalja egy vagy több tanév eseményeit. Éves megjele-

nés.”
„Mazsolázó néven volt egy havi óvodai kiadványunk, amelyben minden csoportban volt oldala és a szülők is írhattak bele. Egy óvó-néni szerkesztette és két apuka készítette el a formáját. De mióta van internet elérés azóta van saját weboldalunk és facebook is.”

„Ovis újság. Havi rendszerességgel aktuális programokkal rendezvények ismertetése. Gyermek részére színező, szülők részére nevelésben segítő cikkek írások.”

„Többször is nekifutottunk már a diáklapnak, jellemzően addig működött jól, amíg a szerkesztőgárda el nem ballagott, nem sikerült folyamatosra tenni, erősen igényli a tanári bábáskodást is az ügy. jelenleg újra tervben van a lap és az iskolarádió is. gyakoriság negyedéves volt, témák az adott időszak (történelmi, néprajzi, egyházi, iskolai vonatkozásokkal), hírek az iskola életéből, szépirodalom (saját művek is), interjúk tanárokkal, diákokkal stb.” [Kiemelések tőlem L.M.M.]

Egyre több helyen jelenik meg az iskola honlapján egy oldal, vagy blog, több helyen Facebook oldal a diákújság, iskolai kiadvány modernkori megjelenéseként. A digitalizáció a mai fiatalok számára természetes, a közösségi média előretörése jellemzi ezt a területet is. Nem mellőzhető az a tény sem, hogy sokkal olcsóbb, mint a nyomdai kiadás. Ez a tényező magyarázza azt is, hogy az évkönyvek sok iskolában csak CD-n, illetve digitális formában tekinthetők meg.¹⁹⁶ Mindemellett sok helyen a rendszeresen megjelenő diákújság is fennmaradt nyomtatott formában.

Az évkönyvek fő elemei a kezdetektől napjainkig:

- A beszámolók az év eseményeiről (versenyek eredményei, tanulmányutak, ballagás),
- Az évnitó évszázó beszéd, vagy összefoglalója,
- A tanév statisztikai adatai
 - Felvettek száma, jelentkezők száma,
 - Érettségi eredmények,
 - Igazgatói jelentés,
 - Mérések, vizsgák eredményei,
 - Internátusi jelentés,
 - Alapítványok, ösztöndíjak, segélyezések,

¹⁹⁶ A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának online elérhető évkönyvei: <http://www.drkg.hu/digievkonyv/> (letöltve: 2018.06.11.)

- Önképzőkörök eredményei,
- Statisztikai összesítők, létszámok,
- Felekezet szerinti megoszlás,
- A tanév rendje,
- Jubileumi események, dokumentumok,
- Válogatott képek (ez a rendszerváltást követően vált részévé az évkönyveknek),
- Osztályok névsora,
- Tanárok tantárgyak szerinti felsorolása.

Ma már digitálisan is elérhető sok intézmény évkönyve, értesítője archívumokban, levéltárak oldalain. Ez megkönnyíti az adatok keresését, összevetését. Az etnográfia, a kultúra- és társadalomtudományok ezeket is kutatja a szóbeliség mellett, hiszen számos adat található meg, mely segíti az emlékezést és egy kor jellemrajzát átlátni.

6.11 A felekezeti oktatási intézmények saját versenyei

A kutatás során használt kérdőív arra is választ várt, hogy milyen saját versenyeket szerveznek a tanintézetek. Erre azért is volt szükség, mert az előző kérdésekre adott válaszokat erősítette meg, mint például az önképzőkör. Egyben feltárja az iskola olyan rejtett dimenzióit is, amelyek eddig rejtve maradtak. Kiderül az intézmény profilja és látványossá válnak a az érdeklődési súlypontok. A református intézmények 90%-a mutatott be egy vagy több versenyt, mely intézményükben zajlik rendszeresen.

A kutatás érdekes momentuma, hogy az óvodákban is megjelenik a versenyeztetés. A megkérdezett óvodák elsősorban a tornaversenyekről (Harangvirág Kupa-bibliai történethez kapcsolódva, más óvodával közös versenyek), rajzversenyről (gyakran bibliai témájú) illetve kismatematikus versenyről számoltak be. Az óvodákra nem jellemző a versenyszemlélet. Az iskolák ellenben nagy számban soroltak fel és mutattak be ismert és helyi sajátosságokkal bíró egyedi versenyeket is. Ezt a területen a sokszínűség jellemzi. A közoktatás ismert, elfogadott és egységes versenyei mellett hatalmas számban vannak az iskoláknak házi versenyei, a református valláshoz kötődő versenyek és a tantárgyi versenyek, melyek az örökségátadás legjellemzőbb színterei. A versenyeket 3 fő csoportra bontva kezeli a Református Pedagógiai Intézet is, átláthatóbbá téve, rendszerezve: tanulmányi, művészeti és sportversenyek.

Tanulmányi versenyeken belül vannak komplex tanulmányi versenyek (nagyobbrészt természettudományi, valamint néhány műveltségi verseny) és egy-egy tantárgy köré szerve-

zöldök. A bibliaismeret, egyháztörténet önálló versenyterület 13 versennyel. A művészeti versenyek igen széles körűek az ének (zsoltár, dicséret és népdaléneklő), rajz, mesemondás, tánc, hangszeres, versmondó, prózamondó, fotó és médiaversenyek. A sportversenyek a klaszszikus tornaterületeken/sportágakban jelennek meg (természetesen a sakk kihagyhatatlan). A legérdekesebb verseny amit a kérdőív feldolgozása adott, az a hadibajnokság volt. A versenyek közös jellemzője, hogy többségében a református tanulók számára szervezik, akár helyi, akár országos. A versenyek témája lehetőség szerint kötődik a bibliához, a valláshoz, a vallási ünnepekhez.

A 2018/19-es tanévben 103 verseny került fel a hivatalos listára, vélhetően ennél több kerül megrendezésre. A kérdőív kérdésére 104 válasz érkezett, egy válaszon belül több verseny került felsorolásra, bemutatásra. A nem speciális, helyi, vagy felekezeti versenyeket nem tettem be az összegzésbe, hiszen elsősorban a református (felekezeti) tanintézmények sajátosságaira fókuszált a kutatás. A helyi és speciális református versenyek mind elnevezésükben, mind témájukban igényesek. Mivel csak református intézmények diákjai versenyeznek, ezek az alkalmak erősítik az összetartozás élményét és a hagyományelemek (esetleges iskolánkenti) felszínre kerülését (mint például a megjelenés az iskola sajátos viseletében és jelképeivel történik).

A három legfőbb téma szerinti jellegzetes versenyek:

Bibliaismereti versenyek	Művészeti versenyek	Sportversenyek
• „Angol nyelvű Bibliaértő verseny-országos verseny, melyet minden év márciusában rendezünk meg. Az alapkészségeket megmozgató verseny mindig egy adott bibliai személyre összpontosít. A felkészülésből és a versenyzésből is sokat profitálhatnak a versenyzők, mert a fődíj Theolinguia Egyházi Szaknyelvi Vizsgára való felkészítő tanfolyamon való részvétel vagy maga a nyelvvizsga lehetősége.” • „Mestermunka 5-6. osztályosoknak. Tentamen verseny: tudományos dolgozatokat készíthetnek a diákok előre kiadott vagy általuk választott témában. Minden diáknak van egy téma-vezetője.” • „Bibliai történet mondó-, Országos Zsoltáreneklő Versenyt mi szervezzük” • „Bibliaismereti verseny, ahová a Balaton-felvidéki református iskolákat hívjuk meg. Valamely Bibliai témakört dolgozunk fel minden évben.” • „Ne hagyjátok a templomot, A templomot s az iskolát” Reformáció	• „Teremtésvédelem Hete - városi intézmények és ökögyülekezetek számára kiírt rajzpályázat, bibliai illusztráció készítése az adott évben meghirdetett témához kapcsolódó ígéhez, bibliai történethez.” • „kistérségi szinten két évente: református verseny több kategóriában (Bibliaismereti, Zsoltáreneklő, vers és prózamondó, rajz)” • „Mi rendezzük a Béres Ferenc Országos Éneklőversenyt” • „Országos Zsoltáreneklő Verseny Előre megadott két kötelező zsoltárt és egy szabadon választottat kell elénekelni 1-1 versszakkal. Párhuzamosan folynak a versenyek 2-2 fős zsűri értékelésével. Lehet indulni a "Ki tud több zsoltárt?" versenyen is, ahol a zsűri szűrőpróbaszerűen hallgatja meg a felírt énekeket.” • „Szabó Magda irodalmi-történelmi emlékverseny, (évente, október 5.) Minden évben más-más regényből, műből kell felkészülniük a tanulóknak, akik 3 fős csapatlétszámmal kb. 9-10 csapattal mérik össze a tudásu-	• „Reformációi futóverseny. 1517 méteres távon mérik össze a diákok erejét. Ezen részt vesznek a térség általános iskolái, illetve alkalmanként a résztőli testvériskolánk is.” • „Református Iskolák Atlétikai találkozója (évente) középiskolai Református Iskolák matematika versenye (évente) ált.isk 7.o. - középiskola 12. évf.-ig ... kollégiumtörténeti vetélkedő” • „Szépapó-kupa, futball verseny a környező iskoláknak évente egy alkalommal.”

<i>napi regionális verseny</i> • „Multimédiás Bibliaismereti verseny minden évben, a tananyag alapján informatikai és hittanos feladatok, filmekkel, énekfelismeréssel, térkép- ismerettel.”	<i>kat a városi szintű (vetélkedőn) versenyen.</i> • Külön irodalomszeretők versenye 7-8. évfolyamnak és 9-12. évfolyamnak.” • „Wass Albert Országos Vers és Pró- zamondó Verseny minden év februárjában kerül megrendezésre 8-14 éves korosztály számára, ahol határon túlról is mindig van versenyző”	
---	---	--

A táblázatba be nem sorolt további református versenyek:

- „Csodát virágzik a jelen” – Kárpát-medencei Református Iskolák Találkozója – kétevente (több tantárgyból, 3-8. évf.)”
- „Kéky Lajos Kulturális Hét – a költészet napja környékén szervezett iskola szintű esemény, melyet kétevente rendezünk meg, változó tartalommal. A vetélkedők témái: iskolatörténet, egyháztörténet, bibliaismeret, versmondó verseny”
- „A Református Iskolák Országos Versenye. Az idén rendezzük a 20. ilyen alkal- mat. Jó lehetőség az ország református iskoláiban tanuló diákok találkozására, az őket tanító kollégák ismerkedésére”
- „Bocskai Byte Informatikai verseny évente Bocskai István Református Művelt- ségi Verseny, évente, komplex”
- „Országos Lorantffy-napok több területen folyó versenyek”
- „Országos LOGO verseny megyei fordulójának helyszíne iskolánk Bölcs Bagoly verseny általános műveltségi vetélkedő éves rendszerességű”
- „Ünnepekhez, jeles napokhoz kötődő helyi vetélkedők, saját iskolánk tanulói számára.”

A reformátusok összetartása nem kötődik az országhatárhoz. Nagy számban találunk olyan rendezvényt, találkozót, versenyt, amely a Kárpát-medence minden református, ma- gyar nyelvű diákjához, pedagógusához szól.

A **római katolikus intézmények sajátos versenyeiről** szintén nagy számban érkez- tek be válaszok (104 db). Ezek egy része az általános versenyek felsorolása, ezek nem ké- peznek egyedi, sajátos felekezeti, intézményi jellegzetességet.¹⁹⁷

Kérdés, van-e jelentős különbség a két felekezet intézményeinek versenyei között? Az már első vizsgálat alapján egyértelmű, hogy jelentősen kevesebb a válaszok alapján a katolikus iskolák sajátos, valláshoz kötődő versenye, mint a református iskolákban (vagy kevesebb a részletes választ adó). A Katolikus Pedagógiai Intézet honlapján található ada- tok megerősítenek abban, hogy alacsonyabb számú a speciális versenyek száma.¹⁹⁸ A jel- legzetes, karakterisztikus versenyek jó példáit nézzük itt is a válaszok alapján:

¹⁹⁷ A válaszok megtalálhatóak a függelékben.

¹⁹⁸ 2018. márciustól 2019 szeptemberéig 20 versenyről adtak hírt, és ezek között volt néhány központi verseny is.

Bibliaismereti, vallási versenyek	Művészeti versenyek	Sportversenyek
• Minden osztálynak van védőszentje. Minden évben más szentet ismerhetnek meg játékos verseny formájában (pl. Szent Imre nyomán, Szent Márton nyomán verseny) • Szentek élete vetélkedő hittanverseny • Bibliaismeret • Évente változó, de valamilyen szent tematikus feldolgozása, • Hittanverseny az egyházmegye iskoláinak.	• "De jó énekelni., idegen nyelvi verseny, megyei. • Mátyás mesemondó verseny-iskolánk névadója előtt tisztelgünk • Anya-Nyelv-Csavar idei évben lett országos verseny, ami a magyar nyelv ápolását tűzte ki célul • Az Úr érkezése szavalóverseny • Czuczor Gergely versmondó verseny, iskolánk névadója előtt tisztelgve. • Gazdag Erzsí vers- és mesemondó verseny: óvodásoknak és kisiskolásoknak kiírt szavalóverseny • Hitélettel összefüggő rajzverseny, szépíró verseny évente. • Egyházmegyei Dráma-verseny • Versíró és rajzpályázatot hirdettünk meg diákjaink számára Szent Amb-rushoz kapcsolódóan. • „Lelkünk összeér ” rajzpályázat • Szent László szavalóverseny. Négy katolikus iskola tanulóinak szavaló-versenye szabadon választott témával. • Istenes versek az ifjúság életében c. versmondó verseny, évente rendez- zük meg a városi kollégiumok rész- vételével (nem csak egyházi kollégi- umok vesznek részt). Katolikus Kul- turális Hetek kapcsán: rajzverseny, szépkiejtési - verseny, prezentációs bemutató.	• Közlekedési verseny: a tanulói lap- topokon kitöltött számítógépes Kresz-teszt után, kerékpáros ügyes- ségi versenye • „Van egy túraversenyünk is: a Lau- detour. A résztvevők - gyalog, ke- rékpárral vagy vízen - meghatáro- zott szintek (kilométer, szintemelke- dés) teljesítéséért pontokat kap- nak.”

A táblázatban nem szereplő további római katolikus versenyek:

- Minden osztálynak van védőszentje. Minden évben más szentet ismerhetnek meg játékos verseny formájában (pl. Szent Imre nyomán, Szent Márton nyomán ver- seny)
- Egyházi iskolák versenye: a terület egyházi iskolái mérkőznek meg irodalmi, történelmi, zenei és vallási feladatokkal.
- Szent Imre héten történelmi vetélkedő, megadott személlyel kapcsolatban felké- szülnek a tanulóink. Többnyire csapatban vetélkednek vegyes összetételben. Komplex vetélkedő, ez még most indult. Katolikus iskolákat szeretnénk bevonni. Levelezős verseny, a legjobb 6 csapat döntőbe jut.
- Betlehem építő verseny
- Intézményünk rendezi a katolikus iskolák Dugonits András matematikaversenyét, illetve a katolikus iskolát természetismeret versenyt
- Adventi süteménysütő – Ki Mit Tud?
- Nem rendezünk saját versenyeket, inkább az összefogásra tanítjuk a gyerekeket, egyik saját fejlesztésű pedagógiai módszerünk a Kalandnap-projekt. (Jezsuita Rend)
- Evangélikus versenyek:
- „A benevezett összes evangélikus óvoda ugyan abban az időben, ugyanazt a já- tékot, versenyt szervezzük.”

Baptista intézmények versenyei tematikus bontás nélkül:

- *Bibliaismereti és Gasztronómiai verseny a Baptista fenntartású iskolák között*
- *Évek óta iskolánk ad otthont a térség táncosainak, sok iskolás gyermek / közel 300 fő/ vesz részt a tavaszi Táncgálánkon. Névadónk tiszteletére 6. alkalommal rendezzük meg a Petőfi Szavalóversenyt, minden évben adott témájú verseket kell választani a résztvevőknek. Idén a barátság a téma és már országos baptista szavalóverseny lesz, de a térség 12 iskolája is eljön.*

A **görögkatolikus** intézményekből a következő válaszok érkeztek összesítve::

Iskolánk által a város minden általános iskolája számára illetve az összes görög katolikus általános iskola számára a „GÖRÖG NAPOK” keretében meghirdetett versenyek:

- *”Görög Kupa,, labdarúgó-torna*
- *Várostörténeti, honismereti vetélkedő*
- *Angol társalgási verseny*
- *Versmondó verseny*
- *Rajzpályázat*

Összességében megállapítható, hogy minden felekezet szervez sajátos versenyeket a közoktatás ismert versenyei mellett, ezekben többségében megjelennek az adott valláshoz kapcsolódó ismeretek, tevékenységek, hagyományelemek. A válaszok alapján úgy tűnik a reformátusok nagyobb számban szervezik ezen versenyeket és a határon túli magyar nyelvű reformátusokat is bevonják több esetben. Az összesítésből az is kitűnik, hogy szignifikánsan a művészeti versenyek dominálnak.

6.12 Alapítványok

A kérdőív alapján szélesebb képet kaphattunk az intézmények alapítványairól is. Úgy gondolom az alapítványok megléte elősegíti az örökségátadási folyamatokat és a tanintézményekre jellemző hagyományelemeknek a megszilárdulását. A felekezeti oktatási intézmények már a kezdetektől alapítványi támogatásokból tudták fenntartani magukat. A Debreceni Református Kollégium létrejöttékor *Enyingi Török Bálint* (1502–1551) földesúr anyagi támogatása kellett az oktatás megindulásához, „*Az új hitet valló főúr anyagi támogatása párosult a reformátori eszméket hirdető prédikátor munkásságával*”.¹⁹⁹ Bethlen Gábor 1614-ben megerősítette a szepesi dézsmajogot a kollégium számára, a „tógás diákok”-ra bízta a tokaji sző-

¹⁹⁹ Barcza (szerk.) 1988: 11.

lősbirtokok egy részét. I. Rákóczi György 1636-ban alapítványt tett a második tanszék tanárának fizetésére.²⁰⁰

A XIX. és XX. századi évkönyvek és értesítők is beszámolnak az alapítványi támogatásokról és azok felhasználásáról. A református felsőoktatás bemutatása során több helyen részletesen bemutatásra kerülnek a fellelt adatok ezzel kapcsolatban. 69 intézmény képviselője válaszolt igennel a kérdésre, van-e alapítványa, ez a válaszadó intézmények 67%-a. Bővebb bemutatás 60 esetben érkezett, ezek közül több megfelelt egy interjú során adott válasz mennyiségének. A régebben működő intézményeknél (több mint 10 éve) szignifikánsan magasabb volt a válaszok aránya (93% pozitív válasz), a bemutatott alapítványoké szintén (93%).

Az alapítványok célja, felhasználása nagyban hasonló a korábbi korokból ismert példákhoz. Sok esetben alapította egy magánszemély, akinek kötődése volt az adott intézményhez. Megszabta, hogy kik és milyen feltételekkel részesülhetnek az alapítványból. Ma az alapítványok többsége a befizetett adó 1%-ból működik, valamint a szülők, a gyülekezet támogatásából.

Jellemző céljaik:

- diákok jutalmazása,
- versenyeken való részvétel segítése, díjazása,
- diákmozgalom segítése,
- táborok, kirándulások, erdei iskolai programok támogatása,
- iskolai hagyományápolás,
- a nyelvoktatás feltételeinek javítása,
- számítástechnikai eszközök beszerzése,
- sporttevékenységek támogatása, utazás, felszerelés beszerzése,
- művészeti nevelés támogatása, eszközzel, anyaggal, jutalmakkal
- konferenciák, rendezvények szervezése, lebonyolítása (pl. református értékrendet támogató),
- határon túli református gyülekezetek támogatása,
- cserkészmozgalomban való részvétel segítése,
- diáklapok, kiadványok támogatása, könyvállomány bővítése,
- ösztöndíj (kiemelkedő, vagy szociálisan rászorult) diákoknak,
- játékeszközök vásárlása (udvari, mozgásfejlesztő, stb.).

²⁰⁰ Barcza (szerk.) 1988: 31.

A teljesség igénye nélkül pár ismert alapítvány:

- Gyermekünk Műveltségéért Alapítvány
- Református Hitéletért Alapítvány
- Iskolai Tehetségeikért Alapítvány
- Dóczy Alapítvány
- Szabó Magda És Szobotka Tibor Emlékéért Alapítvány (Szabó Magda szellemi örökségét ápolja és népszerűsíti, versenyeket hirdet)
- Dr. Bódis István Alapítvány (Dr. Bódis István Svájcban élt gyermekorvos alapította)
- Pro Eminencia Alapítvány – a tehetséges tanulók támogatására;
- Vox Iuventutis Alapítvány – az énekkar támogatására
- Baksay Alapítvány
- Orando et Laborando Alapítvány
- Alapítvány a Refiért
- Nagy Géza Matematikai Emlékverseny Alapítvány
- Ráday Pál Alapítvány
- Zsadányi aranykönyvesek Alapítványa (A zsadányi gyerekek szülőfalujukhoz ragaszkodását segíti)
- Szülőföldismeret Alapítvány
- József Attila Centenárium Alapítványa

A többi felekezet vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a válaszadó intézmények 58%-a jelezte, hogy van alapítványuk, és a 90%-uk bemutatást is adott, néhol részletekbe menően.

A római katolikus intézmények 64%-a válaszolta, hogy van alapítványa. Ez az arány nem mutat eltérést a református válaszokhoz képest. Az alapítványok céljai megegyeznek a fenti felsorolással.

A baptista intézmények felében van alapítvány az elmondottak alapján. Az evangélikusok 56%-a válaszolt igennel, soraik tartalmukban megegyeznek a református célokkal és elvekkkel.

A görögkatolikus intézmények fele válaszolt igennel. A többi kisegyház is rendelkezik alapítványi támogatással.

Az alapítványok léte szükséges az oktatásban, hiszen finanszírozása még mindig – ahogy az több száz éve is volt – nem teljeskörű. A célok, amelyeket megfogalmaznak, jelzik

azokat a területeket, ahol szükség lenne magasabb pénzügyi támogatásra. A korábbi századokhoz képest kevesebb a szegény diákok tandíjára, étkezésére szállására szánt ösztöndíj jellegű támogatás, valószínűsíthető, hogy ez a szociális helyzet viszonylagos javulását jelzi, de nem zárható ki hogy a felekezeti tanintézményekbe érkezők társadalmi hovatartozása megváltozott. Erre irányuló kutatások túlmutatnak a jelen dolgozat keretein. A vagyonos magán-személyek által alapított alapítványok száma csökkent, viszont nőtt a szülők és a gyülekezet által fenntartottak száma.

6.13 Ösztöndíjak

Az alapítványok egy része ösztöndíjak finanszírozására is irányul. Korábbi századokban ez tette ki a támogatások nagyobb részét. A Debreceni Református Kollégiumban, 1886/87-es tanévben például 657 tanuló volt, és 49 alapítvány állt rendelkezésre, elsősorban ösztöndíjakra, ezekből majdnem 150 diákot támogattak pénzzel (többségében a tandíj összegével, vagy felével), és könyvjutalmakat osztottak. Mindemellett lehetőség volt a szegény tanulóknak tandíjmentességet kapni, valamint étkezési támogatást. A Debreceni református Főgymnasium Értesítőjének adatai alapján az 1886/87. iskolai évben 110 diák volt teljesen tandíjmentes és 91 fő részesült 50%-os támogatásban. Ingyen lakást kapott 91 fő, 37 fő részben lett segítve, 50-en ingyen étkezhettek, csökkentett összegért 72-en.²⁰¹ Ezeket a számadatokat összevetve megállapítható, hogy rendkívül magas volt a támogatások aránya, az alapítványok száma. A tanintézményben folyó munka pozitív megítélését jelenti a nagyfokú támogatás, bár, ha a népesség számával vetjük össze a beiskolázottak számát, már nem tűnik magasnak a támogatottak aránya.

Korábbi adatok az ösztöndíjakról már az XVI. századból is vannak. A tanulóknak ekkor több ösztöndíj állt a rendelkezésükre külföldi akadémiákon²⁰² (Wittenberg, Heidelberg, Marburg, Herborn, Utrecht, Bázél, Groningen, Leiden, Bern, Genf, Zürich, Cambridge, Oxford) való továbbtanulásra, ezek általában kétévesek voltak. Sokan vállalták a távoli úticélt a magas szintű tanulmányokért, de persze voltak, akik ezt önköltségen is megtehették. Nem csak a kül-

²⁰¹ A felsorolt adatok a Debreczeni ref. Főgymnasium Értesítőjéből valók az 1886–87. iskolai évről. Tüdös János ig.

²⁰² A Szabó–Tonk által összeállított anyag tartalmazza az 1521–1700 között külföldön tanult erdélyi értelmiségiek névsorát. Szabó–Tonk 1992.

földi egyetemek adtak támogatást, de a hazai református közösség is támogatta a lelkészek külföldi tanulmányait.²⁰³

A kérdőív válaszai alapján a református intézmények 17%-a jelezte, hogy van ösztöndíjuk. A fiatalabb intézmények (0-10 éve jöttek létre) közül egy sem válaszolt igennel a kérdésre. Ez a kérdés is megerősítette azt a hipotézist, miszerint minimum 10-15 év szükséges ahhoz, hogy kialakuljanak szokások, beépüljenek hagyományok a rendszerbe. A meglévő és bemutatott ösztöndíjakról megtudtuk, hogy többségében jól tanuló diákokat támogatnak belőle, vagy év végén ajándékkal, vagy félévente teljesítmény és/vagy rászorultság alapján. Van példa a felsőoktatási tanulmányokhoz való egyszeri hozzájárulásra megfelelő eredmények esetén. Kollégiumi étkezési díj támogatás is létezik rászorulóknak. A Debreceni Református Kollégium erős hagyományait mutatja be az is, hogy öregdiákjai ösztöndíjat alapítottak (Tá-nítványok a Diákokért Alapítvány):

„célja a debreceni Református Kollégium Gimnáziumában tanuló, olyan szegénysorú, jó tanulmányi eredményt felmutató diák anyagi támogatásának segítése, akinek egyéb módon nem lenne lehetősége a gimnáziumban a tanulmányok folytatására.”²⁰⁴

A régi hagyományok ilyen módon való felelevenítése a legszebb példája a hagyományörzésnek.

Római katolikus intézmények közül 12 jelezte, hogy valamilyen ösztöndíjjal rendelkeznek. Ezek egy része év végi díjazás (kiemelkedő tanulmányi, közösségi tevékenység), illetve versenyeken elért helyezések esetén adható jutalmak. Létezik „Jó tanuló, Jó sportoló” ösztöndíj, szociális támogatás, sikeres nyelvvizsga támogatása, itt is egy helyen az öregdiák szövetség ad ösztöndíjat karácsonykor a rászorulóknak. Megemlítenéd még a Ferences ösztöndíj program, a Szent Gellért ösztöndíj, a Szántó Konrád történelmi ösztöndíj, valamint „a Kaliforniai ösztöndíj (Priory School, Woodside): pályázat útján nyerhető el, egy teljes tanévet lehet eltölteni amerikai testvérintézményben.”²⁰⁵

A **baptista válaszadó intézmények** közül 3 helyen van ösztöndíj. Az Iléssy-ösztöndíj, egy tanulmányi ösztöndíj és egy külföldi ösztöndíj: a *High Point HighSchool egy éves tanulmányi ösztöndíja*.

Két **evangélikus intézmény** válaszolt igennel, és egy ismertette ösztöndíját:

„Sztehlo Ösztöndíj: Az egyházé, tehetséges, szorgalmas gyerekeket támogat nagy célok elérésében: nyelvvizsga, külföldi út, hangszer, laptop vásárlása, rajztanfolyam.”

²⁰³ Kocsis 1988: 81.

²⁰⁴ Református kérdőív 19. kérdésre érkezett válasz. Lásd részletesen a mellékletben.

²⁰⁵ Kérdőív Felekezeti kérdőív 20. kérdésre válasz.

A többi felekezet nem mutatott be ösztöndíjlehetőséget.

6.14 Egyéb szokások, jellegzetes helyi sajátosságok

A református intézmények több mint fele (60%) mutatott be helyi szokást, hagyományt. Üdvözlendő, hogy egészen fiatal intézmények is nagy számban adtak választ, ők is igyekeznek egy jellegzetes szokásrendszert kialakítani. Összesítve röviden a református intézmények a törekvéseiről:

- évfolyamok bemutatása a helyi gyülekezet előtt,
- közösségi szolgálat, éjszakai olvasás,
- diákállalkozási programok tantervben,
- egyéni igények beépítése a tantervbe (kertészkedés, szövés, programozás, filmklub, sport, bibliaóra),
- családi napok, fogadalomtétel az istentiszteleten,
- alapítványi bál,
- hagyományörzés, egészséges életmódra nevelés,
- havonta 1 délután egyházi tartalommal megtöltött szabadidős tevékenység, adventi adománygyűjtés,
- reggeli köszöntés iskolai himnusszal (zsoltárének), névnapos, születésnapos diákok köszöntése közös énekkel, sulibusz, hagyományteremtő napok (szüreti nap, disznóvágás, térszotyúrás, főzés bográcsban)
- gyermekek szolgálata istentiszteleteken
- minden ősszel gyalogtúra; Hagyományörzés céljából a helyi idős asszonyok részvételével felelevenítjük a környék hagyományait: szilvalekvár főzés, Márton nap.
- Karácsonyi vásár, adventi koszorúkészítés, kirándulás szülőkkel
- Hittantábor, konfirmációs tábor, kézműves tábor
- kiállítások szervezése
- testvériskolai kapcsolat, cserediákprogram német gyerekekkel.

A többi felekezettől 66 értékelhető válasz érkezett (117 válaszadó 56%-a), ebből 47 fő római katolikus volt. A római katolikusok egyéb felsorolt szokásai sok közös vonást mutatnak

a reformátusok által bemutatottakkal. Ezek az ünnepekhez kapcsolódó közös tevékenységek, családi napok, egyházi rendezvények – gyülekezet és iskola, táborok.

Egyedi szokások: zarándoklat; lelki napok; lelkigyakorlat tanároknak; agapé; közös hétvége: félévente egyszer egy bennmaradós hétvégét jelent (októberben és áprilisban); Rekollekcio (bűnbánati liturgia). A római katolikus válaszokból kiragadott néhány érdekes példa:

„2 önálló intézményi innovációnk közül, egyik a »Hernád-parti tarka-barka« elnevezésű programunk, melynek egyben referencia iskolája is vagyunk.

Diákjaink a 3 hetes projekt során különböző környezetvédelemmel kapcsolatos feladatokat oldanak meg egyénileg ill. csoportosan.

A másik a Ragyogóra programunk, melynek megvalósítása az alsó tagozatban történik heti 1 órában, egyedileg kidolgozott programterv alapján. Célunk ezzel diákjaink kommunikációs képességének, önismeretének fejlesztése.”

„Vízkeresztkor az iskola megáldása, Gyertyaszentelőkor az osztályok osztálygyertyát szenteltetnek. Hétfő reggel az 1. órában mindig valamelyik évfolyam szentmisén vesz részt, vasárnaponként is van évfolyammise. Hétfőn reggel mindig más pedagógus iskolarádióon keresztül lelki útravaló címen osztja meg gondolatait az éppen aktuális egyházi ünnepek vagy jeles napok kapcsán.”

Több tevékenység összekapcsolódik a játékoskodással, ez gyakran helyben történik, de előszeretettel gyűjtenek a határontúli magyaroknak. Több tanulmányban, kutatásban említik, hogy a felekezeti oktatásban egy hozzáadott érték a szociális érzékenységre nevelés.

Egyedisége miatt figyelemre méltó a Krisna-tudatú fenntartású intézményből közölt választ:

„Reggelente a gyerekek együtt részt vesznek a szülőikkel a reggeli templomi programon, 9-re érkeznek iskolába, ahol van egy közös reggeli imádkozás, éneklés, ugyanígy a nap végén is. Két iskolaépületünk van, mindkettőben található oltár, amit az iskolások gondolnak, díszítenek napi szinten. Oktatási területeink: közismereti tárgyak (NAT alapján), lelki képzés (indiai ének-zene-hangszer, tánc, Szentírások tanulmányozása, szanszkrit nyelv, vaisnava etikett és életmód), önfenntartásra nevelés (zöld háztartástan, gyakorlókert, kézműves órák)”

Itt is megfigyelhető a vallás megjelenése a nevelésben, a hozzá kapcsolódó hitvilág, valamint az identitás erősítését segítő értékek, szokáselemek.

6.15 Összegzés

A két kérdőíves kutatás nagy mélységig és országos hatókörrel tette lehetővé a felekezeti intézmények tradícióinak megismerését. A kérdőívek által vizsgált hagyományelemekre vonatkozóan elegendő visszajelzés jött ahhoz, hogy következtetéseket lehessen levonni. Mindezekon túl nagy mennyiségben érkezett egyéni válasz további, egyedi szokásokra vonat-

kozóan. Több intézmény mutatott be kiváló „jó gyakorlatot”. Kimutathatóvá vált, hogy valóban szükséges legalább 10 év a hagyományok kialakulásához, átvételéhez.

Megállapítást nyert, hogy az ősi kollégiumok hagyománymegtartó erővel rendelkeznek, ragaszkodnak ősi tradícióikhoz, azonban a megújulás őket sem kerüli el. A hagyományok egy része az idők folyamán változik, átalakul, más esetben elhal, megszűnik. Előfordul, hogy egy hagyományt betiltanak – például a szuplikációt az 1800-as évek végén a zsinat, vagy a legációt Mária Terézia 1770 körül – aztán később feléled valamilyen okból, ami lehet hagyományörzés, örökségesítés folyamat része, vagy hozhatja a szükség. A modern kor alakíthat ki új szokásokat, melyek beépülnek a régiék közé. Erre is találtunk példát (a reformátusok „Áldás, Békesség!” köszönés használata mindenütt elterjedt, azonban korábbi századokban nem volt használatos). A régebben általános, mindennapokon is viselt egyenruhák a legtöbb helyen ma már csak a vitrinben tekinthetők meg, viszont az ünnepeken egységes a megjelenés, iskolánként egyedileg készített nyakkendővel, sállal esetleg kitűzővel. Ez minden felekezetenél fellelhető hagyomány.

A vallási szokások egy része a felekezeti iskolák, óvodák mindennapjainak részévé válik, ezzel erősítve a hovatartozást. A templomi ünnepeken való részvétel, a mindennapi áhítat, a közös imádságok, a zsoltárecslés, a keresztény magyar néphagyomány ünnepköre szerint szervezett ünnepek mind elősegítik a hit és a kulturális javak továbbadását, megerősítését.

A felekezeti intézmények rendszeresen szerveznek valláshoz kötődő, vagy speciális versenyeket, ezeket nagy számban bemutatták az erre vonatkozó kérdéseknél. Megtudtuk, hogy a közoktatás ismert, elfogadott és egységes versenyei mellett bőségesen vannak az iskoláknak házi versenyei, valláshoz kötődő és a felekezeti iskolák közötti tantárgyi versenyek. A válaszok alapján megállapítást nyert, hogy a református intézményekben (ezen belül is az iskolákban) jelentősen magasabb az ilyen típusú versenyek száma, mint a római katolikus intézmények esetében. Míg a református iskolák 90%-a szervez valamilyen speciális versenyt, részt vesz több református iskolák számára szervezett versenyen, addig a katolikusok esetében elsősorban a központi versenyekről számoltak be, speciális valláshoz kötődő versenyek száma jelentősen kevesebb (20 alatti).

Az intézmények alapítványairól is szélesebb képet kaphattunk kérdőívek alapján. A felekezeti oktatási intézmények a kezdetektől alapítványi támogatások segítségével tudták fenntartani magukat. Ez is lehet az oka, hogy volt tanítványok jelentős számban támogatták az intézményeket alapítvány létrehozásával, ez a mai napig fellelhető, a nagymúltú kollégiumokban kiemelkedő mértékben. Az alapítványok célja, felhasználása nem változott a századok során. Az alapító többségében megszabta, hogy kik és milyen feltételekkel részesülhetnek az

alapítványból. Ma az alapítványok nagyjából a szülők, a gyülekezet támogatásából és a befizetett adó 1%-ból működnek. Az alapítványok egy része ösztöndíjak finanszírozására is irányul, könyvjutalmak, díjak kerülnek kiosztásra belőlük, valamint lehetőséget ad a hátrányos helyzetű tanulók támogatására, a felsőoktatási tanulmányokhoz való hozzájárulásra megfelelő eredmények esetén. Az ösztöndíjak a régebben működő intézményeknél maradtak fenn, ez megerősítette azt a hipotézist, hogy minimum 10-15 év szükséges a szokások átörökítéséhez. A Debreceni Református Kollégium öregdiákjai ösztöndíjat alapítottak az ott tanuló, szegénysorú, jó tanulmányi eredményt felmutató diákok anyagi támogatására, akinek egyébként nem lenne lehetősége a gimnáziumban tanulni. Ez szép példája a hagyományőrzésnek.

Római katolikus intézményeknél is fennmaradt néhány intézményben az alapítványi ösztöndíj. Ezek egy része év végi díjazás (kiemelkedő tanulmányi, közösségi tevékenység), illetve versenyeken elért helyezések esetén adható jutalmak, szociális támogatás, nyelvvizsga támogatása, illetve egy helyen az öregdiák szövetség ad ösztöndíjat karácsonykor rászorulóknak. A többi felekezet esetében is hasonló eredmény született.

A református intézmények több mint fele írt le helyi szokást, köztük a nemrég létrejött intézmények is jelentős számban adtak választ. A római katolikusok egyéb felsorolt szokásai sok közös vonást mutatnak a reformátusok által bemutatottakkal:

- az ünnepekhez kapcsolódó közös tevékenységek,
- családi napok,
- egyházi rendezvények – gyülekezet és iskola, táborok.

Egyedi katolikus szokások:

- zarándoklat; lelki napok;
- lelkigyakorlat tanároknak;
- agapé;
- közös hétvége: Rekollekció (bűnbánati liturgia).

Megfigyelhetők a vallási és profán hagyományok az oktatásban, a hozzá kapcsolódó hitvilág, az emberi értékek átadása. A kérdéseken keresztül sikerült feltárni és megismerni több intézmény sajátos hagyományait.

7 A MAGYAR REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁS MEGÚJULÓ HAGYOMÁNYAI

„...egyik mag az útfélre esett, de jöttek a madarak, és felkapkodták.⁵ Másik meg a sziklás helyre esett, ahol kevés volt a föld, és azonnal kihajtott, mert nem volt mélyen a földben⁶ amikor pedig felkelt a nap, megperzselődött, és mivel nem volt gyökere, kiszáradt.⁷ Egy másik a tövisek közé esett, de a tövisek megnőttek, megfojtották, és így nem hozott termést.⁸ A többi pedig a jó földbe esett, és termést hozott, miután kikelt és szárba szökken, és meghozta egyik a harmincszorosát, másik a hatvanszorosát, sőt némelyik a százszorosát is.”

Márk, 4.4-9.

7.1 Bevezetés

Az egyházak fennmaradásuk zálogának, alapvető hagyományuk, feladatuk egyikének tekintik az oktatást.²⁰⁶ Az 1279-es budai zsinat már részletesen rendelkezik a templomi hitoktatásról. A lelkészutánpótlás mellett az alapfokú oktatástól kezdődően egyre nagyobb arányban igyekeztek bekapcsolódni a tanítás folyamatába, hiszen a hit továbbadása megfelelő közegben biztosítva az egyházak túlélésének, növekedésének alapja.

A felekezeti felsőoktatás vizsgálata során nagy választóvonal húzódik az 1948 előtti időszak, illetve a rendszerváltás (1989–90) utáni korszak között. Az 1948. évi XXXIII. törvény rendelkezett „a nem állami iskolák fenntartásáról, az állam által való átvételéről, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vételéről és személyzetének állami szolgálatba való átvételéről”.²⁰⁷ Ennek eredményeképpen 10 egyházi oktatási intézmény maradhatott fenn hazánkban. Már csak egy református közoktatási intézmény (gimnázium) működhetett 1952-ben, a Debreceni Református Kollégium (lelkészutánpótlásra). A rendszerváltást követően újból megnyílt a lehetőség az egyházi ingatlanok visszaszerzésére kárpótlás keretében,²⁰⁸ valamint az oktatási törvény²⁰⁹ is módosult, és újra létrejöhettek egyházi fenntartású

²⁰⁶ Magyarországon az első esztergomi zsinat kimondta 1100-ban, hogy oktatni kell a népet. „a nagyobb egyházakban az evangéliumra, a szent leckére és a hitvallásra, míg a kisebbekben a hitvallásra és az Úr imádságára oktassák a népet.” Závodszy 1904: 97.

²⁰⁷ 1948. évi XXXIII. törvény nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában.

²⁰⁸ Alapja: 1991. évi XXXII. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről.

intézmények.²¹⁰ Csak ezek után mondható, hogy megindult a felekezeti oktatás hagyományának megújulása.

7.2 Történeti háttér

A vallásszabadság, a református edukáció születése Magyarországon a Tordai 1568-as országgyűléstől számítható.²¹¹ Amikor azt halljuk, hogy egyre nagyobb a felekezeti intézmények aránya az oktatásban, meg kell néznünk, mihez képest? Mert igen, ha az 1960-as éveket, vagy az 1990-es éveket vesszük kiindulási pontnak, akkor valóban egyre nagyobb ezen intézmények aránya. Ám ha a XIX. század végéhez, XX. század elejéhez viszonyítunk, óriási visszaesést tapasztalunk, s jogos igényét érezzük a további növekedésnek. Hiszen 1868-ban az az ország összes népiskolája felekezeti volt, 1895-ben a 16 838 elemi népiskola 81%-a egyházi fenntartású volt, s a tanítóképzés 90%-a egyházi fenntartású iskolákban történt.²¹²

Az 1900-as évek elején a papi utánpótlást biztosító felsőfokú tanintézetek száma jelentősen meghaladta az állami felsőfokú intézmények számát:

„19 latin szertartású katolikus (budapesti kir. központi papnevelde, esztergomi, kalocsai, egri érseki hittani intézet, besztercebányai, győri, kassai, gyulafehérvári, nagyváradi, nyitrai, pécsi, rozsnyói, szatmári, szepeshelyi, székesfehérvári, szombathegyi, csanádi [Temesvár], váci és veszprémi püspöki hittani intézet), 4 görög szertartású katolikus (eperjesi és ungvári magyar nyelvű püspöki, a balázsfalvi érseki és a szamosújvári román nyelvű püspöki hittani intézet), 14 helyen 10 szerzetesrendi hittani intézet, 4 ortodox (a szerb nyelvű karlócai érseki, a román nyelvű nagyszebeni érseki, az aradi és karánsebesi püspöki hittani intézet), 4 evangélikus (a magyar nyelvű eperjesi, pozsonyi – amely 1920 után Sopronba került át – és soproni, a német nyelvű nagyszebeni), 6 református (Budapest, Debrecen, Nagyenyed, Pápa, Sárospatak, Kolozsvár), 1 unitárius (Kolozsvár) és szintén 1 izraelita, az Országos Rabbiképző Intézet Budapesten.

Külföldön katolikus növendékek részére Bécsben az esztergomi érsek joghatósága alatt működött a Pázmáneum, illetve az Augusztineum, amelynek hallgatói a bécsi egyetem teológiai fakultásának hallgatói. Rómában részben magyar papnövendékek képzését szolgálta a Collegium Germanico–Hungaricum, amelynek tagjai a pápai egyetemek hallgatói. Közkedvelt volt a jezsuiták innsbrucki egyeteme is. A protestáns felekezetűek külföldön, kivált Németországban, Hollandiában és Svájcban tanultak.”²¹³

²⁰⁹ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 2.§ (2) „Óvodát, iskolát, kollégiumot ... egyházi jogi személy ... alapíthat és tarthat fenn.”

²¹⁰ Az 1990. évi IV. számú törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról „Az **egyházi jogi személy** elláthat minden olyan **nevelési-oktatási**, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv (intézmény) számára. E tevékenységi körben az egyházi jogi személy **intézményt létesíthet és tarthat fenn.**” 17. § (1) [Kiemelés tőlem, L.M.M.]

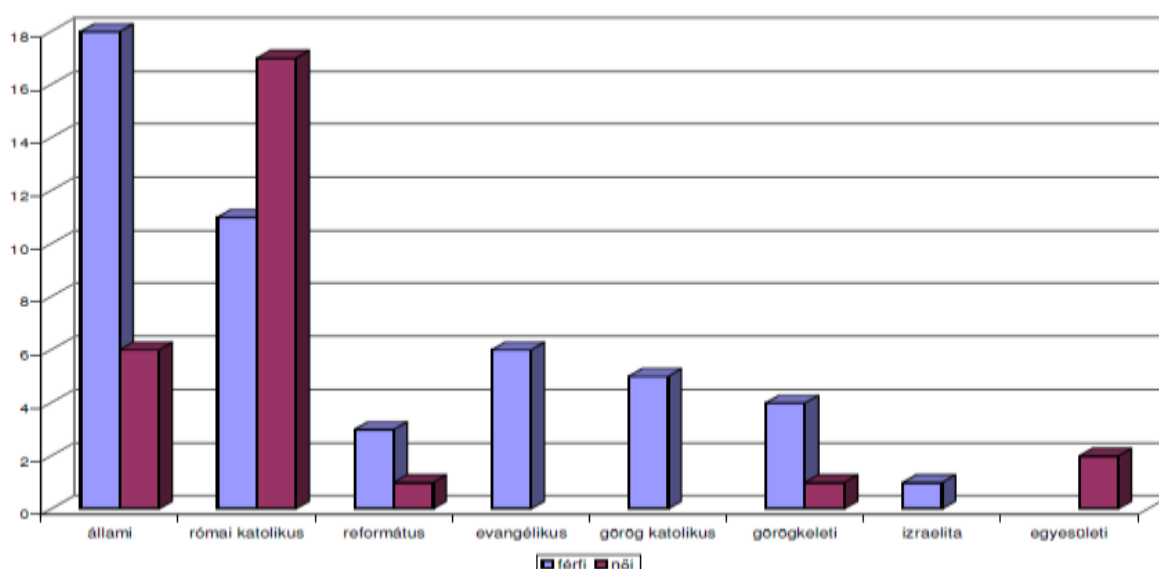
²¹¹ Bővebben a 3.2.1-es fejezetben.

²¹² Kollega 1996–2000 II.: 292.

²¹³ Kollega 1996–2000. II.: 292.

A magas intézményi jelenlét azonban nem volt arányban a hallgatói létszámokkal. Ezekben az intézményekben az összes felsőoktatási hallgató 10-15%-a tanult. Az intézmények átlagos létszáma 45 hallgató volt.

A tanítóképzés ekkorra már széleskörűen elterjedt, köszönhetően az Eötvös-féle 1868. évi XXXVIII. törvénynek a népiskolai közoktatás tárgyában. 77 tanítóképzőt találunk országosan 1900-ban.²¹⁴ Érdekességnek számít, hogy ekkor már nagyobb számban találunk tanító-nőképzőket (29), azonban 1868-ban még csak 4 nőt képző intézmény működött a 43-ból. Magyarázata pedig, épp a fent említett törvény hatásaként értelmezhető, mivel a kötelező oktatáshoz sokkal több tanítóra lett szükség. A viszonylag hosszú (3 év) képzés drága volt és bérézése, elismertsége alacsony, így érthető, hogy lehetőséget kaptak a nők is a pályán.

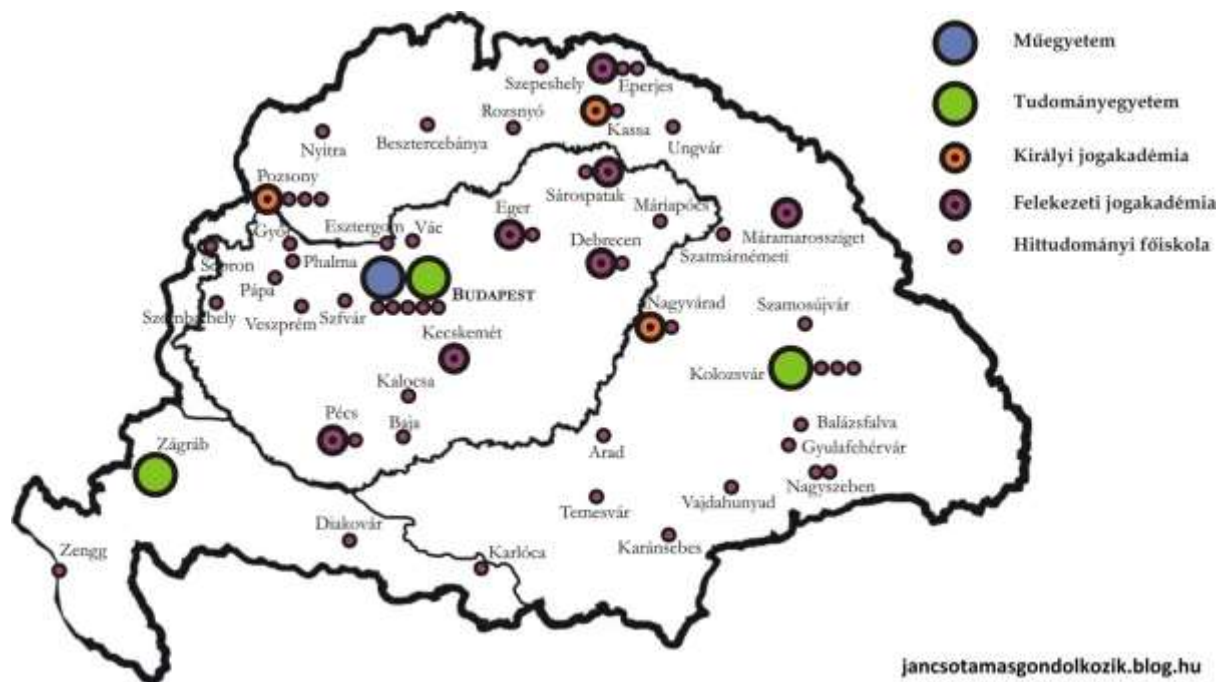
33. ábra Tanítóképzők fenntartók szerint 1900-ban a miniszteri jelentés alapján.²¹⁵

Az fenti ábrán szereplő diagramból látható, hogy a tanítóképzés túlnyomórészt egyházi fenntartásban valósult meg Magyarországon. Református tanítóképzés 6 helyen volt, ebből egy intézményben folyt nők oktatása. Nagykőrösön jött létre 1839-ben az első református tanítóképző magyar tannyelven, ekkor még nőket nem oktattak. Az első világháborúig folyamatosan emelkedett a hallgatói létszám, mind a demográfiai okoknak, mind a gazdasági-társadalmi fejlődésnek köszönhetően. Míg 1900-ban nem érte el a 12000-ret, addig 1914-re

²¹⁴ Magyar Statisztikai Közlemények, az 1900. évi népszámlálás. Budapest, 1902.

²¹⁵ Neszt 2014: 90. (1828-tól 1945-ig 90. Adatok innen: Magyarország közoktatásügye az 1900. évben. Külön lenyomat. „A m.kir. kormány 1900. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentése és statisztikai évkönyv” című a m.kir. miniszterelnök által az 1897.évi XXXV.t.-cz. 5.§-a értelmében az országgyűlés elé terjesztett m_b_l.Budapest. 1901. 57.)

16958-ra növekedett a felsőoktatásban résztvevők száma.²¹⁶ Jelentős nem felekezeti egyetemi központok ebben az időszakban a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem és a Királyi József Műegyetem, valamint a kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem. Emellett a jogi akadémiák képviseltették még magukat a területen. A lenti térképes megjelenítés nem csak a földrajzi megoszlást, de az intézmények méretét is jól jelzi.

34. ábra A Magyar Királyság felsőoktatási intézményhálózata 1910-ben.

Forrás: Jancsó Tamás: A magyar felsőoktatás 1900-tól 1945-ig.

Ez a térkép segítségünkre lehet akkor is, amikor a határontúli református felsőoktatás vizsgálatára kerül sor. Jellemzően azokon a településeken újul meg a magyar nyelvű oktatás, ahol volt előzmény, amire építkezhetek. Hat református felsőoktatási intézmény (Budapest, Debrecen, Nagyenyed, Pápa, Sárospatak, Kolozsvár) biztosította a lelkészutánpótlást és zömében a tanítóképzést. A II. világháború végére 1945-ben 5 református intézmény maradt, összesen 27 felekezeti felsőoktatási intézmény között. Az 1948-as XXXIII. törvény értelmében ezek az intézmények államosítás alá kerültek, csak a minimálisan szükséges lelkészképzés maradhatott.

²¹⁶ Jancsó (2010) https://jancsotamasgondolkozik.blog.hu/2013/08/04/magyar_felsooktatás_1900-tól_1945-ig (letöltve: 2018.10.01.)

7.3 Megújuló edukáció

Kutatásom témája a megújuló református oktatási intézmények hagyományainak vizsgálata. A disszertációm eddigi részeiben az alap és közoktatásra helyeztem a hangsúlyt, ahol érdekes, számszerű adatot kaptam a kérdőívek feldolgozása során, ott kitértem az óvodákra is. Munkám utolsó nagy részében a felsőoktatás eredményeit elemzem és összesítem. Első lépésként sorra vesszük az intézmények múltját, jelenét és statisztikai adatait. Ezt követően jutunk el a hagyományokhoz és azok megújulásához. A 40 éves szünetet követően 1991-től nyílt lehetőség újra nem állami felsőoktatási intézmények alapítására, valamint az egyházi ingatlanok visszaadására (1991. évi XXXII. törvény). Ennek következtében sorra alapították a felekezeti oktatási intézményeket, többségében a korábbi alapokra építkezve. 1998/99-ben már 28 felekezeti intézmény jött létre, melyek az összes felsőoktatási intézmény 31%-át tették ki. Ez jelentős növekedés, azonban csökkenés a 100 évvel korábbi adatokhoz képest. A létszámokat nézve már kevésbé volt ilyen jó az arány, az összes hallgató 5,5%-a tanult felekezeti intézményben.²¹⁷ Ez azonban a minőségi oktatás záloga is egyben, hiszen nem a tömegképzés felé indultak el, az oktatói-hallgatói arány szintén ideálisnak mondható. A 28 intézményből 4 volt református: a Károli Gáspár Református Egyetem (1993-tól), a Pápai Református Teológiai Akadémia (1998-tól), A Debreceni Református Teológiai Akadémia (1950-től ebben a formában) és a Sárospataki Református Teológiai Akadémia (1991-től).

7.4 A 2016/17-es év statisztikai adatainak elemzése

A 2016/17-es tanév felsőoktatási és felsőfokú szakképzési hallgatói adatainak vizsgálata során megállapítható, hogy a felekezeti intézmények minden képzéstípusban képviseltették magukat. Ha megnézzük az intézmények akkori kínálati palettáját, az tapasztalható, hogy elsősorban hitéleti képzések, lelkesztőtanfolyamok, valamint a nagy hagyományokra tekintő tanítóképzés jelenik meg.

A hallgatók száma képzési szintek és fenntartók szerint (fő)

2016/17 őszi

Összes munkarend

²¹⁷ Pusztai–T. Molnár–Török 2000: 611–620.

Fenntartó	felsőoktatási szakképzés ⁽¹⁾	főiskolai képzés	egyetemi képzés	alapképzés (BA/BSc)	mesterképzés (MA/MSc)	osztatlan képzés	szakirányú továbbképzés	doktori képzés (PhD/DLA)	Végösszeg
alapítványi	972	1		12 019	1 214	8	1 358	97	15 669
állami	11 397	2	50	151 369	33 331	33 909	12 231	6 863	249 152
egyházi	948	2	1	10 770	2 075	5 956	2 047	398	22 197
Végösszeg	13 317	5	51	174 158	36 620	39 873	15 636	7 358	287 018

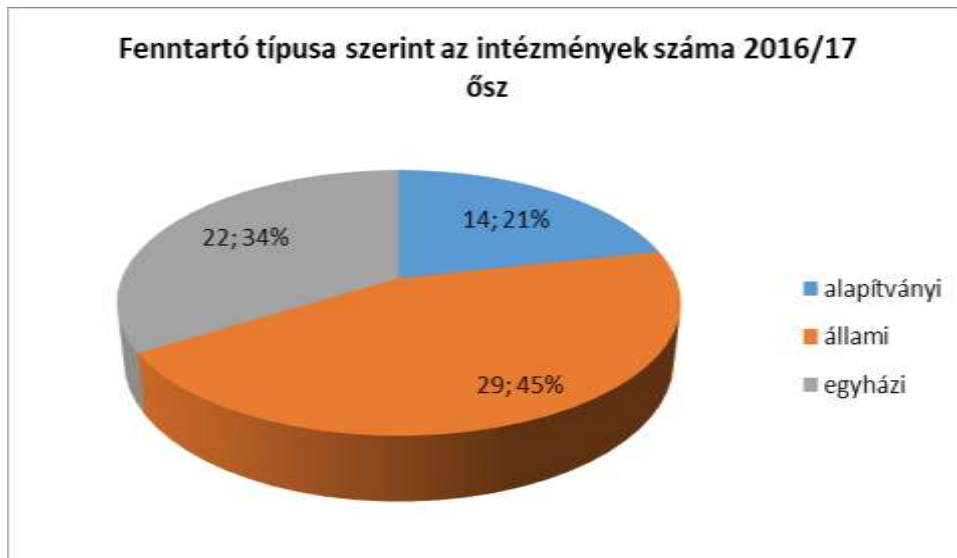
35. ábra Hallgatók száma képzési szintenként fenntartók szerint Forrás: Oktatási Hivatal

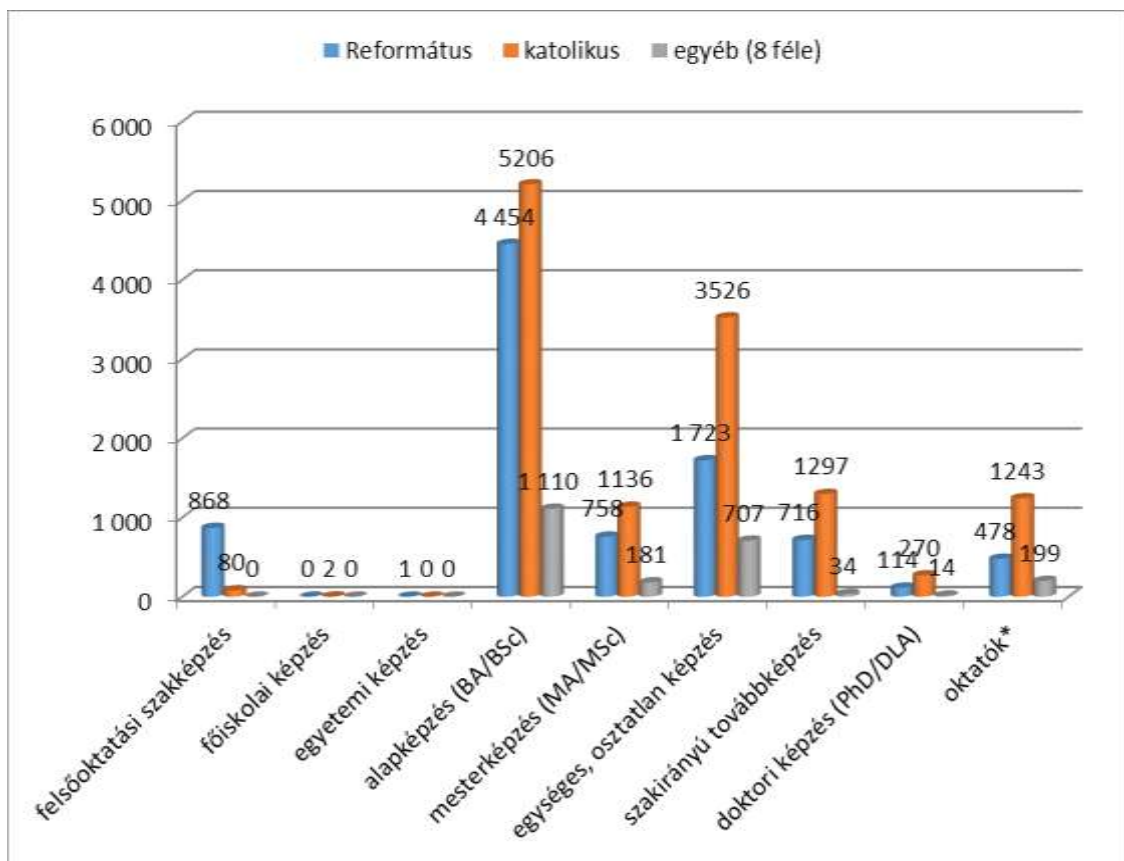
36. ábra Felsőoktatásban hallgatói létszámok megoszlása fenntartó szerint 2016/17 (saját szerkesztés)

A 2016/17-es adatokat vizsgálva növekedést tapasztalhatunk, már 8%-ot tesz ki az egyházi fenntartású felsőoktatásban tanulók aránya. Az intézmények aránya szintén növekedett, 34% a felekezeti tanintézetek aránya az összes felsőoktatási intézményekből. Az intézmények összevonásából adódóan összességében azonban csökkent a számuk 22-re. Hiszen míg 1998/99-ben 89 felsőoktatási létesítmény volt, 2016/17-es tanévben már csak 65. A hallgatók száma 1998/99-ben 279 397 fő, 2016/17-ben 287 018 fő, a növekedés nem jelentős.²¹⁸

²¹⁸ Az adatok a KSH Felsőfokú oktatás (1990–) adatbázisából és az Oktatási Hivatal 2016. októberi statisztikáiból származnak. Saját szerkesztésű diagramok.

37. ábra Felsőoktatási intézmények száma fenntartó szerint 2016/17 (saját szerkesztés)

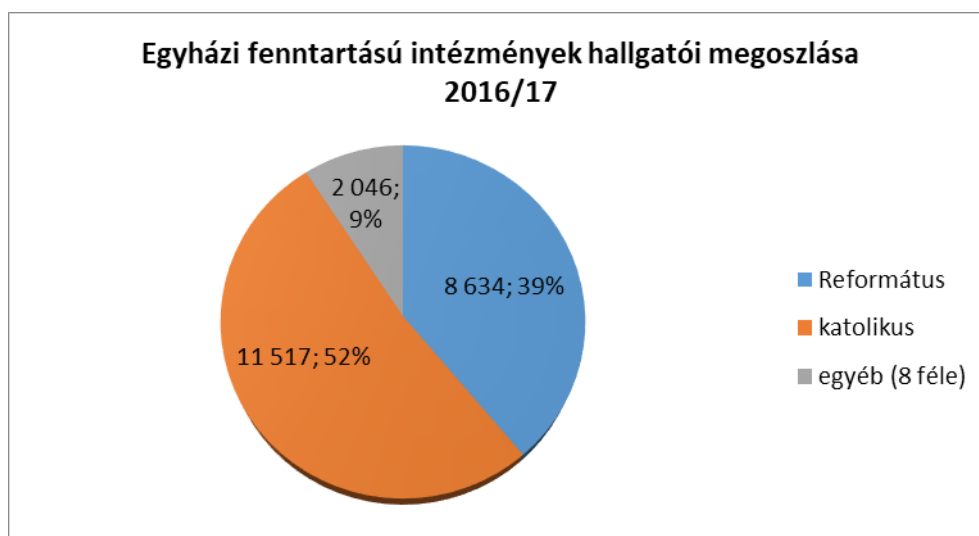

38. ábra Református felsőoktatási intézményi hallgatói és oktatói létszámadatok 2016/17 ősz (fő)
(saját szerkesztés)

A felekezeti felsőoktatási létesítmények hallgatói/oktatói aránya megfelelő, 11,5 hallgatóra jut 1 oktató. Ha a református intézményeket nézzük ez a szám 4,3, tehát kiváló, minőségi oktatást feltételez. Az állami intézményekben 14,5 hallgatóra esik egy oktató. Már ez az egy adat is feltételezi, hogy az egyházi oktatás ideálisabb feltételek között valósult meg. Ha a kép-

zéstípusok szerint vizsgáljuk az adatokat, megállapíthatjuk, hogy magasan a legnagyobb létszám alapképzésben jelenik meg, ezt követi az osztatlan képzés, majd hasonló számokkal a mester és a szakirányú továbbképzés, a többi csak minimális létszámot érint. Ez egyébként más felsőoktatási intézményben is hasonlóképpen tapasztalható.

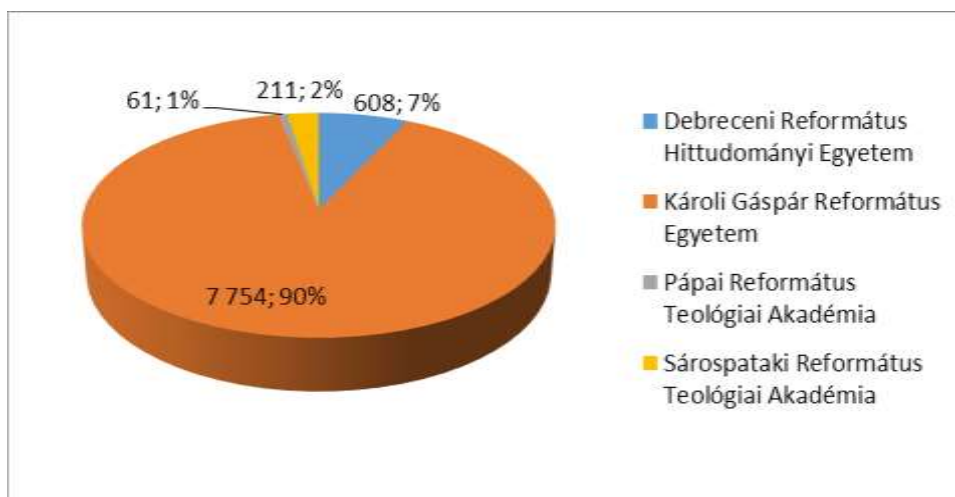
A katolikusok aránya Magyarországon 54%, a reformátusoké 11,5% (2011-es népszámlálási adat), addig az egyházi fenntartású intézmények hallgatóinak létszamarányában azonban sokkal kisebb a különbség: a katolikus intézményekben 52%, a reformátusban 39%. A református hallgatók felülreprezentáltak, érdemes lenne megvizsgálni, hogy milyen arányban vannak jelen felekezeti hovatartozás szerint.

39. ábra Kérdőív diagram egyházi fenntartású intézmények hallgatói megoszlása 2016/17
(saját szerkesztés)

7.5 A hazai református felsőoktatási intézmények

A hallgatói, felvételi adatokat megtekintve megállapítható, hogy 2017-ben négy református felsőoktatási intézmény található Magyarországon. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pápai Református Teológiai Akadémia és a Sárospataki Református Teológiai Akadémia.

40. ábra *Református felsőoktatási intézmények hallgatói számainak aránya 2016/17 2. félév.*
(saját szerkesztés)

A 2016-ban működő 4 református felsőoktatási létesítmény hallgatóinak számát vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem önmagában lefedi a 90%-át a református felsőoktatásnak. Egyrészt a budapesti központ, másrészt a képzési sokszínűség (hittudományi és tanítóképzés mellett jogi, bölcsészkarral is rendelkezik) ad erre magyarázatot. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem a legnagyobb múltú, folyamatosan fennálló intézmény, amelynek hagyományai meghatározóak. Pápa és Sárospatak nagymúltú regionális teológiai központok. Az egyetemek múltját, elérhető levéltári adatait megtekintve keressük nyomait a református felsőoktatás hagyomány-elemeinek, melyeket már korábbi kutatások során összegyűjtésre kerültek. Fontos figyelembe venni, hogy a régmúlt vizsgálataiban gyakran összefolynak a képzés szintjei, hiszen egymás mellett képezték az elemi iskolásokat, a 4-6 osztályos gimnazistákat, a teológus növendékeket, valamint a világi képzésekben résztvevőket (tanítóképző, jog, és egyéb elsősorban bölcsész képzések). A kollégium mindezek gyűjtőhelye volt, és a felsőbb évesek tanították gyakran az alsóbb éveseket, és az oktatók áttanítottak.

A református felsőoktatás hagyomány-elemei épp ezért hipotézisünk szerint többségében megegyeznek az eddig vizsgáltakkal:

- hittan, egyházi ének oktatása,
- reggeli áhítatok,
- szigorú erkölcsi nevelés,
- közös istentiszteletek ünnepeken,
- jellegzetes öltözk, egyenruha,
- az iskolai ünnepek sajátosságai (ballagás, szalagtűző, szerenád),

- az egyedi elnevezések (általában latin),
- a kórus,
- a sedes (az iskolaszék),
- az önképző-körök,
- a köszönési módok,
- a cserkészet,
- a diákok lapjai (pl. Értesítő, évkönyvek),
- a különböző versenyek.

A hagyományok megjelenésének módjait, formáit vizsgáltam régen és napjainkban, az intézmények bemutatását követően.

7.6 Károli Gáspár Református Egyetem

A Károli Gáspár Református Egyetem elődintézményei a Nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskola, a Budapesti Református Teológiai Akadémia, valamint a Kecskeméti Református Jogakadémia. A Nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskolát először 1839-ben alapították az ország első református tanítóképzőjeként (nőket még nem oktattak), majd 1948-ban államosították, majd 1957-ben bezárták. A Budapesti Református Teológiai Akadémia 1855-ben jött létre. A Kecskeméti Református Jogakadémia 1831-ben. A Károli Gáspár Református Egyetem alapítását-újraindítását is elősegítette a rendszerváltáskor az 1990. évi IV. törvény,²¹⁹ melynek 17.§(1) pontja szerint az egyházak elláthatnak oktatási, nevelési feladatokat. 1990 őszén a jogszabálmódosítások eredményeképpen először itt indították újra a református felsőoktatást.

Több egyeztetést követően, épülve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem 1992 januári alapításának tapasztalataira, 1993-ban zsinati döntést követően a Budapesti Teológiai Akadémia köré szerveződve megalapították a Károli Gáspár Református Egyetemet a Nagykőrösi és Dunamelléki Református Hitoktató és Tanítóképző Főiskola karként való csatlakozásával.²²⁰ Még ebben az évben döntöttek a Bölcsészettudományi Kar alapításáról.

²¹⁹ 1990. évi IV. törvény „A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról” „Az egyházi jogi személy elláthat minden olyan nevelési-oktatási [...] tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólag az állam [...] számára.”

²²⁰ Kálmán 2004. <http://www.kre.hu/portal/index.php/home/az-alapitasrol.html> (letöltve 2018.06.18.)

1994-ben megindult a kecskeméti jogászképzés is, bár csak levelező tagozaton, nappali tagozatú jogi kar pedig Budapesten jött létre 1998-ban. Ma már az ország legnagyobb református felsőoktatási intézményeként tartjuk számon. Négy karral működik: Bölcsészettudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Kar, Hittudományi Kar, Tanítóképző Főiskolai Kar. 2017-ben több mint 2500 elsőéves hallgatót vett fel, és összes hallgatóinak száma közel volt a 8000-hez.

7.6.1 A kezdetek

„A nagy körösi hely. hlv. magasb fokú tanintézet születése mely időre esik, bizonytalan. Annyi bizonyos, hogy a reformatiot csak hamar és pedig az egész gyülekezet elfogadta; melyből, továbbá népessége és vagyonosságából, hihetőleg következtethetni, miként az akkori idők és körülményekhez képest magasabb fokú tanintézetről is gondoskodott. Erre enged következtetni 1632-bőli jegyzőkönyvének tartalma és szelleme, melyből világosan kitűnik az, miként ez intézet nem ekkor, hanem már jóval előbb vette lételét.

A nevezett jegyzőkönyvből olvashatni

1) Mily nagy gond fordított az ifjúság erkölcsi nevelésére.

Fő szerepet vitt ekkor a vallásos erkölcsi nevelés. Nemcsak templomba kellett szorgalmasan járni, hanem estve, reggel, s evésnél is együtt imádkoztak; mert–miként alább látható lesz – együtt laktak s közös asztalról éttek. Az estveli és reggeli preces elmulasztása nagy büntetést vont maga után. A részegeskedés, kicsapongás, káromkodás keményen büntetteitek; a káromkodót meg- vesszőzték és kicsapták. Ünnepeken mezőre, kertbe vagy erdőre kimenni tilos volt.”²²¹

Az idézet két okból is fontos, egyfelől a nagykörösi intézmény előzményeit, kezdeteit ismerteti meg, másfelől a református oktatás hagyományaiba is betekintést enged. A **szigorú erkölcsi nevelés** bemutatásra kerül, valamint a **közös imádságok**, a preces²²² szokása is megjelenik. Mindemellett az intézményekben lényeges az **egyenruha** viselése, amely valamilyen formában (legalább ünnepi alkalmakra) máig fennmaradt. Az itt idézett szövegben toga jelenik meg, mely a végzős hallgatók, valamint az oktatók ünnepi viselete ma:

„A bentlakók egyenruhát – hosszú fekete ruha (toga) – viseltek az új időkig. Más öltözet keményen tiltatott. Tilos öltözet volt a törökös ruha, később a piros és sárga csizma, tatár keztyűk, és a „pilei Pajdonum more flexi., – Biróbosszúságára nevű föveg, a katona köpeny sem volt szabad. Nem volt szabad törökösen borotválkozni, valamint a nagyon lenyírt, úgy a nagyon hosszú haj is tiltatott; különösen pedig a fülekre kunkorított haj, mely akkor miziri gallérnak nevezetett.”²²³

²²¹ Warga J. 1854: 3.

²²² preces – latin szó, jelentése: ima, könyörgés, kérés

²²³ Warga J. 1854: 4.

„Ekkor már philosophia és theologia tanítottak, még pedig latin nyelven, e mellett görög és héber nyelv. A hazai nyelvet nem csak nem mivelték, de beszélését is erősen tiltották.”²²⁴

A reformáció egyik újítása volt a tanítás, valamint a hit átadása anyanyelven. Ezt itt az induláskor még nem valósították meg.

„A tudományokban az ifjak oly kiképezést kaptak, hogy a legnevezetesebb egyházak innen nyerhettek tanítókat (rectores).”²²⁵

Külön tanítóképzés még nem volt, együtt folyt a képzés, még nem anyanyelven. Az összes diák száma 183 fő tanév végén (8 osztályban). A Tudosítvány szerint 1833-ban merült fel az igénye a kecskeméti és a nagykőrösi intézetek összevonásának, és ezáltal egy „mesterképezde” létrehozása. Ez ekkor nem valósult meg. 1853-tól állami, egyházi és városi támogatásoktól megerősödve új korszak kezdődik a tanintézetben.

„Az irány mindenesetre hogy a vallásos erkölcsiség a tudományos képzettséggel köttesék össze, az iskolai nevelés az életrevaló neveléssel súlyegyenben legyen, az iskola és élet egymással kiengesztelődjenek.”²²⁶

Ezek az elvek azóta sem változtak.

7.6.2 Napjaink hagyományai

A Kecskeméti Református Jogakadémia részegysége a Károli Gáspár Református Egyetemnek. Hosszú időkre visszatekintve találunk összefonódásokat a nagykőrösi intézettel, ahogy az előző bekezdésben is olvasható. Ezt a kapcsolatot figyelembe véve megvizsgáltam a Kecskeméti Református Internátus mai házirendjét, etikai kódexét, életét, szokásait, ünnepi hagyományait, a diákok írásait, amelyekben bemutatják mindennapjaikat, ünnepeiket. Igaz, ma csak a gimnázium diákjai lakják, azonban itt érhetőek legjobban nyomon az eredeti internátusi hagyományok. Céljaik nagymértékben hasonlítanak a korábbiakhoz: szilárd értékrendű, keresztyén értékrendet valló, öntudatos, hazaszerető állampolgárokat kívánnak nevelni. Elvárás, hogy az itt nevelkedett diák legyen kulturált, beszéde ne legyen trágár, és a református nemes egyszerűsége törekedjen. Az iskola ünnepein, vagy azt képviselve használja annak egyenruháját. Az új belépők fogadalmat tesznek erre vonatkozóan.²²⁷ A házirend azonos értékrendet képvisel a XIX. századi alapelvekkel. Az intézmény ma is szigorú napirend szerint

²²⁴ Waga J. 1854: 4.

²²⁵ Waga J. 1854: 4.

²²⁶ Waga 1854: 7.

²²⁷ Erkölcsi, viselkedési, esztétikai alapelvek a Kecskeméti Református Oktatási Intézményekben. Etikai kódex 2018. alapján

működik, a benntartózkodás és eltávozás szintén szabályozott. A hitéleti kötelességek némileg enyhültek, vasárnap esti és kedd reggeli kötelező **áhítat** van, és hetente egyszer **bibliakör**. A keresztyén ünnepi alkalmakon való megjelenés kötelező. A tanulók **ruházata** ünnepi alkalmakon egységes, hétköznapokon „szolid, kulturált, izléses,”²²⁸ de nincs konkrétan leszabályozva.

Diákszociális Alap és Református Kollégiumi Alapítvány működik a hagyományokhoz hűen, hogy a szociálisan rászoruló tanulókat támogatni tudják. Figyelemfelkeltő tény, hogy most csak ez a két alap áll rendelkezésre, míg korábban 10-15 alapítványból tudtak hozzájárulni a költségekhez. Az internátus ma is biztosít lehetőséget a szabadidő helyes eltöltésére a következő szakkörökkel: énekkar, röplabda, kosárlabda, floorball. Az énekkar a régi hagyományokat idézi, a továbbiak az egészséges test fontosságát segítik, mely már száz éve is kiemelt fontosságú volt a lélek ápolása, nevelése mellett. Emellett szervezett foglalkozások még a sakk, filmklub, kézműves alkalmak, labdarúgás, úszás, közös színházlátogatás. Ebből látható, hogy a korábbi cél, miszerint a erkölcsös, művelt, testében, lelkében egészséges tanítót, felnőtteket képezzenek, nem változott.

A nagykőrösi tanítóképző kollégiumában ma már nem találni ilyen szigorú alapelveket. Céljaik közé tartozik mindent megtenni az értelmiségi szakember-képzés támogatásáért, valamint a magyarországi református kollégiumi örökség ápolásáért és tovább fejlesztéséért. Ennek érdekében rendkívül kedvező áron biztosítanak szállást az itt tanuló diákoknak. Fontosnak tartják az önképzést, ehhez lehetőséget is nyújtanak, például kollégiumi könyvtárukkal.

Szenczi Árpád a Nagykőrösi Tanítóképző újraindításakor vizsgálta kutatásában a pedagógusképzés újjáéledését, a korábbi erős református szellemiségű oktatás elemeit. Kitűzött célja volt megragadni a „*rejtett tanterv*” létét, segíteni újraformálódását a tanítóképzés programjának kidolgozásával, majd átdolgozásával. Kutatásának fő megállapításai közé tartozott, hogy

„egyes problémák elveszíthetik eredeti sajátosságaikat, majd belesimulnak egy nagyobb rendszerbe, de amennyiben újra lehetőség nyílik az eredeti strukturális működésére, akkor visszaalakulhatnak”.²²⁹

Ez a megállapítás megerősíti azt a hipotézisemet és hitemet, miszerint a református oktatás hagyományai újjáépíthetők, és az intézményt is megerősítik ezáltal. A folyton megújuló református oktatást hagyományai teszik állandóvá. Egyik sarkalatos pontja Szenczi szerint a gyakorlati képzés, melyen keresztül átadhatók, örökíthetők a képzés sajátosságai. Ezek közül

²²⁸ A Kecskeméti Református Internátus házirendje 2018.

²²⁹ Szenczi 2008: 8.

kiemelkedik a hivatástudat, a társak szeretetére, önbecsülésre, nemzettudatra, honszeretetre, igazságosságra nevelés, és az Istenhit, mint mindennek alapja.²³⁰

A budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar mai diákélete több ponton kapcsolódik a régi hagyományokhoz. Az évkezdést például *úrvacsorás istentisztelettel* zárják, így segítve a ráhangolódást az új tanévre. A Gólyaest is egy régi hagyomány, mely az elsőéves hallgatók műsorával és bemutatkozásával telik a felsőbb éves társaik és a tanárok előtt. Ennek ellentéte a „Kimutatkozó est”, mikor a végzősök búcsúznak egy este keretében társaiktól. Népszerű évközbeni program az Imareggeli, a Bögre körüli est, melynek keretében egy meghívott előadó (oktató, professzor) mesél életéről, hivatásáról. Napi rutinjaik részét képezik a déli **áhítatok**, melyet a hallgatók tartanak beosztás szerint az exhortációs teremben (csütörtökön professzorok). A nagyobb ünnepeket a szokások szerint ünneplik, advent idején liturgikus vacsorát rendeznek (*Agapé*), és évente 3 alkalommal a nagy egyházi ünnepekkor a régi idők mintájára **legátusként** a gyülekezetekbe mennek a diákok ígét hirdetni. Nem csak ezeken az alkalmakon végeznek közösségi szolgálatot a teológusok, hanem nyaranta nyári táborokban, fesztiválokon, konferenciákon segítenek, programokat szerveznek például a Csillagpont ifjúsági találkozón, a Művészetek Völgyében a Református Udvarban, vagy a balatonszárszói református konferencián. Élő támogatási lehetőség a hallgatóknak az *Ágoston Sándor Alapítvány*, mely a külhoni missziós utakat támogatja. Ennek során határon túli gyülekezeteket látogatnak, segítenek munkájukkal, visznek csomagokat a szegényebbeknek, gyerektáborokat szerveznek. A régi akadémiai szokást követve, miszerint külhonba utaztak **tanulmányútra** 1-2 évre a diákok, most is szerveznek tanulmányi kirándulásokat, hosszabb utakat, Erasmus-ösztöníjakra pályázhatnak, más református egyetemeken tölthetnek szemesztert.²³¹

7.7 Debreceni Református Hittudományi Egyetem

A Debreceni Kollégium alapítása 1538-ban történt (előbb lutheránus, majd később református) a pápai kollégium reformációját is megalapozó Bálint pap ide hozatalával.²³² Ezt

²³⁰ Szenczi 2008: 8–9.

²³¹ Az oldalon szereplő információk egy része a KRE Teológiai Kar honlapjáról gyűjtött adatok alapján készült, valamint református diákok elmondása alapján, személyes ismeretekkel kiegészítve. ld. Közösségi élet a teológián. <http://www.kre.hu/htk/index.php/felvetelizoknek/hallgatoi-élet-a-htk-n/kozossegi-élet-a-teologian.html> (letöltve: 2018. 07.11.)

²³² Barcza (szerk.) 1988: 11.

követően 1558-ban Méliusz Juhász Péter, protestáns lelkész érkezett Debrecenbe, neki köszönhető a Magyar Református Egyház megszervezése (1567 Debreceni Zsinat). Ezek az események játszottak közre abban, hogy a „Kálvinista Róma” kollégiuma a református irányt kövesse és a Tiszántúl egyházi központjává váljon. Az iskolák szervezése a reformáció egyik fő gondolata volt, Kálvin szavaival: „kollégiumot kell emelni, hogy taníthassuk és előkészíthessük a gyermekeket lelkészeknek és világi vezetőknek”.²³³ Ennek szellemében indult meg a lelkészképzés és a tanítóképzés nagyhírű nyugati egyetemeket megjárta tanárok bevonásával. Mindamellet, hogy számos jelentős képviselője került ki innen a magyar művelődéstörténetnek, a szegényeknek nyújtott ösztöndíj miatt a „szegények iskolájának” is hívták.

1820-ban 5 éves képzéssé bővült a lelkészképzés, és 1892-ben létrejött az önálló jogakadémia. 1855-ben a tanítóképzés különvált a teológiától. Az 1948-as államosítások eredményeképpen 1959-ben önálló, állami intézménnyé vált. 1990-től Kölcsény Ferenc Tanítóképző Főiskola néven működött, majd 1992-ben visszakerült a Tiszántúli Református Egyházkerület fennhatósága alá, és 2011-ben vált újra a Debreceni Református Hittudományi Egyetem részévé. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem ezen a néven és ebben a formában 1993 óta működik.

A teológia is hosszas hanyattatásoknak volt kitéve. 1912-ben, a Debrecenben létrejött állami egyetem egyik karává vált, és 1932-ben átköltözött a Kollégium épületéből az egyetem új épületébe. 1949-ben vissza kellett költöznie a Kollégiumba, majd 1950-ben kivált a Debreceni Egyetemből, és Református Theológiai Akadémia néven működhetett tovább. Lelkészutánpótlásra maradhatott fenn, azzal, hogy hallgatóinak 25%-a evangélikus legyen, ezzel rendezve az evangélikus lelkészutánpótlást is. Az 1993-as rendezés óta régi formájában működik tovább. A Debreceni Egyetemmel együttműködésben van mai napig, társult intézménye. 2018-ban már majd 800 hallgatóval, a református lelkészképzés mellett egyházi alkalmazottak, tanítók, valamint egyéb világi értelmiségiek képzését is végzi. A kezdetek, a hagyományok megismeréséhez, nagy segítséget nyújtanak az intézmények értesítői, évkönyvei és egyéb levéltári iratai. A Debreceni Református Tanítóképző Intézet 1882/83-as Értesítőjéből a következőket tudhatjuk meg az intézmény méretéről, profiljáról:

„I. Az academia két tanszakkal, u. m.

1) hittani tanszak 4 éves tanfolyammal:

2) jogi tanszak 4 éves tanfolyammal.

II. 8 osztályú teljes gymnasium.

III. Tanítóképezde 3 éves tanfolyammal és 4 osztályú gyakorló iskolával.

²³³ Barcza (szerk.) 1988: 15.

IV. Elemi iskola 1—6 osztálylyal.”²³⁴

Ebből az részből látható, hogy egy helyen összeolvadva, áttanításokkal működött elemi iskola, gimnázium, tanítóképző, és egyetemi akadémia. A tanítóképző még nem tartozott ehhez a képzési szinthez, alacsonyabb szintű és rövidebb képzési idejű volt. A létszámok hiányosak. Azt tudjuk, hogy az 1882/83-as tanévben a 6 osztályos elemiben 441 fő volt év végén (ebből 410 református), a tanítóképezde gyakorló iskolájának 4 osztályában 62 fő végzett, 20 tanítót bocsátottak év végi záróvizsgára, két alkalommal, 1882. augusztus végén 20-ból 5-en szereztek oklevelet (4 ffi, 1 nő) 1883. áprilisában pedig 20 főből 12-nek (mind ffi) sikerült teljeskörűen vizsgát tenni. A nők számát azért jeleztem, mert ezekben az években még nagy jelentőségű volt, ha egy nő bekerülhetett a képzésekre és sikerrel zárt. Az akadémiai képzésre vonatkozó létszámokat nem tartalmazott a dokumentum (hiányoznak lapjai).

7.7.1 Önképző-körök

A debreceni tanítóképezde önképző köre az 1871/2. iskolai évben alakult. Céljai:

- módszertani kérdések fejtegetése,
- a képezdei tanfolyam alatt szerzett s a tanítói foglalkozás körében nélkülözhetetlen ismereteket tárgyzó dolgozatok készítése és bírálása,
- egyes feladott kérdések feletti szabad eszmecsere
- és szavaltatok által az önképzésre alkalmat szolgáltatni.²³⁵

Saját diáklapja is van, melyet a kör ad ki, „*Haladjunk*” címmel. A lap tartalmazza az ifjúság életében felmerült nevezetesebb eseményeket, valamint az önképzőkör legjobb dolgozatait. Az önképzőkör alapított egy könyvtárat is az 1873/74-es tanévben, ezzel könnyítve a diákok tanulmányait. Ekkor 390 darab könyvből állt, nagyobb részt neveléstani és módszertani munkák.

1869–1912 között működött a *Hittanszaki Önképző Társulat*, a kollégium diákegyleteként.²³⁶ Fő feladataik: Évente teológiai pályatételeket írtak ki, az elhangzott imákat és prédik-

²³⁴ Joó (szerk.) 1883: 3.

²³⁵ Joó (szerk.) 1883: 21.

²³⁶ *Mind a pesti, mind pedig a debreceni megújulásban meghatározó szerepet játszott a skót református színezetű evangelikalizmus. Bő egy évtizeddel a Szabó Aladár-féle megújulás előtt már jelentkezett a skót hatás Debrecenben a fiatal tanárnak, Balogh Ferencnek köszönhetően, aki az edinburghi New College Missionary Societyhez hasonlóan egy önképző társulatot hozott létre Debrecenben, amelyre így emlékezett vissza 1895-ben: „Magammal hoztam Edinburghból az ottani hittanulók virágzó önképző együletének eleven képét.” Baráth–Fekete (szerk.) 2019: 87.*

kációkat bíralták, vitaüléseket szerveztek, ápolták a protestáns tradíciókat, pl. a reformáció napjának megünneplésével.

Egy elfeledett szokásra is utalnak a korabeli források, mely az 1800-as évek végén elfogadott konvenció volt, hogy a deákok énekeltek a temetéseken, s ezért díjazás járt számukra. A debreceni növendékek számára ez kötelesség volt, amely egyben biztosította számukra a megélhetés egy részét. Az értesítőből megtudhatjuk, hogy volt aki nagyobb naptári, emberélet szakaszának ünnepei alkalmával nem ment haza, hogy biztosítva legyen ezen időszakokban is a temetésnél az ének, ha szükségeltetik. Az *Ifjúsági önképző-kör* 1912/13-mas tanévben is működött, tankönyvek használatba adásával segítette tagjait.²³⁷ Saját gyűjtésből 308 korona értékben tankönyvet vásárolt, melyet aztán az önképző kör tagjai használhattak. Ezen túl is rendelkezett egy kisebb könyvtárral és 1806 korona készpénzzel, melyből segítette tagjait és rendezvényeket szervezett.

*„A gyűlések műsora valamely magyar irodalmi vagy történeti személy vagy tárgy köré csoportosult (Csokonai, Vörösmarty, Rákóczy és a kuruc-világ, stb.), melynek keretében a kör tagjai felolvasásokat tartottak, szavaltak; volt zeneszám, ének, színdarab s mint tanítójelöltek, neveléstani kérdések, minta-tanítások kidolgozásában gyakorolták magukat. Egyes műsorokat festettek, rajzoltak.”*²³⁸

Majd minden intézményben találni hasonló szerveződések, mellyel igyekeznek könnyíteni a könyvek beszerzését, valamint a hasznos időtöltésre, tanulásra is alkalmat nyújtanak. Nem szabad elfelejteni, hogy ezek a diákok minden idejüket az internátusban töltötték, fontos volt a szabadidő megszervezése mindamelllett, hogy teljes napjuk szigorú időbeosztással telt. Nem álltak rendelkezésre nagy könyvtárak, ezt próbálták ezzel is orvosolni. Több volt diák, tanár hagyta könyvtárát a kollégiumra, ez is arra vezethető vissza, hogy megtapasztalták ennek a hiányát és szükségességét.

Levéltári iratok is igazolják, hogy elősegítették a tanulók nyelvtanulását, majd külföldi tanulmányúton való részvételét tapasztalatszerzés céljából.²³⁹ A latin mellett németül, franciául és igény esetén angolul is tanultak az iskola növendékei. A nyelvtanulás mellett a gyakorlatias háztartási ismeretekre is nagy hangsúlyt fektettek:

„Az őszi és téli hónapokban a növendékek a főzést gyakorlatilag végezték az iskolának külön erre a célra berendezett konyhájában. A készített ételneműek: levesbe való

²³⁷ Nagy Gy. 1913

²³⁸ Nagy Gy. 1913: 87.

²³⁹ „Iskolai előadás tartására engedélyt kapott Zombori japán utazó, ki a japán nép életét ismertette növendékeink előtt útítapasztalatai alapján. Előadást tartott még Márkus G. Dániel persa hittérítő a mohamedán nők helyzetéről; angolnyelvű előadását nt. Csiky Lajos theol. tanár úr tolmácsolta.” Nagy Gy. 1913: 87.. ld. Nagy 1913: 14.

tészta gyúrása, nyújtása, különböző felvágása; főtt tészta ételek kifőzése, elkészítése: egyszerűbb sülttészta, könnyebb sütemények.”²⁴⁰

Kertje is volt a tanítóképzőnek, ahol a fák, bokrok, vetemények gondozását is elsajátíthatták és saját részükre élelmet is termesztettek. A kollégiumokban ma van biztosítva felszerelt konyha, ha magának szeretne a hallgató egyszerűbb ételeket elkészíteni, illetve hűtő ezek tárolására, azonban ennek tanítása, közösségi szintre emelése már elveszett.

7.7.2 Csokonai önképzőkör. 1942

„Az önképzőkör egyes szakosztályai (irodalom-művészeti, pedagógiai, természettudományi, történelmi, táj- és népkutató) nem tartottak külön üléseket, hanem az együttesen megtartott önképzőköri üléseken képviseltették magukat egy-két műsorszámmal.”

A Csokonai önképzőkör vezérgondolata: *„az öntudatos református magyarságra való törekvést és a helyesen értelmezett népiség eszméjét igyekeztünk szolgálni.”*²⁴¹

7.7.3 Ösztöndíjak, segélyezések és adományok

Az 1882/83-as tanévben több alapítvány, ösztöndíj nyújtott lehetőséget a szegényebb rétegnek az iskoláztatásra. Egyfelől a magánalapítványok, melyeket valamely módos polgár alapított, vagy életében, vagy végrendeletileg, megszabva a pályázók lehetséges körét, másfelől egy város, vagy társaság is tett ilyen felajánlást. 1882/83-as tanévben 12 alapítvány (Stahl Henrik alapítvány, Szabó alapítvány, Borotvás alapítvány, Czövek alapítvány, Kálmánczhelyi alapítvány, Mártón-Keresztes alapítvány, Saator alapítvány, Szondy-Kenessey alapítvány, Töller alapítvány, Vámspércsi alapítvány, Szabó-Bethleni alapítvány, Kendeffy alapítvány jutalomkönyvre) több mint 40 tanulót támogatott. Emellett voltak még Zenedei alapítványok (4) az ingyenes zeneoktatásért, egyéb vegyes alapítványok (9) és segélyezések. A segélyezések a növendékek lakhatását és étkezését támogatják.²⁴²

A „Debreceni Református egyház tanítóképző intézete, gyakorló iskolája és internátusa” 1912–13-as Értesítőjének adatai szerint 139 fő tanult a tanítóképzőben 4 évfolyamon. A gyakorló iskolában 40 tanulóval folyt az oktatás. Érdekesség, hogy ez évtől került be az oktatásba a kézimunka minisztériumi hozzájárulással:

²⁴⁰ Nagy Gy. 1913: 34.

²⁴¹ Török 1943: 34.

²⁴² Értesítő Debreceni Tanítóképző 1882/83: 23–29.

„ez évben kérelmezte tanárkarunk a rajz-kézimunka tanszék felállítását (elkülönítve a felsőbb leányiskolától); kérelmünk sikerrel járt, amennyiben a fentartó egyház előterjesztésünket elfogadta s a tanszék felállításához a nagymélt. minisztérium is hozzájárult (jún. 25-én kelt 104,192–1913. sz. rendeletében)”²⁴³

7.7.4 Áhítatok

Az egyik legrégebbi hagyomány (írott és narratív forrásokból igazolva) volt a reggeli istentisztelet, mely mai napig megmaradt napindító áhítat formájában.

„Iskolánk a vallás-erkölcsi- és hazafias nevelésre ez évben is nagy gondot fordított. Reggelenként tanóráinkat közös istentisztelet előzte meg az intézet tornatermében; a melegebb időben látogatták növendékeink, osztályfőnökeik vezetése mellett a templomi istentiszteleteket, a téli hónapokban pedig külön ifjúsági istentiszteleteket tartottak számukra intézetünk nagy termében nt. Könyves Tóth Kálmán, Uray Sándor lelkész urak és Peleskey Sándor vallástanár.”

7.7.5 Legáció

A legáció első írásos emléke 1630-ból származik: Albisi Zólyomi Dávid levelében megírta, hogy évente nagyösszegű adományt ad az iskolának, ha húsvétkor, pünkösdkor kivonulnak a legkiválóbb diákok.

„A legáció intézménye szerint a három fő ünnepen: karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor a Kollégium gyülekezetekbe küldte növendékeit, hogy prédikáljanak és segédkezzenek a helybeli lelkésznek. A kialakult szokás célja egyrészt az igehirdetés és liturgiai szolgálat gyakorlása volt, másrészt legalább akkora súllyal esett latba az adománygyűjtés.”²⁴⁴

Az 1700-as években elterjedt a vidéki gyülekezetekben a szokás, várták a legátusokat. Az ünnepi követség, szolgálattétel mai napig élő tradíció, bár az évszázadok alatt többször átalakult. Már nem patrónusok nyújtották a támogatást, hanem a gyülekezetek kérésére szálltak ki. A levéltárban 1795-től fellelhetők a követségek névjegyzékei. Az arra érdemes diákok mehettek, akik megtanulták a prédikációt, jó eredményeik voltak, nem volt tartozásuk, és a kollégium demokratikus elve alapján bekerült a kiválasztottak közé. Előfordult, hogy a gyülekezet kérte, hogy onnan való teológust küldjenek. A legátus írott (később nyomtatott) üdvözlét vitt magával. Gyakran mentek szekéren, vagy gyalog. Kötelesek voltak vezetni a kapott adományokat és jelenteni a Kollégiumba. A diákok életének meghatározó élményei közé tartoztak ezek az alkalmak.²⁴⁵

²⁴³ Nagy Gy. 1913:18.

²⁴⁴ Baráth–Fekete (szerk.) 2019: 83.

²⁴⁵ Bővebben Baráth–Fekete (szerk.) 2019: 82–86.

7.7.6 Kórus és a hangszeres oktatás

Az 1913-as értesítő szerint már ~~ekkor~~ is működött zenekar és énekkar az intézményben.²⁴⁶ A debreceni kollégium kántusa 1739-ben jött létre, külön a hittudományi egyetem kórusáról nincs adat. Azonban az is lehet az oka, hogy ezek többségében nem külön működtek egymástól, szerves egészt alkotott a kollégium. A hagyományok felkutatása során *a kórus és a hangszeres oktatás* több visszaemlékező diák számára az első emlékek között szerepelt.

7.7.7 Alapítványok

A református oktatás egyik régi hagyománya, hogy magánszemélyek (néha intézmények) adományoznak, alapítványokat hoznak létre az iskola növendékei számára, ezzel biztosítva lehetőséget a tanulásra a szegényebbeknek. Az 1912/13-as tanévben 11 féle magánalapítvány volt, amiből ösztöndíjat adhattak:

- Egész tandíjmentességet (70 korona),
- Fél tandíjmentességet (35 korona),
- Kövesdy János alapból (100-50 korona),
- Beregszászi alapból (50 korona),
- Könyves Tóth Mihály alapból (20 korona),
- Kiss Albert alapból (50 korona),
- Gönyei–Dusóczky alapból (80 korona)
- Dóczy Gedeon-alapból (110 korona),
- Mária Terézia árvatartó-alapból (120 korona)
- Hegyi Mihályné kegyes alapítványra vonatkozó alapító-levél: 1907-ből Szegény református leánygyermeknek elsősorban.

Egy alapítvány általában 1-3 fő részére nyújtott támogatást, és megszabta a kiválasztás alapját. Bár elsősorban a tehetősebbek és a lelkészgyerekek számára volt lehetőség bejutni a tanítóképző intézetben, ezek az ösztöndíjak kaput nyitottak néhány esélytelenebb tehetséges diák számára is. Ahhoz, hogy lássuk mibe került egy év, és mit jelentettek ezek a támogatások érdemes megnézni az internátus éves díját, amely a

- tiszántúli egyházkerületbe tartozó papok és tanítók gyermekei részére évi 500 korona,
- Más református vallású növendékek részére évi 600 korona,

²⁴⁶ Werner búcsúdala: a „Sákingeni trombitás,, c. dalműből. Nessler W. Karének zenekar kísérettel. Énekli a tanítónőképző énekkara.” Nagy Gy. 1913: 18.

- Nem református vallásúak részére évi 700 korona volt.

A szokások, hagyományok megértéséhez lényeges megnéznünk az internátus leírását. **Az internátus célja** (1913-ban), hogy első sorban a református középosztály leánygyermekének rendeltetésükhöz illő nevelést és oktatást adjon. A bentlakó növendékek ismereteiket a leányiskolában, elemi iskolában vagy a tanítónőképző-intézetben sajátítják el. Emellett az internátus lehetőséget ad számukra német, francia nyelvű társalgásra, és igény szerint angol nyelv tanulására is. Zongorát, hegedűt és cimbalmot, rajzot, festést, táncot is tanulhatnak itt külön díjért. Amennyire idejük engedi, a háztartási teendőkben is részt vesznek, az étkezések-nél felszolgálnak, szekrényüket, könyvpolcukat, asztalfiókjukat rendben tartják.

„A valláserkölcsi nevelésre is gondot fordít az internátus. A növendékek a felügyelő tanítónőkkel vasárnaponként (a téli hónapok kivételével) templomba járnak, étkezések előtt és után, úgyszintén este közösen imádkoznak és zsoltár énekléssel fejezik be a nap munkáját és Isten nevével hajtják fejüket álmra.

A téli hónapokban az intézet vallástanára külön bibliamagyarázatokat is tartott az internátusi növendékeknek öt ízben. a növendékek a műveltebb életmóddal járó külső formákat is elsajátítsák és magaviseletük, fellépésük, modoruk finom és ízléses legyen.”

„A test épségét és egészséges fejlődését a gondos és ízletes táplálkozáson kívül előmozdítják a mindennapos séták (ha az időjárás nem túlságosan zord), tornázás, tánc, korcsolyázás és a szabadban való tartózkodás, melyre bő és kedves alkalom nyílik jó levegőjű, tágas, parkírozott udvarunkon és kertjeinkben, melyeknek nagy előnye, hogy minden oldalról kertekkel vannak körülvéve. Iskolánk Debrecen belterületének legnagyobb telke, melyhez hasonlót az országban kevés iskola nevezhet sajátjának.”²⁴⁷

Az internátusi nevelők célja, hogy művelt, megfelelő modorú, a magasabb osztály elvárásainak megfelelő, képzett felnőttekké váljanak. Az internátus épülete a korban magas színvonalúnak számított, díjazása is ennek megfelelő volt. Internátusba csak olyan növendékek felvétele volt lehetséges, kik a református leányiskolába, elemi iskolába vagy a tanítónőképző-intézetbe felvételt nyertek, elsőbbséget élveztek a tiszántúli református egyházkerület református vallású jelentkezői, s csak ezt követően kerülhettek be más vallásúak. Esszenciális, hogy nem volt zárt az intézet, lehetőség volt más felekezetű tanulók felvétele is, amint az a levéltári iratokból kiderült 10-12% körül mozgott úgy, hogy ebből a legnagyobb arányt az evangélikusok képezték. Ha megvizsgáljuk a mai számokat, vélhetően nagyobb arányban jelennek meg a más felekezetű hallgatók, diákok.

Ha a hagyományok megjelenését tanulmányozzuk, a fenti leírásból több eleme kiolvasható. Elsősorban a szigorú erkölcsi nevelés, a rendszeres közös istentisztelet vasárnaponként,

²⁴⁷ Nagy Gy. 1913: 87–90.

ünnepeken, valamint a zsoltáréneklések. A későbbi években permanensen végig jelen volt változás nélkül.

7.7.8 Egyenruha

Mai napig megjelenő hagyomány-elem az egyenruha, jellegzetes viselet használata. Erre vonatkozóan a következőket találhatjuk:

„Ruha: A fényűzésre való hajlandóság elkerülése végett és az egyöntetűség szempontjából célszerűnek bizonyult az egyenruha hordása. Azért a tisztelt szülők kéretnek, hogy úgy iskolai, mint ünnepi használatra sötétkék ruhát készíttessenek gyermekeiknek. Egy sötétkék házi és egy sötétkék utcai szövet ruha kötelező. A ruha a kor divatja szerint készüljön, de egyszerűen, cicoma nélkül. Kisebb leányoknak ajánlatos a matrózszabás. Minden növendéknek legyen egy egyszerű fehér batiszt ruhája ünnepélyes alkalmakra.”²⁴⁸ [Kiemelés tőlem, L.M.M.]

A Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnázium régi dokumentumai között találhatóak képek az internátusi leányviseletekről, melyek megegyeznek az itt leírtakkal.

41. ábra DRKG: tógát viselő gimnazisták a 2013-as ballagáson.²⁴⁹

²⁴⁸ Nagy Gy. 1913: 92–93.

²⁴⁹ A kép a DRKG tulajdona-

Debreceni reform. kollégiumi diákok 1775-dik évi egyenruhájokban.

42. ábra Csokonai József rajza 1775.

Forrás: Déri Múzeum honlapja

A ruházat leírásánál nem kihagyható az ünnepi alkalmakkor használt „Gerundium”, egy nagy bot, mely a kezdeti időszakokat eleveníti fel, amikor a deákok vállalták a tűzoltóknak való besegítést, ezt a botot használva a tűzoltásnál segédeszköznek.²⁵⁰

„Téli és nyári egyenkalapokról az igazgató gondoskodik. Azok az egyöntetűség mellett jóval olcsóbbak is...

Minden növendéknek legyen egy fekete vagy sötétkék téli, 1 sötétkék tavaszi felöltője, 1 meleg kendője, magas és fél bőrcipő, inkább fekete, mint színes. Nap- és esőernyő, kesztyű.

A fehérnemű a leányka kezdőbetűjével legyen ellátva és minden egyes darab azon számmal megjelölve, mellyel az illető az intézetbe felvételre került. E számot előre közöljük a szülőkkel.

A jegyzés színtartó vörös pamutlal eszközlendő.

Ékszer viselése szigorúan tilos, már csak

azért is mert az internátus azokért felelősséget nem vállal.

A fehérnemű egyszerű, de tartós anyagból készüljön. Csipke, fodor stb. mellőzendő.²⁵¹

A növendékek sem zsebpénzt, sem pedig levélbélyeget nem kaphattak. Fontos adat az is, hogy kik látták el a nevelési feladatokat: 6 bennlakó tanítónő és egy német nevelőnő, emellett felügyelő tanítónők, zenetanítók, intézeti orvos, táncitanító és a Gondnoknő. Ha mindezek elolvasása után elővesszük a mai házirendet, jelentős változásokat tapasztalunk, bár a szokások egy része továbbélt.

7.7.9 Napjainkban

S mi a célja 2018-ban a DRHE kollégiumának? Segíteni a felsőfokú oktatásban résztvevő távolabb lakó hallgatók tanulmányait, otthon biztosítani számukra, lehetőséget adni a művelődéshez, önképzéshez, testedzéshez, a hitélet gyakorlásához s törekszik rá, hogy „a lehető

²⁵⁰ Gerundium: A XIX. sz.-i debreceni kollégiumi diáktűzoltóinak eszköze volt. Ezzel törték a kerítéseket és az akadályokat, amikor gyorsan, telkeken át haladva igyekeztek a tűzhöz. Tűzoltáskor a tűzfészek szétveréséhez használatos vasalt, súlyos bunkósbot. (Tudományos és Könyvelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára: <https://meszotar.hu/keres-gerundium> (letöltve: 2020.11.10.)

²⁵¹ Nagy 1913: 93–94.

*legjobb körülményeket biztosítsa a tanuláshoz, a közösségi élethez, a keresztyén hitben és erkölcsben való növekedéshez.”*²⁵² Alapvetően követi a régi hagyományokat.

Alapelvei:

- „a) egymás szeretetben való elviselésének gyakorlása,*
- b) az együttélés közösségteremtő erejének megtapasztalása,*
- c) nevelő, értelmiségialakító funkció erősítése,*
- d) esélyek növelése, illetve az esélyek fokozatos kiegyenlítése a DRHE valamennyi, kollégiumi elhelyezésre igényt tartó hallgatója számára,*
- e) gazdaságos működtetés megvalósítása.”*²⁵³

Meghatározó feladata a *kollégiumi diákhagyományok ápolása, megőrzése*, továbbá kapcsolatot fenntartani más felsőoktatási intézmények kollégiumaival. A közös ünnepek, egyházi alkalmak most is meghatározóak az intézmény életében. Különösen a hittudományi képzésben résztvevők számára. Az intézmény már szabályzatában is külön fejezetet hagy az **önképzőkörök**re, klubokra vonatkozóan, kifejezetten támogatja a diákok ilyen irányú tevékenységét, helyet, időt biztosít hozzá. Ezek a debreceni diákhagyományok szerint: hitéleti, tanulmányi, tudományos, kulturális, sportolási céllal jöhetnek létre. Sokféle tanulmányi versenyen indulhatnak a hallgatók, és ezáltal kiderülhet, személyisége, attitűdje, valamint sajátos kiemelkedő kompetenciái, tehetsége:

- Helyesírási verseny
- Versmondó verseny
- Idegen nyelvi kiejtési verseny
- Kiejtési verseny
- Anyanyelvi tanítási verseny
- Természettudományi vetélkedő
- Neveléstörténeti vetélkedő
- Tanítási verseny
- Szendrei János Matematika Verseny.

Itt már nem látni specifikus, csak erre a területre, a református érára jellemző versenyt. Tudományos diákköri munkára is van lehetőség, melynek keretein belül adott témakörben kutat, elmélyülhet tanári támogatással a tehetséges hallgató. Lehetőség nyílik konferenciárésztételre, publikációra, kutatásokba való bekapcsolódásra, ösztöndíj pályázására, OTDK-n való résztételre. A házirendet még mindig a szigor és az erkölcs jellemzi, persze érezhető a

²⁵² DRHE Kollégium szabályzata SZMSZ 2017.5.

²⁵³ DRHE Kollégium szabályzata SZMSZ 2017.5.

vizsgált iratok között eltelt 100-140 év. A **diáklapok** ma is része a hallgatók mindennapjainak. A nyomtatott forma már eltűnőben van, helyette megjelentek a blogok, Facebook-oldalak, egyetemi honlap aloldalak. A DRHE diáklapja az *Új Közlöny* a Facebook-on olvasható magazin. Szerkesztői előre megadott, aktuális, népszerű témákban várják az 1-2 oldalas cikkeket, melyet jóváhagyás, szerkesztést követően helyeznek el az oldalon.²⁵⁴ Mindemellett időszakosan nyomtatott formában is megjelenik az *Új Közlöny*. Az értesítők, évkönyvek mai napig éves gyakorisággal készülnek. Ezen a felületen kiváló példát találtam a zsoltárok mai modern megjelenésére. Évzáró kapcsán a helyi Plázában Flashmobot szerveztek, amelynek során a diákok és a tanárok zsoltárt énekeltek a jelenlévők örömére. Az eseményt felvették és a Youtube-on megosztották. A modern média így kapcsolódhat össze a régi hagyományok megtartásával.

Ösztöndíjakat most is tudnak pályázni a szorgalmas, rászoruló hallgatók. Már nem magánalapítványok biztosítják az ösztöndíjakat, hanem különféle egyházi (Zsinati ösztöndíj), állami (szociális és lakhatási, köztársasági, demonstrátori ösztöndíj) és európai uniós pályázati rendszerek (Campus Mundi, Erasmus, CEEPUS). Figyelembe veszik a tanulmányi eredményeket, a szociális helyzetet, lakóhely távolságát a kollégiumtól és pályázati típusonként egyéb információ is szükséges lehet még.

A **mindennapi ruházatra** vonatkozóan nincsenek konkrét és szigorú szabályok. A ko-

43. ábra Tanévzáró 2018.06.14.

(Forrás: DRHE honlap www.drhe.hu/)

rabeli tóga/talár viselete visszaköszön a diplomaosztókon. A Debreceni Egyetem minden kara talárt visel diplomaosztón, karonként eltérő színű gallérral, és több kar használ fejfedőt (a DRHE nem). A talár nagyban megegyezik a korábban togának nevezett ruhadarabbal. Fekete palást nagy gallérral, a kéznek kivágott résszel. A következő ábrán látható díszöltözet az egyetemi vezetők ünnepi vise-

letét jeleníti meg a díszes nyakbavalókkal, zöld talárban (az 1624-ben előírtak szerint).

²⁵⁴ <https://www.facebook.com/ujkozlony/> tartalmi elvárások: <http://diaksag.drhe.hu/2016/10/15/mit-szeretnetek-latni/> (letöltve: 2019.08.16.)

44. ábra DRHE Díszdoktorok²⁵⁵

A Hittudományi Egyetemen nem maradt fenn a kalap hagyománya. A korábbi századokban elfogadott deák-kalap eltűnt, egy sokkal egyszerűbb fejfedő vette át a helyét több karon.

A **reggeli áhítatok, közös istentiszteletek** elengedhetetlen részét képezik mai napig a DRHE-s hallgatók mindennapjainak. Az áhítatokat napi váltásban tartják a hallgatók. Meghatározott menetrendje van, kb. 15 percet vesz igénybe, segíti a nap indítását. A kijelölt igehirdetésre készülő egyetemista vázlatot küld az egyetemi lelkésznek a napi bibliai témáról, zsoltárról, gondolatokról. Ez a szép szokás segíti, hogy élő maradjon a hagyomány, s a diákság megtanulva az áhítat tartásának menetét, továbbvigye azt. Minden reggel közös imádkozással, majd azt követő áhítattal kezdődik a DRHE kápolnájában. Esténként lehetőség van hetente több alkalommal részt venni a kollégiumban istentiszteleten, bibliaórán, dicsőítésen. A nagyobb ünnepek, évnyitó, évzáró a református Nagytemplomban istentisztelettel egybekapcsolva kerülnek lebonyolításra. A **csendesnapok**, csendes hét, csendes hétvégék jelenlévő, ismétlődő, feltöltődést segítő, elvonulásra, befelé fordulásra lehetőséget adó alkalmak. Legutóbb 2018 februárjában Nagyváradon a Posticumban tartottak csendes hétvégét a hallgatóknak és oktatóknak, lelkipásztoroknak. Összességében megállapítható, hogy a Debreceni Re-

²⁵⁵ Díszdoktorok. Fotó: DRHE <http://www.debrececinap.hu/media/2016/06/07-szenior-kepzezt-indit-a-debrececi-reformatus-hittudomanyi-egyetem/diszdoktorok-580x388.jpg> (letöltve: 2019.09.11.)

formátus Hittudományi Egyetem erősen ragaszkodik hagyományaihoz, és a megújulás szellemében továbbviszi azokat.

7.8 Sárospataki Református Teológiai Akadémia

A sárospataki protestáns oktatás indulásától, 1531-től számolhatjuk a Sárospataki Református Teológiai Akadémia gyökereit. A sárospataki Református Kollégium kezdetei már korábbi fejezetben bemutatásra kerültek.²⁵⁶ A teológiai-bölcsészeti képzés a kezdetektől működött, a jogi képzés 1709-től indult természetjog és észjog oktatással.²⁵⁷ 1851-től válik ketté a teológiai akadémia a gimnáziumtól, ekkortól tanítottak felnőtt tanítók a középiskolában. Az 1884/5-ös tanév adatainak értesítője elérhető, olvashatjuk. A hallgatók létszáma az első félévben 140 fő, ezek közül hittanhallgató 100, joghallgató 40 fő.²⁵⁸

7.8.1 Önképző körök

A diákélet hagyományait vizsgálva kiderült, hogy a sárospataki intézményben rendkívül aktív diákélet volt, nagyszámú önképző körrel.²⁵⁹ A *magyar irodalmi önképző-társulat* 1831-től működött. Tartottak szavalati versenyeket, elemezték azokat, műveket írtak, balladákat, műfordításokat, „beszélyt”, népregét, valamint megalapították a „*Sárospataki Ifjúsági Közlöny*” című lapot. Emellett a „*Erdélyi önképző-kör*”, is tevékenykedett, csekély létszámmal²⁶⁰ hasonló versenyekkel, feladatokkal (szavalás, elemzés, korrajz, tanulmányírás, latin műfordítás). A társulat rendelkezett egy kis könyvtárral (486 könyv), melyet kis mértékben tudott gyarapítani vásárlás és adományozás útján. A *főiskolai akadémiai ifjúsági könyvtár* is a tanulók által működött, nagy létszámmal, mivel a könyvekhez többségében csak így juthattak hozzá. *Akadémiai ifjúsági olvasó-egylet* is működött, itt elsősorban a lapok, folyóiratok beszerzése volt a fő cél. A *jogász-egyletnek* minden jogászhallgató a tagja volt. Elsősorban szakmai kérdésekkel és versenyekkel foglalkoztak, de a tagi segélyezés is feladataik közé tartozott.

²⁵⁶ Id. 5.1 fejezetet: A Sárospataki Református Kollégium.

²⁵⁷ Nagy Zs 2003. 3. sz

²⁵⁸ Szánthó, Dr. (szerk.) 1885: 9.

²⁵⁹ A továbbiakban közölt részletek az alfejezetben önképzőkörökről, egyletekről: Szánthó, Dr. (szerk.) 1885: 49–64.

²⁶⁰ Mivel conventi határozat alapján gimnáziumokban csak VII. és VIII. osztályosok vehettek részt önképző körök alapításában. Szánthó, Dr. (szerk.) 1885: 51–52.

A *főiskolai énekkar* az 1781-es tanévben alakult, s töretlenül működött még a vizsgált 1884/5-ös tanévben is. Többfelé fellépett az iskolai alkalmak mellett. Az *iffúsági zeneegyletnek* csak 15 tagja volt, ők zenei darabok előadását tűzték ki célul.

A *főiskolai betegsegélyző-egylet és kórház* szerepe jelentős volt. Minden diák köteles volt belépni, csekély tagsági díjat fizetni, és ebből az összegből teljes orvosi kezelésben, gyógyszerellátásban és ápolásban részesültek.²⁶¹ A *főiskolai iffúsági kölcsönpénztár* a tanulók anyagi helyzetét igyekezett segíteni.

Az *iffúsági sakk-kör* egyfelől játék, másfelől oktató szerepet töltött be, harmadrészt versenyeket szerveztek. Az *akadémiai torna-egylet* nevéből adódóan heti 3 tornaalkalmat tartott. Kedvelt volt a vívás, a távgyaloglás, a dísztorna. Mivel nem volt elég a létszám a nagy hagyománynak örvendő *tűzoltó-egylet* elindításához, így ezt a tevékenységet is magára vállalta a torna-egylet.

7.8.2 Alapítványok, ösztöndíjak

A Sárospataki református főiskolán 21 féle alapítvány működött 1884/5-ben. Általában 1-2 diák kapott anyagi támogatást 1-1 alapítványból az alapító személy rendelkezései szerint. Ez a szám jelentős, nagymértékben elősegítette a diákok tanulási esélyeit.

A *tápintézet szabályai* részletesen meghatározták a ruházatra, benti élethez szükséges eszközökre vonatkozó kötelező érvényű elvárásokat és a szankciókat. Emellett a szigorú erkölcsi szabályokat is lefektette. Bármikor előfordulhatott a szobákban ellenőrzés, melynek során a rend megszegőit büntették, sok esetben kitiltották az intézetből. Egyenruha leírása ebben a jelentésben nem található, viszont megtudjuk, hogy tilos kártya- és egyéb szerencsejáték, vagy szeszesital bevitele az intézménybe, megszegése azonnali kitiltással jár.

7.8.3 Diáklapok, folyóiratok

1857-től kerül kiadásra a „*Sárospataki füzetek*”, Erdélyi János alapította. A protestáns szellemiséget képviselő tudományos folyóirat témakörei az egyház, a nevelés, a bölcsészet és az irodalom voltak, gyakorta nemzetközi kitekintést nyújtó tanulmányokkal.²⁶² Kétszer kellett szünetelnie a lapnak, de ma is él a Sárospataki Református Teológiai Akadémia tudományos szakfolyóirataként.

²⁶¹ Szánthó, Dr. (szerk.) 1885: 59.

²⁶² Dienes 2013: 125.

A „*Sárospataki Lapok*” 1882-től 1905-ig jelent meg, a Sárospataki Református Kollégium Irodalmi Körének közlönyeként jelent meg hetente. Tájékoztatást nyújtott kulturális, tudományos hírekről, változó jogszabályokról, református eseményekről, történelemsokról. 1905-öt követően „*Sárospataki Református Lapok*” néven éledt újra a Tiszáninneni Evangélikus és Református Egyházkerület és a Sárospataki Főiskola közlönyeként. Ezt követő időszakban többször szünetelt, majd 1948-ban megszűnt.²⁶³

7.8.4 Bibliakörök, reggeli áhítatok

Az 1933/34-es tanévre nem nőtt a hallgatók száma, teológus tanév kezdésekor 91 fő volt. Jogi és tanárképzés ekkor nem volt. Részletesen olvashatunk viszont az éves jelentésben a **bibliakörök, reggeli áhítatok** fontosságáról és összetartó erejéről, különösen abban az időben, amikor már érezték a katonai készültséget és a közelgő háborút.

*„A hét kezdő napját minden alkalommal egy, az egész főiskolai tanári kart és ifjúságot az imateremben egybegyűjtő áhítattal, a tanítási órákat is minden napon imádsággal és a magyar Hiszekegy elmondásával kezdtük és fejeztük be. A vallástani órák is istentiszteletszerű keretek közt folynak, melyek a szív és kedély nemesítését és megnyugvását célozzák. Az egyházi ének tanítása rendszeres minden osztályban. Ref. vallású növendékeink vasárnaponként a gimn. tanári kar példás részvétele és az ifjúság számbavétele mellett szorgalmasan jártak a templomba. Templom-látogatás és a gyülekezeti életben való részvétele, (úrvacsora, igehirdetés, belmissziói tevékenység stb.) az ifjúság még a vakációk idejéről is a vallástanár számbavevő gondoskodását képezi. Az I. Rákóczi György egyesületnek minden prot. vallású tanuló kötelezett tagja lévén, ennek összejövetelein éneklés, imádság, bibliamagyarázat, vallásos és egyházi tárgyú előadások, és szereplések keretében termékenyítő hatások befogadására nyílnak meg a lelkek.”*²⁶⁴

7.8.5 Egyenruha

Ekkor (1933/34-es tanév) már kötelező volt az **egyenruha** viselése hétköznapiokon is, meghatározott szabó által készítve. Emellett ünnepnapokon egységes díszegyenruha volt, valamint állandó használatú Bocskai-sapka.²⁶⁵ Ma több egyetemen fellelhető ez a sapka a diplomaosztón, mint az ünnepi viselet része (pl. Debreceni Egyetem). Az 1942-es értesítőből

²⁶³ Arcanum Digitális tudománytár leírása alapján a *Sárospataki Lapok* összes digitalizált példánya melletti összefoglalóból. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/SarospatakiReformatusLapok/> (letöltve 2019.07.08.)

²⁶⁴ Mátyás, Dr.–Novák (szerk.) 1934: 62.

²⁶⁵ „Az egyenruha viselése kötelező. Otthonról magukkal hozott, meglévő ruháikat elhordhatják a növendékek, de új ruha készítésénél csak egyenruhát rendelhetnek. A Molnár és Galambos cég (Budapest, Eötvös-tér 2.) az igazgatóságtól szülőkkkel együttesen megállapított áron köteles vállalni a rendeléseket. Tanév közben többször köteles a cég leküldeni Sárospatakra szabását, mértékvétel céljából. Ünnepnapokon és kivonulásokon az ú. n. díszegyenruha viselése kötelező. A Bocskai-sapka hordása állandóan kötelező.” Mátyás, Dr.–Novák (szerk.) 1934: 117.

megtudjuk, hogy a vészterhes években az egyenruha már nem kötelező anyagi okok miatt, csak a Bocskai-sapka, és valamilyen sötét ünneplőruha.²⁶⁶

Az 1912/13-as tanév volt az utolsó békeév, ekkor még nagyobb létszámú hallgatóval működtek. A vallás- és egyháztudományi karon 84 fő volt szeptemberben, jog- és államtudományi karon 91 fő. Trianont követően rendkívül nehézé vált a főiskola létszámának megtartása, mivel az addigi régió kétharmadát elcsatolták, ahonnan érkeztek a diákok. Határszéli helyé vált, jelzi ezt az is, hogy 1921-ben már csak 43 fő volt theologia karon, jogi karon több, 97 fő. Dr. Trócsányi Dezső főiskolai tanár önéletrajzából tudjuk,²⁶⁷ hogy Sárospatakon érettségizett (1906-ban), elvégezte a teológiát (1910), majd Kolozsváron folytatta bölcsészként, mivel nem kapott külföldi ösztöndíjat, a liberális teológiával pedig nem sikerült azonosulnia. (Írt a Sárospataki Ifjúsági Közlönybe, A Sárospataki Református Lapokba, a Sárospataki Hírlapba is.) Több vargabetűvel végül a Pápai Református Teológia tanára lett. Doktorrá avatása Kolozsváron volt 1915-ben, s ami számunkra érdekesség, hogy *Sub auspiciis regis*²⁶⁸ kapta meg. Ez egy régi hagyomány volt, mely szerint a király védnöksége alatt avatták a legjobbakat. Már az 1625-ben II. Ferdinánd is adott át kitüntetéses doktorit és „királygyűrűt”, ritkaság volt, és nagyon kevesen kapták meg e díjat. A hagyomány nem csak a református oktatásban volt jelen, a díjat miniszteri rendelet szabályozta (1893-tól).

7.8.6 Szupplikálás

A Sárospataki tanítóképző 1938 és 1949 között 160-207 fő közötti létszámmal működött. A Sárospataki Református Kollégium 1945–51 közötti *szupplikálásairól* Bilkay Ruth és Laczkó Gabriella nagy részletességgel számolt be az azonos című kötetben.²⁶⁹ Ebből tudhatjuk meg azt is, hogy milyen szerény körülmények között folytatták tanulmányaikat ezekben az években a teológusok. A diákok minden évben kivonultak kéregetni, adományokat gyűjteni a környező falvakba tanáraikkal együtt, hogy így tudják átvészelni a szűkös éveket.

²⁶⁶ Tárczy–Dr. Újszászy: 1943: 182.

²⁶⁷ Kránitz 2013: 618–620.

²⁶⁸ 1/0 *sub auspiciis regis* (latin): a király védnöksége alatt. Azt az egyetemi hallgatót, aki minden vizsgáját, doktori szigorlatát kitűnő eredménnyel tette le, a király védnöksége mellett avatták doktorrá. Ez a hagyomány 1848 előtt is létezett, de 1895-ben újra felelevenítették. A budapesti egyetemen évente két, a kolozsvári egyetemen egy hallgató nyerhette el e kitüntetést. A szertartáson a doktorrá avatott hallgatónak a király személyes képviselője, általában a miniszter vagy az államtitkár adta át a király személyes ajándékát: egy értékes aranygyűrűt. Papp 1982: 29–31.

²⁶⁹ Bilkay–Laczkó 2002.

7.8.7 Államosítás, megszűnés

Az 1950-es években államosították az egyházi oktatási intézményeket, ennek következményeként itt is megszűnt az oktatás, sőt a baj még nagyobb lett, ahogy az idézetből kitűnik:

*„A fokról fokra nehezedő körülmények senkit nem ringathattak illúziókban. Ám az igazi villámcsapás nem várt helyről érkezett: 1951 júliusában a református egyház egyetemes konventje úgy döntött, hogy az erőkoncentrálás és legalább két teológia megtartásának érdekében bezárja a sárospataki és pápai teológiát. Az Enyedy Andor püspök irányításával vezetett egyházkerületi ellenlépések nemcsak elégtelennek bizonyultak, hanem végső soron magának az egyházkerületnek a sorsát is megpecsételték. A népszerű, a kommunista hatalommal való kollaborációt nem vállaló Enyedy helyére nem találtak megbízható utódot (egy méltánytalan ajánlatot Koncz Sándor is elutasított). Ezért nemcsak az akadémiát számolták fel, hanem az egyházkerület területét is felosztották a tiszántúli és a dunamelléki püspökségek között. A pataki teológia 74 hallgatójának túlnyomó része Debrecenben, tucatnyian pedig a fővárosban folytatták tanulmányaikat. Felemelő gesztus volt ugyan a Debrecenbe kerültek részéről az ún. exodus, amikor fellázadva a fejleményekkel szemben testületileg visszavonultak Patakra, de a helyzeten mindez érdemben nem változtatott. A következő tanévben a gimnázium sorsa is beteljesedett. Az államosítás révén **a református oktatás 400 év után megszűnt Sárospatakon.**”²⁷⁰ [Kiemelés tőlem, L.M.M.]*

Ezek a sorok annyira mélyen tükrözik a lényegét, hogy megkerülhetetlennek tartom szó szerinti közlését. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia történetét összefoglaló mű záró része pedig a hagyományok továbbéléséről fogalmaz meg egy fontos gondolatot:

„Egy jobbra súlyos hátrányokkal küzdő térség szellemi központjában az értelmiségiek nemzedékről nemzedékre átörökítik a megmaradásnak, a viszontagságokkal való sikeres megküzdésnek a hagyományokat tisztelő, de az újtól, az innovációtól sem megrettenő kulturális stratégiáját. Mindez önbizalmat, a jövőbe vetett hitet, s nem utolsósorban az összetartozásnak a kívülállót csodálatba ejtően erős érzését hívja életre. A diákhagyományok, pataki nóták és anekdoták vagy az öregdiákok és a Sárospatakról elszármazottak alma materükhöz való ragaszkodása évszázadok óta élő, századokon át túlélő szellemi kontinuitást mutat. Ez pedig óriási érték.”²⁷¹

7.8.8 Újrakezdés

1991 októberében éledhetett újra a sárospataki akadémia 49 hallgatóval. Előzményeként 1989-ben már létrejött a Sárospataki Református Kollégium Alapítvány, majd 1990-ben visszakapta épületeinek egy részét.

Mai létszámadatok: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia 2018-ban 11 szakal működik. Elsősorban a teológia, lelkészképzés a fő irány alap és mesterszakon, szakirányú

²⁷⁰ Dienes–Ugrai 2013: 190.

²⁷¹ Dienes–Ugrai 2013: 198.

továbbképzéseken ehhez kapcsolódó további egyházi, bibliai szemléletű tanulmányokra van lehetőség, ebbe a szemléletbe illően szociális munka és református rendezvényszervező szak is megjelenik. Létszámát tekintve 2017-ben állami felvételin keresztül összesen 10 főt vettek föl, azonban emellett belső felvételi rendszerük is van. A statisztikai adatok alapján a 2016/17-es tanévben 211 hallgatója volt. Alapító okirata szerint Teológia, katekéta-lelkipásztor munkatárs és református közösségsszervező szakon 150-150 főt vehet fel, valamint kihelyezett Beregszászon megvalósuló katekéta-lelkipásztor munkatárs szakon is 150 fő a maximális felvehető létszám. Népfőiskolaként is működik, presbiteri és gyülekezeti munkás képzést is indít térítésmentesen a gyülekezetek igényei szerint.

A hagyományok követése része mindennapjaiknak. A többszázéves épületben folyik a tanítás, ahonnan a kezdetek indultak, a falakból árad a történelem. A Tudományos Diákkör munkája nagyban követi az önképzőköröknél tapasztaltakat. A diáklapokat felváltották a diákblogok, melyeknek az akadémia honlapja is helyet ad, valamint a facebook-oldal. A *Sárospataki Füzetek*, az *SRTA* szakfolyóirata 1997-ben újraéledt és rendszeresen megjelenik. Az egyenruha ma az ünnepi viselet, a fekete díszes talár Bocskai-sapkával. Az iskolai és egyházi ünnepeket a református templomban tartják istentisztelettel egybekötve. A három internátus ma is segíti az összekovácsolódást, a hasonló szellemiségű, Istent kereső emberek közösségi tere. Az itt végzettek a „pataki szellemiséget” említik, mint kiemelendő emléket. A hallgatókra jut egyéni idő, figyelem, a hely segíti kibontakozni az egyéniséget. A kis létszám miatt a tanárokkal szinte bensőséges viszony alakul ki, s a csapatban életre szóló barátságok szövődnek.

45. ábra *Tanévzáró 2018.* (Forrás: Kádár Tamás György képe SRTA honlapról.)

A kollégium még mindig több mint lakóhely, diákotthon, lehetőséget nyújt arra, hogy az egy irányba tartók erősítsék egymást hitben, a szolgálatra való felkészüléshez elengedhetetlen Isten-hívó közegben töltsék tanuló éveiket és kikerülve a létesítmény falai közül továbbadják az örökül kapott értékeket.

7.9 Pápai Református Teológiai Akadémia

Protestáns iskola a források szerint 1531-ben alakult Pápán Thurzó Elek földesúr jóvoltából meglévő alapokra építkezve, plébániai iskolából (római katolikus). Kezdetben lutheránus volt, majd reformátussá vált. Még Sztárai Mihály lelkészsége idején (1560–1578) lutheránus, azonban a lelkész-nyomdász Huszár Gál (1574–75) és fia, Dávid (1576–85) tevékenysége idején megerősödött a kálvinizmus. A kollégium 1585-ben írott törvényei kálvinista szellemiségűek. Az iskola elsősorban vallási pályára készítette fel az ideérkezőket, ennek megfelelően latin, görög és héber nyelvet tanultak, valamint teológiát, poétikát, dialektikát, logikát, retorikát. Induláskor két tagozat működött, a hatéves középiskola és a két vagy hároméves teológia, tehát a kollégium főiskolai szintű volt. Címet nem adhatott ki még, ezért a pápai diákok igyekeztek valamelyik külföldi egyemen továbbtanulni.

Alsóbb osztályokban köztanítók és felső tagozatos diákok legjobbjai tanítottak (a coetus tagjai közül). Ez az 1800-as évek második felében változott csak meg. A reformkortól lett magyar nyelvű az oktatása (előtte latin). 1752-ig Pápa Főterén a Csáky és Ruszek utca sarkán volt a főiskola egy egyemeletes épületben. Mária Terézia ebben az évben megszüntette a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlatát és menekülnie kellett Adászlevelre, egy kis református faluba egészen II. József türelmi rendeletéig (1781, de 1783-ban költöztek vissza a Szent László utcába). Fokozatosan fejlődött, bővült, mai épületébe 1895-ben került, azóta áll homlokzatán: „Istennek, Hazának, Tudománynak”. 1860-ban 86 felsőbb tudományokat hallgató van, 7 oktatóval.²⁷²

A theologiai akadémia és a gimnázium mellett 1861-től 1884-ig jogakadémia, 1876-tól 1890-ig tanítóképző is volt az intézetben. 1912-ben az értesítő alapján a *kötelező viseletre* utalást találunk az ösztöndíjak között:

„A kamat a professzor urak által érdemeseknek ítélt egy- vagy két olyatén togátus diákok mellett levő szolgáltnak (mendicans) adasson, akik más a togátus diákok száma közzé számláltatnak (subscribáltak) ugyan, de módjuk s tehetségük a hosszú ruhák megszerzésére nincs.” A I. k. 1823. Köztartási segélyként osztatik ki.”²⁷³

1948-ban, röviddel megszűnte előtt a pápai nevelési intézmény a következő részekből tevődött össze:

- „a) Theologiai Akadémia öt évfolyammal ;*
- b) Gimnázium öt osztállyal, melyből a IV. osztály volt párhuzamos;*
- c) Kereskedelmi középiskola, négy osztállyal, melyből három osztály volt párhuzamos, illetve külön leányosztály;*
- d) Tanítónőképző-intézet két osztállyal (IV–V.);*
- e) Leányliceum (I – IV.) négy osztállyal;*
- f) Polgári leányiskola 1 + 1 osztállyal;*
- g) Gyakorló elemi iskola három tanterővel és*
- h) általános fiú és*
- i) általános leányiskola 6 -f- 6 osztállyal.”²⁷⁴*

Az itt felsorolt rövid áttekintés jól érzékelteti, hogy a kezdetekhez képest jelentősen megnövekedett a pápai protestáns iskola.

7.9.1 Alapítványok, segélyezések

Az 1800-as évek végén már rendszerezések voltak az alapítványt létrehozó támogatók. 1894/95-ös tanévben 25 alapítványból nyújtottak támogatást rászorulóknak.²⁷⁵ Az 1912/13-as

²⁷²A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1860/61. iskolai évről. 1861. Pápa

²⁷³Dr. Thuri–Faragó (szerk.) 1913: 214.

²⁷⁴Dr. Sándor (szerk.) 1948: 4.

tanévben 111 alapítványa volt az akadémiának, így tulajdonképpen minden diákot tudtak segíteni valamilyen módon. Ugyanez évben állt fel 30 fő részére a teológiai internátus, rendkívüli nehézségek árán, de az amerikai egyházak segítségével, sikerrel.

1948-ban már csak 17 hallgatót segélyeztek (az összes hallgató 42 fő) az értesítő adatai szerint, azonban az alapítványok sajnos teljesen elértéktelenedtek, így valójában a tanulókat nem tudták segíteni.

7.9.2 Legáció

1912-ben karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor mehettek legációba a tanulók, ezért több szünetet adtak a diákoknak mint más intézményekben, hogy minél több teológus vehessen benne részt, legyen idejük a kiutazásokra és a visszatérésre.²⁷⁵ Az 1900-as évek elején készült értesítőkben hasonló tartalmakat találunk, korábbi években nem tért ki a szerkesztő a legátusra. Az 1947-ben 3 alkalommal ünnepi legáción vettek részt a hallgatók a hagyományok szerint és a befolyt összegből 30 széket és asztalt vettek az internátusba. Ezt követő években nem találtam adatot. Az újrakezdés 1998-ban kezdődött.

7.9.3 Önképzőkörök

A Pápai Református Theológiai Akadémián Tóth Ferenc Önképző kör működött az 1880 és 1951 között. 1947/48-as adatok szerint igehirdetést, igemagyarázatot, vagy előadásokat tartottak és vitaversenyt. Csak kevés lapot tudtak jártni a nehéz anyagi helyzet miatt. Időnként tartottak faluszemináriumot, vasárnapi iskolát gyerekeknek, gyülekezeti istentiszteletet, biblia magyarázatokat. Jókai-kör működött 1895-től egészen az zárásig (erre utalnak az értesítők bejegyzései, és a helyi lapok). Irodalommal és színjátékkal foglalkoztak.

7.9.4 Újjáéledő hagyományok

1948-ban született az utolsó vizsgált iskolai értesítő. 1951-ben az államosítások miatt bezárt a pápai intézmény.

Az intézmény újranyitására a 90-es évek elején hozott törvények és a zsinat határozata (1992. 01.08) alapján 1998 szeptemberében került sor teológus-lelkész képzés indításával, első évben 16 fő felvételével. Ma már többféle hitéleti képzést is indíthat (Református teológia osztatlan képzés, Katekéta-lelkipásztori munkatárs alapképzés, Hit- és erkölctanoktatói szak-

²⁷⁵ Kiss –Kiss 1895: 139–140.

²⁷⁶ Horváth, Dr.– Faragó 1913:105–202.

irányú továbbképzés) összesen 300 főig. A vizsgált 2016/17-es időszakban 61 fő végezte tanulmányait, ebből 22 fő alapképzésben, 37 fő teológus osztatlan képzésben és 2 fő levelező szakirányú továbbképzésben vett részt. Ez az átlagos létszám az utóbbi 10-15 évben az 1998-tól 2018-ig terjedő időszak vizsgálata alapján.

A Pápai Akadémia növendékei Facebook-oldalról értesülhetnek a legfrissebb rendezvényekről, hírekről, itt oszthatják meg az ünnepségek képeit. A kis létszám talán még erősebbé teszi a kötődéseket, mind a képek, cikkek, mind a beszámolók azt erősítik, hogy egy nagyon erősen összetartó közösség jött létre, mely a hallgatói évek után is tartja a kapcsolatot, például az öregdiák konferencián.

Egy volt kollégista és lelkészhallgató emlékei és gyűjtései alapján²⁷⁷ (a Pápai Kollégium történetét kutatja, a Pápai Kollégiumi Lapok szerkesztője) néhány gondolat a napjainkban tapasztalható hagyományörzésről. A korábbiakban létező hagyományok többsége él a napi gyakorlatban.

A **reggeli áhítat** mind a gimnáziumban, mind a teológián kötelező. A Református Kollégiumba („Refi”) bekerülve (2006) a kicsiknek, „szecskáknak” 9. osztállyal bezáródóan a díszteremben tartották az áhítatot keddtől szombatig, hétfőn reggel a templomban volt mindenkinek. Később felsőbb évesként elegendő volt megjelenni a hétfői és két másik alkalommal. 2017-ben már csak a hétfőnként tartják együtt, a többi alkalom hangosbemondón hallgatható a tantermekben.

„A teológián szintén kötelező volt az áhítat, felváltva tartották a tanárok és a diákok. Ezen felül hetente, szerdánként, este 18:00-tól voltak (és vannak) ún. „otthonórák”, s ezen alkalmakon mindig 1-1 tanárunk prédikált (először még csak dr. Vladár Gábor rektor, később csatlakozott a többi tanár is), jellemzően valamilyen sorozat egy-egy részét folytatva (pl: Tízparancsolat, Jakab-levele, Zakariás könyve, stb).

A teológián a legációba kibocsátó istentisztelet is mindig a szerdai otthonórán került (és kerül) megtartásra. Az előtte lévő két napon pedig este 18:00-tól evangelizációra gyűlhettünk össze, melyen egy-egy dunántúli lelkipásztor szolgált.

Közös istentiszteletek: Kiemelném a „kollégiumi vasárnapokat.” Több is volt egy esztendőben, s mindig a tagintézmények valamelyike adta az éppen aktuális prédikátort. Amikor még ciklusrendszerben tanultunk (2010-ig), még több ilyen közös vasárnap volt.,²⁷⁸

²⁷⁷ Saját gyűjtés 2019. Adatközlő: Sárközi Gergely Antal teológus.

²⁷⁸ Saját gyűjtés 2019. Adatközlő: Sárközi Gergely Antal teológus egy ilyen alkalomról készült istentiszteleti felvétel: [istentiszteleti felvétel Pápa](#) (Ezen az alkalmon a PRTA adta a prédikátort (Dr. Jaap Doedenst), s a hallgatók közreműködtek a liturgiában)

Kórus: a legjobb énekhangú diákokat válogatták be a kórusba. 2013/2014 tanévben a Refi és a Teológia kórusát összevonták, Veress Györgyné Petrőcz Mária vezeti. Számos alkalommal fellépnek rendezvényeken.

Önképző-körök: régen (XIX–XX. század) Ifjúsági Képzőtársulata volt a Kollégiumnak, illetve a teológiának volt egy külön, „Tóth Ferenc Önképzőköre”. A teológián 2012 őszén megpróbálták beindítani a hallgatók egyfajta önképzőkört, naponta „prédikáltak”, de hamar abbamaradtak ezek az alkalmak.

Diáklapok: *A teológián aztán 2016 telén újraindítottuk a Pápai Kollégiumi Lapokat (PKL), mely a XX. században az Ifjúsági Képzőtársulat lapja volt (ha jól tudom, utoljára 1948-ban jelent meg). E lapnak 2017 tavasz óta főszerkesztője vagyok. A PKL 2016 decemberétől 2017 júliusáig hetilapként funkcionált, majd 2017 szeptemberétől havilapként működik. Az „ünnepi lapszámok” anyagát jórészt a teológia tanárainak munkái adják, s ezen lapszámokat a legációba menő hallgatók viszik el a lelképásztoroknak a teológia kedves ajándékaként. Ezzel is szeretnénk hozzájárulni a „lelkészto-vábbképzéshez”, hiszen a lapszámokban mindig új, érdekes (és értékes) anyagokat igyekszünk megjelentetni. Néhány „ünnepi” lapszám az egyházkerületi honlapról²⁷⁹ is elérhető.”²⁸⁰*

A Pápai Református Teológiai Akadémia évszázados szellemi és kulturális hagyományait ápolja, és átörökítette a folyamatos nehézségek ellenére. A Dunántúli Református Egyházkerület gyülekezeteinek szellemi központjaként működik ma is.

²⁷⁹ http://www.ppta.hu/ppta/news/display_news/megjelent-a-pkl-aprilisi-husveti-lapszama (letöltve: 2019.10.11.)

²⁸⁰ Saját gyűjtés 2019. Adatközlő: Sárközi Gergely Antal teológus.

8 HATÁRON TÚLI REFORMÁTUS FELSOÓKTATÁS (MAGYAR NYELVŰ)

A református oktatás hagyományai csak úgy válhatnak teljessé a disszertációmban ha kitekintést teszek a mai országhatáron kívülre. Így releváns, hogy említést kell tenni a határon túli magyar nyelvű református felsőoktatási intézményekről is, mivel alapvető küldetése az egyháznak, hogy ezzel életben tartsa a magyar közösségeket, a magyar nyelvet. A határon túli, kisebbségben élő magyarság a nemzethez való tartozását a valláson keresztül éli meg, ezáltal erősítik identitásukat. Ebből adódóan a kisebbségben élő magyarok vallásgyakorlása nagyobb aktivitást mutat.²⁸¹

Mely intézmények ezek?

- Selye János Egyetem Református Teológiai Kar
- Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Kar
- Partiumi Keresztény Egyetem
- Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
- Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet
- II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Az anyaországi intézmények több módon segítik, erősítik ezeket a létesítményeket, együttműködési megállapodással, oktatói, hallgatói csereprogramokkal.

8.1 Selye János Egyetem Református Teológiai Kar

A szlovákiai Selye János Egyetem református teológiai karát a **Komáromi Református Kollégiumból** alapították újra 1994-ben Calvin János Teológiai Akadémia néven. 2004-ben olvadt be a Selye János Egyetembe, Teológiai Karként. Az egyetem ekkor jött létre az egyetlen önálló felsőoktatási intézményként a Szlovák Köztársaságban, ahol a magyar kisebbség nyelvén folyik az oktatás minden szinten. A református teológia mellett tanítóképző kar, gazdaságtudományi és informatikai kar is található, széles szakválasztási lehetőséggel mind az

²⁸¹ Nagy K 2014:7. Nagy Károly Zsolt a Kárpát-medence magyar tanítási nyelvű, református középiskoláinak 800 16–17 éves tanulóival töltetett ki kérdőívet reprezentatív mintán a magyar felekezeti identitást vizsgálva. A kutatás egyik iránya a nemzeti identitás és a vallásosság összefüggéseinek vizsgálata, az egyház közösségteremtő szerepének kimutatása.

alap, mind a mesterképzés szintjén, sőt több doktori iskolával is rendelkezik, nagy hallgatói létszámmal.

A Református Teológiai Kar képzései:

- Missziológia, diakónia és szociális gondoskodás alapképzés (N) és mesterképzés (N)
- Református teológia (osztatlan képzés és doktori képzés)

Ezek mellett Katetetika (hitoktatás) tanári szak is megjelenik a tanárképzésen belül. Nemzetközi programjaik során magyar és más európai egyetemekkel működnek együtt. Együttműködési megállapodást kötött a következő egyetemekkel: Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Romániából a megújított tanári karral, a Babes-Bolyai Cluj-Napoca (Kolozsvár), Liechtenstein Internationale Akademie für Philosophie. 2016-ban a karon 19 fő végzett magyar és szlovák nyelven:

- 5 fő posztgraduális PhD. Teológia,
- 8 fő mesterképzés,
- 5 fő missziológia, diakónia és a szociális ellátás alapképzés
- 1 fő teológia doktoraként. Emellett a tanárképző szakon.

2018-ban 27 fő vett át diplomát valamilyen szinten. Összesen 77 diák volt ebben az évben az intézményben. A hagyományok szerint itt is ünnepi istentiszteleten történik meg a diploma átadása. Az oktatók talárt viselnek hozzáillő fejfedővel valamint díszes nyakbavalóval, azonban a hallgatók nem, ők klasszikus ünnepi ruházatot. Itt is megjelenik a gerundium két díszes talárt és fejfedőt viselő hallgató kezében, akik a koszorúzásnál díszőrséget állnak.

46. ábra SJE RTE diplomaosztó 2018.²⁸²

„Az oktatásban szem előtt tartjuk a tudomány legújabb ismereteit, azon felül merítünk a Losonci Teológiai Szeminárium (1924–1939), a Calvi János Teológiai Akadémia (1994–2004) szellemi örökségéből, a prágai Károly Egyetem Evangéliumi Karának (ahol lelkészeink többsége tanult 1950 és 1990 között), valamint a pozsonyi Koménius Egyetem Evangélikus Teológiai Karának (ahol ugyancsak végzett néhány kollégánk) pedagógiai és tudományos tapasztalataiból.”²⁸³

A lelkészképzésben résztvevők számára kötelező a **legáció** és a nyári gyakorlat, melynek során a gyülekezet életét segítik és a lelkészi hivatásba tanulnak bele. A hagyományos oktatási elveket követik, ezt bizonyítja az is, hogy kötelező a latin, héber és görög nyelv tanulása valamint egy élő idegen nyelv, a dogmatika, etika, valamint a teológia többi tárgyai mellett.

8.2 Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Kar

Az egyetemi oktatás 1581-ben kezdődött Kolozsváron még a jezsuiták irányításával, Báthori István segítségével (egyetemalapítás céljával egy üres ferences kolostort és templomot, valamint birtokot adományozott). A mai Babeş-Boyai Egyetemen 61 szakon folyik ma-

²⁸² Egyre kevesebben vagyunk, de reménykedünk – Tanévzáró istentisztelet a Református Teológiai Karon <http://reformata.sk/mutat/5055/> (letöltve: 2018.06.18.)

²⁸³ Bemutatókozás. Református Teológiai Kar SJE honlap 2018.07.16. <http://ftr.ujs.sk/hu/a-kar/bemutakozas.html?jij=1531727547705>

gyar nyelven oktatás, emellett román nyelvű képzései is vannak. A magyar tagozaton a hallgatók száma 2008/09 folyamán 7423 fő volt. **Romániában itt képzik a magyar nyelvű hallgatók 80%-át.** Éppen ezért nagy azon civil szervezetek és alapítványok száma, melyek támogatják a magyar nyelvű oktatás fennmaradását. Az intézet a mai elnevezéssel és többé-kevésbé fennálló magyar tannyelvű résszel 1959 óta létezik. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Kara 1993-ban jött létre, vallásstanárokat, szociális munkásokat, egyháztörténészeket, zenészeket képeznek. 1999-től mesterképzés, 2001-től doktori képzés is működik. Valáspedagógia szakon 2018-ban 25 ösztöndíjas és 65 tandíjas helyre lehet felvételt benyújtani. Zenepedagógia szakon hangszertanulásra is van lehetőség (orgona, zongora, furulya, hegedű, klarinét). A régi református oktatásban ennek nagy hagyománya volt.

Céljaik közé tartozik, hogy hallgatóik továbbvigyék a nagy reformátorok lelki és szellemi örökségét, protestáns egyházi műveltséget szerezzenek. 1942-es évkönyvből²⁸⁴ sikerült a Kolozsvári Református Kollégium korábbi hagyományaira utaló írásos emlékeket felkutatni. A kolozsvári református kollégium a város kálvinista iskolájából fejlődött, 1557-ben²⁸⁵ a gyulafehérvári országgyűlés a dominikánusok óvári zárdáját adta át iskolaalapításhoz. Az iskola korábbi növendéke, Apáczai Cseri János²⁸⁶ nevéhez kötődik az iskola felemelése a legkiválóbbak közé, ezért az iskola szellemi alapítójának is tartották. Az iskola folyamatosan fejlődött: elemi-, középiskolai és főiskolai tagozata is volt 1870-ig. Ezt követően középiskola és elemi iskola maradt,

„1898-tól államsegélyt kapott. A román megszállás alatt vagyonát elveszítette: földbirtokát kisajátították, egyéb ingatlanait pedig olcsón kényszerült eladni. A bécsi döntés óta ismét a magyar állam segélyében részesül.”²⁸⁷

A vizsgált 1942-es évkönyvből megállapítható, hogy működtek *önképzőkörök*, bár az elsőként szereplő levontképzés a korszakot tekintve felülről irányítottnak mondható. Emellett működött a Gyulai Pál-önképzőkör, melynek volt természettudományi és irodalmi szakosztálya (összesen 30 fő körüli létszámmal). Az irodalmi köreben magyar témákkal (pl. magyar föld, magyar parasztság, magyar munkásság, középosztály) és magyar írókkal, költőkkel foglalkoztak. A természettudományi szakosztály alkalmait kísérletek, álló- és mozgóképvetítések, arcképek, állat- és növénytan gyűjteményi tárgyak tették érdekessé. Az elhangzott

²⁸⁴ Gönczi (szerk.) 1943.

²⁸⁵ Más források, pl. az kollégium honlapja szerint 1545-ben nyílt meg a protestáns kolozsvári iskola <https://www.kollegium.ro/> (letöltés: 2019.10.12.)

²⁸⁶ Gönczi (szerk.) 1943:20; Apáczai Csere Jánosként ismerjük, de több helyen így szerepel. Erdélyi magyar pedagógus, filozófus, kálvinista teológus, (1625–1959) 1656-ban Kolozsváron tartja székhelyét.

²⁸⁷ Gönczi (szerk.) 1943:20

előadásokból *folyóirat* is született, *Remény* címmel, melyet az előadók írtak önszorgalomból. A kollégiumban *cserkészcsapat* is működött, 147. sz. Apáczai Cseri János cserkészcsapat néven, 102 tanuló volt a tagja. Emellett Ifjúsági sportkör is létezett több szakosztállyal (Torna, Ökölvívás, Labdarúgás, Sí és Úszás). Ezentúl Fotókör, Híradó-leventekiképzés is folyt. Aktív zenekari élet működött, és *kórus* is egyházi és magyaros énekekkel.

Itt is több *ösztöndíj* és segély segítette a diákok megélhetését. 17 kisebb-nagyobb alapról, *alapítványról* tesz említést az évkönyv, melyből jutalmakat osztottak, segélyeket biztosítottak, ösztöndíjat adtak. Az alapok többsége itt is családi alapítású, ahogy azt más kollégiumokban is megfigyelhettük. Ezen túl 8-féle külső ösztöndíj és segély lehetőség volt, mellyel élni tudtak 1942-ben. Ebben az évben 156 tanuló kezdte a tanévet, ebben gimnáziumi és elemi osztályok is voltak. Már ekkor működött *volt tanítványokat összefogó egyesület*. A beiratkozónak szóló tájékoztató *egyenruháról* nem ír. Az hazafias és a vallásos nevelésre nagy gondot fordítottak.

Napjainkban is több hagyomány folytatódott, erre a legtöbb adatot a kollégium honlapja és Facebook-oldala szolgáltatta, ez is jelzi a szokások változását. Ebből megtudhattuk, hogy továbbra is működik a kórus, meglehetősen nagy létszámmal a fotók alapján. Iskolai ünnepeiket a templomban tartják szertartással ötvözve. Erős hitélet jellemzi a kollégium légkörét, honlapja szerint kollégiumi imahét volt 2019 márciusában, tartanak csendesnapokat, karácsonykor jótékonysági koncertet szerveztek, és az iskolai áhítatok is megszokottak. Nagyon fontos számukra a jótékonyság, rendszeresek a gyűjtések, különféle támogatások, az önkéntesség (pl. Kék veder – mozgalom decemberben, Szeretethíd – Kárpát-medencei református önkéntes napok, Kárpát-medencei Református Oktatási Alap, melybe az intézmények tanulói gyűjtenek, egymás megsegítésére²⁸⁸). Agnus Rádió néven 2002 óta működik egy magyar nyelvű erdélyi közösségi rádió, már határon túl is (interneten) melyben a kollégium oktatói, diákjai is szerepet kapnak. Emellett egy blog is működik, több aloldallal.²⁸⁹ Magyarságukat örököznek, reformátusoknak szólnak írásaik, verseik, fohászaik. A hírek, tájékoztatók segítik az összefogást, a hit és a magyarság megtartását Erdélyben. Emellett tudósít a jelentős eseményekről, ösztöndíjakról, pályázatokról. A szokások megújulnak, régen diáklap, ma blog, rádió tudósít a hírekről.

²⁸⁸ A intézmény honlapján részletesen olvasható ezekről: <https://www.kollegium.ro/node/30> (letöltve: 2019.07.24.)

²⁸⁹ <http://blog.agnusradio.ro/> (letöltve: 2019.10.16.)

8.3 Partiumi Keresztény Egyetem

1990-ben magyar nyelvű vallástanárok képzéséhez a Királyhágómelléki Református Egyházkerület hozta létre a **Sulyok István Református Főiskolát**, mely ma a Partiumi Keresztény Egyetem részeként működik (Sulyok István Teológiai Tudományok Intézete). A 2000/2001-es tanévtől kezdve a Sapientia Alapítvány fedezi a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) költségeit, több más egyházi intézménnyel együtt, ahol cél a magyar nyelv és kultúra, valamint a vallás ápolása.

8.4 Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

2000-ben a magyar állam és 4 erdélyi történelmi egyház (római katolikus, református, unitárius, evangélikus-lutheránus) együttműködésével létrehozták a Sapientia Alapítványt és megalapították a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet. A következő helyeken működnek karai:

- Csíkszeredai Kar
- Kolozsvári Kar
- Marosvásárhelyi Kar
- Nagyváradról megállapodás, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem betagozódik a Sapientia Alapítvány támogatása alá.

2002-ben a Csíkszeredai Karon 480 diák tanul 7 szakon, Kolozsváron a Természettudományi Karon környezetföldrajz szakon 20 fő, Marosvásárhelyen a Műszaki és Humántudományok Karán hét szakon 415 diák kezdte az első tanévet. Ezek a számok mutatják, hogy volt igény a magyar nyelvű oktatásra. A 2016-os felvételi adatai növekedésről tesznek tanúbizonyságot: 1170 hely 31 alapszakon, 318 hely 12 mesterszakon. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem világi egyetem, mely keresztény és egyetemes emberi értékek szerint működik.

8.5 A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet lelkipásztorképző egyetem, az erdélyi magyar református, unitárius és evangélikus egyházak számára biztosítja az utánpótlást. Eredete egészen 1622-ig nyúlik vissza, mikor is Bethlen Gábor az erdélyi országgyűléssel elhatározta,

majd adományokkal megalapította a gyulafehérvári *collégium academicumot*. Bujdosó főiskolának is hívták, mivel a tatárdúlás elől falvakba, majd Kolozsvárra menekítették (1872), ezt követően Nagyenyedre (Nagyenyedi Református Kollégiumba), majd újból Kolozsvárra, ahol végül is állandósult a *Teológiai Fakultás*. Véglegesen 1895-ben nyitotta meg kapuit teológusképzőként (első évben 31 teológiai és 37 bölcsészeti hallgatóval).

1948-ban az állami tanügyi törvény értelmében egyesíteniük szükséges a református és az unitárius teológiai akadémiákat, a fennmaradásért. Továbbiakban 3 tagozata működött: református, unitárius és evangélikus. Az 50-es években többször érik tanárait letartóztatások, majd átszervezés 1959-ben Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetté, mely továbbra is egyetemként működött és doktori képzése is fennmaradt.

Mai formáját és nevét 2009-ben állami akkreditációval szerezte meg. Tandíj nincs az intézményben, az egyházak (az Erdélyi Református Egyházkerület, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház és a Magyar Unitárius Egyház) gyülekezeteinek támogatásából tartják fenn. A magyar állam 2010-ben felvette a nemzeti jelentőségű magyar intézmények listájára, ami alapján 2011-től a **Bethlen Gábor Alap** támogatásában is részesül. Létszáma évről évre növekszik, legnagyobb létszámban református képzés folyik.

A diáklétszám alakulása az elmúlt öt évben

	Református		Evangélikus	Unitárius	Összesen
	EREK	KREK			
2010/2011	69	30	5	25	129
2011/2012	76	32	6	23	137
2012/2013	79	30	6	22	137
2013/2014	78	30	7	24	139
2014/2015	79	37	5	27	148

47. ábra. A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet diáklétszám adatok²⁹⁰

Az intézmény hagyományait áttekintve megállapítást nyert, hogy mai napig fennmaradt a legáció, a csendes napok, van kórusuk, tartanak reggeli préceseket, áhítatot, missziós tevékenységet folytatnak (szociális érzékenységet bizonyítja), az elsősöknek beavatást rendeznek.²⁹¹

²⁹⁰ Kállay-Adorjáni 2015. <https://proteo.hu/sites/default/files/documents/institute/KPTI2015-ism.pdf> (letöltve 2020.12.28.)

²⁹¹ KPTI honlapja, Akadémiai élet aloldal <https://proteo.cj.edu.ro/hu/elet> (letöltve: 2020. 12.28.)

A Kolozsvári Evangélikus Református Főtanoda 1875-ös értesítőjéből megtudjuk, hogy az évet Apáczai Csere János teológia doktor és professzor nyitotta meg annak öröme, hogy már egyetem is létrejött az intézményben:

*„Végre a felső iskolák minden tudomány ágban előadásokat és gyakorlatokat nyújtanak mindenkinek törvény szerint és pedig ingyen; melyekben ha a tanítók különös hatalommal vannak felruházva a négy fakultáson doctori czimet és rangot is adni, Akadémiáknak és egyetemeknek hivatnak, különben csak a gymnáziumok, fő tanodák és collegiumok nevezeteit érdemlik meg.”*²⁹²

Már ekkor volt segélyezés, ösztöndíj a rászorulóknak számára, pályadíjak a legjobbaknak. Alakult ifjúsági önképző kör, mely heti lapot adott ki, „Remény” címmel. Olvasó-egylete volt, 2000 kötetes könyvtárral és 10 állandó folyóirattal. Ének- és Zeneegylet is működött, s hangszerek beszerzését követően vegyes zenekar, valamint énekkar létesült az ifjúság részvételével. Egyházi énekek éneklésével gazdagították a református templomban az istentiszteletet.²⁹³

A tudományos képzés és az egyházi szolgálat a kezdetektől összekapcsolódik.

*„A mottóul felírt zsoltárban rejlik ennek titka: ahol Isten a mi otthonunk és erős várunk, ott a hajléktalanságban is »nemzedékről nemzedékre« száll ige szerinti parancsként »a templom és az iskola« iránti felelősség.”*²⁹⁴

Itt újra megtapasztaljuk az oktatás hagyományát, mely a hit továbbvivője. Zárszoul Jancsó Lajos igazgató évnyitó beszédéből idéznék 1875-ből:

*„Köztudomású dolog, hogy a társadalmakban idők folytán két intézmény fejlődött ki, melyeknek feladata lett: az egyént, kora gyerekségétől a sűrű azzá képezni, nemesíteni, mivé nemesednie lehet és kell. Hogy a két intézmény egyike az iskola, másika az egyház: nem szükség mondanom. Az első elkezd, a második folytatja és bevégezi az egyének' értelmi és erkölcs-vallási képzését.”*²⁹⁵

8.6 II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

1994-ben alakult a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (létrehozói: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Kárpátaljai Református Egyház, Beregszász Városi Tanácsa), azzal a céllal, hogy legyen Kárpátalján magyar nyelvű felsőoktatás. A Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium vállalta, hogy finanszírozza a képzést, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola pedig tanárai révén beindította

²⁹² Parádi (szerk.) 1876: 3.

²⁹³ Parádi (szerk.) 1876.

²⁹⁴ Kállay Adorján 2015. <https://proteo.hu/sites/default/files/documents/institute/KPTI2015-ism.pdf> (letöltve 2020.12.28.)

²⁹⁵ Parádi (szerk.) 1876: 34, 36.

levelezős kihelyezett tagozatát Beregszászban. A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány vállalta, hogy biztosítja a kihelyezett képzéshez szükséges oktatási feltételeket. 1996 óta rendelkezik önálló engedéllyel a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. A Beregszászi Református Templomban tartják 2004 óta a tanévnyitókat zárókat, diplomaosztót.

8.7 A református felsőoktatás vizsgálatának összegzése

A magyar református felsőoktatás vizsgálata során bizalommal állapíthatjuk meg, hogy növekedő, erősödő, virágzó oktatási intézményeket vehettünk számba. A hosszú elhallgatás időszaka után, mint az elvetett mag, éledt újra a felekezeti oktatás a 1990-es évektől. A több évszázados hagyományok nem merültek feledésbe, hanem megreformálódva, alkalmazkodva a kor igényeihez, megújulva folytatódtak. A régi intézmények, épületek újból megteltek növendékekkel, akik tovább tudják vinni a református hitet lelkeszként, hitoktatóként, vagy tanítóként (akik a magyar népi hagyományokat, a magyar szokásvilágot is örökítik tovább), de alkalmazkodva az igényekhez, széles skálán mozognak azok a területek, melyek oktatása folyik ezen intézményekben.

Kardos Katalin 2015-ös kutatása során vizsgálta a felekezeti szakkollégiumokat, és megállapítást nyert, hogy ezen intézmények hozzáadott értéke nagyobb, mint az állami intézményeké. Ezekben az intézményekben vállalt feladat szociálisan érzékeny embereket nevelni, bibliai értékeket továbbadni, a tehetséggondozást folytatni nem piaci alapon. Az idebe kerülő diákok nagy százaléka vidéki, nagycsaládos (viszont a diplomás szülők száma elég nagy), jelentős számban vallásos. Azon területeken, amelyek ma már nem Magyarország részei, különösen lényeges feladatot karoltak fel, a magyar nyelv és ezzel együtt a magyarságtudat ápolását. A magyarországi reformáció kezdetének az egyik legnagyobb újítása volt a magyar nyelvű igehirdetés bevezetése, a bibliafordítás, a nép számára közelebbé hozva a vallást, érthetőbbé téve azt. Ma emellett megjelent a magyarság megerősítése, megtartása (mindennapjainak magyar szokásait, ünnepnapjaihoz kapcsolódó magyar és/vagy református rítusait megtartva, éltetik), a kisebbségbe szorult magyarok támogatása, lehetőség biztosítása ösztöndíjakkal, az egyház, az állam, valamint a magyarországi egyetemek összefogása által.

A református felsőoktatás hagyományainak megújulását vizsgálva szembetűnő, hogy milyen nagy az ezekben az intézményekben végzeteknél az összetartás a későbbiekben is. Az itt töltött évek meghatározóak, nem csak tudást, diplomát, de szellemiséget adnak. Még a világi szakokon végzetek is hitben megerősödve hagyják el az alma matert, ez a megkérdé-

sek során rendszeresen előkerül. Egy összetartó közösség részévé válnak, mely később is támogató közeg marad, társadalmi tőkévé válik. A hagyományok megőrzése az összes intézményben fontos, a fő hagyományelemek megjelennek és törekednek megtartására. A határon túli részeken, kisebb akadémiákon erősebben tapasztalhatók, és tudatosabban művelik. Figyelemre méltó a hallgatók alulról jövő hagyományteremtő, fenntartó tevékenysége, mely már a modernizáció miatt online felületeken él és jelenik meg (csapatösszetartás, rendezvények szervezése, diáklapok, diákkörök). A reformáció folytonos megújulása itt válik megfoghatóvá.

9 ÖSSZEGZÉS

Értekezésemben válaszokat kerestem a református oktatási intézmények hagyományai-val kapcsolatosan. A kutatás elején megfogalmazott kérdések egy részére érkezett válasz, más része átfogalmazódott a vizsgálat során, vagy újak kerültek a helyére. A hipotézisek többségében igazolódtak, néhol nem voltak egyértelmű válaszok, vagy új területek nyíltak meg.

A kérdőíves kutatások eredményei alátámasztják azt a felvetést, hogy egy újrászerveződő református létesítménynek legalább 10 év szükséges hagyományainak átörökítéséhez, vagy újak létrehozásához. Körülbelül 150 olyan intézmény van, mely legalább 10 éve működik. Figyelembe véve, hogy 2012-t követően megnövekedett az átvett intézmények száma, még várhatóak változások, pozitív eredmények. A Debreceni Református Kollégium – mely 481 éve fennáll szünet nélkül – bizonyítja, hogy létezik megújuló hagyomány az állandóan változó körülmények között is. A felélesztett partikula hagyománya is bizonyítja, hogy az évszázadok óta permanensen működő intézmények iránymutatóvá válhatnak. A vizsgálatok eredménye alapján megállapítható, hogy tradicionális hagyományokkal bír a Debreceni Református Kollégium, és különösen nagy figyelmet fordít ezek ápolására, továbbadására.

A rendszerváltás után létrejött református oktatási intézmények igyekeztek átvenni a megismert hagyományokat, a valláshoz kapcsolódó szokásokat is. Ebben elsősorban a kérdőíves kutatás válaszai adtak megerősítést. Az Oktatási Hivatal és a Református Pedagógiai Intézet által készített statisztikák és ezek további összegzése bizonyította, hogy létezik a „református többlet”, mely egyfelől az oktatás eredményességében, másfelől a hagyományörzésben valósul meg. A pedagógiai programok is megfogalmazták a nemzeti értékek, hagyományok tudatosításának és ápolásának szükségességét, a magyarságtudatra való nevelés életkornak megfelelő módon való átadását. Kiváló példákat ismertettek az intézmények vezetői, pedagógusai ezek gyakorlati megvalósításával kapcsolatosan, melyeket jó gyakorlatként érdemes lenne megosztani a többi intézménnyel.

A más felekezetekre irányuló kérdőíves kutatás kismértékű eltérést azonosított az oktatásban fellelhető hagyományokra vonatkozóan, fellelt specifikumokat (pl. csendes napok, zsoltárecélzás, református versenyek), melyek nagyobb része a valláshoz kapcsolódott. A református intézményekben (válaszaik alapján) sokkal nagyobb arányban jelennek meg az egyházi hagyományok, mint a többi vizsgált felekezeti intézményben. A válaszokból megállapítható, a református intézmények döntő többségében jelen vannak a hithez kapcsolódó szokások. Ezzel érik el, hogy a növendékek ismerjék és gyakorolják a vallást, a zsoltárokat, a bibli-

át, részévé váljanak a közösségnek. A csendes napok hagyománya is erősebben jelen van, mint a vizsgált további felekezeteknél. A nagy múltú, régen fennálló református intézmények válaszai megerősítik azt a hipotézist, mely szerint ezen intézményekben erősebb a hagyományok ápolása. Ezekben a református intézményekben minden vizsgált hagyományelem megjelent a válaszok alapján.

El kell fogadni a tényt, hogy az átvett intézményeknél az első 10 évben az átformálódás időszaka van, kisebb mértékben megfogható a református szellemiség és a szokások átvétele. Előbb jelenik meg külsőségekben (egyenruha, nyakkendő, táblacsere), s csak később a valláshoz kapcsolódó alapértékek szintjén. A megújulás szelleme még mindig áthatja a református intézményeket, sok helyen konkrét példákat ismerhettünk meg ezzel kapcsolatban. A XXI. század változó igényei nyomot hagytak az oktatásban is, a digitalizáció több területen megjelent a hagyományok terén is, elsősorban az írott elemekben. A diáklapok, értesítők, évkönyvek helyét átvették a honlapok, blogok, digitális kiadványok. Azonban ez nem jelenti a tradíciók elhalását, sőt inkább előbbé teszi, szélesebb kör ismerheti meg az elkészült írásokat, iskolai összefoglalókat. Az iskolai önképzőkörök is gyakran a social media felületein szerveződnek és kerülnek eseményeik dokumentálásra.

Összességében elmondható, hogy a református oktatás megújul hazánkban egyre szélesebb körben az oktatás minden szintjén. Az ehhez kapcsolódó évszázados tradíciók nagyrészt fennmaradtak, átörökítésük megtörtént, kisebb részük elveszett, azonban a XXI. század új hagyományelemeit is hozott magával.

10 Doktori (PhD) értekezés tézisei

Megújuló hagyományok

A református oktatás örökségátadási folyamatai a rendszerváltás után

Lőrincz Mónika Mária

Témavezető: Dr. Nagy Éva

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2021.

Tartalomjegyzék

I.	Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása .171	
II.	Az alkalmazott módszerek vázolása 174	
III.	Az értekezés eredményeinek tézisszerű felsorolása175	
IV.	Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások	178
V.	A szerző további konferencia előadásai.....180	
VI.	A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények.....17	
VII.	A szerző további publikációi 183	

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A hazai református egyházi oktatás hagyományainak vizsgálata korábban még nem került feldolgozásra ilyen tekintetben, a rendszerváltást (1989–90) követően megújuló felekezeti oktatás és az azzal együtt fokozatosan újjáépülő tradíciók tették időszerűvé egy ilyen irányú kutatás lefolytatását. A Református Pedagógiai Intézet munkatársaként (2014–2016 között) került közvetlen látóterembe a téma, és lehetőségem nyílt országos hatókörrel lefolytatni az ezzel kapcsolatos kérdőíves és interjú kutatást.

Az egyházak kezdetektől²⁹⁶ foglalkoztak oktatással, hagyományaik egyikének is tekinthetjük. A hit továbbadása az egyházak fennmaradásának, növekedésének záloga, épp ezért kapcsolódtak be az oktatásba, amely a lelkészutánpótlást, valamint a hitben nevelt következő generációt is biztosította. A vallási hagyományok így váltak részévé az oktatásnak. 1948-ban államosították az egyházi iskolákat a 1948. évi XXXIII. törvény alapján, szocialista iskolarendszer épült. Lelkészutánpótlásra egy-egy intézmény maradhatott országosan. Ezzel az évszázados hagyományokat megtörték több mint 40 évre. Generációk maradtak ki a hitre nevelésből. 1993-ban megkezdődött az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, és újra lehetővé vált a felekezeti oktatási intézmények alapítása. 2016-ra már elmondható volt, hogy újjászerveződött az intézményrendszer, feléledtek a tradíciók, így lehetővé vált vizsgálata is. Ez az összetett kulturális és társadalmi kontextusból kiragadott hagyományvizsgálat komplex bemutatása (kitekintve határon kívülre is) disszertációm célja.

1.1. Kutatásom célkitűzése, hogy megvizsgáljam a református egyház oktatási intézményein keresztül az újrászerveződést, a megújuló, átörökölt hagyományokat, illetve az újonnan létrejött intézmények esetében a kialakulóban lévő XXI. századi szokások feltárása. A Debreceni Református Kollégium vizsgálata kiemelt, mivel ez az egyetlen folyamatosan, szünet nélkül működő gimnázium, amely a lelkészutánpótlás miatt fennmaradhatott.

1.2. Kutatási kérdések:

- A fennállásuk óta kontinuitással működő intézmények hagyományai dominánsabbak, és ezáltal iránymutatóvá válnak az újonnan létrejöttetek számára?

²⁹⁶ Az első esztergomi zsinat előírta 1100-ban a nép oktatását.

- Átörökíthetők, adaptálhatók-e a református oktatás hagyományai azon intézmények életébe, melyek több mint 40 évig egy teljesen más szellemiség mentén működtek?
- Mit ad a Református szó az iskola nevében szerepelve, csak a fenntartó más, vagy megfogható a velejáró többletérték is? A vallás alapértékei, a vallási hagyományok mennyire hatják át az oktatást?
- Mennyi idő kell ahhoz, hogy egy iskola „reformátussá” váljon? Mennyi idő alatt alakulnak ki a konvenciók? Ezek főként újak, vagy esetleg átveszik (revive/survivor elemeket) a tradicionális intézményektől?
- Van-e különbség az különböző felekezeti oktatási intézmények örökségei között?

10.1 I.3. Hipotézisek

A kutatási cél kitűzése során felmerült kérdések alapján a következő hipotéziseket tettem:

- Azok az intézmények, melyek folyamatosan tudtak működni, konvencionális hagyományokat tartanak fenn, irányadóak az újrakezdőknek, és a közelmúltban létrejötteknek.
- A református oktatás szokásai újraszerveződtek. Többségében a régi hagyományokra építenek, kutatják és felelevenítik. Minimum 10-15 év kell a gyakorlat kialakulásához, beépüléséhez. Létrejönnek új szokáselemek is, melyeket a XXI. század igényei hoznak létre.
- A vallás alapértékei áthatják az oktatást, ebben szerepet játszik a Magyar Református Egyház elvárásrendszere, a fenntartó személye, és az iskola átvételének ideje (más a helyzet az utóbbi években átvett intézményekkel, mint a református gyökerű iskolákkal, óvodákkal).
- Az egyházi iskolák hozzáadott értéke kimutathatóan nagyobb, a tanárok attitűdje, habitusa, a támogató szemlélet és az értékrend összességében segítik a jobb teljesítményt.
- A református intézményekben a tradíciók megőrzésére és továbbvitelére nagy gondot fordítanak.

- A református oktatás hagyományai újjáépíthetők, és az intézményt is megerősítik. A folyton megújuló református oktatást szellemi öröksége teszi állandóvá.
- A hagyományelemek többsége megtalálható az intézményekben, néhol csökkenő mértékben a korábbi századokhoz képest. A megújulás jegyében találunk a XXI. századra jellemző, modern, új szokásokat is, melyek hagyománnyá válnak/tak.

II. Az alkalmazott módszerek vázolása

A feltárás több szintén zajlott és különféle metódus került alkalmazásra. Az etnológiai kutatások fő eleme, a *terepmunka* három évig tartott. Rendszeresen folytattam *strukturált és félig strukturált interjúkat*. Adatközlők voltak a kutatásban egyfelől a kérdőív nyitott kérdéseire válaszolók, másrészt a strukturált és félig strukturált interjúk, rekonstruált kontextusokban részt vett pedagógusok, fenntartók, volt diákok. A kutatás során számottevő *tárgyi emléket gyűjtöttem* (diáklapok, évkönyvek, református kiadványok, néprajzi írások, szakkönyvek, fotók hagyományokról).

II.1. Szekunder kutatási módszerrel, források feldolgozásával, szakirodalom elemzésével, levéltári kutatással (pl. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára) készültek az oktatástörténeti összefoglalók, intézmények múltjának, évszázados szellemi örökségének kontextusba helyezése és klasszifikáció tipológiai rendszerezése.

Az intézményekre vonatkozó statisztikai adatok tekintetében a Központi Statisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal, a Református Pedagógiai Intézet, a Magyar Református Egyház Oktatási Irodájának elérhető adatait, valamint más a területen kutatók eredményeit használtam fel a korai dokumentumok számadatai mellett.

II.2. Empirikus, primer kutatásom legnagyobb részét a két *kérdőív* adta, mely részben kvantitatív, részben kvalitatív adatokat is tartalmazott. Nem csak mérhető, statisztikai számokban kifejezhető kérdéseket-válaszokat tartalmazott a kérdőív, hanem a kérdések fele az interjú módszerei szerint készült, kifejtő jellegű volt. Közel 220 adatközlő mutatta be felekezeti intézményének hagyományait. A kisegyházak válaszai kuriózumnak számítanak a felekezeti oktatásban végzett korábbi kutatásokhoz képest, ugyanis nem találtam máshol feltáró adatot ezekben a kérdésekben. A mintavétel a református intézmények kérdőíves kutatása esetében tervezetten a teljes intézményi kör 100%-a volt, és az összes intézmény 60%-a adott választ. Földrajzi, ellátási terület tekintetében a mintavétel reprezentatív volt, mivel a válaszadói kör (a minta) lefedte az intézmények (sokaság) összesített jellemzőit, paraméterei megegyeztek annak jellemzőivel. A kontrollkutatás a többi felekezeti intézmények felé fordult célzott megkereséssel, így biztosítva a mintavétel reprezentativitását mind területi, felekezeti, méretbeli, feladatvégzés szerinti szempontból. A mintavétel kisebb volt százalékosan (28%). Az elvárt mennyiség a 100 válaszadó volt, és ez megvalósult (117 fő válaszolt).

III. Az értekezés eredményeinek tézisszerű felsorolása

Értekezésemben megfogalmazott kérdések nagyobb részére érkezett válasz a református oktatási intézmények hagyományaival kapcsolatosan, a hipotézisek többsége igazolásra került. A kérdőíves kutatások eredményei alátámasztják azt a feltevést, hogy egy újraszerveződő református intézménynek legalább 10 év szükséges ahhoz, hogy konvencióit átörökítse, vagy létrehozza. Az átvett intézményeknél az első 10 évben az átformálódás időszaka van, kevésbé jelenik meg a református szellemiség és tradíció. A kutatás kezdetén összegyűjtött hagyományelemek bizonyítottan jelen vannak a felekezeti oktatásban, emellett sikerült új, konnotatív információkat is beazonosítani. Statisztikailag kimutatható különbségek vannak a nagy múltú és az újabb iskolák, illetve a más-más egyház által fenntartott oktatási intézmények között.

1. A Debreceni Református Kollégium lassan 5 évszázados fennállása bizonyítja, hogy létezik megújuló szellemi örökség az állandóan változó körülmények között is. A felélesztett partikuláris iskolarendszer is bizonyítja, hogy az évszázadok óta szünet nélkül működő intézmények iránymutatóvá válhatnak. A rendszerváltás után létrejött református oktatási intézmények igyekeztek átvenni a megismert hagyományokat, a valláshoz kapcsolódó szokásokat is.
2. Az Oktatási Hivatal és a Református Pedagógiai Intézet által készített statisztikák és ezek további összegzése bizonyította, hogy létezik a „református többlet”, mely egyfelől az oktatás eredményességében, másfelől a hagyományörzésben valósul meg.
3. A pedagógiai programok is megfogalmazzák a nemzeti értékek, hagyományok tudatosításának és ápolásának szükségességét, a magyarságtudatra való nevelés életkornak megfelelő módon való átadását.
4. A más felekezetekre irányuló kérdőíves kutatás kismértékű eltérést azonosított az oktatásban fellelhető hagyományokra vonatkozóan. A fellelt specifikumokat: pl. csendes napok, zsoltáréneklés, református versenyek), nagyobb része a valláshoz kapcsolódott.
5. A református intézményekben sokkal nagyobb arányban jelennek meg az egyházi konvenciók, mint a többi vizsgált felekezeti intézményben.
6. A református intézmények döntő többségében jelen vannak a hithez kapcsolódó szokások, melyek segítik, hogy a növendékek ismerjék a vallást, a zsoltárokat, a

bibliát, részévé váljanak a közösségnek. A nagy múltú, régen fennálló református intézményekben erősebb a tradíció továbbélése, minden vizsgált hagyományelem fellelhető. Átvett intézményeknél a reformátusság előbb jelenik meg külsőségekben (egyenruha, nyakkendő, táblacsere), s csak később a valláshoz kapcsolódó alapértékek szintjén.

A XXI. század változó igényei nyomot hagytak az oktatásban, a digitalizálódás több területen megjelent a hagyományok terén is. A diáklapok, értesítők, évkönyvek helyét átvették a honlapok, blogok, digitális kiadványok. Azonban ez nem jelenti a tradíciók elhalását. Sőt, inkább előbbé teszi, az ismeretek közvetítése, az információk transzformálhatósága, asszimilálhatósága az egyén számára, valamint a közös örökség olyan módon történő továbbadása, amely segíti összetartani a közösség tagjait.

Összességében elmondható, hogy a református oktatás megújul Magyarországon egyre szélesebb körben az oktatás minden szintjén. Az ehhez kapcsolódó évszázados tradíciók nagyjából fennmaradtak, átörökítésük megtörtént, kisebb részük elveszett, azonban a 21. század új hagyományelemeit is hozott magával.

IV. Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások

2016.

1. A reformáció tanítása – a tanítás reformációja konferencia Református Pedagógiai Intézet; Előadás címe: *A református oktatás újjászületése, megújuló hagyomány a rendszerváltást követően Magyarországon* 2016 február 24-25. Debrecen DRKG
2. Hit és Tudomány Debreceni Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Konferenciája; Előadás címe: *A megújuló református oktatás hagyományainak vizsgálata* 2016.november 18. Debrecen DRHE;

2017.

3. Szakrális helyek, terek és emlékezőskultúra c. konferencia; Szervezők: a Magyar Vallástudományi Társaság, DE Néprajzi Tanszék MTA Néprajzi Kutatócsoport, MTA DAB Bölcséleti, Művészeti és Vallástudományi szakbizottság; Előadás címe: *Hagyományok vizsgálata az egyházi oktatásban, kiemelten a református oktatásra vonatkozóan.* 2017. november 17. Debreceni Akadémia Bizottság (DAB) székház Debrecen

2019.

4. DOSZ Tavaszi szél Nemzetközi multidiszciplináris konferencia; Előadás címe: *A református oktatás megújuló hagyományai*, 2019 május 3-5. Debrecen DE
5. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában; Az előadás címe: *A magyar református felsőoktatás megújulása* 2019. szeptember 04-06. Bécs
6. DOSZ KTO Rurális térségek a 21. században konferencia; Az előadás címe: *Ebes településszerkezeti vizsgálata* Gödöllő, 2019.június 11.

2020.

7. Fiatal Kutatók és Doktoranduszok X. Nemzetközi Jubileumi Teológuskonferenciája
DOSZ Hittudományi Osztály; Előadás címe: *A református kollégiumok vallási hagyományai*, 2020. február 28-március 1. Eger

V. A szerző további konferencia előadásai

2017.

1. ReferNet projekt konzorciumi partnertalálkozó Budapest NGM, NSZFH könyvtár (2017.november 22. *A DE BTK képviselőjében*);
2. Magyar Pedagógiai Társaság felnőttképzési szakosztályának "Beszélgetés a szakképzésről" című workshop (Bp. 2017.október 17.) Előadás címe: *A 2016/2017. évi ágazati és ágazaton kívüli szakmai érettségi vizsgatárgyak versenye valamint az ágazati szakmai érettségi*
3. XIX. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia (Hszoboszló 2017. november 07-09.) GINOP-6.2.4. Előadás címe: *A 21. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének, valamint tartalmának fejlesztése*

2018.

4. Köznevelés, szakképzés, pedagógusképzés – innováció XX. Országos közoktatási szakértői konferencia; Előadás címe: *A 21. századi szakképzés minőségének fejlesztése, validációs pilot* (Hajdúszoboszló 2018. november 06-08.)

2019.

5. Validációs konferencia és Workshop 2019. november 13. és 27. Budapest Oktatási Hivatal; Eljött-e a validáció ideje Magyarországon? Előadás címe: *A validációs pilot*

2020.

6. Mit hoz a jövő? Tanítás–tanulás másképp... XXII. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia online – <https://suliszervizkonferencia.com> 2020. november 3–5. Előadás címe: *Validációs pilotok eredményeinek bemutatása. A validációs rendszerterv*

Nyilvántartási szám: DEENK/332/2021.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Lőrincz Mónika Mária
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10075320

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

1. **Lőrincz, M. M.:** Református kollégiumok vallási hagyományai.
In: Fiatal kutatók és doktoranduszok X. nemzetközi jubileumi teológuskonferenciájának kötet. Szerk.: Kiss Gábor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 1-12, 2020.
2. **Lőrincz, M. M.:** A magyar református felsőoktatás megújuló hagyományai.
In: Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában / Csapó Mónika, Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Bécs, [Közlésre elfogadva], 1-23, 2019.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (3)

3. **Lőrincz, M. M.:** A református oktatás megújuló hagyományai.
In: Tavasz Szél = Spring Wind 2019. : Tanulmánykötet : III. kötet . Szerk.: Bihari Erika, Molnár Dániel, Szikszai-Németh Ketrin, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 740-750, 2020. ISBN: 9786155586521
4. **Lőrincz, M. M.:** Validációs projektek eredményeinek bemutatása: A validációs rendszerterv.
In: Mit hoz a jövő? Tanítás-tanulás másképp... : XXII. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia : előadások, korreferátumok, fotók. Szerk.: Kónyáné Tóth Mária, Molnár Csaba, Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda, Suliszerviz Pedagógiai Intézet, Debrecen, 61-66, 2020. ISBN: 9786155967030
5. **Lőrincz, M. M.:** A XXI. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének fejlesztése, validációs pilot - GINOP 6.2.4.
In: Köznevelés, szakképzés, pedagógusképzés - innováció XX. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia III. / Kónyáné Tóth Mária, Molnár Csaba, Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda Kft., Debrecen, III 18-23, 2018. ISBN: 9786155967009

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (3)

6. **Lőrincz, M. M.**: Református kollégiumok vallási hagyományai = Religious traditions of Reformed colleges.

In: Fiatal kutatók és doktoranduszok X. nemzetközi jubileumi teológuskonferenciájának rezümékötete. Szerk.: Kiss Gábor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 102-103, 2020. ISBN: 9786155586552

7. **Lőrincz, M. M.**: A református oktatás megújuló hagyományai.

In: Tavaszi Szél Konferencia : Nemzetközi multidiszciplináris konferencia : Absztraktkötet. Szerk.: Németh Katalin, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 719-720, 2019. ISBN: 9786155586422

8. **Lőrincz, M. M.**: Ebes településszerkezeti vizsgálata.

In: Rurális térségek a 21. században tudományos konferencia : absztraktkötet. Szerk.: Bálint Csaba, Földi Péter, Kápolnai Zsombor, Kovács Csaba József, Nagyné Molnár Melinda, DOSZ, Budapest, 8, 2019. ISBN: 9789632698410

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

9. **Lőrincz, M. M.**: Ebes: honnan hová?

In: Rurális térségek a XXI.században. Szerk.: Bálint Csaba, Földi Péter, Kápolnai Zsombor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Gödöllő, 149-156, 2019. ISBN: 9789632698533

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2021.05.26.

VI. A szerző további publikációi

2017.

1. Lőrincz, M., Gál, Z., Plósz, A.: *A 2016/2017. évi ágazati és ágazaton kívüli szakmai érettségi vizsgatárgyak versenyének szakmai összefoglalója*. NSZFH online kiadvány
2. Lőrincz, M., Magyar, M., Klein, A.: *A 2016-17 tanévi speciális szakképzésben tanulók számára szervezett tanévi speciális szakképzésben tanulók számára szervezett szakma kiváló tanulója verseny (szktv) és készségfejlesztő iskolák tanulói számára szervezett szakmai tantárgyi komplex verseny (sztkv) szakmai tapasztalatainak összegzése*. NSZFH online kiadvány

2020.

3. Lőrincz, M.: *A GINOP-6.2.4-VEKOP/16 A 21. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének, valamint tartalmának fejlesztése c. projekt validációs komponensének részletes leírása*.

in: Validáció Magyarországon 2020-ban Egy szakértői műhelysorozat zárójelentése;
Összeállította: Derényi András, Kiadó: Oktatási Hivatal Budapest, 2020. 04.25. 62-71.

4. Lőrincz, M.: Validációs projektek eredményeinek bemutatása: A validációs rendszer-
terv.

In: Mit hoz a jövő? Tanítás-tanulás másképp... : XXII. Országos Közoktatási Szakértői
Szerk.: Kónyáné Tóth Mária, Molnár Csaba, Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda,
Suliszerviz Pedagógiai Intézet, Debrecen, 61–66., 2020. ISBN: 9786155967030

11 IRODALOMJEGYZÉK

2013. évi V. törvény a magyarországi református egyház 1995. évi I. köznevelési törvényének átfogó módosításáról

Ismeretlen szerző

1861 A Dunántuli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1860/61. iskolai évről. Pápa

BÁLINT Sándor

1937 *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza.* Budapest: A Szent István-Társulat kiadása

2004 *Ünnepi Kalendárium* I.-II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából I. (december 1. – június 30.) II. (július 1. – november 30.) Budapest: Neumann Kht.

BALLAGI Mór, Dr. (szerk.)

1872 *Protestáns egyházi és iskolai lap* 1872.05.25. 21. szám Pest: Kiadó: Dr. Ballagi Mór

BARÁTH Béla Levente – FEKETE Károly (szerk.)

2019 *Őrállóvá tettelek.* Műhelytanulmányok a debreceni teológiai oktatás és református lelkészképzés 1850–2000 közötti történetéhez. Debrecen: Kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem

BARCZA József (szerk.)

1988 *A Debreceni Református Kollégium története.* Budapest: Kiadó: a MRE Zsinati irodájának Sajtóosztálya

BARTHA Elek

1999 *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*. Studia Folkloristica et Ethnographica 41. Debrecen: A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa

2006 *Vallási terek szellemi öröksége*. HEFOP tananyagfejlesztési program. Debrecen: Bölcsész Konzorcium

2019 *Szent hajlékodnak népe*. Studia Folkloristica et Ethnographica 79. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék

BÁNKÚTI Dezső, Dr. – KUN Sándor, Dr. (szerk.)

1938 *Protestáns Tanügyi Szemle*. Debrecen 1938 / 6. szám 279–280.

BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (szerk.)

1959–1962 *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó

BÁTKY Zsigmond – GYÖRFFY István – VISKI Károly

1933 *A magyarság tárgyi néprajza*. 1. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda

BENEDEK Sándor, Dr. – HENCZE Béla, Dr. (szerk.)

1948 *Református teológiai akadémia és gimnázium Évkönyve*. Pápa: Főiskolai Könyvnyomda

BERTÉNYI Iván – GYAPAY Gábor

1993 *Magyarország rövid története*. Budapest: Maecenas Kiadó

BETHLEN-Kollégium kiadványa (nincs szerző)

1896 *A Bethlen-kollégium legújabb története*. Nagyenyed: kiadta a főiskolai elöljáróság <https://mek.oszk.hu/16600/16683/16683.pdf> (letöltve: 2021.06.11.)

BITSKEY István

1978 *Hitviták tüzeiben*. Budapest: Gondolat Kiadó

1986 *Pázmány Péter*. Budapest: Gondolat Kiadó

BILKAY Ruth – LACZKÓ Gabriella

2002 *Szupplikáció a Sárospataki Református Kollégiumban 1945–1951* – Acta Patakina 10. Kiadja: a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Sárospatak

BULLINGER Henrik

2010 *Második Helvét Hitvallás* XXV. 1. Kolozsvár (eredeti latin 1562.)
<https://reformatus.hu/egyhazunk/mutat/6218/> (letöltve: 2019.03.07.)

CSIHA András – GYÖRI János – NAGY László – MOLNÁR István – VIRÁGH László-né (szerk.)

2013 *Menedék. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1950–1958 között végzett diákok visszaemlékezései.* 2. kiadás. Debrecen: Debreceni Református Kollégium Baráti Köre

CSORBA Dávid (szerk.)

2020 *Vértelen ellenreformáció.* Reformáció öröksége 2. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem

DIENES Dénes

2013 *Protestáns iskola a 16. században.* A protestáns iskolázás homályos kezdetei, 1538–1557. Sáropatak: Hernád Kiadó

DIENES Dénes – Ugrai János

2013 *A Sáropataki Református Kollégium története.* Sáropatak: Hernád kiadó

DÓCZY Imre

1898 *1897–98 Debreceni Ev. Református Főgymnasium Értesítője.* Debrecen: Városi Könyvnyomda

https://mandadb.hu/tetel/79498/A_Debreczeni_Ev_Ref_Fogymnasium_Ertesito_az_189798_iskolai_evrol (letöltve: 2020.11.10.)

DOMANOVSKY György

1981 *A magyar nép díszítőművészete I–II.* Budapest: Akadémiai Kiadó

DOMONKOS Ottó

1981 *A magyarországi képfestés.* Budapest: Corvina Kiadó

DÖMÖTÖR Tekla

1990 *Népszokás, néphit, népi vallásosság.* (Magyar néprajz 7.). Budapest: Akadémiai Kiadó

DUSICZA Ferenc

1999 *Az őszi kollégiumok.* A Dunamelléki Egyházkerület Ráday Kollégiuma. Budapest: Kálvin Kiadó. <https://reformatus.hu/mutat/5428/> (letöltve: 2019.04.13.)

DRHE

2017 *DRHE Kollégium szabályzata* SZMSZ Debrecen: DRHE

FEISCHMIDT Margit

2007 *Az antropológiai terepmunka módszerei.* In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet.* Budapest–Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, , 223–233.
http://mmi.elte.hu/szabadbolcsesz/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=834&tip=0 (letöltve: 2019.08.11.)

GÁBORJÁN Alice

1974 *Magyar népviseletek.* Budapest: Corvina Kiadó

GLEI, Reinhold F. (Hrsg.)

2006 *Die Sieben Freien Künste in Antike und Gegenwart.* Trier (Bochumer Altertumswissenschaftliches Colloquium; 72).

GÖNCZI László (szerk.)

1943 *A Kolozsvári Református Kollégium Évkönyve* Az 1942–43. iskolai évről. Kolozsvár: kiadó: Gönczi László

GUNDA Béla

1994 *Hagyomány és európaiság.* Budapest: Akadémiai Kiadó

GYÖRFFY István

1939 *A néphagyomány és nemzeti művelődés.* Budapest: Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya

GYŐRI L. János (szerk.)

2013 *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012).* Debrecen.

2006. „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”. Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerület

1992 *Kösziklén épült vár*. Debrecen: Debreceni Református Kollégium

HALÁSZ Péter

2000 Szükségünk van-e a hagyományra a harmadik évezredben? *Honismeret* XXVI. II/6. 52–57.

HAMAR István (szerk.)

1909 *Protestáns és egyházi iskolai lapok* 52. évf. 1909.3.sz. in *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok 1842–1919*. Budapest: kiadó Hamar István

HEREPEI János

1965 Adatok Bethlen Gábor gyulafehérvári academicum collegiumának előtörténetéhez In Herepei János: *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Budapest–Szeged, 1965 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1), 239–272.

HERMANN Zoltán–VARGA Júlia

2016 *Intézmények, szociális ellátórendszer. Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények*. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest: TÁRKI <http://old.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/15hermann.pdf> (letöltve: 2019.05.08.)

HOBBSBAWM, Eric

1983 Introduction: Inventing Traditions. In: Eric Hobsbawm – Terence Ranger (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney, 1–14.

1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás*. Tanulmánygyűjtemény. (Kultúraelmélet és nemzeti kultúrák, 1.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 127–197.

HORVÁTH József, Dr. – FARAGÓ János

1913 *A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1912–13. iskolai évről*. Pápa: Főiskolai könyvnyomda

JAKAB Albert Zsolt – VAJDA András (Szerk.)

2016 *Érték és közösség* A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság

JAKÓ Zsigmond

1976 A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárának kezdetei és első korszaka (1622–1658). In *Írás, könyv, értelmiség*. Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest: Kriterion Kiadó 209–219.

JAKÓ Zsigmond – JUHÁSZ István

1979 *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Bukarest: Kriterion könyvkiadó

JANCSÓ Tamás

2010 *A magyarországi felsőoktatási intézmények területi és hallgatói létszámalakulása – különös tekintettel az 1989 utáni időszakra*. Diplomamunka ELTE TTK Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest/ in Magyar Statisztikai Évkönyvek

JÁNOSI Gyula O. S. B.

1935 *Barokk hitélet Magyarországon a XVIII. század közepén a jezsuiták működése nyomán*. Pannonhalma: Kiadó Pannonhalmi Szent Benedek-Rend

JOÓ István (szerk.)

1883 *Értesítő a reformátusok Debreczeni Főiskolájában a Tanítóképezdéről és az elemi iskolákról az 1882/3. iskolai évről*. Debreczen város könyvnyomdája.

JUHÁSZ Kálmán

1921 *A licentiatusi intézmény Magyarországon*. Budapest: Passim kiadó

KÁLLAY Dezső–ADORJÁNI Zoltán

2015 *A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet*. Tájékoztató füzet 17. Kolozsvár: Kiadó: KPTI, Rezi Elek rektor

<https://proteo.hu/sites/default/files/documents/institute/KPTI2015-ism.pdf> (letöltve 2020.12.28.)

KÁLMÁN Attila, Dr.

2014 *A Károli Gáspár Református Egyetem alapítása*. Budapest KRE honlapja <http://www.kre.hu/portal/index.php/home/az-alapitasrol.html> (letöltve 2018.06.18.)

KARDOS Katalin

2016 Felekezeti szakkollégiumok. *Educatio*, 2016/3. 372–383.

KAVECSÁNSZKI Máté

2015 *Tánc és közösség*. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 59. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék

KECSKEMÉTI Református Kollégium

2018 *Erkölcsei, viselkedési, esztétikai alapelvek a Kecskeméti Református Oktatási Intézményekben Etikai kódex*.

KESZEG Vilmos (szerk.)

1999 *Írás, írott kultúra, folklór*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság

2015 *Nem írunk többet kézzel?* Fordulóponthoz érkezett az írás története. (Kérdezett: Gál László). *Transindex*. <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=24904>
(letöltve: 2015.01.22.)

KISS János – Kiss Ernő

1895 *A Dunántuli Evangelikus és Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1894–95. iskolai évről*. Pápa: Főiskolai könyvnyomda

KISS Réka

2012 Irányvonalak a református vallási néprajzi és mentalitástörténeti kutatások rendszerváltás utáni történetéből. In Bartha Elek (szerk.): *A burgonyától a szilvafáig*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 180–243.

KOCSIS Elemér (főszerk.)

1988 *A Debreceni Református Kollégium története*. Budapest: Kiadó: a MRE Zsinati irodájának Sajtóosztálya.

KODÁLY Zoltán

1940 Magyarország a zenében. In Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Budapest: Magyar Szemle Társaság 349–418.

KOLLEGA Tarsoly István (szerk.)

1996–2000 *Magyarország a XX. században*. V. kötet Tudomány 2. Társadalomtudományok Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945–1989 között; II. kötet, Szekszárd: Babits Kiadó

KOLUMBÁN Vilmos József (szerk.)

2019 A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben. *Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek* 25. Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

KOPP Erika

2005 Református középiskolák identitása. *Egyházak és oktatás*. 2005/3. Budapest: Educatio

2014 *A magyarországi egyházi iskolák tanulóinak teljesítményei és a pedagógiai hozzáadott érték*. (konferencia publikáció)

KOVÁCS Ákos

2006 *A kitalált hagyomány*. Pozsony: Kalligram kiadó

KÓSA László (szerk.)

1990 Protestáns egyházas szokások és magatartásformák. In Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar néprajz* VII. Budapest: Akadémiai Kiadó, 443–481.

2006 *Magyar művelődéstörténet*. Budapest: Osiris Kiadó

KÓSA László – SZEMERKÉNYI Ágnes

1975 *Apáról fiúra*. Néprajzi kalauz. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó

KÖBLÖS József

2006 *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861*. A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 9. Pápa https://library.hungaricana.hu/hu/collection/papai_reformatus_gyujtemenyek_kiadvanyai_forraskozlerek/ (letöltve: 2020.10.12.)

KÖLCSEY Ferenc

1826 *Nemzeti hagyományok*. Gyoma: Kiadó Knerr Izodor <https://mek.oszk.hu/06300/06367/html/01.htm#184> (letöltve: 2021.06.06.)

KÖVY Zsolt

2006 A Pápai Református Kollégium szellemisége. In: dr. Zsengellér József (szerk.): *Egyház és társadalom*. Ünnepi kötet Kövy Zsolt 80. születésnapja alkalmából. Pápa: Pápai Református Teológiai Akadémia 110–117.

KRÁNITZ Zsolt (szerk.)

2013 „A késő idők emlékezetében éljenek...” *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkeszi önéletrajzai, 1943.* A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai. Pápa

MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

1901 *Magyarország közoktatásügye az 1900. évben* „A m.kir. kormány 1900. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentése és statisztikai évkönyv” című a m.kir. miniszterelnök által az 1897.évi XXXV.t.-cz. 5.§-a értelmében az országgyűlés elé terjesztett m_b_l. Budapest.

1902 *MAGYAR Statisztikai Közlemények, az 1900. évi népszámlálás.* Budapest. Magyar Kir. Kormány

MAKKAI László

1976 *A magyarországi gályarab prédikátorok emlékezete.* Magyar Helikon.
20..http://www.sola.hu/download/segedanyagok/teologia/Magyarorszag_egyhaztor-tenelem_2/magyarorszag_egyhaztortenet_Az_ellenreformacio_Magyarorszagon.pdf (letöltve: 2021.06.10.)

MÁTYÁS Ernő, Dr. – NOVÁK Sándor (szerk.)

1934 *A Sárospataki ref. főiskola teol. akadémiai és gimnáziumi értesítője az 1933/34-ik évről.* Sárospatak: Sárospataki ref. főiskola

MÉSZÁROS István

1981 *Ratio Educationis.* (Fordította, jegyzetekkel és mutatókkal ellátta) Budapest: Akadémiai Kiadó

2006 *A való világ.* Budapest: Comenius szemével Nemzeti Tankönyvkiadó

MÉSZÁROS István – PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András

2005 *Neveléstörténet.* – Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Budapest: Osiris kiadó <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/09.01.html#JZT421> (letöltve: 2021.06.10.)

NAGY Edit (szerk.)

2002 *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárának repertórium* (fondjegyzék)

NAGY Gyula (szerk.)

1913 *A Debreceni Református egyház tanítónőképző intézetének és vele kapcsolatos gyakorló iskolának és internátusnak Értesítője 1912–13.* Debrecen: Kiadó: Debreczen sz. Kir. város Könyvnyomda-vállalata.

NAGY Károly Zsolt

2014 „Református magyar vagyok ...”.Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve, XXXI. 7–70.

2019 „Az Igét híven szolgálni, de a mának...” A „szocialista lelkesztípus” kialakítása 1. A keretek átalakulása (1948–1963). In *Vakvágány A „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a hosszú ötvenes években* 2. Magyar vidék a 20. században /3. 279–352. Horváth Gergely Krisztián, (szerk.) Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala

NAGY Zsolt

2003 A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig In Prof. Dr. Szabó Béla (szerk.): *Jogelméleti szemle* 2003./3.sz

NÉMETH Imre (szerk.)

1930 *Magyar Országos Tudósító*, 1930. november/3. 1930.11.21.: 23. Budapest: Kiadó és felelős szerk. Taubinger Zoltán

NÉMETI György (kódexmásoló)

1466 *Müncheneri-kódex* (München, Udvari Könyvtár)
www.biblia.hu/bevez/magyar.htm Magyar bibliafordítások (letöltve: 2019.03.29.)

NESZT Judit

2014 *A középfokú elemi iskolai tanítóképzők intézményrendszerének kiépülése és változásai.* DE BTK Doktori Értekezés

NIEDERMÜLLER Péter

1981 A mindennapok folklórja, avagy a folklór mindennapjai. In Niedermüller Péter (szerk.): *Folklór és mindennapi élet*. (Válogatott tanulmányok.) (Folklór – Társadalom – Művészet, 7.) Budapest: Népművelési Intézet 192–219.

NYÍRI Kristóf

1994 A hagyomány fogalma. *Magyar Tudomány* 39. 969–980.

ORTUTAY Gyula (főszerk.)

1977 *Magyar Néprajzi Lexikon* I–V. Budapest: Akadémiai Kiadó
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-898.html> (letöltve: 2021.06.06.)

PÁLFI József

2008 *Református felsőoktatás Erdélyben Universitas-sors a reformációtól a Kolozsvári Tudományegyetemig* Debrecen–Nagyvárad. DRHE Teológiai doktori értekezés

PÁPAI PÁRIZ Ferenc – RÁCZ Emese – IMREGH Monika

2016 *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-kollégium alapítása és története*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület

PAPP József

1982 *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest: ELTE

PARÁDI Kálmán (szerk.)

1876 *A Kolozsvári Evangélikus Református Főtanoda értesítője az 1875/6 tanodai évről*. Kolozsvár: Kiadó: KERF

PÉNTEK János – SALAT Levente – SZIKSZAI Mária (szerk.)

2015 *Magyar tudományosság Romániában 2002–2013 között*. I. kötet Kolozsvár: Ábel Kiadó

PUKÁNSZKY Béla – NÓBIK Attila

2015 *A magyar iskoláztatás története a 19–20. században*. Szeged: SZTE BTK Neveléstudományi Intézet
http://www.igypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/vii1_npoktats.html (letöltve: 2021.06.11.)

PUSZTAI Gabriella – T. MOLNÁR Viktória – TORKOS Katalin

2000 Felekezeti felsőoktatás Észak-Kelet-Magyarországon (a harmadfokú oktatás kiterjedésének oktatói percepciója) *Educatio* 2000./3. szám 611–620.

RÉTHEI PRIKKEL Marián

1924 *A magyarság táncai*. Budapest: Stúdium kiadó 93.

SÁNDOR József, Dr. (szerk.)

1948 *A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Évkönyve 1947/48-as évről*. Pápa

SHILS, Edward

1981 *Tradition*. Chicago: The University of Chicago Press

SIMON Krisztián

2015 *Hagyomány – Örökség – Szellemi kulturális örökség Települési ünnepek és újraalkotott szokások vizsgálata a 21. századi Bihari térségekben*. Debrecen. doktori disszertáció

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/221277/disszertacio_SimonK..pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltve: 2018.06.11.)

G. SZABÓ Botond

1996 *A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”*. Debrecen: Kinizsi Nyomda

SZABÓ Irén (szerk.)

2013 *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon* Sárospatak: Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény 80.

http://real.mtak.hu/44706/1/Varosi_rekatolizacio_Nemeth_Sarospatlak_u.pdf
(letöltve:2021.05.20.)

SZABÓ Miklós – TONK Sándor

1992 *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. Szeged: József Attila Tudományegyetem

SZÁNTHÓ Gyula, Dr. (szerk.)

1885 *Jelentés a Sárospataki ref. főiskola (akadémia és gimnázium) állapotáról az 1884–85. iskolai évben.* Sárospatak: Sárospataki ref. főiskola

SZÉKELY László – KÖNTÖS László – Dr. KORSÓS Bálint (szerk.)

1997 *A Pápai Református Kollégium évkönyve 1995–1997,* Pápa

SZENCZI Árpád

2008 *A Nagykőrösi tanítóképzés szellemiségének történeti rekonstrukciója.* doktori értekezés

SZILÁGYI Ferenc

1986 *Deákok tüköre Magyar diákvilág a felvilágosodás korában.* Budapest: Móra F. Ifjúsági Könyvkiadó

SZÖGI László

2017 *A magyar protestáns peregrináció a 16–18. században. Fősodor.* 71–78. <https://core.ac.uk/download/pdf/161871585.pdf> (letöltve: 2021.05.20.)

SZŰCS Alexandra (szerk.)

1988 *A Hagymány és modernizáció a kultúrában és a néprajzban;* Fialat Néprajzkutatók IV. Konferenciája. Budapest: Kiadó Néprajzi Múzeum

TÁRCZY Árpád – Dr. ÚJSZÁSZY Kálmán (szerk.)

1943 *A Sárospataki Ref. Főiskola Theol. Akadémiai és Gimnáziumi Évkönyve 1942–43.* Sárospatak: Kiadó Kisfaludy László

TELEKI Levente

2014 *Egyházi iskolák: Menekülés az állam elől.* www.vs.hu. (letöltve: 2017.10.10.)

THURI Etele, Dr. – FARAGÓ János (szerk.)

1913 *A Dunántuli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1912–1913. iskolai évről.* Pápa

TÓVAY NAGY Péter

2004 „Szabad hát a Táncz?” A tánc motívuma a 16–17. századi magyar és latin nyelvű egyházi irodalomban. *Sic itur ad astra.* 16. évf. 1–2. sz. 169–260.

TÖRÖK Tibor (szerk.)

1943 *A Debreceni Református Kollégium Tanítóképzőintézetének és Liceumának Évkönyve 1942–1943.* Debrecen: Debreceni Református Kollégium

UJVÁRY Zoltán

1980 Imádság-travesztiák. In *Népszokás és népköltészet.* A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 35. Debrecen: Alföldi Nyomda

1988 *Játék és maszk. Dramatikus népszokások I – IV.* Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke

1990 Az iskoladramák hatása a dramatikus népszokásokra. In: *Folklór írások.* Miskolc: Hermann Ottó Múzeum

VAJDA András

2016 Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai In: *Érték és közösség.* A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság 21–58.

VEREBÉLYI Kincső

1989 Szokás. In Voigt Vilmos (szerk.) *A magyar folklór.* Budapest: Tankönyvkiadó 400–439.

2005 *Minden napok, jeles napok: hétköznapiak és ünnepek a népszokások tükrében* Budapest: Timp kiadó

VOIGT Vilmos (szerk.)

1989 *A magyar folklór.* Budapest: Tankönyvkiadó

2007 A hagyomány modern fogalma. In: Török József (szerk.): *Hagyomány és modernitás.* IX. Közművelődési Nyári Egyetem Szeged, 2007. július 2–6. Csongrád Megyei Közművelődési, Pedagógiai és Sportintézmény, Szeged, 10–13

WARGA János (szerk.)

1854 *Tudósítvány A Nagy-Kőrösi helv. hitv. evang. főgymnasiumról* Nagykörrös: Református főgimnázium 1853/54

ZÁVODSZKY Levente

1904 *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* Az első esztergomi zsinat. 1100. 97.II. fejezet. Budapest: Kiadja a Szent-István-Társulat Tud. és Irod. Osztálya

<http://www.jmvp.papa.hu/taxonomy/term/8643> (letöltve: 2019.11.21.)

ZOVÁNYI Jenő

1977 *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon* 3. bővített kiadás
Budapest: A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztá-
lya

12 INTERNETES FORRÁSOK

A DEBRECENI Református Kántus bemutatkozása.

<http://kantus.hu/index.php?page=history.php> (letöltve: 2019.02.27.)

A KECSKEMÉTI Református Internátus házirendje 2018.

http://crescit.hu/internatus_uj/Dokumentumok/2018_2019/hazirend.pdf (letöltve: 2019.04.10.)

A KOLOZSVÁRI Református Kollégium honlapja és több aloldala

<https://www.kollegium.ro/> (letöltve: 2019.07.24.)

AGNUS Rádió, magyar nyelvű erdélyi közösségi rádió honlapja

<http://blog.agnusradio.ro/> (letöltve: 2019.07.24.)

BAJKÓ Ferenc templom és harangkutató honlapja

<http://www.templom.hu/phpwcms/index.php?id=14,154,0,0,1,0> (letöltve: 2019.07.08.)

BÁNNÉ Mészáros Anikó Kiemelkedő OKM teljesítményű református iskolák jellemzői

Egy kutatás eredményei RPI szakmai anyag 2017. [http://refpedi.hu/OKM kutatás BMA](http://refpedi.hu/OKM_kutatás_BMA) (letöltve: 2019.07.28.)

BARANKOVICS Alapítvány (honlap F. L. szerző) Jövönk az ifjúság, avagy az egyházi

iskolák létjogosultságáról. <http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> (letöltve: 2015. 04. 17.)

BIBLIAISMERET. Magyar bibliafordítások. Károlyi Gáspár "Vizsolyi Bibliá"-ja

www.biblia.hu/bevez/magyar.htm (letöltve: 2019.02.15.)

CSERKÉSZ Világszövetség honlapja <https://www.scout.org/> (letöltve: 2018.08.12.)

DEBRECENI nap DRHE-fotó [http://www.debreceninap.hu/media/2016/06/07-szenior-](http://www.debreceninap.hu/media/2016/06/07-szenior-kepze)

[kepze](http://www.debreceninap.hu/media/2016/06/07-szenior-kepze)
[st-indit-a-debreceni-reformatus-hittudomanyi-egyetem/diszdoktorok-580x388.jpg](http://www.debreceninap.hu/media/2016/06/07-szenior-kepze) (letöltve: 2019.09.11.)

DOMSCHITZ Mátyás: Négyyszer többet költ a kormány az egyházi iskolában tanulókra, mint az állami diákokra

https://index.hu/gazdasag/2019/05/08/negyszer_tobb_penz_forras_egyhazi_iskolak_allami_koltsegvetes_tanulok_diak_roma_cigany_szegregacio_elkulonites/ (letöltve: 2019.05.08.)

DRHE Facebook-oldal <https://www.facebook.com/ujkozlony/> tartalmi elvárások:

<http://diaksag.drhe.hu/2016/10/15/mit-szeretnetek-latni/> (letöltve: 2019.08.16.)

FIDELIO 2019/3. Különszáma Elérhető online:

https://issuu.com/reformatuszeneifestival/docs/xvi_rzf_fidelio (letöltve: 2019. 10. 28.)

GÖRÖGKATOLIKUS Médiaközpont 2019. július 20.

<https://www.facebook.com/gorogmedia/posts/2402392036458651/> (letöltve: 2021.07.24.)

JANCSÓ Tamás: A magyar felsőoktatás 1900-tól 1945-ig A Magyar Királyság felsőoktatási intézményhálózata 1910-ben ;

https://jancsotamasgondolkozik.blog.hu/2013/08/04/magyar_felsooktatas_1900-tol_1945-ig (letöltve: 2018.10.01.)

KÁLVINIZMUS. Protesto blog <https://protesto.blog.hu/2016/09/30/hitvallasok> (letöltve: 2021.04.28.)

KRE Teológiai Kar honlapja. Közösségi élet a teológián.

<http://www.kre.hu/htk/index.php/felvetelizoknek/hallgatoi-elet-a-htk-n/kozossegi-elet-a-teologian.html> (letöltve: 2018. 07.11.)

KSH Felsőfokú oktatás (1990–) adatbázisa

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html (letöltve: 2018. 06.12.)

MAGYAR Cserkészszövetség honlapja www.cserkesz.hu (letöltve: 2018.08.12.)

MAGYAR Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/> (letöltve: 2018.02.14.)

MAGYARORSZÁGI egyháztörténelem. Az ellenreformáció Magyarországon

http://www.sola.hu/download/segedanyagok/teologia/Magyarorszagi_egyhaztorten_elem_2/magyarorszagi_egyhaztortenet_Az_ellenreformacio_Magyarorszagon.pdf (letöltve: 2021.04.28.)

MISKOLCI Egyházmegye Gyermekbúcsú Máriapócsón

<https://hd.gorogkatolikus.hu/Gyermekbucsu-Mariapocson-2018-majus-13> (letöltve: 2021.07.24.)

475 ÉVES a Debreceni Református Kollégium Szorosan össze vagyunk kötve egy különleges anyaggal interjú Nagy Jánossal

https://negyhetvenot.blog.hu/2013/07/24/szorosan_ossze_vagyunk_kotve_egy_kulonleges_anyaggal (letöltve: 2019.06.27.)

OKTATÁSI Hivatal 2016. októberi statisztikái https://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek
(letöltve: 2018.10.12.)

ŐSZE Mária: Az oktatás szabályozása 1806-ban, azaz a II. Ratio Educationis.
<https://www.gyoriszaon.hu/news/8244/66/Az-oktat%C3%A1s-szab%C3%A1lyoz%C3%A1sa-1806-ban-azaz-a-II.-Ratio-Educationis> (letöltve: 2021.06.06.)

PÁPAI Református Tudományos Akadémia honlapja
http://www.ppta.hu/ppta/news/display_news/megjelent-a-pkl-aprilisi-husveti-lapszama (letöltve: 2019.10.11.)

REFORMÁTUS oktatásügy. A református iskolarendszer.
<http://oktatas.reformatus.hu/index.php?ax=view&id=137> (letöltve: 2015. 03.30.)

SÁROSPATAKI Lapok digitalizált példányainak összefoglalója. Arcanum Digitális tudománytár <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/SarospatakiReformatusLapok/>
(letöltve 2019.07.08.)

SELYE János Egyetem Református Teológiai Kar honlap. <http://ftr.ujs.sk/hu/a-kar/bemutakozas.html?jjj=1531727547705> (letöltve: 2019.06.11.)

SZEGEDINÉ Godek Margit: Máriapócs Gyermekbúcsú 2016
http://szentgyorgyiskola.hu/files/gyermekbucsu_2016.pdf (letöltve: 2021.07.24.)

SZÍNKOMMUNIKÁCIÓ honlap, A vallás és az egyház színszimbolikája.
http://www.szinkommunikacio.hu/22_18.htm (letöltve: 2021.06.11.)

SZLOVÁKIAI Református keresztyén egyház honlapja <http://reformata.sk/mutat/5055/>
Egyre kevesebben vagyunk, de reménykedünk – Tanévzáró istentisztelet a Református Teológiai Karon (letöltve: 2018.06.18.)

TUDOMÁNYOS és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára:
<https://meszotar.hu/keres-gerundium> (letöltve: 2020.11.10.)

13 ADATKÖZLŐK

1. Bíró-Szabó Anikó volt kollégiumi diák Kisvárdai Szent László Katolikus Gimnázium és Kollégium
2. Csete György Örs (1980–84 között élt a kollégiumban, 1984-ben érettségizett) A Debreceni Református Kollégium Baráti Körének alelnöke. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET) korábbi főigazgatója.
3. Dobos Bálint kollégiumi diák a Debreceni Református Kollégiumban, Etyekről származik, lelkésznek készül
4. dr. Ambrus-Ranga Júlia Az öregdiák szervezet titkára Kunszentmiklóson
5. dr. Győri L. János professzor magyar–német szakos tanár, irodalomtörténész, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona tanára. A Református Művelődés- és iskolatörténeti Kutatóintézet igazgatója.
6. Draskóczy Balázs egyházi ének oktató, színész
7. Rozgonyi Zoltán, a Református Pedagógiai Intézet pedagógiai szakértője, Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona – internátusi nevelőtanára;
8. Sárközi Gergely Antal teológus PRTA, A Pápai Református Kollégium öregdiákja a Pápai Kollégium történetét kutatja, a Pápai Kollégiumi Lapok szerkesztője; református segédlelkész a Noszlop-Somlóvecsei és a Pápakovácsi-Kupi Református Társegyház-
községeiben.
9. Valamint a több mint 200 válaszadó, akik interjú mélységig bemutatták intézményük hagyományait a kérdőívek megválaszolásakor.

14 MELLÉKLETEK, DIAGRAMOK, KÉRDŐÍVEK

14.1 Református kérdőív

A református oktatás hagyományai

Kérdőív Lőrincz Mónika doktori kutatásához, mely A református egyházi oktatás újraszerveződésének vizsgálata a rendszerváltástól napjainkig témában készül. Segítségét köszönöm!

*Kötelező

I. Személyes adatok

Kérem jelölje be a megfelelő válaszokat!

1. 1.A válaszadó pozíciója *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ óvodapedagógus
- ☐ tanár, tanító
- ☐ igazgató, helyettes
- ☐ könyvtáros
- ☐ adminisztrátor, oktatásszervező
- ☐ kollégiumi nevelő
- ☐ Egyéb: _____

2. 2. Hány év oktatási tapasztalata van? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 év
- ☐ 6-10 év
- ☐ 11-20 év
- ☐ 21- év

3. 3. Ön református vallású?

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
- ☐ nem

II. Intézményi adatok

Saját oktatási intézményének adataival töltsse ki, kérem!

4. 4. Milyen típusú intézményben dolgozik? Több választ is megjelölhet. *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ óvoda
- ☐ általános iskola
- ☐ szakközépiskola
- ☐ gimnázium
- ☐ szakiskola
- ☐ felsőoktatási intézmény
- ☐ művészeti iskola
- ☐ kollégium
- ☐ Egyéb: _____

5. 4.1. Az intézmény neve (nem kötelező megadni):

6. 5. Hány éve működik az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 éve
- ☐ 6-10 éve
- ☐ 11-25 éve
- ☐ 25- évnél több

7. 6. Mióta tartozik református fenntartó alá az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ kezdetektől
- ☐ átvett intézmény

8. 6.1. Hány éve tartozik református fenntartó alá az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 éve
- ☐ 6-10 éve
- ☐ 11-25 éve
- ☐ 25 évnél több

9. 7. Jelölje be az intézmény megyei elhelyezkedését! *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ Bács-Kiskun megye
- ☐ Baranya megye
- ☐ Békés megye
- ☐ Borsod-Abaúj-Zemplén megye
- ☐ Budapest
- ☐ Csongrád megye
- ☐ Fejér megye
- ☐ Győr-Moson-Sopron megye
- ☐ Hajdú-Bihar megye
- ☐ Heves megye
- ☐ Jász-Nagykun-Szolnok megye
- ☐ Komárom-Esztergom megye
- ☐ Nógrád megye
- ☐ Pest megye
- ☐ Somogy megye
- ☐ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
- ☐ Tolna megye
- ☐ Vas megye
- ☐ Veszprém megye
- ☐ Zala megye

10. 8. Az intézmény mérete óvodai, tanulói létszám alapján *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 50 fő alatti
- ☐ 50-100 fő
- ☐ 101-256 fő
- ☐ 257-520 fő
- ☐ 521- 1000 fő
- ☐ 1001-

11. 9. Intézménye a feladatellátási helyén egyedül van jelen, vagy van más választási lehetőség is? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ egyedüli választási lehetőség vagyunk
- ☐ több azonos célú intézmény is elérhető helyben

III. A református oktatás hagyományelemeinek vizsgálata

12. 10. Kérem jelölje be a következők közül azokat az elemeket, melyek megjelennek intézményében! *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ hittanoktatás
- ☐ egyházi ének oktatása
- ☐ kórus
- ☐ reggeli áhítat
- ☐ közös istentiszteletek ünnepeken
- ☐ csendes napok

13. 11. Ha van kórus: a kórus repertoárja elsősorban...

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ világi énekeket tartalmaz.
- ☐ egyházi énekeket tartalmaz.

14. 12. Van-e jellegzetes öltözék intézményükben? (pl. egyenruha, nyakkendő, jelvény, sapka, kendő) *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
- ☐ nincs

15. 12.1. Ha van jellegzetes öltözék, kérem írja le milyen! (pl. színe, formája, min. 5-6 gondolatban)

16. 12.2. Milyen alkalmakkor viselik ezeket?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ minden nap
- ☐ csak ünnepi alkalmakon kötelező.
- ☐ Egyéb: _____

17. 13. Milyen helyi sajátosságai vannak ünnepeiknek? Kérem, mutassa be! *

18. 14. Vannak-e önképző körök az intézményben? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
☐ nincsenek

19. 14.1. Ha igen, kérem sorolja fel őket, és röviden jellemezze! (min. 5-6 mondatban)

20. 15. Van-e jellegzetes köszönési mód intézményében? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
☐ nincs

21. 15.1. Ha igen, mi az?

22. 16. Intézményében jelen van a cserkészmozgalom? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
☐ nem

23. 16.1. Ha igen, milyen létszámmal?

24. 17. Van-e rendszeresen megjelenő kiadvány intézményében (pl. diáklapok, Értesítő, évkönyvek)? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
☐ nincs
☐ Korábban volt, de megszűnt.

25. 17.1. Ha van, vagy volt rendszeres kiadványuk, kérem mutassa be (neve, témája, rovatai, megjelenési gyakorisága, kiadás és terjesztés formája, szerkesztők) ! (min. 5-6 mondatban)

26. 18. Intézményében milyen saját versenyeik vannak? Kérem sorolja fel, és mutassa be (témája, rendszeressége)! (min. 5-6 mondatban) *

27. 19. Van-e alapítványa az intézménynek? Ha igen, kérem mutassa be!

28. 20. Van-e ösztöndíja az intézménynek? Ha igen, kérem mutassa be!

29. 21. Milyen egyéb szokások, jellegzetes helyi sajátosságok vannak intézményében?

Üzemeltető:

14.2 Felekezeti kérdőív

Az egyházi oktatás hagyományai

Kérdőív Lőrincz Mónika doktori kutatásához, mely Az egyházi oktatás újraszerveződésének vizsgálata a rendszerváltástól napjainkig témában készül. Segítségét köszönöm!

***Kötelező**

I. Személyes adatok

Kérem jelölje be a megfelelő válaszokat!

1. 1.A válaszadó pozíciója *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ óvodapedagógus
- ☐ tanár, tanító
- ☐ igazgató, helyettes
- ☐ könyvtáros
- ☐ adminisztrátor, oktatásszervező
- ☐ kollégiumi nevelő

Egyéb: ☐ _____

2. 2. Hány év oktatási tapasztalata van? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 év
- ☐ 6-10 év
- ☐ 11-20 év
- ☐ 21- év

3. 3. Ön tagja valamelyik egyházi felekezetnek?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
- ☐ nem

4. 4. Milyen típusú intézményben dolgozik? Több választ is megjelölhet. *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ óvoda
- ☐ általános iskola
- ☐ szakközépiskola
- ☐ gimnázium
- ☐ szakiskola
- ☐ felsőoktatási intézmény
- ☐ művészeti iskola
- ☐ kollégium
- ☐ Egyéb: _____

5. 5. Hány éve működik az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 éve
- ☐ 6-10 éve
- ☐ 11-25 éve
- ☐ 25- évnél több

6. 6. Mióta tartozik egyházi fenntartó alá az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ kezdetektől
- ☐ átvett intézmény

7. 6.1. Hány éve tartozik egyházi fenntartó alá az intézmény? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 0-5 éve
- ☐ 6-10 éve
- ☐ 11-25 éve
- ☐ 25 évnél több

8. 6.2. Melyik egyház a fenntartó? *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ római katolikus
- ☐ görög katolikus
- ☐ református
- ☐ evangélikus
- ☐ Egyéb: _____

9. 7. Jelölje be az intézmény megyei elhelyezkedését! *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ Bács-Kiskun megye
- ☐ Baranya megye
- ☐ Békés megye
- ☐ Borsod-Abaúj-Zemplén megye
- ☐ Budapest
- ☐ Csongrád megye
- ☐ Fejér megye
- ☐ Győr-Moson-Sopron megye
- ☐ Hajdú-Bihar megye
- ☐ Heves megye
- ☐ Jász-Nagykun-Szolnok megye
- ☐ Komárom-Esztergom megye
- ☐ Nógrád megye
- ☐ Pest megye
- ☐ Somogy megye
- ☐ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
- ☐ Tolna megye
- ☐ Vas megye
- ☐ Veszprém megye
- ☐ Zala megye

10. 8. Az intézmény mérete óvodai, tanulói létszám alapján *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 50 fő alatti
- ☐ 50-100 fő
- ☐ 101-256 fő
- ☐ 257-520 fő
- ☐ 521- 1000 fő
- ☐ 1001-

11. 9. Intézménye a feladatellátási helyén egyedül van jelen, vagy van más választási lehetőség is? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ egyedüli választási lehetőség vagyunk
- ☐ több azonos célú intézmény is elérhető helyben

III. Az egyházi oktatás hagyományelemeinek vizsgálata

12. 10. Kérem jelölje be a következők közül azokat az elemeket, melyek megjelennek intézményében! *

Válassza ki az összeget, amely érvényes.

- ☐ hittanoktatás
- ☐ egyházi ének oktatása
- ☐ kórus
- ☐ reggeli áhítat
- ☐ közös istentiszteletek ünnepeken
- ☐ csendes napok

13. 11. Ha van kórus: a kórus repertoárja elsősorban...

Válassza ki az összeget, amely érvényes.

- ☐ világi énekeket tartalmaz.
- ☐ egyházi énekeket tartalmaz.

14. 12. Van-e jellegzetes öltözék intézményükben? (pl. egyenruha, nyakkendő, jelvény, sapka, kendő) *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
- ☐ nincs

15. 12.1. Ha van jellegzetes öltözék, kérem írja le milyen! (pl. színe, formája, min. 5-6 gondolatban)

16. 12.2. Milyen alkalmakkor viselik ezeket?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ minden nap
- ☐ csak ünnepi alkalmakon kötelező.
- ☐ Egyéb: _____

17. 13. Milyen helyi sajátosságai vannak ünnepeiknek? Kérem, mutassa be! *

18. 14. Vannak-e önképző körök az intézményben? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
☐ nincsenek

19. 14.1. Ha igen, kérem sorolja fel őket, és röviden jellemezze! (min. 5-6 mondatban)

20. 15. Van-e jellegzetes köszönési mód intézményében? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
☐ nincs

21. 15.1. Ha igen, mi az?

22. 16. Intézményében jelen van a cserkészmozgalom? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ igen
☐ nem

23. 16.1. Ha igen, milyen létszámmal?

24. 17. Van-e rendszeresen megjelenő kiadvány intézményében (pl. diáklapok, Értesítő, évkönyvek)? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ van
☐ nincs
☐ Korábban volt, de megszűnt.

25. 17.1. Ha van, vagy volt rendszeres kiadványuk, kérem mutassa be (neve, témája, rovatai, megjelenési gyakorisága, kiadás és terjesztés formája, szerkesztők) ! (min. 5-6 mondatban)

26. 18. Intézményében milyen saját versenyeik vannak? Kérem sorolja fel, és mutassa be (témája, rendszeressége)! (min. 5-6 mondatban) *

27. 19. Van-e alapítványa az intézménynek? Ha igen, kérem mutassa be!

28. 20. Van-e ösztöndíja az intézménynek? Ha igen, kérem mutassa be!

29. 21. Milyen egyéb szokások, jellegzetes helyi sajátosságok vannak intézményében?

Üzemeltető:

14.3 Kérdőívek feldolgozása

A szöveges válaszok:

12.1. Ha van jellegzetes öltözék, kérem írja le milyen! (pl. színe, formája, min. 5-6 gondolatban)

"A 12. évfolyamosok ballagásán, szalagtűzőjén a bocskai egyenruhát használjuk, amennyiben van elegendő.

Minden diákunk bordó színű nyakkendőt- rajta az iskola címere- visel az ünnepi alkalmakon.

Korábban volt, és most újítjuk fel a kitűzőnket- szintén az iskola címerével. "

A lányoknak sötétkék sál, a fiúknak sötétkék nyakkendő az iskola címerével.

Az 1624-ben Bethlen Gábor erdélyi református fejedelem által kötelezően elrendelt tóga, amely palástszerű viselet, alatta végig gombos fekete színű ruházat. Az alsó réteg fekete, a felső pedig zöld, arany szegéllyel. A DRK fiú diákjai közül csupán 5-6 fő viseli külön kiválasztás útján, jutalomszerűen ünnepélyes alkalmakkor.

Az iskola nyakkendője püspöklila, fehér nyomással az iskola neve és logója.

bocskai

"Bocskai öltöny (fekete), fehér ing.

Iskolai jelvény(kisméretű - kerek- színes)"

Bordó nyakkendő és sál. Fiúknak kék, lányoknak bordó köpeny. A kék és a bordó szín Tinódi címeréből származik. A ruhák alakja nem hordoz mögöttes tartalmat, az együvé tartozást erősíti.

bordó nyakkendő ill. hölgyeknek sál melyen az intézménynévadójának képe és az intézmény neve látható, iskolai kitűző

Csak a jelvény egységes, fehér blúz és fekete alsó a kötelező

egyenpóló, nyakkendő, felöltő

"Egyenruha nincs.

Egyen iskolaköpeny van: diákoknak sötétkék, rövid ujjú, baloldalon a felső zsebében az iskola címere és a tanuló neve hímezve. Tanároknak fehér színben.

Lányoknak fehér egyenblúz - iskolai ünnepélyekre.

Fiúknak egyen nyakkendő, lányoknak sál: sötétkék, iskolacímerrel.

Kitűző (jelvény) iskolacímerrel."

Egyenruha: fehér blúz (egyforma), fekete alj - ünnepekre egységesen (pl. templomi ünnepek).
Egyenpóló az óvoda emblémájával - sportrendezvényekre, családi napra. Jelvény az óvoda emblémájával (tenyérben lévő kisgyermek).

"Egyenruhánk sötét alj fehér ing/blúz, ehhez minden diáknak és pedagógusnak van Jókai-nyakkendője. A nyakkendő fekete anyagból készül, rajta hímzett J betű és csillag.

Jókai pólót hordunk még lazább iskolai rendezvényeken: fehér tenispóló iskolánk logójával."

"Első osztályos tanulóink nyakkendőt kapnak a reformációi istentisztelet alkalmával. a nyakkendő színe bordó, fiú-lány változatban készül, az intézmény címere arany nyomatban látható rajta. A női kollégák sálát, a férfiak szintén nyakkendőt kapnak. (Ezek viselése ünnepi alkalmon kötelező.)

Ezen felül piros pólót is hordanak tanulóink, amelyen baloldalt szintén az intézmény címere látható. (Ezt testnevelés órákon és közös sportrendezvényeken viselik.)"

emblémás póló

Évfolyamonként különböző színű mellény és az iskola emblémájával ellátott nyakkendő.

Fehér blúz és fekete szoknya a lányoknak, fehér ing, fekete nadrág a fiúknak, mindenkinek fekete nyakkendő fehér emblémával.

Fehér blúz/ing; fekete nadrág/szoknya; emblémás nyakkendő

"Fehér ing vagy blúz

fekete nadrág vagy szoknya

iskolajelvény"

Fehér ing, fekete szoknya (lányoknak) nadrág (fiúknak). Zsinóros mellény, nyakkendő az iskola címerével és az iskola jelvénye. Nyáron csak a nyakkendőt hordják a diákok, télen a mellényt és a jelvényt. Persze szoknya, nadrág is ing van rajtuk.:)

fehér ing/blúz; fekete szoknya/nadrág; fekete cipő; nyakkendő: fekete alapon, fehér betű - gépi hímzéssel - az iskola neve és benne a ref. címer, jelvény: kör alakú, fehér alapon az iskola neve közepén Kölcsey Ferenc képével

fehér póló, hátán bordó színnel az óvoda neve

fehér rövid ujjú póló az óvoda címerével az elején, a hátulján ugyanaz kisméretben

Fekete Bocskai hímzett mellény, Bocskai nyakkendő, fehér ing.

Fekete kosztüm a lányok számára. Fekete öltöny a fiúknak. Az iskola címerét tartalmazó nyakkendő.

Fekete nadrág vagy szoknya, fehér ing vagy blúz, iskola címeres nyakkendő.

Fekete nadrág/szoknya, fehér felső, sötétkék hímzett egyen nyakkendő

Fekete nyakkendő az intézmény nevével (fehér betűkkel), jelvény a névadóval

"Fiúk: Nyakkendő: fekete szín, bele hímezve a kehely, köré az iskola neve.

Lányok: Ugyanaz a mint a nyaksálon"

Fiúknak bordó színű nyakkendő, lányoknak bordó színű sál, melyen megtalálható az intézmény logója. Az ünnepélyeken fehér blúz, ing, sötét nadrág, szoknya kötelező.

"Fiúknak öltöny, nyakkendő címerrel.

Lányoknak térdig érő szoknya, matrózing, kitűző."

"Fiúknak sötétkék nyakkendő rajta fehér színnel az iskolai címer. (kisebb fiúknak rövid széles nyakkendő, felsősöknek hosszú nyakkendő)

Lányoknak alsóban bordó rövid nyakkendő az iskolai címerrel. A felsős lányoknak halvány-bordó sál a címerrel."

"fiúknak sötétkék nyakkendő

lányoknak sötétkék matróz gallér

pedagógusoknak sötétkék nyakkendő"

Folyamatban van a tervezés.

Fúvós zenekari egyenruha, kék-fehér

Hétköznapokon nincs egységes öltözk. Ünnepekre egy fém jelvény az iskola címerével adja az egységességet, mely tartalmaz hagyományosan az iskolára jellemző elemeket valamint a ref. címerre emlékeztető jegyeket is. Az öltözk egyébként fekete fehér, a gimnazista lányoknak matrózblúz.

Hölgyeknél fehér blúz, sylvesteres sállal, uraknál fehér ing sylvesteres nyakkendővel, sötét alj, nadrág, uraknál öltöny.

Iskola jelképével ellátott szürke nyakkendő a fiúknak, illetve zsabó a lányoknak. A lányoknak hosszú sötétkék lapszoknya és fehérblúz, fiúknak fekete öltöny és fehér ing.

Iskolai nyakkendő; sötétkék alapon arany hímzés; önmagát sebző pelikán és az iskola neve szerepel rajta

"iskolajelvény 32 mm-es

Jellegzetes öltözk nincs."

Jelvény az óvoda logójával. Lilás, zöldes kendő. Fehér blúz.

Jelvény: Az iskola címere,Felirata: "Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket!", kék-fehér, stilizált kisfiú és kislány van rajta.

Jelvényünk van.

"Kék iskolaköpeny, hímzett címerrel és a tanuló nevével.

Kék nyakkendő iskolacímerre a fiúknak, sál a lányoknak.

Kitűző iskolajelvény.

Lányoknak egyen blúz."

"Kék jelvény az iskola címerével

kék nyakkendő az iskola címerével fiúknak

kék blúz betét az iskola címerével"

kék kendő

kék köpeny

kék nyakkendő

Kék nyakkendő az iskola logójával(B.G)

"Kék nyakkendő

A fellépéseken a szereplőknek bordó mellény vékony arany szalaggal"

kék nyakkendőn (fiuknál), illetve kék sál (lányoknál), amelyen az iskola címere szerepel

Kék színű egyensál, kitűzővel összetűzve

Kék színű nyaksál, nyakkendő, amely tartalmazza az intézmény logóját.

"Kicsiknek: fekete szoknya/nadrág - fehér blúz/ing - nyakkendő

Nagyoknak: bocskai"

Lányoknak kékfestő szoknya, fiúknak fekete bocskai mellény

Lányoknak sál, fiúknak nyakkendő. Színe halvány aranyos, a sál/nyakkendő csücskében az iskola logója. Vasalt matrica, mely a főnixmadarat jelképezi. A matrica külső szegélyén az iskola neve látható.

Lányoknak: kék selyem sál, az intézmény "logójával", fiúknak kék nyakkendő, a jelképpel.

Lányoknál matróz blúz térd alá érő sötét szoknya, fiúknak öltöny fehér ing iskolai nyakkendő.

"Leányoknak sötétkék gallér, sötétkék alj, fehér ing,

fiúknak sötétkék nyakkendő, sötétkék alj, fehér ing,

pedagógusoknak sötétkék nyakkendő, sötétkék alj, fehér ing."

Minden gyermeknek és felnőttnek van egy pólója, amint rajta van az intézmény színes címere.

Nyakkendő

nyakkendő a fiúknak, sál a lányoknak az intézmény címerével

Nyakkendő az intézmény nevével hímezve

Nyakkendő sötétkék alapra az iskolai címer van ráhímezve

Nyakkendő, illetve sál kék színben a kötelező sötét öltönyhöz illetve matróz gallérhoz a fehér ingen illetve blúzon, testnevelés órára iskolai logoval ellátott fehér póló.

nyakkendő,sál az iskola logójával.

óvodánk logóját ábrázoló selyem sál

"Póló - bordó, iskola logóval - kétféle

pulóver - szürke, iskolai logóval - háromféle

tornatrikó - fehér, iskolai jelvénnel

nyakkendő - bordó, iskolai jelvénnel, csak ünnepre"

Sál-nyakkendő sötétkék-arany színekben, jelvény szintén.

"sötét alj /szoknya, nadrág

fehér blúz/ing

nyakkendő (sötétkék az iskola címerével"

"Sötét szoknya/nadrág, fehér blúz/ing, nyakkendő, mellény,

Köpeny fiúknak és lányoknak is. 1-6. évfolyamon sötétkék, 7-12. évfolyamon bordó színű a mellény, a nyakkendő és a köpeny. Tornaruha mindenkinek fehér póló, fekete nadrág.

A tanároknak fehér a köpenyük, sötétkék galléros pólójuk is van. Ha együtt megyünk, akkor abban van mindenki. Ünnepi ruhánk: Fekete Bocskai zakó hűvös időben, vezetőknek piros. Bocskai fehér blúz, vagy ing, ha meleg az idő.

A köpenyeken és a tornapólón rajta van az iskola címere. A nyakkendőkön pedig: B.I. monogram van hímmezve.

Némely osztály csináltat magának olyan galléros pólót, mint amilyen a tanároké, de az bordó színű. Ez nem kötelező.

Van tógánk, amit a diákpresbitérium tagjai és a zászló vivők viselnek az ünnepeken. Ez is bordó."

Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium

Sötétkék nyakkendő melyen az iskola színes hímzett címe található.

Sötétkék nyakkendő,iskola nevével, kehellyel.

Szürke mellény fekete sujtásokkal.

Ünnepeken viseljük, fiúknak zsinóros mellény, lányoknak/nőknek magyaros, zsinóros szoknya-blúz/ruha

ünnepi bordó nyakkendő

"Ünnepi öltözet: sötét alj, fehér felső

Alsó tagozatos tanulók: mélyzöld színű arany szegéllyel varrott ünnepi gallér (a matrógallérhoz hasonló forma)

Felső tagozat: a református címerrel hímzett sötétkék nyakkendő"

Zöld színű bocskai mellény

Más felekezetek válaszai:

baptista

A fiúknak nyakkendő, a lányoknak sál van sötétkék színben, rajta a baptista logó és iskolánk neve.

Kitűző, nyakkendő/sál

póló az iskola logójával

Ünnepi alkalmakra mellény, szürke színű. A mindennapokban iskolaköpeny, bordó színű.

Jelvény a Szeretetszolgálat logójával.

evangélikus

Fiúknak címeres nyakkendő, Lányoknak egyenruha.

Iskolajelvényünk van, amin megjelennek iskolánk legfontosabb oktatási céljai: nemzeti szalag (hazaszeretet, hagyományok tisztelete), Luther-rózsa (az evangélikus szellemiség), toll (utalás az oktatásra és a névadónkra)

Jelvény + bordó sál, egyelőre felirat nélkül. + Fekete-fehér ünnepi öltözék.

jelvény, klasszikus pajzs koronával, ugró szarvassal, kék arany színek dominálnak

"Jelvényünk van, szimbolikáját tekintve : magyar zászló, az iskola neve, illetve névadójára utaló toll, Luther rózsa található fehér alapon. A jelvény maga ovális. Mindenki ezt viseli. Nem tartották szükségesnek egyenruha vagy egyéb kiegészítő bevezetését az iskola indulásakor.

Torna póló az iskola nevével a hátán, de ezt nem kell kötelezően megvenni és viselni."

Kitűző. Kb. 1x1 cm az iskola logójával.

"lányok: fehér blúz kék gallér

fiúk: kék nyakkendő"

"lányoknak: fekete/ sötétkék szoknya + matrózblúz

fiúknak: sötét színű öltöny + fehér ing

"

"lányoknál: sötét alj, matrózblúz

fiúknál. sötét nadrág, fehér ing"

Sál, illetve nyakkendő a fiúknak. Bordó szín és rajta az iskola emblémája.

Sötét nadrág vagy alj, fehér blúz vagy ing, sötét cipő ill. szandál.

görög katolikus

nyakkendő, fekete alj, fehér felső

zöld színű nyakkendő, rajta az iskola emblémája, fehér ing/blúz, fekete nadrág/szoknya

Zöld színű, az iskola körvonaláival, arany színnel, emblematisen ábrázolt sál/nyakkendő.

Jezsuita Rend (Római Katolikus Egyház)

"Szín: sötét kék + fehér

Fiúk: 5-8 iskola logós pulóver, 9-12 ünnepi öltöny

Lányok: 5-8 iskola logs pulóver, 9-12 ünnepi kösztűm

Testnevelés: poló

Minden diák kezdéskor ünnepélyesen átveszi az iskola jelvényét és a nyakkendőt"

Magyar Pünkösdi Egyház

(üres)

Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közössége

"Tanároknak és diákoknak is hagyományos védikus öltözet:

férfiaknak dhóti, kurta

hölgyeknek: szári

A diákok egyenruhában járnak:

fiúk: sárga színű dhóti, kurta

lányok: alsó tagozaton szoknya+blúz

felső tagozaton: szári (egyforma színű az alsósokéval)

A fiúknak mindig sárga az egyenruha, a lányoknak évente változik a színe, de mindig egyforma az összes lányé."

Piarista Rend

Piarista címeres nyakkendő és póló

Premontrei Női Kanonokrend

(üres)

református

arany színű nyakkendő, illetve nyaksál

Fekete Egyenruha, Bocskai viselet.

római katolikus

"A fenntartó szerzetes nővérek ruhájának színe (speciális- égbék) sötét kék. Ennek megfelelően a lányok ruhája kötényruha sötétkék és sötétkék-fehér csíkos betétekkel, a fiúkénadrág mellénnyel és a felső zsebben kis csíkos zsebkendő szerű dísszel.

A felnőtt dolgozók egyenruhája a gyerekéhez hasonló, kötényruha."

"A hagyományos fekete/fehér öltözet egészül ki:

kisfiúknál nyakkendő az iskola logójával

kislányoknál matrózgallér nyakkendővel az iskola logójával"

A középiskolai részben a fiúknál emblémás fekete nyakkendő, a lányoknál emblémás blúz. Az általános iskolában ugyancsak nyakkendő a fiúknál, a lányoknál kék sál. Mindkettő kék.

A néphagyományt idéző kötényruha a lányoknak, egységes érzetű, de mindegyik más. Bariska népi iparművész alkotásai. A fiúk fekete nadrág, fehér ing, fekete mellény.

"A tanulók a hétköznapiakon kék köpenyt viselnek.

Az iskolai egyenruhához (ünnepi) kék nyakkendőt viselnek."

általános iskolában nyakkendő

Az intézmény logójával ellátott póló.

bordó nyakkendő az iskola címerével

Bordó színű, iskolacímer hímzéssel. Fiúknak nyakkendő formájú, a lányoké sálhoz hasonló kialakítású, de vékony, ezért gallér alá masniként is viselhető.

Címerrel ellátott nyakkendő, matrózblúz, térd alá érő szoknya, öltöny (fekete, szürke, sötétkék)

Csak jelvény van. Iskolánk logója: nyitott könyv, közepében egy feszülettel.

Csak nyakkendő van a fiúknak, kék, rajta címer.

Ez év szeptemberétől a lányoknak sötétkék gallér, a fiúknak sötétkék nyakkendő, mindkettőn az iskola logója látható. A tantestület nő tagjai sötétkék sálát a férfiak sötétkék nyakkendőt viselnek az iskola logójával.

Fehér hosszú ujjú ing (egyszerű gallér és végig gombos), fekete egyenes térdig érő szoknya, fiúknak fekete nadrág. Sötétkék iskolai címerrel ellátott nyakkendő.

fehér ing/blúz, fekete nadrág/szoknya, illetve mellény/zakó, kitűző, fiúknak címeres nyakkendő

Fekete szoknya vagy nadrág, fehér blúz ill. ing. Iskola sál, nyakkendő, melyet az iskola logója díszít.

"Fiúk: kék nyakkendő

Lányok: Kék matrózgallér

Mindkettő ellátva az iskola logójával."

fiúknak nyakkendő lányoknak sál bordó rajta a logónk

"Fiúknak nyakkendő, rajta az iskola címere, neve.

Lányoknak sál címerrel, névvel. Pedagógusoknak ugyanilyen.

Színe sötétkék, rajta hímzés."

Fiúknak ünnepi viseletként kötelező a piarista nyakkendő: kék színű, rajta a piarista címerrel (sárga MA monogram egy kék háttérű, sárga szélű címerpajzson, amelyen egy sárga korona nyugszik, középen sárga kereszttel).

"Gyermekeknek, nevelő testület tagjainak, valamint a technikai dolgozoknak is fehér póló az óvoda logójával.

Gyermekek részére ministrans ruhaként fehér pelerin."

"Hétköznapi: Iskolaköpeny: Szürke-kék, farmerkinézetű. A diákoké fordítottan kék-szürke, mint a tanároké. A technikai dolgozók fehér köpenyesek.

Ünnepeken intézményi nyakkendő van az iskola címerével, a hozzá való ruházat egyéni, fehér-sötét."

Iskolai nyakkendő

jelvény, illetve nyakkendő van, amelyen az iskola logója látható

jelvény, nyakkendő, lányoknak matrózblúz

Kék alapú nyakkendő, iskolacímerrel.

Kék nyakkendő az iskola címerével. Használata nem következetes.

Kék nyakkendő és kék matrózgallér

"köpeny- lány bordó

fiú kék

nyakkendő egységesen bordó

fehér iskolai logóval ellátott póló testnevelés órára (második éve)"

Lányoknak egyenblúz és egyenszoknya, fiúknak öltöny és iskolai logós nyakkendő.

Nyakkendő rajta az iskola címere/logója. Minimális átalakítással több évtizede ez az iskola egyenruhája

Nyakkendő, kék, címeres.

Nyakkendő, melyen az iskola emblémája és neve szerepel!

Nyakkendő. Kék alapszínen az iskola logójával, ami aranyszínű kontúrvonalakkal határolt.

nyakkendő-bordó,köpeny-kék

"Nyakkendőnk : fiúknak sötétkék, lányoknak bordó, melybe iskolánk címere van hímezve, ugyanígy az iskolaköpenyekben, a tornapólóbnkon címerünk nyomtatva látható.

Köpenyünket minden nap használjuk, nyakkendőnk csak ünnepeken.

A pedagógusoknak jelvénye is van, iskolánk címere."

Nyakkendőnk van. Fiúknak hagyományos férfi nyakkendő, lányoknak sálszerű. Sötét-kék színű, az iskola címere van ráhímezve.

Piarista nyakkendő

"póló az iskola logójával(sárga színben a lányoknak, kék színben a fiúknak)

"

Sötét alj, fehér felső, logo a nyakkendőn

sötétkék alj, fehér ing, kék nyakkendő

"Sötétkék iskolaköpeny, egyformát varratunk a tanulóknak. Külön fiú és lány fazonban.

Sötétkék nyakkendő az ünnepi alkalmakra, középen egy fémből készült iskolai jelvény (névadó) díszíti."

sötétkék köpeny és pólo

sötétkék nyakkendő, iskolacímerrel

Sötétkék nyakkendő, sál, köpeny Szent Imre logóval ellátva

Sötétkék nyakkendőn, iskolai emblémával hímzett motívum. Külön a lányok részére, a fiúnak azonos mintával hagyományos nyakkendő.

Sötétkék színű nyakkendő iskolánk arany színű logójával. Sötétkék színű pólo a logóval.

Ünnepeken egyen gallér (lányoknak), egyen nyakkendő (fiúknak).

"ünnepeken fehér blúz/ing, sötétkék nyakkendő logóval, sötétkék vagy fekete öltöny, szoknya,

hétköznap nincs kötelező viselet, előírás a szélsőséges vagy kihívó ruházat tilalma,

van az intézmény logójával és nevével ellátott pólo és kapucnis pulóver, kirándulásokon, lazább ünnepi programokon viseljük tetszőleges nadrággal (farmerrel)"

Milyen helyi sajátosságai vannak ünnepeiknek? Kérem, mutassa be!

"- 3 alkalommal a templomunkban családostól istentisztelet

1.Tanévnyitó 2.Karácsony 3.Tanévzáró

- Adventben, az óvoda udvarán közös Kántáló játék előadása, utána zsíros kenyér, meleg tea, süteményezés.

- Családi napot tartunk minden szeptemberben az óvodában - Áhitattal, bábelőadással, kézműveskedés, felnőttek bibliaköre, végén bográcsebed."

" Intézményünk szellemi-lelki arculatának formálásában jelentős szerepe van az ünnepeknek.Fontosnak tartjuk az egyházi múlt, a nemzeti hagyományok ismeretét és az erre való szellemi-lelki építkezést."

- Intézményünk névadója, Sztárai Mihály emlékének ápolása fontos feladatunk. Ezt szolgálja az évenkénti megemlékezés – Sztárai nap – május végén, vagy június első hetében.

- Minden tanév folyamán megemlékezünk a következő alkalmakról: 1849. okt. 6., 1956. okt. 23., reformáció: okt. 31., 1848. márc. 15., karácsonykor „Gyermekek karácsonya” advent 4. vasárnapján, húsvét, áldozócsütörtök, pünkösöd, anyák napja, a 8. osztályosok ballagása, a

kommunista és egyéb diktatúrák áldozatainak emlénapja, a holokauszt áldozatainak emlénapja, Nemzeti Összetartozás Napja.

- A reformáció napján tesznek fogadalmat a 2. osztályos tanulók és az új nevelők; az 1. osztályosok ekkor kapják meg nyakkendőjüket.

- A 8. osztályosok a ballagáson ezüstmedált kapnak a gyülekezettől.

- A tanévnyitó- és tanévzáró ünnepélyeket a vasárnapi istentiszteletek keretében tartjuk.

- A tanévnyitó ünnepi istentiszteleten a gyülekezet Énekeskönyvvel ajándékozza meg az 1. osztályosokat.

48. ábra Debrecen-Bánki Református Iskola évnyitó 2017. (az iskola felvétele)

Egyéb hagyományörző tevékenység a tanév során:

- o minden tanév első napja „Tanévnyitó csendesnap”;*
- o adventi és húsvéti időszakban is csendesnap;*
- o a második tanítási nap első két-három órájában szervezési feladatokat látunk el;*
- o közös áhítatok naponta – hétfő, péntek: templomunkban az egész iskolai közösség; kedd, szerda, csütörtök: osztálykeretben;*
- o minden évben a december 6-án a tanítási nap 5. órájában „Mikulásváró” játékos ünnepséget tartunk az osztályközösségekben;*
- o a téli szünet előtti utolsó tanítási nap 5. órájában „Karácsonyváró” ünnepséget rendezünk osztályközösségekben;*
- o kézműves foglalkozás advent jegyében;*
- o gyülekezetünkkel közösen karácsonyi vásárt szervezünk;*

- o farsang idején rendezzük meg az 1-4. évfolyamosok jelmezes bemutatóját, és az 5-8. évfolyamosok sulibuliját;*
- o a hivatalos beiratkozás előtti hetekben minden érdeklődőt szeretettel várunk nyílt napjainkon;*
- o a tavaszi szünet előtti utolsó tanítási nap 4 - 5. órájában osztályaink „Húsvétváró”-ra készülnek;*
- o a nevelési és oktatási követelmények teljesítése érdekében tanulmányi kirándulásokat szervezünk Siklós környezetében, illetve hazánk tájegységeit keressük fel. Ezeken való részvétellel önkéntes, a felmerülő költségeket a szülőknek kell fedezniük, de lehetősége szerint a gyülekezetünk is támogatja utazásainkat;*
- o kétfévente a 7-8. osztályos diákok az Ormánság megismerésére tanulmányi útra mennek, melynek utazási költségeit az intézmény fedezi;*
- o felkérésre részt veszünk városunk ünnepi rendezvényein, valamint a gyülekezeti alkalmakkor rendszeresen szolgálunk;*
- o évente szeretetvendégségen fogadjuk gyülekezetünket;*
- o Szeretethíd-program;*

Az iskolaév kezdésének nemcsak a tanévnyitó istentisztelet a fontos és elengedhetetlen része, hanem a tanévnyitó csendes nap is, amely megalapozza és elmélyíti az iskolai-gyülekezeti közösséget, lelkeséget.

Csendes napot tartunk még az adventi és a húsvéti időszakban.

A hétkezdő és hétzáró közös áhítat elősegítheti a közösség kialakulását azáltal, hogy ezeken az alkalmakon megosztjuk egymással a hitünket, és együtt készülünk fel arra, ami aznap (azon a héten vagy hétvégén) ránk vár.

Nevelőink fontos feladatnak tartják, hogy intézményünk képviseltesse magát a különféle városi rendezvényeken, illetve a gyermekek, a tanulók számára szervezett városi szintű megmozdulások szervezésében és lebonyolításában maga is részt vegyen."

"- Ünnepélyes tanévnyitó és tanévzáró istentisztelet a debreceni ref. Nagytemplomban. Tanévnyitó alkalmával fogadalmat tesznek az első osztályos tanulók.

- Minden egyházi ünnep családi istentisztelettel kezdődik, ahol részt vesznek intézményünk tanulóinak családtagjai is.

- Reformációi esték: Meghívott vendég előadókkal: művészekkel, lelkészekkel, egyetemi hallgatókkal - tartott alkalmak.

- Tanári biblia órák: Meghívott lelkészek tartanak bibliai magyarázatot, azután szeretetvendégség keretében beszélgetünk.

- Adventi gyertyagyújtás: alsó és felső tagozatos tanulóknak külön van, a hely szűkössége miatt az iskola aulájában, ahol 1-1 osztály előad egy karácsonyhoz kapcsolódó műsort, s közösen énekelünk, majd a végén gyertyát gyújtunk 1-1 tanulóval az osztályból az iskolai koszorúról."

....

"1. Adventi családi koszorú készítés: Advent első vasárnapját megelőző pénteken gyerekek és felnőttek közösen készítik el az adventi koszorút

2. Hangszeres karácsony: a hangszeren tanuló gyerekek itt mutatkoznak be

3. Gyereknapi: nagyszabású külső rendezvényszervezővel lebonyolított nap, amelyen olyan ügyességi és logikai játékok jelennek meg, amelyek más alkalommal nem."

A csoportok közösen ünnepelnek, énekelnek. A kislányok fehér blúzt és kékfestő szoknyát viselnek, a kisfiúk fekete nadrágot és mellényt.

A fogadó iskolák illetve gyülekezetek életéhez kapcsolódnak.

"A főbb egyházi ünnepek előtt és egyúttal a szünetek előtt, ún. kibocsátó istentiszteletet tartunk (Karácsony, Húsvét) a Kossuth Utcai Református Templomban, ahol az iskola kórusa is szolgál.

A Mennybemenetel ünnepén közösen vesz részt az egész iskola diáksága és tanárai."

A gyermekek életkori sajátosságaiból adódóan igyekszünk a szülőkkel együtt ünnepelni

A két nagy nemzeti ünnepet (márc. 15 és okt. 23) kb. 45 perces ünnepi műsorral és kiállítással ünnepeljük. A okt. 6-ai nemzeti gyásznapot, a feb. 25-ei kommunista diktatúrák áldozataira való megemlékezést, április 16-ai holokauszt áldozataira való megemlékezést és a jun. 4-ei nemzeti összetartozás napját rövid emlékműsorral, kiállítással illetve élménypedagógiai foglalkozásokkal tartjuk. A reformáció és a mennybemenetel ünneplését a vallásstanári munkaközösség szintén kb. 45 perces műsorral ünnepli. Ünnepeink helyszíne mindig a templom, kiállítások pedig az iskolánk első emeletén kerülnek megvalósításra. A magyar munkaközösség is rendez emlékműsorokat pl. magyar nyelv napja, költészet napja. Jeles évfordulókhoz kapcsolódóan osztályok között szaktárgyi vetélkedőket szervezünk. Diákotthonunkban, mivel vannak külsős kollégisták is, ezért külön szerveznek ünnepségeket. A nagyobb ünnepségekre, illetve emlékműsorokra gyakran az adott téma elismert felsőfokú intézmény tanárát vagy kutatóját is meghívjuk rendkívüli tanóra megtartására. Iskolánk névadójának ünneplésekor nemcsak intézményünkben, hanem lakóhelyén való ünnepléskor is intézményünk tanulói szolgáltatják a műsort. Énekkarunk illetve tanulóink gyakran vesznek részt az önkormányzati illetve kisebb szervezetek általi emlékműsorok lebonyolításában.

A legtöbb ünnepségünket úgy állítjuk össze, hogy az ünnepség egyik fele a református templomban történik, a befejező része az iskola falai között zajlik.

A lokális identitás és a református hagyományok őrzése.

A nemzeti és az egyházi ünnepeket közösen a templomban ünnepi istentisztelet és emlékműsor keretében tartjuk.

"A református és nemzeti ünnepeket, megemlékezéseket is megtartjuk.

Szeretnénk személyes élményt nyújtani, átadni a tanulónak, hogy életükben tartósan ők is törekedjenek az ünnepek, megemlékezések magtartására saját családjukban is."

A református hagyományoknak megfelelő istentisztelet. Helyi sajátosság, hogy a helyszínt a Nagytemplom adja, ami minden gyerekünkre nagy hatással van. Ünnepségeink sokat adnak minden résztvevőnek.

"A református templomban zajlik.

Egyházi szertartás keretében (többségében)"

adventi gyertyagyújtások, karácsonyi családi ünnepség, szeretetvendégség, tanulók ünnepélyes fogadalmotétele

"Adventi zenés áhítatok: karácsony előtti utolsó héten a diákokból alakult kamaraegyüttes kíséri az éneket az áhítaton.

Rádiós áhítat: minden nap elején 5 percben.

Hókezdő áhítat: egész iskolának 20 perces istentisztelet a hónap első munkanapján

Ünnepi istentiszteletek, karácsonyi csendesnap"

Áhítat, imádság, egyenruha.

Alkalmainkon gyerekek, tanulóink is végeznek szolgálatot.

Állami és iskolai ünnepeinket a kialakult szokásainknak megfelelően udvaron, iskolarádióon keresztül illetve más intézményben épületekben szoktuk megtartani. Évnyitó, ballagás a református templomban, a nagy színpadot igénylő szalagtűző ünnepség és az azt követő műsor (tácok, szindarabok, stb.) műv. házban. Karácsonyi koncert (dec.21-körül) a templomban.

"az adventi gyertyagyújtás mind a 4 vasárnap az istentisztelet után történik a parókia udvaron felállított óriás adventi koszorún. Az óvodások kis műsort adnak. A gyertyagyújtáson részt vesznek a gyülekezeti tagok is.

Az anyák napi ünnepség kizárólag a templomban kerül megrendezésre. A nagycsoportosok búcsúztatása a templomi imával kezdődik, itt áldást kapnak a gyerekek. Majd közösen vonulunk az óvoda udvarára, ahol folytatódik az ünnepség."

"Az állami ünnepeket a várossal közösen ünnepeljük, melyre a mi diákjaink készülnek. A szalagavatón kívül minden ünnepünket a nagytemplomban tartjuk: tanévnyitó, reformáció, karácsony, (iskola, városi), húsvét.....

, amelyekre az osztályok beosztás szerint készülnek és ahol a városi gyülekezet is jelen van. "

Az egyházi ünnepeken az osztályok szolgálnak. Nagyhét, adventi hét. Ilyenkor vendégül is látják az egyházközség tagjait. Pl sütemény, A családi istentiszteletek alkalmával szintén az osztályok szolgálnak, Minden családi istentiszteletnek van témája. Pl. Hit és kultúra, Haza és hit. Az első osztályosok számára minden évben gyermek istentiszteletet tartunk, ahol fontos szerepet kap a kézműveskedés is, természetesen az aktuális témához kapcsolódva.

Az egyházi ünnepeket is megünnepeljük

Az Intézmény ünnepeit mindig a templomban tartjuk, közösen minden csoporttal.

"Az iskola szépen felújított dísztermében tartjuk a karácsonyi műsort, amely évek óta 3. évfolyam feladata.

A templom ad otthont az egyházi és állami ünnepek kapcsán tartott istentiszteletnek és iskolai műsornak.

Az elkészült műsorok egy részét bemutatjuk a szomszédos református idők otthonában is.

Az iskolában működő tanári és diákkórus fellép különböző egyházi alkalmakon, városi rendezvényeken.

A tanévnyitóra az iskola zászló vezetésével kísérjük át az egyházközség vezetőségével együtt az iskolától a templomba a kis elsősöket, akik az évnyitó istentisztelet keretében kapják meg nyakkendőiket az ötödikes diákoktól. A ballagó nyolcadikosokat is a zászló vezetésével kísérjük át a templomba a ballagási istentiszteleten."

Az iskolai ünnepeket a Nagytemplomban tartjuk, ahol az általános iskola hétfőn tarja közösen áhítatát.

"Az ünnepeket, megemlékezéseket áthatják a református értékek és hagyományok.

Gyermekek szerepelnek a templomban is. "

Belső szabályzóink rögzítik ezeket az alkalmakat, melyek rendszerint a keresztyén életforma sajátosságait tükrözik .Családi Istentiszteletek, áhítatok, advent idején hétfőnként szülői közösséggel " adventi gyertyagyújtás", ovikarácsony a gyülekezet közösségében a templomunkban stb....

Családi Istentiszteleteken 1-1 osztály bibliai történet színrevitelével szerepel

Családias, diákközpontú ünnepeink vannak: adventi ünnepség, farsangi vacsora, internátusi ballagás.

Diákok önálló műsora.

Egyes osztályok szolgálnak az ünnepi alkalmakkor.

Egyházi és nemzeti ünnepeinket megtartjuk hagyományainknak megfelelően.

Egyházi és világi ünnepeken színpadi előadás

"Egyházi ünnepek

Hagyományőrző programok"

"Egyházi ünnepeket a templomban tartjuk Református énekeskönyvi énekek gazdagítják.

A családok kapnak rá meghívót."

"iskolai istentisztelet gyülekezetlátogatások műsor"

Iskolai kórusunk alsós, felsős, vagy pedagógus kórus énekel, szaval diák vagy pedagógus, mindig istentiszteleti keretben a Nagytemplomban

Iskolánk névadójára emlékezve minden évben Petőfi hetet tartunk. Ilyenkor szavalóversenyen, akadályversenyen, csapatvetélkedőn vesznek részt tanulóink. Ünneppéllyel zárjuk a hetet.

Istentisztelet

Istentisztelet és maga az ünnepi műsor.

Istentisztelet keretében vannak, templomban vagy iskolában. A vezetőség bevonul, A tanulók is szolgálnak.

"Istentisztelet Vers Ének"

istentisztelethez, áhítathoz kapcsolódnak

Istentisztelettel kezdődik, ünnepi viselet kötelező

Keresztyén ünnepeinket a szülők, családtagok bevonásával a templomunkban tartjuk. Itt általában az igei szolgálat mellett egy-egy óvodai csoport készül énekléssel vagy prózai előadással. Az egyéb ünnepeket az intézményünkbe járó gyermekeinkkel ünnepeljük az óvodában.

"Két részben tartjuk. 1-6. évfolyam és 7-12.

Minden évben legalább két olyan ünnep van, amit itt az iskolában tartunk, de ha a műsor készítője úgy látja, akkor egyéb is lehet, de sokszor voltunk külső helyszínen is. Pl. közösen néztük meg "'Az elfelejtett hős"' című filmet a holokausztra emlékezve. Vagy színházi előadáson vettünk részt. A reformáción is voltak vendégelőadók, pl. Kobzos Kiss Tamás. A kommunizmus áldozatai emlékezve egy egy személyes monodrámát néztünk meg itt az iskolában. Lenyűgöző és megható volt. Az ünnepélyeken nem hallgatjuk, de énekeljük a Himnusz. Minden évben más rendezi a kicsiknél és a nagyoknál is. Igyekszünk érzelmileg megérinteni tanítványainkat."

"közös istentisztelet ökumenikus jelleg"

Megünnepeljük iskolánk névadójának születési idejét, és mivel négy különböző felekezetből jönnek a gyerekek, minden ünnepet ökumenikus módon tartunk. Kivétel a reformáció, amikor a katolikus gyerekek mindenszentek ünnepét ünneplik meg a katolikus templomban, a protestánsok pedig ezalatt a reformációt a ref. templomban.

Minden alkalom része az áhítat, legyen az évnnyitó vagy szülői munkaközösségi megbeszélés.

Minden egyházi ünnepet Istentisztelettel, áhítattal és kisebb műsorral ünneplünk.

Minden iskolai és nemzeti ünnepet a templomban tartunk. Családi istentiszteleten vesz részt minden tanuló szülője évi két alkalommal.

Minden iskolai rendezvényünket, legyen az verseny, kiállítás megnyitó, vagy ballagás, mindig áhítattal, közös imádsággal kezdünk. Továbbá ezeken mindig jelen van az iskola lelkesze és a fenntartó egyházközség lelkesze, gondnoka, esetleg presbitériumának a tagjai is. Az ünneplő ruha viselete minden egyházi és nemzeti ünnepünkön kötelező.

Minden iskolai, egyházi illetve nemzeti ünnepet a gyülekezeti közösségben tartunk meg.

Minden ünnep a gyülekezet templomában kerül megtartásra. Istentisztelet, utána az igazgató beszéde. Gyakran szolgálnak gyerekek kórossal, hangszerrel, verssel. Áldozócsüörtök este zenés áhítat van, amelyen családok is zenélhetnek együtt.

Minden ünnep alkalmával van Ünnepi Istentisztelet.

Mivel 4 éves az iskola, most vannak alakulóban a rendezvények, ünnepélyek sajátosságai.

Műsorral készülnek a kijelölt osztályok. Koszorúzás.

"Nagytemplomban közös ünnepélyes istentiszteletek, melyeken a diákok is fellépnek - perselypénz: adakozásra szolgáló alkalom. A pénzzel határon túli gyülekezeteket, iskolákat támogatunk vagy hazai segítséget nyújtunk

Az iskolában - osztályszintű reggeli áhítatok - hetente

Adventi reggelek - egy-egy osztály műsora - közös éneklés - tagozatszintű - aula

Kiszállás - valamelyik közeli gyülekezethez (pünkösöd)

Biblia óra

Nemzeti ünnepeinket a gyülekezeti ház nagytermében, az egyházi ünnepeket és a tanévnyitót a templomban rendezzük

Nemzeti ünnepeinkről megemlékezés élő műsor keretében, október 31-én első osztályosok, újonnan belépő tanulók és tanárok fogadalom tétele, áldozó csüörtökön Istentiszteleten való részvétel, Adventi gyertyagyújtás, Karácsonyi műsor a 2. osztály szervezésében az iskolában és a templomban, családi vasárnapok szervezése havonta osztály szinten.

"Nemzetiségi hagyományokat is ápolunk.

Részt veszünk a gyülekezet életében, ünnepeken gyerekek szereplésével szolgálunk."

Óvodai szinten, életkori sajátosságoknak megfelelő történet, ének, imádság feldolgozás. Ünnepi műsor e helyi református templomban.

Az első tanítási órában közös Istentisztelet van a templomban, majd az iskolában meleg kakaó és kalács várja a gyerekeket.

A karácsonyi műsor után a teljes tantestület és a meghívott vendégek közös ünnepi vacsorán vesznek részt.

Jókai hét:

Márciusban 1 héten keresztül, tanítás után minden nap, többféle program közül választanak a tanulók, Legalább egy programot kötelező választani, amelynek a tanuló lehet aktív vagy passzív résztvevője.

Pl.

Hangszeres bemutató - koncertek _ zeneiskolások

néptánc bemutató

vetélkedők

sportversenyek

projektmunkák

PPT-s előadások különböző témában

szavalóverseny

író-olvasó találkozó

népdaléneklőverseny

kokárdakészítés

logikai játékok

robotika alkalmazása

Hálaadás (november):

Minden osztály egy csapattal vesz részt egy délutáni játékos vetélkedőn (elméleti és gyakorlati feladatok, közös éneklés), melyet hagyományos hálaadásnapi vacsora zár. (sült pulyka, burgonya, süttőtök, békukorica, stb...) A vacsora költségeit az iskola állja."

"Reformáció Napja: Akadályverseny

Karácsony: Száz angyal hirdeti jó hírt

Áldozó csüttörtök: Zsoltár éneklő verseny

Püünkösdi hétfő: Családi nap palacsinta vagy fánk sütés, bográcsolás"

Reformációs futás, reformációs gyaloglás

Református hagyományok, lokális identitás elemei valamennyi ünnepünkön.

Részt vesznek a tanulók a gyülekezeti istentiszteleteken és fellépnek.

Rövid Istentisztelet után kezdődik az ünnepély.

Saját ünnepi műsorok

„Tanévnyitó - és Tanévzáró Istentisztelet közösen a gyermekekkel és a családokkal a ref. templomban. Adventi közös gyertyagyújtás a családokkal advent 1. hétfő délutánján az óvod alulájában. Karácsony közösen a családokkal a ref. templomban (du.) és az óvodában a

gyermekkel de. külön. Anyák napja a templomban (1 kijelölt nagycsoport képviseli az óvodát), valamint az óvodában csoportonként."

„Tanévnyitó és tanévzáró Istentiszteletet a neszmélyi református templomban, a többi ünnepet és az Áhítatot minden reggel iskolánk aulájában tartjuk. Advent időszakában minden nap Adventi naptárt nyitunk, melyben ígék vannak elrejtve és ezt egy-egy gyermek olvassa fel az Áhítat keretében, illetve minden pénteken meggyújtunk egy gyertyát az adventi koszorún, és az osztályok saját adventi koszorúján is, kis műsor keretében emlékezve az aulában.

"Tanévnyitó, tanévzáró istentisztelet, szalagavató, ballagás, gimnáziumi nap - Debreceni Református Nagytemplomban.

Egyházi és állami ünnepeink megtartása."

Templomi Istentiszteleten történő megemlékezés.

Templomi IT keretében zajlanak, ünneplőben.

"Ünnepe válogatja. Az egyházi ünnepeket a templomban tartjuk. Ezeket általában a nagytiszteletű úr szervezi. Sokféleképpen történik, volt már vendég lelkész istentiszteletével, volt már jelen a gyülekezet zenekara... de mindig a gyerekek életkorának megfelelően, számukra érthetően zajlottak az ünnepek."

Ünnepeinket a "Tinódi szignállal" kezdjük, ami a 161. dicséret kezdő dallama. Ünnepeink egyébként a református hagyományok szerint zajlanak.

Ünnepeinket igyekszünk bensőséges légkörben megélni, a szülőket is bevonva az élménybe és ezzel is példát adva, lehetőséget kínálva az ünnep megélésének mikéntjére.

"Ünnepeinket, a református templomban ritkábban a gyülekezeti házban tartjuk.

Hagyomány, hogy az iskolazászlót követve az iskolavezetés, majd az iskola közössége zárt rendben vonul át a templomba.

Ünnepeinket lelkipásztorunk vezetésével istentisztelettel vagy rövid áhítattal kezdjük."

"Ünnepeljük az óvoda születésnapját. Minden héten hétfő reggel a gyülekezet lelkésze tart áhítatot az egész óvodának a templomban.

Az egyházi ünnepeket, évnyitó, évzáró, ballagás. ugyanígy ünnepeljük.

Az óvodások szolgálata színesíti az ünnepeket. Minden áhítatra, ünnepre a szülők is hivatalosak, ahol énektanulás, aranymondás tanulás és magyarázat van."

"Ünnepélyes bevonulás a templomba, iskolazászlóval. Ünnepi Istentisztelet.

Verses, énekes, zenés műsor, ünnepi beszéd. Kivonulás zászlóval."

"Ünnepségeink templomban vagy a Kollégium Oratóriumában vannak.

A történelem mnk tagjai állítják össze a műsort, melyek rendkívül igényesek."

zászló behozatal, nevelőtestületi kórus szereplése, gyermekek műsora,

Zászlótartó diákok. Kicsiségünkből adódóan meghitt ünnepek. Személyes érzések kifejezésének lehetőségei. Iskolai és osztálykeretben is megélt ünnepek.

18. Intézményében milyen saját versenyek vannak? Kérem sorolja fel, és mutassa be (témája, rendszeressége)! (min. 5-6 mondatban) válaszok

"- hittan verseny

- mesemondó verseny

- hozsanna és népdaléneklő verseny

- rajz verseny

"- mesemondó, versmondó verseny (évente)

- helyi zenei verseny (évente)

- sportversenyek (sakk, ping-pong, tájfutás) (évente több alkalom)

- többször csatlakozunk a helyi IKSZT programjaihoz (Mobilitás hét, Madarak, fák Napja, Kihívás napja stb.) - ilyenkor többször versenyszerű feladatokat is kapnak tanulóink"

""De jó énekelni"" idegen nyelvi verseny, megyei. Nevezés alapján lehet rajta részt venni.

Van kötelező és választható dal, egyéniben és csoportosan versenyeznek a tanulók.

Fotó pályázat országosan hirdetjük, minden évben megadott témához készülnek a képek, amit szakmai zsűri értékeli.

Iskolai szintű tanulmányi, sport verseny

"1.Mátyás mesemondó verseny-iskolánk névadója előtt tisztelgünk: a környékbeli és testvér-iskolánk diákjainak bevonásával rendezünk mesemondó/monda versenyt

2. Közlekedési verseny:a tanulói laptopokon kitöltött számítógépes Kresz-teszt után, kerékpáros ügyességi versenyen mérik össze tudásukat iskolánk és a környékbeli diákok

3. Az év madara rajzpályázat (környékbeli iskolák diákjainak munkáját is kiállítjuk és díjazzuk saját tanulóink munkájával együtt)

4. Nonstop foci : intézményünk tanulói, régi diákjai, tanárai és a szülők mérik össze erejüket a vándorkupa elnyeréséért.

5. Környezetvédelmi verseny saját intézményünk tanulói projekt feladatokban mérik össze képességeiket"

"Alsós tantárgyi versenyek iskolán belül.

Felső nyelvi vetélkedő.

Egyebekben inkább külső versenyekre készítünk fel, illetve szervezünk is ilyet."

"Amőba - korosztályos - verseny, papír alapon, körmérkőzésekkel.

Kezdetben térséginek indult, de 1-2 alkalom után az érdeklődés csökkenése miatt házi versennyé vált. Jutalom: oklevél, számológép, édesség."

"Angol mesemondó verseny

Rajz verseny"

Anya-Nyelv-Csavar idei évben lett országos verseny, ami a magyar nyelv ápolását tűzte ki célul

"Az Úr érkezése szavalóverseny

Szalay fizikaverseny

Levelezős verseny"

"Bekapcsolódunk a hirdetett programokba óvodásaink képességének megfelelően. Pl: -rajzverseny

-énekverseny

- mesemondóverseny

- sport programok"

Betlehem építő verseny, Csengő-szó vers és prózamondó verseny, Szentek élete vetélkedő hit-tan verseny, tanulmányi és sportversenyek iskolai fordulói.

Bibliaismeret, vers- és prózamondó, foci, kosár, színjátszó, Márk dráma, gasztrokupa, képző-művészeti, matematika, madártani, környezetvédelmi

"Bibliaismereti és Gasztronómiai verseny a Baptista fenntartású iskolák között

Nyelvi versenyek

Próza- és versíró verseny

Szavaló verseny

"Czuczor Gergely versmondó verseny, iskolánk névadója előtt tisztelegve.

diákakadémiai pályázat (egyéni írásos pályamű vagy kiscsoportos prezentáció) évente egyszer, 56-os emlékverseny, szavalóverseny

Diákjaink a helyi és országos versenyeken idúlnak.

"Egyházi iskolák versenye: a kerület egyházi iskolái mérkőznek meg irodalmi, történelmi, zenéi és vallási feladatokkal.

Gazdag Erzsébet vers- és mesemondó verseny: óvodásoknak és kisiskolásoknak kiírt szavalóverseny

Ma kerékpárral holnap autóval vetélkedő: KRESZ verseny a megye iskolái számára"

Elsősorban rajz és sportversenyek vannak, de rendszeresen megtartjuk a szépíró és a versmondó versenyt is.

Évek óta iskolánk ad otthont a térség táncosainak, sok iskolás gyermek / közel 300 fő/ vesz részt a tavaszi Táncgálánkon. Névadónk tiszteletére 6. alkalommal rendezzük meg a Petőfi Szavalóversenyt, minden évben adott témájú verseket kell választani a résztvevőknek. Idén a barátság a téma és már országos baptista szavalóverseny lesz, de a térség 12 iskolája is eljön. évente szavaló és rajzverseny, sportversenyek, énekverseny

"Évente változó, de valamilyen szent tematikus feldolgozása

Spelling Bee

Pancake Day

Márton napi lámpás felvonulás"

Évente: helyesíró, szavaló, vers és prózaíró, minden tantárgyból háziverseny. Sportversenyek.

Természettudományi hét, társadalomtudományi hét keretében versenyek. Hittan verseny.

"Évente: Makó Pál Tudományos Diáknapi matematika, idegennyelv, hittan természettudományos versenyekkel.

"Fiatal az intézmény, nincs még saját versenye

Fizikai kísérletek, szavalóverseny, házi sportbajnokságok.

Focikupát szoktunk rendezni, erre talán még eljönnek a diákok. Matekverseny is szokott lenni, innen lépnek tovább az iskolán kívüli versenyekre.

"Futball verseny: 2-3 fős csapatok játszanak egymás ellen heti 2-3 alkalommal. A nyertesek díjakat kapnak.

Rajzverseny: alsó-felső tagozaton ünnepekkor, nagyon témakörök végén (pl.:János Vitéz, Toldi).

Faliújságon meghirdetett versenyek: minden hónapban új feladatok kerülnek ki, helyes megoldásokat beküldők év végén díjként táborba, kirándulásra mehetnek."

Gábor Ferenc Pályázat - tantárgyi pályázatok - évente

Gárdonyi Géza Napon tervezzük iskolánkban vetélkedőt az író életéről, műveiről. Az adventi ünnepvárás idején tárgykészítő és rajz verseny van, ezt évente visszatérően valósítjuk meg.

"Gazdag Erzsébet vers-, és mesemondó verseny óvodásoknak és alsó tagozatosoknak.Minden év januárjában.Városi verseny

Ma kerékpárral,holnap autóval : kresz és elsősegély ismeretekre épülő verseny alsó tagozatosoknak. Minden év tavaszán.Városi verseny

Reményik Sándor nevéhez kötődő műveltségi vetélkedő felső tagozatosoknak. Minden év októberében."

"Házi verseny évszakonta van kapcsolódva különböző ünnepekkel:vers és prózamondó, sport, rajz verseny.

Iskolánk névadójának megemlékezésén körzeti versenyeket szervezünk."

"Házi versenyek matematika, fizika, kémia tantárgyakból vannak éves rendszerességgel. Ezekből és más tantárgyakból is az országos vagy megyei versenyek helyi fordulóját szoktuk megrendezni.

Továbbá van egy túraversenyünk is: a Laudetour. A résztvevők - gyalog, kerékpárral vagy vízzen - meghatározott szintek (kilométer, szintemelkedés) teljesítéséért pontokat kapnak. A győztes diákokat és osztályokat évente jutalmazzuk."

"Házi versenyek:

Alsó tagozat:

- Versmondó verseny
- Mesemondó verseny
- Próza-mondó verseny
- Hangos olvasási verseny
- Matematika verseny
- Helyesírási verseny
- Népdaléneklő verseny
- Sakkverseny
- Egyéb sportversenyek

A házi versenyek legjobbjai képviselik iskolánkat a városi illetve megyei szintű versenyeken.

Felső tagozat: (felmenő rendszerű versenyek):

- "Szép magyar beszéd" verseny 5-8. évfolyam
- Versmondó verseny 5-8. évfolyam
- Helyesírási verseny 5-8. évfolyam
- Matematika verseny 5-8. évfolyam
- Hittan verseny 5-8. évfolyam

A házi versenyek legjobbjai képviselik iskolánkat a városi-megyei versenyeken:

- Angol országismereti vetélkedő
- Drogismereti vetélkedő
- Olimpiatörténeti vetélkedő (4 évente az Olimpia évében)

Iskolánk által a város minden általános iskolája számára illetve az összes görög katolikus általános iskola számára a „GÖRÖG NAPOK” keretében meghirdetett versenyek:

- ""Görög Kupa"" labdarúgó-torna
- Várostörténeti, honismereti vetélkedő
- Angol társalgási verseny

●Versmondó verseny

●Rajzpályázat

"

Hegyalja Matematika Verseny: Két fordulóban történő matematikai megmérettetés, melyet minden évben megrendez iskolánk. (Több, mint húsz éve.)

helyesírási verseny, versmondóverseny. a háziversenyek inkább a nagyobb versenyek előszűrésére szolgálnak, tantárgyi jellegűek

helyi versmondó verseny - nem továbbjutós, itt léphetnek fel azok a gyerekek is (szereplési lehetőség), akik más versmondóra nem jutnának el

"Hitélettel összefüggő rajzverseny, szépíró verseny évente.

Roma nemzetiségi vetélkedő (városi) évente"

"Hittanverseny az egyházmegye iskoláinak.

"

Idegen nyelvi szavalóverseny, matematika háziverseny, kémia verseny

idegennyelvi verseny, történelem verseny, kémia verseny

"Illéssy Gasztró Kupa - országos ételművészeti verseny

Színek - országos baptista ""Ki mit tud?""

Intézményünk rendezi a katolikus iskolák Dugonits András matematikaversenyét, illetve a katolikus iskolát természetismeret versenyét

Iskolánk névadójának ünnepéhez kapcsolódóan hittanverseny, matematika, írás, szépolvasás, német verseny, valamint sportversenyek.

Istenes versek az ifjúság életében c. versmondó verseny, évente rendezzük meg a városi kollégiumok részvételével (nem csak egyházi kollégiumok vesznek részt).

"Katolikus Kulturális Hetek kapcsán: rajzverseny, szépkiejtési - verseny, prezentációs bemutató.

Rákóczi héten: képzőművészeti pályázat, mondamondó - verseny, prezentációs - verseny.

Mesevár mesemondó verseny alsó tagozatosoknak.

Deutsch macht ... német nyelvi csapatverseny felső tagozatosoknak."

"Kémiaverseny (alkalmanként)

Levelező matekverseny (minden évben)

Idegennyelvi szavalóverseny (minden évben)

Focikupa (minden évben)"

Két évente megyei szintű német- ill. angol nyelvi verseny, fordító pályázat évente az iskola tanulóinak, természettudományi, Curie- verseny.

Kiss Benedek szavaló verseny! Kiss Benedek Akasztón született és ez a verseny emlékének szól.

Kórustalálkozó és népdaléneklési verseny, természetismeret verseny, sportvetélkedők.

"Körzeti szép olvasó és helyes író verseny - évente

Körzeti terem labdarúgó torna - évente

Körzeti mesemondó verseny - évente óvodásoknak

Körzeti népdaléneklő verseny - évente

"

Magyar kultúra napi népdal éneklő és szavaló verseny. Minden évben a magyar kultúra napján, januárban. Alsó és felső tagozat egyaránt részese. Meghívott vendégek alkotják a zsűrit.

"Matematika feladatmegoldó

Adventi süteménysütő-

Ki Mit Tud?

Migazzi kupa(kisp.foci)

"

Matematika nyolcadikosoknak (évente), Magyarország, szeretlek! (általános iskolásoknak)

Történelem (saját), házi foci, kézilabda és röplabda torna

Matematika,versmondó,ének verseny.

Megyei szavalóverseny

"mesemondó-, szavaló-, népdaléneklési-, meseíró, versíró, fejszámoló-, helyesírási- versenyek évente egy-egy alkalom

sportversenyek: magasugrás, váltófutás, torna, kosár, foci, röplabda, partizánbajnokságok minden évben"

"Minden évben:

Nádor Jenő történelem verseny

Hantos Gusztáv matematika verseny

Kunos András fizika verseny

Koren István botanikai verseny

A versenyekkel egykori tanárok emlékét őrizzük."

"Minden osztálynak van védőszentje. Minden évben más szentet ismerhetnek meg játékos verseny formájában (pl. Szent Imre nyomán, Szent Márton nyomán verseny)

Angol nyelvi versenyek: Spelling Bee betűző verseny, palacsinta party"

nem jellemző.

Nem rendezünk saját versenyeket, inkább az összefogásra tanítjuk a gyerekeket, egyik saját fejlesztésű pedagógiai módszerünk a Kalandnap-projekt.

Nincs

nincs, nem szívesen versenyeztetjük a gyerekeket.

Nincs.

nincsenek

Nincsenek versenyek az óvodában, de részt veszünk egyéb városi, illetve országos versenyeken, pl. rajzversenyek, mesemondó verseny, oviolimpia, stb.

Nincsenek versenyek.

"Nincsenek

"

Nincsenek.

Nyelvi mesemondó, országos Széchenyi vetélkedő

Nyelvi versenyek (német-angol). Mesemondó verseny (ált. isk.), hittanverseny, sportversenyek, helyesírási verseny.

"ovi olimpia

A benevezett összes evangélikus óvoda ugyan abban az időben, ugyanazt a játékot, versenyt szervezzük. A gyermekek mindig nagy örömmel vesznek részt ezeken az alkalmakon. A felnőttek is előre készülnek és természetesen az ajándék sem marad el."

"ovis olimpia

minden év májusának első péntekje

adott menetrend szerint

előre meghatározott feladat-tervvel

minden év. oktatási intézményben uolyan tematikával zajlik

"ovis olimpia,mikulásfutás

Óvoda lévén belső versenyek nincsenek, de van egyházmegyei nagycsoportos találkozó, egyházmegyei szakmai nap, melyeket az Egyházmegye fenntartásában működő óvodák szerveznek egymás között.

óvodában nincs verseny

Petőfi szavaló verseny.

Rajzpályázat az óvodásoknak, akik a következő évben lesznek iskolások.

"Rajzversenyek, focibajnokság, történelem vetélkedő."

"Sakk - folyamatos, körmérkőzések vannak.

Ping-pong - tavasszal (csoportharcok, középdöntő, elődöntő, döntő)."

"Spelling Bee

Speech competition"

Szaktárgyi versenyek előfordulnak (matematika, történelem, kémia), nemrég volt helytörténeti verseny is; van Ki mit tud? jellegű verseny, osztályok közti labdarúgó kupa. Évente kerülnek megrendezésre, akár több fordulóban.

Szavaló. Prózamondó. Komplex vetélkedő az év témájából (pl. reneszánsz, az iskola híres diákjai, Írország, stb.)

"Szavalóverseny. Sakkverseny. Énekverseny. Mindezek évente.

Alsó tagozaton tantárgyi versenyek.

A felső tagozaton részt veszünk az országos versenyek helyi fordulóján."

"Szent Imre héten történelmi vetélkedő, megadott személlyel kapcsolatban felkészülnek a tanulóink. Többször csapatban vetélkednek vegyes összetételben.

Komplex vetélkedő, ez még most indult. Katolikus iskolákat szeretnénk bevonni. Levelezős verseny, a legjobb 6 csapat döntőbe jut."

Szent László szavalóverseny. Négy katolikus iskola tanulóinak szavalóversenye ,szabadon választott témaival.

"szépiró verseny

sakk

helyesíró verseny

matematikai-logikai verseny

énekverseny

író verseny (vers, novella, mese)"

"Szépolvasási és helyesírási verseny alsósoknak."

Sztár Lehet, Ki Kreatív város-körzeti verseny. Évente kerül megrendezésre a főbb tantárgyakból.

"Tantárgyakhoz kapcsolódó háziversenyek, szavalóversenyek, de ebben a tanévben mi rendeztük az Országos Széchenyi Kör ""Mi Széchenyink"" elnevezésű regionális és országos döntőt.

A POK felkérésére a területi Kazinczy-versenyt rendezi az intézmény."

Tantárgygondozóink szervezésében éves szinten 15-20 versenyt szervezünk

Tantárgyhoz kapcsolódó versenyek (pl. természetismeret, matematika házi verseny), alkalomhoz kötődőek (pl. szavalóverseny), vagy aktualitásokat feldolgozó vetélkedők (pl. város fennállásának évfordulója).

"Tanulmányi versenyek házi vetélkedője

Játékos, egész tanévet átívelő, feladatlapos tanulmányi csapatverseny, mely szóbeli csapatversennyel zárul májusban.

Játékos csapatverseny, melyen segítők(tanárokat) lehet a megnyert pontokon vásárolni, így erősítve a csapat esélyeit. (tanévente egy alkalom)"

"Térségi német versmondó verseny

Próza- és versmondó verseny

Alsós és felsős versmondó verseny

sportversenyek"

Történelmi vetélkedő, melynek fordulói havi rendszerességgel vannak.Őszi-tavaszi sportbajnokságok, sorversenyek.

Városi hittanverseny, Egyházmegyei Dráma- és versmondó verseny

"Városi szintű Természetvédelmi verseny 3-4. osztálynak.

Kistérségi sportverseny

Alkalomszerű rajzpályázat"

"Városi történelmi szavaló verseny: minden év október 23. után 1-12. évfolyam részére

, városi és területi népdaléneklési verseny: minden év jan. 22. után a Magyar Kultúra Napjának tiszteletére

, néptánc fesztivál: minden év májusa a város gyermek néptánc csoportjai számára bemutatkozási lehetőség"

Vers és próza- és versmondó, népdaléneklési, sport versenyek.

"Versmondó verseny saját diákjaink részére. A költészet napjához kapcsolódva évente egyszer.

Elmebajnokság három kis iskola diákjaival közösen. Csapatverseny, melyen 4 tantárgy anyagához kapcsolódóan kompetencia alapú feladatokat oldanak meg a gyerekek.A feladatlapokat körforgásban váltakozva állítjuk össze a 3 másik iskolával közösen elosztva egymás közt a korcsoportokat. Az első években tanévente két alkalommal rendeztük meg, majd egyszeri alkalomra módosult.

Versíró és rajzpályázatot hirdettünk meg diákjaink számára Szent Ambrushoz kapcsolódóan."

"Vidám Vitaminok Óvodásoknak

Gárdonyi Géza megyei Próza- és versmondó verseny

helyi angol szavalóverseny"

"Vörösmarty és kora: csapatverseny a reformkorról, belső

Almásy László földrajzverseny: csapatverseny külső - világi iskolák is nevezhetnek"

- "Harangvirág- vándorkupa" sport vetélkedő 4 óvoda bevonásával (10 éves hagyomány)
Helyszíne az Irinyi Kémia Versenynek,saját rendezésű a Sas Elemér Fizika Verseny, országos két fordulós verseny az Irinyi János élete és kora műveltségi verseny.

"- Mikulás kupa: labdarúgás a helyi és környékbeli iskolák részvételével rendezzük minden év decemberében.

- Költészet napja: minden év tavaszán szavaló versenyt szervezzünk.

- Föld napja: Minden éven megemlékezzünk különböző rajz, technika, környezetvédelmi jellegű versenyekkel."

"- Református iskolák Országos tanulmányi versenye - október utolsó tanítási napján. Minden tantárgyra kiterő 2-8. évfolyamig.

- Kölcsey Városi Tanulmányi Verseny és Kölcsey Kupa - a város, Debrecen iskolái számára a Himnusz születésének évfordulójához kapcsolódva - Minden tantárgyra kiterő 2-8. évfolyamig illetve kosárlabda csapatjátékából."

""Csodát virágzik a jelen"" Kárpát-medencei Református Iskolák Találkozója - kétévente (több tantárgyból, 3-8. évf.)

Házi versenyek: majdnem minden tantárgyból"

"-""Te tudod""-természetismeret

A református középiskolák színvonalas elméleti,gyakorlati versenye

Évente

Téma: természetismeret, kísérletek

-Sakk

-Történelem

-Idegen nyelv

_sport"

"1. Teremtésvédelem Hete - városi intézmények és ökögyülekezetek számára kiírt rajzpályázat, bibliai illusztráció készítése az adott évben meghirdetett témához kapcsolódó igéhez, bibliai történethez. 2010 óta minden szeptemberben meghirdetjük.

2. Kéky La"

"1.Alsós tanulmányi verseny: magyar nyelv és irodalomból, matematikából minden év tavaszán

2. Bibliai történetmondó verseny osztályonként évente februárban

3. Rajzverseny a teremtés hetében"

"A Református Iskolák Országos Versenye. Az idén rendezzük a 20. ilyen alkalmat. Jó lehetőség az ország református iskoláiban tanuló diákok találkozására, az őket tanító kollégák ismerkedésére, némi tapasztalatcserére.

A Kölcsey Napok keretében megrendezésé"

"Ábrahám Örzse Emlékverseny (angol nyelvi)

Benkő Gyula Természettudományos Komplex Vetélkedő

""Ne hagyjátok a templomot, A templomot s az iskolát"" Reformáció napi regionális verseny"

Alkalmanként rajzverseny.

"Alsó tagozatosoknak - mesemondó verseny, ahová az 1-4,évfolyamos tanulókat várjuk a környék iskoláiból - egyházi és állami fenntartásúak közül is

KOMPLEX természettudományi verseny - országos verseny, felső tagozatos diákoknak. Magába foglalja a matematika, fizika, kémia tantárgyakat és nagy hangsúlyt fektet a természetvédelemre. 3 levelezős forduló után a döntőre a legeredményesebb csapatokat hívjuk. Iskolánk ad helyet a verseny döntőjének.

Tanulmányi versenyt hirdetünk magyar szövegértés- felső tagozat tanulóinak, Kontinensek földrajza 7-8.évfolyam, Természetismeret - 5-6.évfolyam.a környék iskoláiból - egyházi és állami fenntartásúak közül is várjuk a gyerekeket"

"Angol és német vers és prózamondó (szépkiejtési) verseny.(Regionális szintű)

Sztárai mesemondó verseny(csak iskolán belül,saját gyermekeknek)"

"Angol nyelvi versenyek, tantárgyi versenyek, projekt napok.

magas színvonalon működtetik a munkaközösségek. "

Angol nyelvű Biblia-értő verseny - "Érted is, amit olvasol?"

Angol nyelvű Bibliaértő verseny- országos verseny, melyet minden év márciusában rendezünk meg. Az alapkészségeket megmozgató verseny mindig egy adott bibliai személyre összpontosít. A felkészülésből és a versenyzésből is sokat profitálhatnak a versenyzők

Angol, német nyelvi verseny, bibliatörténeti verseny egyéni, csapat, szövegértés verseny

"Áprily verseny: képzőművészeti, versmondó és népdaléneklési része van, külön.

Mestermunka 5-6. osztályosoknak.

Tentamen verseny: tudományos dolgozatokat készíthetnek a diákok előre kiadott vagy általuk választott témában. Minden diáknak van egy témavezet"

"Bibliai történet mondó-,

Országos Zsoltáréneklő Versenyt mi szervezzük,

Kompetencia alapú matematika feladatmegoldó (7 fordulós)

Sakk-"

bibliaismereti verseny,

"Bibliaismereti verseny, ahová a Balaton-felvidéki református iskolákat hívjuk meg.

Valamely Bibliai témakört dolgozunk fel minden évben. Ehhez kapcsolódnak minden esetben előzetes feladatok is. Majd itt helyben is igyekszünk minél kreatívabb, minél érdek"

"Bocskai Byte Informatikai verseny évente

Bocskai István Református Műveltségi Verseny, évente, komplex"

"Csak háziversenyeket tartunk általános iskolások számára, mint fejszámolóverseny, szép olvasási verseny, szavalóverseny. A versenyeket évente rendezzük meg.

Általános és középiskolásoknak térképismereti versenyt tartunk két évente, melyre meghívjuk a környező iskolák tanulóit is."

Csomasz T. K. református énekverseny 2 évente

gyereknapi, mikulás napjához kapcsolódóan vannak játékok

"Harangvirág Kupa

Ez egy sportvetélkedő református óvodák számára. A lelkes nyitja meg egy áhítattal, és a versenyszámok is általában valamelyik bibliai történethez kapcsolódnak."

"házi tanulmányi versenyek tantárgyanként,

Országos idegen nyelvi, egyháztörténelmi és szövegértési versenyt rendezünk, egyháztörténetből levelezős fordulók, itteni döntővel,"

Házi versenyek: szinte valamennyi tantárgyban. Országos versenyünk a Csodát virágoztatja a jelen.

Házi, belső tanulmányi versenyeket tartunk.

"házi versenyek tantárgyanként

sport: házi bajnokság (labdarúgás)"

Házi versenyek.

Helyi versenyek: szépirodalmi verseny, bibliaismereti vetélkedő, játékos, sportvetélkedők, körverseny pl. a Föld napja alkalmából.

"Hittan - alsóban egy héttig, felsőben egy napon

Idegen nyelv - tematikus

Anyanyelv - több rétegű: írásbeli, szövegértés

Bibliai szövegismeret - minden hónapban kijelölt szakaszt kell megtanulni. Aki minden hónapot megtanulja, év végén kupát kap.

Reál - tematikus. Pl. A víz - tantárgyanként tárgyalva - kémia, fizika, biológia, technika."

Intézményünk 10 munkaközössége számos versenyt szervez saját diákjainak. Minden évben 1997 óta a természettudományi munkaközösség két versenyt bonyolít le: az egyikre a megyei általános iskolák és a református fenntartású intézmények (országosan) ny

"Iskolai szervezésben csak házi versenyeket hirdetünk az alsó tagozatban.

A felső tagozatban kerületi informatika versenyt szervez az informatikus kolléga."

"iskolai szinten: vers- és prózamondó, matematika, helyesírási, német, angol szövegértési

városi szinten: futball a 2. korcsoportnak

*kistérségi szinten két évente: református verseny több kategóriában (Bibliaismereti, Zsoltár-
éneklő, vers- és prózamondó, r"*

"József Attila Szavalóverseny - a költő születésnapján, területi benevezésekkel

Területi Idegen Nyelvi Verseny - angol és német nyelven, írásbeli

Komplex Természettudományos Vetélkedő - városi benevezésekkel"

"József Attila Szavalóverseny

Területi idegen nyelvi verseny (írásbeli angol és német)

Komplex természettudományi verseny "

"Kémia

Matematika"

Kistérségi természettudományos verseny

Kollégium lévén nem szervezünk versenyeket csak konferenciákat, ill. ifjúsági találkozót.

"Komplex nap

Aradi vértanúk napján akadályverseny

osztályszolgálat

sportversenyek (labdajátékok)"

"Kreativitás verseny

Bibliaismereti verseny"

"Lesewurm német szövegértési verseny

Komplex Természettudományos Vetélkedő

Bocskai-vetélkedő"

*Matematika, szavaló, angol, német, "Tied a színpad" tehetségkutató, ezek minden évben rend-
szeresen, komplex természettudományi verseny(országos) ebben az évben először.*

"Megyei Bibliaértő angol nyelvi csapatverseny évi 1 alkalommal.

*A győztes csapat minden tagja (3 fő) THEOLINGA nyelvvizsgázási lehetőséget vagy nyelv-
vizsga felkészítő tanfolyamot nyer."*

*"Mesemondó verseny az 1. 2. osztályosoknak, melyhez a nagycsoportos ovisok is csatlakoz-
nak.*

Zsoltáréneklő verseny minden évben.

Olvasóverseny- a gimis korosztálynak egy tanári csapattal együtt- minden tanévben. "

"mesemondó

bibliai történetmondó"

"Mesemondó

Szavaló

Matematika

Meseíró"

"Mesemondó, prózamondó - éves rendszerességgel.

Szilády Emlékverseny, melyre az általános iskolák csapatait is meghívjuk."

"Minden művészeti és fő tantárgy esetén vannak háziversenyeink

Mi rendezzük a Béres Ferenc Országos Éneklőversenyt"

Mivel óvoda, nincsenek saját versenyink

Multimédiás Bibliaismereti verseny minden évben, a tananyag alapján informatikai és hittanos feladatok, filmekkel, énekfelismeréssel, térképismerettel.

"Népdaléneklő verseny minden év március 15-én;

Szűlinapi tanulmányi és művészeti verseny (közismereti tárgyak, zongora, szintetizátor, furulya és réfúvós hangszerek);"

nics

Nincs

Nincs tudomásom róla.

Nincs.

nincsenek

Nincsenek saját versenyek.

Nincsenek saját versenyek, de a szomszédos ref. óvodával közösen van tornaversenyünk. A ref. óvodák kismatemetikus versenyén is mindig kiváló eredménnyel szerepelünk. A meghirdetett rajzversenyeket is mindig figyelemmel kísérjük.

nincsenek versenyek

Nincsenek versenyek.

"OKTV,

Kazinczy verseny,

Helyesírás

Szavaló verseny,

Sportnap"

Országos Bibliaismereti Verseny.

"Országos komplex természettudományos verseny - nevezést követően három írásbeli forduló alapján kerülnek be a csapatok a helyszíni országos döntőbe.

Megyei, körzeti szövegértő, mesemondó, kontinensek földrajza és természetismereti versenyeket hirdetünk és rendezünk. Ez hagyományos meghirdetést követően rendezzük meg a versenyeket nevezetes napjainkhoz kötődően."

"Országos Multimédiás Bibliaismereti Verseny

Informatikai háttérre építő internetes felületet is használó komplex hittan verseny 3-8. évfolyamos diákok részére. Évente kerül megrendezésre, általában március elején.

Reformációi futóverseny. 1517 méteres t"

"Országos Református Tanulmányi Verseny - minden évfolyamon, nagyon sok tantárgyból. Általában komplex, interaktív vetélkedők

Városi Tanulmányi Verseny - hasonló, mint az előző, de a város összes iskolájának szól.

Minden jelentősebb országos versenynek van helyi fordulója"

Országos Református Zsoltáreneklő Verseny, minden novemberben

"Országos rendezvény a Református Iskolák Országos Versenye. Ilyenkor körülbelül 500 gyereket fogadunk az ország iskoláiból.

Városi rendezvényünk a Kölcsey Napok alkalmával rendezett versenyek és sportvetélkedők.

Házi versenyek általában azok a selejtezők, amelyek segítségével eldöntjük, hogy ki képviselje az iskolánkat a különböző országos, területi és városi versenyeken."

"Országos Zsoltáreneklő Verseny - minden év november közepe táján rendezi az iskola. 7 korcsoport van, 1.-2. o., 3.o.,4.o.,5.o.,6.o.,7.o.,8.o.

Előre megadott két kötelező zsoltárt és egy szabadon választottat kell elénekelni 1-1 versszakkal. Párhuzamosan "

Országos zsoltáreneklő verseny.

Országos Lorantffy-napok keretében tanulmányi versenyek magyar nyelv ta (3-4osztály)

Bibliai történetmondó verseny 4-8 osztály, angol-német szépkiejtő verseny felsősöknek.

óvodai korosztályt tekintve nincsenek versenyek

Polgár Lajos emlékverseny

"Református Iskolák Atlétikai találkozója (évente) középiskolai

Református Iskolák matematika versenye (évente) ált.isk 7.o. - középiskola 12. évf.-ig

Református Iskolák Torna versenye (évente) középiskolai

Házi versenyek: matematika, biológia, egyházi "

református kémia verseny

Református Ovis Bajnokság - sport verseny

saját szervezett versenyek nincsenek.

Sok háziversenyünk van. Szinte minden korosztálynak, minden tantárgyból. Országost nem szervezünk. Elkezdtünk talán amikor 5 éves volt az iskola, de az első évben még nagyon sokan jelentkeztek, aztán a létszám csökkent, s úgy gondoltuk, nincs rá szükség. Pedig igen értékes nyeremények voltak.

"Szabó Magda irodalmi-történelmi emléktárgy, (évente, október 5.) Minden évben más-más regényből, műből kell felkészülniük a tanulóknak, akik 3 fős csapatlétszámmal kb. 9-10 csapattal mérik össze a tudásukat a városi szintű (vetélkedőn) versenyen.

Külön"

*"Szabó Magda városi irodalmi verseny: az író egy műve és rajza
évenként*

*Szabó Magda házi verseny 7-8. oszt. az író egy ifjúsági regénye és rajza
évenként"*

Szaktárgyi versenyek.

Szavalóverseny, tanulmányi verseny, rajzverseny.

Szavalóverseny. Tanulmányi versenyek. Rajz pályázatok.

*"Szép Magyar Beszéd Országos Szépkiejtési verseny szervezője és lebonyolítója iskolánk
Országos Herman Ottó verseny helyszíne az intézmény*

Országos LOGO verseny megyei fordulójának helyszíne iskolánk

*Bölcs Bagoly verseny általános műveltségi vetélkedő
min"*

"Széppapó-kupa, futball verseny a környező iskoláknak évente egy alkalommal.

Alsós tanulmányi verseny matematikából és magyar nyelvből a helyi diákok számára.

Ünnepekhez, jeles napokhoz kötődő helyi vetélkedők, saját iskolánk tanulói számára."

"szinte minden tantárgyi verseny van:

helyi, regionális és országos versenyt is szervezünk évente"

Szövegértési verseny, havonta egy alkalom, nyelvtan ötosért. Szépkiejtési verseny, szavalóverseny, helyesírás verseny: egyszer egy évben. Sportnap versenyei. Kupáért folytatott egész éves verseny: idéntől vezetnénk be, osztályok közötti versengés lenne.

Új iskola (második tanévet kezdtük) révén még nincsenek versenyeink, de a helyi sajátosságokat erősítve szeretnénk a jövőben szervezni.

"Vers és prózamondó

Idegennyelvi vetélkedő

Mese mondó

Rajz verseny

Sport, foci, kézilabda versenyek

Játékos vetélkedők

Évente rendszeresen."

Versmondó, mesemondó, kémiai, matematikai, idegen nyelvi, mindenféle sportversenyek.

Versmondó, népdaléneklő, rajz, írás, peonza, foci

Wass Albert Országos Vers és Prózamondó Verseny minden év februárjában kerül megrendezésre 8-14 éves korosztály számára, ahol határon túlról is mindig van versenyző

"Zsoltár éneklő, egyházi ének verseny. Felmenő rendszerben. Budapesten is voltak országos döntőn. Évente. Idén októberben lesz a reformáció jubileumi éve alkalmaából.

Hegyalja matematika verseny 1. forduló. (Sátoraljaiújhelyi Kistérség.)/évente

Iskolai szintű versenyek: matematika, angol, mese, versmondás, sportversenyek, rajz versenyek, Évente."

19. Van-e alapítványa az intézménynek? Ha igen, kérem, mutassa be!

Református intézmények

"„Gyermekeink Műveltségéért Alapítvány”

Az alapítvány célja:

- *diákok jutalmazása*
- *iskolai pályázatok kiírása és támogatása*
- *diákmozgalom segítése*
- *táborok, kirándulások támogatása*
- *iskolai nyelvoktatás segítése*
- *iskolai hagyományápolás*

„A Holnap Menedzsereiért Alapítvány”

Az alapítvány célja:

- *a közgazdasági képzés színvonalának emelése*
- *a vállalkozói szemlélet, a vállalkozási kultúra terjesztésének támogatása*
- *menedzser típusú szakemberek képzése*
- *szakmai versenyeken való részvétel támogatása*
- *szakmai munka eredményességének jutalmazása*

„Móricz Zsigmond Diák Sport Egyesület”

Az egyesület célja:

- *a testmozgásra, az egészséges életmódra nevelés*
- *a tömeg- és versenysport feltételrendszerének megteremtése, javítása*
- *a versenyeztetési lehetőségek biztosítása*
- *túrák, táborok szervezése"*

2 alapítvány működik

*A Pártoló Alapítvány azért jött létre, hogy az oktatás anyagi, tárgyi feltételeit javítsa. Korszak-
rúbb körülmények között tanulhatnak tanulóink és dolgozhatnak nevelőink.*

A szülők által létrehozott alapítvány támogatja az iskolai célok megvalósulását.

*"A szülők tartják fenn XXXX Ft/hó/tanuló támogatással. Ez kötelező jellegű. A fizetés lehet
havi, félévi vagy évi egy összegben történő befizetéssel.*

Minden osztályban a szülői munkaközösség vezetői szedik a pénzt és rendezik a befizetést.

*A befolyt összegből jut fejlesztésre, versenyeztetésre, utaztatásra, tanulók jutalmazására, ...
stb"*

"Az intézmény alapítványa: Református Hitéletért Alapítvány

Célkitűzései:

*1. A református vallás mélyebb megismerését, a református értékrend elfogadását és mélyíté-
sét szolgáló konferenciák és más rendezvények szervezésének, lebonyolításának támogatása*

*2. A helyi reformátusok és más keresztyén gyülekezetek közötti kapcsolatok kiépítésének és
fenntartásának, közös hitéleti és kulturális alkalmak szervezésének segítése*

*3. A határon túli református gyülekezetekkel való kapcsolatok építése, e célt szolgáló progra-
mok támogatása*

*4. A református hitoktatásban részesülő gyermekek konferenciákon, táborozásokon, erdei is-
kolai programokon, cserkészmozgalomban való részvételének támogatása, tanulmányi és
sportversenyek szervezésének kezdeményezése és támogatása*

*5. Az iskola kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákjainak, pedagógusainak elismerése, jutalma-
zása*

*6. A református iskola kommunikációs kapcsolatainak, a város közéletében, a sajtóban való
megjelenésének támogatása*

7. A református iskola történetét bemutató kiállítás, kiadvány támogatása

A kuratórium összetétele:

1. az iskola mindenkori igazgatója

2. a nevelőtestület által delegált 1 fő

3. az egyházköztség mindenkori lelkész-elnöke

3. az egyházköztség mindenkori gondnoka

5. a szülői szervezet részéről 1 fő"

*Az Iskolai Tehetségekért Alapítvány. Az alapítvány ösztöndíjat biztosít a 4-8 évfolyam tanulói
közül azok számára, akik vállalásaikat teljesítik, kiváló versenyeredményeik vannak. Az ala-
pítvány támogatja a különböző versenyekre való eljutást, pl. kifizeti az útiköltség egy részét.*

Civil szervezet, amely nem az iskola alapításával jött létre, de az iskolát támogatja programokkal, pályázatokkal és ösztöndíjakkal (szociális ösztöndíj).

Csertán Márton Alapítvány- rászoruló tanulók segítésére, táborunk eszközeinek megfelújítására, versenyek nevezési díjainak finanszírozására.

"Dóczy Alapítvány (Az iskola fejlesztését és a diákok támogatását szolgálja)

Szabó Magda És Szobotka Tibor Emlékéért Alapítvány (Szabó Magda szellemi örökségét ápolja és népszerűsíti, versenyeket hirdet)"

"Dr. Bódis István Alapítvány

Támogatja az iskola oktató - nevelő munkáját.

Fogadja a Nav 1%-os felajánlásokat."

Egy nagy alapítványunk van, ahová jelentős befizetések érkeznek jelenlegi diákjaink szüleitől, illetve volt diákjainktól. Néhány kisebb alapítvány is van, amit még az államosítás előtti időszakban alapítottak, ezekbe szerény összegű befizetések történtek. Pontos ismereteim ezekkel kapcsolatban nincsenek.

igen

Igen Aranykönyves alapítvány. Az iskola régi tanulói hozták létre. A mindenkori 8. osztályos kitűnő tanulók pénzbeni jutalomban részesülnek a ballagásuk napján. A fedezetet az adó 1%-os felajánlásából fedezik.

"igen

Az iskola névadóját viselő alapítvány jutalmakat és rászoruló tanulók számára különféle költségeket finanszíroz"

"Igen

Elsősorban a diákok versenyeztetését, hátrányos helyzetű de jó tanuló diákok támogatását, és valamennyi diák nyári táborozását támogatja 11 éve."

"Igen

Sokrétű feladata van"

"Igen, amelynek célja a tanító-nevelő munka támogatása

Elsősorban az 1%-ból és eseti felajánlásokból kapunk "

Igen, a Gyökössy Endre Református Óvodában érvényesülő, a református szellemiség alapján álló nevelési elvek és módszerek megismertetése és befogadhatóvá tételére, valamint az óvodába járó gyermekek fizikai, szellemi és hitbéli fejlődésének és az ahhoz szükséges anyagi feltételek biztosításának elősegítésére jött létre.

Igen, de jelenleg nem működik

Igen, de nem működőképes.

Igen, van.

"Igen, van.

Céljai:

- a gyermekek számára szabadidős tevékenységek /előadások, kirándulások stb./ szervezése.
- játékeszközök /udvari - mozgásfejlesztő-stb./ vásárlása.

"

"Igen,

tanulmányi támogatás

kiadványtámogatás"

Igen.

Igen. A szociálisan rászoruló diákokat segíti kirándulások, erdei iskolák, étkeztetés, szemüveggéskészítés támogatásával.

"Igen. Az alapítvány fizeti a báb előadásokat, műsorokat. / havi 1 alkalom /

Megbízási szerződéssel óvoda pszichológust alkalmaz kötött óraszámban.

Az óvoda tárgyi feltételeinek bővítésében is besegít / karácsonyra játékok a csoportokba, udvari játék bővítés /

A karácsonyi templomi csomagokat finanszírozza."

Igen. Az iskola és diáljainak programjait, versenyeit, táborait, eszközfejlesztését támogatja.

Igen. Az óvodai programok, rendezvények anyagi támogatása az alapítvány bevételeiből.

Igen. Karácsony Sándor Iskola Alapítvány. Szülői, támogatói befizetésekkel segíti az iskola eszközbeszerzését, felújításait, stb.

"Igen.

Dr. Bódis István Alapítvány.

Dr. Bódis István Svájcban élt gyermekorvos alapította (már meghalt).

Fogadja a támogatásokat (befizetések, 1 % felajánlások, ...).

Támogatja a rászoruló tanulókat (tankönyv, egyenruha, kirándulás)

Támogatja a tanév végi jutalmazásokat.

Támogatja a gimnázium fejlesztéseit, beruházásait."

"Igen.

Pro eminencia - iskolai, a versenyek, kiemelkedő diákok, év végi kitűnő tanulók támogatására"

"Igen:

- Pro Eminencia Alapítvány - a tehetséges tanulók támogatására;

- Vox Iuventutis Alapítvány - az énekkar támogatására"

Igen: A Jókai Mór Református Általános Iskoláért Alapítvány. Az adó 1% tartja el. Évente többször írnak ki pályázatot, amelyre nevelők, lelkeszek vagy akár szülők is pályázhatnak,

minden olyan témában, amely az iskolában folyó oktató nevelő munka céljainak megvalósítását szolgálják, pl. táborok, versenyek megvalósítása. Év végén az alapítvány kitüntetésekkel ad át kiváló nevelőneknek és tanulóknak.

Irinyiért Alapítvány

"Iskolai alapítvány - iskolai célok segítése (pl. fénymásolás), hátrányos helyzetű tanulók anyagi segítése (pl. osztálykirándulás)

Baksay alapítvány - eredményes tanulók jutalmazása

Könyvtári alapítvány - régikönyves állomány karbantartása

Diáksport - sportcélok támogatása"

"Iskolai alapítvány: Pro Eminencia

Kórus alapítványa: Vox Iuventutis

Mindkét alapítvány a tanulók munkáját támogatja, elismeri az eredményeket."

"Iskolásainkért Alapítvány

Tehetséges tanulók támogatása"

Iskolásainkért Alapítvány. Az alapítvány célja, hogy segítse az iskolát az eszközök beszerzésében, illetve a hátrányos helyzetű tanulók támogatását. Célkitűzés még a művészeti és testi nevelés támogatása.

"Jókai Mór Református Általános Iskoláért Alapítvány

tevékenysége:

- pályázatok kiírása (éppen most olyan iskolai rendezvények, kezdeményezések támogatására, amelyek a reformáció 500. évfordulójához kapcsolódnak)

- Kiváló Tanuló, Kiváló Sportoló, Kiváló Pedagógus, Jeles István Művészeti Díj évenkénti odaítélése"

Két alapítvány az általános és középiskolás tehetséges tanulók ösztöndíjainak forrásául szolgál

"Két alapítványa van:

- Pro Eminencia iskolai alapítvány. Célja az tanulók segítése, jutalmazása.

- Vox Iuventutis alapítvány. Célja az énektagozatos gyerekek támogatása."

"Két alapítványunk van. Az egyiket átvettük az előd iskolától. Ebből elsősorban rászorulókat támogatunk étkezésben, táborozásban, kirándulások alkalmával. Különböző programok, versenyek díjazásával, vagy éppen a versenyekre menő diákok költségeit fizetjük ebből. No, és minden évben a kiváló munkát végzők mennek egy napra valahova kirándulni. Azt is ebből fizetjük.

A másikat az iskola névadójának a családja alapította. Ebből ösztöndíjakat és erdélyi kirándulásokhoz hozzájárulást fizetünk."

"Kiss Bálint Református Általános iskoláért Alapítvány.

Több mint húsz éve működik. Az 1 %-okból befolyt összeg teremt lehetőséget arra, hogy támogassa rászoruló, tehetséges diákok előrelépését. (kirándulások, versenyek hozzájárulásával) illetve az Alapítvány finanszírozza az Iskoláért és a Kiss Bálint-díjban részesülő gyermekek könyvtárait)"

Kiss Bálint református iskoláért alapítvány.

"Kunszentmiklósi Református Gimnázium Iskolai Alapítványa:

Kirándulás támogatás, technikai berendezések beszerzése, szociális támogatása"

nincs

Nincs

Nincs, a Fenntartó Alapítványa támogatja az óvodát

Nincsen.

"ORANDO ET LABORANDO Alapítvány

Célja az intézmény rászoruló diákjainak segítése, anyagi támogatása, valamint a jó tanulmányi vagy verseny eredményt elért tanulók jutalmazása.

ALAPÍTVÁNY A REFIÉRT

Az iskola épületének korszerűsítését, modernizálását, az oktatás és nevelés körülményeinek javítását segíti.

Nagy Géza Matematikai Emlékverseny Alapítvány

Nagy Géza (1911 – 1986) iskolánk matematika-fizika szakos tanára, a Fiúinternátus vezetője volt évtizedeken keresztül. Tanítványai kiemelkedő eredményeket értek el a matematika országos tanulmányi versenyeken, sokan lettek közülük egyetemi tanárok, tudósok mérnökök. Egykori kedves tanárakra emlékezve hozták létre egykori diákjai a Nagy Géza Matematikai Emlékverseny Alapítványt. Az alapító okirat szellemében minden tanév februárjában kerül sor évfolyamonként a vetélkedőre. A verseny helyezettjeit az Alapítvány jutalmazza, az eredményhirdetés az Oratóriumban az egész ifjúság jelenlétében történik. Az iskolai verseny évfolyamonkénti győztesei képviselik iskolánkat a Református Iskolák Országos Matematikaversenyén."

Önkéntes alapon működik. A szülőket, szponzorokat tájékoztatjuk az éppen aktuális célokról az anyagiak felhasználásáról.

Ráday Pál Alapítvány. A szülők, gyülekezeti tagok támogatják, és az óvoda javát szolgálja. Sok fejlesztés, eszközvásárlás, program az alapítványnak köszönhető.

Rendelkezünk alapítvánnyal, melyből az iskola bútorzatának cseréjét, az udvart fejlesztését, illetve az erdei iskola épületének finanszírozását oldjuk meg.

Sylvester János Protestáns Alapítvány, mely azt tűzte ki célul, hogy iskolánk eszközfejlesztését támogatja

Szegényebb családokat támogató alapítványunk van. Étkezések, osztályprogramok, kirándulások támogatása.

"Szülőföldismeret Alapítvány: iskolánk nagylelkű támogatói tették a magyar és lokális hagyományokban járatos diákok jutalmazására

József Attila Centenárium Alapítványa: iskolánk tehetséges diákjainak támogatására"

"Timóteus alapítvány - közhasznú.

Fő bevételi forrása az 1%-okból van, de gyakran pályázunk is vele. A szülők is jótékonykodnak.

A szociálisan hátrányos tanulók támogatására, Timóteus díj - a középiskolának, fejlesztésekre.

Három havonta van kuratóriumi gyűlés."

Van a alapítványunk, sajnos nem túl nagy összeg érkezik rá. Mindent a gyerekekre fordítunk vissza, házi versenyek szervezése, táborozások segítése és egyéb célokra fordítódik.

Van alapítvány (kb. 25 éve). A diákokat is és a tanárokat is pénzbeli jutalomban részesíti ballagáskor több éves munkájuk eredményeképp. Év közben versenyekre való nevezési és utazási díjakat szokott kifizetni.

van több is, elsősorban a szegénysorsú, jó tanuló vagy jó sportoló, adott tantárgyból kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákok megsegítésére, támogatására

Van, a kezdetektől működik, sportversenyek, kirándulások, kiállítások, sportrendezvények támogatása, erdei iskola segítése

Van, az általános iskolások tehetséggondozó alapítvány. Versenyekre való utaztatás, táborozás segítése hátrányos helyzetű tanulók számára.

Van.

Van. Alapítványunk támogatja a hátrányos helyzetű családokat, az erdei iskolát, esetleg ritkábban eszközfejlesztésben segít.

Van. Szilády Áron Alapítvány.

Van. Szociális támogatást nyújt iskolai programokon való részvételhez.

"Zsadányi aranykönyvesek alapítványa

A zsadányi gyerekek szülőfalujukhoz ragaszkodását segíti

Aki 8 tanulmányi éven keresztül kitűnő tanuló volt az a ballagása napján pénz jutalomban részesül

Az arra rászoruló, tehetséges tanulók segítése, pl. nyelvvizsgájuk díjának kifizetése"

0-10 éve fennálló intézmények:

Alapítvány van. Célja az iskola felszereltségének javítása, korszerűsítése, az idegen nyelv oktatás feltételeinek korszerűsítése, számítástechnikai eszközök fejlesztése, kiemelkedő szellemi, kulturális és sport tevékenységek díjazása, hatékony nevelési-oktatási módszerének bevezetésének elősegítése, jóléti célú támogatás a kiemelkedő tanulmányi eredményt elérő, de anyagiilag rászoruló tanulók részére.

Igen

Igen van! Már több mint 20 éve a nevelőtestület közös akaratából hoztuk létre. Egy 5 fős kuratórium biztosítja működését. Az alapító okirat szellemében, az iskola mindenkorai tanulóinak segít. Segít és támogatja tanítványaink versenyeken való részvételét, a tanulmányi kirándulásokon és nyári táborozásokon való részvételt. Ezen túl a tanév végén a nyolcadikos diákok jutalmazását finanszírozza, illetve minden tanév végén alapítványi és kiemelt díjat adományoz.

Igen.

Nem tudom. Csak 1 éve vagyok az iskolában.

nincs

Nincs.

"Szülőföldismeret alapítvány

József Attila Centenárium Alapítványa"

Római katolikus intézmények

"Együtt a gyermekekért" alapítvány

Befolyó összegből történik a gyermekek jutalmazása."

A Berkes Alapítvány, amelynek működéséről a honlapunkon tájékozódhat (anyagilag rászoruló diákokat támogat rendszeresen vagy célzottan, például az osztálykirándulás költségeinek átvállalásával).

A tanulók szabadidős tevékenységének támogatása.

"Alapítvány: Jezsuita Nevelésért Alapítvány

Célok: a nevelői munka támogatása, szociális támogatás, ösztöndíj, iskolai fejlesztés támogatása"

"Az alapítvány az intézményalapítóról van elnevezve, szociális célokat, kirándulásokat, táborokat támogat.

"

Az alapítvány az iskolai oktatást támogatja, 1% és egyéb adományokkal. Pályázatokon is szerezt plusz forrásokat. A szülőket kérjük az alapítvány támogatására, de ennek semmilyen nyom követése nincsen, nem is általános.

"Az alapítványunk a diákokat támogatja, programok szervezése, jutalmazás, eszközvásárlás (a szűkös normatívák miatt erre kevés forrás jut), étkezési díjhoz támogatást nyújt a rászoruló diákoknak.

Támogatói: főként a szülők befizetései."

Az iskola rekonstrukciójáért alapítvány az oktatás színvonalának támogatására

Baráti Kör Alapítvány a diákok versenyeztetéséért és tehetséggondozásáért. Támogatja az alapítvány a külföldi cserediák-kapcsolatainkat, jutalmazza a versenyen eredményesen szereplő diákokat, a kitűnő bizonyítvánnyal rendelkezők ösztöndíjra is pályázhatnak.

"Bencés Nevelésért Alapítvány

Az alapítvány célja az intézmény működésének segítése, ami elsősorban pénzbeli támogatásként jelenik meg, legnagyobb bevétele az alapítványnak az 1%-os felajánlás, éves szinten kb. 2 millió forint."

Berkes András alapítvány

Célja: az iskola működésének, elsősorban a szakköri és művészeti tevékenységének támogatása.

Igen

"Igen Szent Kereszt Katolikus Iskoláért Alapítvány

Szoros kapcsolatban működik az iskola vezetésével, segítséget nyújt eszközök, versenyek díjazásában."

"Igen

Tiszaparti diákokért alapítvány. Ebből támogatjuk a szegény, anyagilag megszorult tanulókat. Versenyeztetés, ballagás és szalagavató támogatása, kirándulás támogatás ebből történik."

igen, 1992-ben alakult, az egyházi fenntartóváltás óta is segíti az iskolát (versenyek nevezési díja, nehéz sorsú gyerekek osztálykirándulásának fizetése)

igen, a Búzaszem Alapítvány, az építkezésért ez az alapítvány felel, kb. 25 m Ft éves bevétellel.

Igen, a szülőktől kérnek félévente hozzájárulást, az intézményfejlesztést, rászoruló diákokat és tanárokat támogatja

Igen, az Alapítvány az indulás óta segíti az óvoda létesítését és fenntartását. Két csoportos óvodából mára hat csoportossá bővültünk - ehhez is sok segítséget adott. Finanszírozta a "sósóba" létrehozását, az eszközfejlesztéseket.

igen, az iskola tanulóiért

Igen, célja az iskolai programok, hátrányos vagy rászoruló gyermekek támogatása, infrastruktúra, technikai felszereltség támogatása

Igen, melyben az óvodát támogatják.

"Igen, több is van.

A Hittel, Szeretettel Gyermekeinkért Alapítvány, amelyet Hartmann Györgyné alapított férje nevének és szellemiségének emléket állítva, hogy vagyonának egy részét a diák- és ifjúságnevelés céljára fordítsa. Az alapítvány célja, hogy segítse és támogassa a szentendrei Ferences Gimnáziumban a szociális problémákkal küszködő, hátrányos helyzetű, de jó tanulmányi eredményeket elérő diákokat, egy erre a célra kidolgozott ösztöndíjrendszer keretében.

Iskolánk alapítványa a Jó Reménység Alapítvány, amelyen keresztül az intézmény továbbra is várja a felajánlásokat. Az alapítvány céljai:

- a tanulás hatékonyságát elősegítő oktatási, képzési folyamatok, szakmai programok, tanulmányutak támogatása,*
- diákcsere programok anyagi támogatása,*
- a hátrányos helyzetű gyermekek megsegítése,*
- étkeztetési támogatás*
- a tanulók tudásának bővítéséhez, elmélyítéséhez szükséges eszközök, felszerelések, tankönyvek beszerzésének elősegítése,*
- iskolai és iskolán kívüli szakmai programok és a segítő személyek anyagi támogatása."*

Igen. Az alapítvány támogatja a rászoruló gyerekeket pl. kirándulás költségeinek fedezésével, IKT eszközök beszerzésével segíti az iskola informatikai gépparkjának fejlesztését.

Igen. Az iskolánk eszközbeszerzését és diákjaink jutalmazását segíti. Anyagi lehetőségei korlátozottak: kis település, kis iskola, kevésebb támogató, igen sok hátrányos helyzetű diák.

Igen. Elsősorban kirándulások alkalmával támogatja diákjainkat a belépők és az utazás költségeinek átvállalásában.

Igen. Több éve működik, segíti intézményünkben a fejlesztéseket. Tanulóink szülei és a pedagógusok is támogatják az alapítványunkat.

"Igen.

15 éve működik. Iskolai rendezvények támogatása. Hátrányos helyzetű tanulók táboroztatásának támogatása."

"Igen.

Az intézmény eszközfejlesztésében, a diákok jutalmazásában, a közösségi programok támogatásában (Családi Nap, kirándulások) vállal fontos szerepet."

"Igen.

Gróf Széchenyi István Alapítvány.

Célja: a tehetséges tanulók támogatása (versenyek nevezési díjai, utaztatás, jutalmazás)

Hátránykompenzáció (HH gyerekek segítése elsősorban kulturális rendezvényekre való eljutásban)"

"Incipit Vita Nova

Pro Ludovico

szociális támogatás

eszközfejlesztés

"

Kunszt József Katolikus Általános Iskola alapítványa, a tehetséges és rászoruló gyerekek

Nem tudom

Nem tudom, mert még csak pár hónapja dolgozom itt.

nincs

Nincs.

Padányi Schola Alapítvány, a tehetséges diákok támogatására

"Szerencsi Tehetségekért Alapítvány:

Az Alapítvány célja, tevékenysége:

A tehetségfejlesztés intenzív formáinak alkalmazása az általános iskola felső tagozatában;

A tehetségfejlesztésben a kiváló adottságokkal és képességekkel rendelkező gyermekek támogatása;

Hozzájárulni a kiemelkedő képességű tanulók külföldi tanulmányútjainak szervezéséhez;

Elősegíteni a hátrányos helyzetű, tehetséges gyerekek oktatását; esélyegyenlőségük biztosítását;

Növelni az oktatásban résztvevő pedagógusok és tanulók érdekeltségét a teljesítményhez igazodó juttatási és ösztönző rendszer alkalmazásával;

Tanórán kívüli foglalkozások, szakkörök indítását kezdeményezi és finanszírozza;"

Van az óvoda nevelési tevékenységét támogatja.

van olyan, amelyik a szülők önkéntes befizetéséből működik, s van öregdiák alapítvány is. igényelhetők kisebb támogatások pl. osztálykirándulási pénzek befizetéséhez a rászoruló gyerekeknek, illetve kisebb iskolai beruházásokhoz.

Van, a Szent László Alapítvány. Az alapítvány bevételei adományokból, illetve a szülői közösségi bálokból jönnek össze. Az alapítvány a hátrányos helyzetű tanulókat támogat, illetve osztálykirándulásokat, diáknapokat stb.

Van, kettő működő. Az egyik az iskolát támogatja változatos lehetőségekkel, a másik az a kolégiumunkat

Van, működik, általában a versenyekre történő utaztatást és az év végi jutalomkönyveket finanszírozza.

Van, Sükösdiek a Gyermekekért Alapítvány. Az iskola munkáját segítő feladatokkal.

Van. Aki szeretné támogatni az iskolát (elsősorban szülők, akiknek igazgató úr ajánlja is), az alapítványon keresztül tehetik meg.

Van. Alapítványi bált szervez, a bevételéből az iskola tárgyi eszközeinek gazdagítására fordít pénzt, valamint iskolai táborozást támogat, esetenként nyelvvizsga díjhoz járul hozzá, versenyekre a tanulók nevezési díját támogatja, kórus szereplésénél az utazás költségeit, tanév végén díjat oszt, melyet az alapítvány alapított, tanév végi könyvjutalmazást támogatja.

Van. Célja az egész intézmény támogatása (ovi, ált. isk., gimn., szakgimn., koll.) Szegény sorsú diákok támogatása. Jutalmazás (pl. zárandoklatok)

Van. Lehet pályázni karácsonyi szocetámra, lelkigyakorlat és kirándulás megrendezésére, néhez sorsú diák támogatására.

Van. Részoruló tanulókat segíti, kiránduláshoz ad segítséget, rendkívüli támogatást.

"Van.

1., Magánszemély hagyatékából adott összeg a tőke, a kamatát lehet felhasználni díjazásra, jutalmazásra

2. Szülői befizetésekből, adó 1%-ból az iskola működésének támogatása"

"Van.

A tanulók jutalmazását, utaztatását segíti."

van:Együtt a gyermekekért alapítvány Segítséget nyújt az iskola fejlesztéséhez,a tanulók jutalmazásához

Baptista intézmények válaszai

Alapítványunk több,mint 10 éve működik. Gyűjtjük az 1 %-ot illetve 2 évente jótékonyági bált rendezünk. A bevételből a gyermekek nevezési díjait finanszírozzuk különböző versenyekre, hozzájárulunk az osztálykirándulásokhoz, nyári táborokhoz. Báli bevételből interaktív táblákat,hangosító berendezést vásároltunk , iskolarádiót építettünk ki.

Igen

Igen, fő cél a tehetséggondozás, versenyek támogatása, továbbképzések, kulturális események elősegítése, stb.

Igen, Illéssy Alapítvány

nincs

Nincs.

Evangelikus intézmények válaszai

-

Igen

Igen van.

Igen, van. Hátrányos helyzetű tanulók támogatása, osztálypénz, kirándulás árába tudnak segíteni. Adományok hátrányos helyzetű családoknak.

Igen. Vajda Péter Alapítvány a gyerekek versenyre való eljutását, ill. német, dévai és finn cserkapcsolatok anyagi támogatását segíti. Valamint évente a bál lebonyolítása.

Igen: a rendszerváltozás után Öregdiákok hozták létre. Minden évben alapítványi bált szervezünk, ennek bevétele (is) gyarapítja az alapítvány vagyonát. Meghatározott célokra, szabályozott keretek között vehetik igénybe diákjaink. Kuratórium irányítja.

Néhai Szent Imre herceg Iskola Alapítvány: feladata az iskola működésének segítése, a rászoruló családok támogatása, különböző programok megvalósításának segítése

nincs

Nincs egyelőre.

van

Van még a jogelőd intézmény alapítványa. Hátrányos helyzet csökkentésére, versenyek helyezettinek támogatására.

Van. Szociális segítséget nyújt a rászorulóknak (ebéd, programok, kirándulások). Ezen kívül az iskola kulturális programjait is támogatja. Ösztöndíjat biztosít a legszegényebbeknek.

Van. A gyermekek versenyeit támogatja.

Görög katolikus intézmények

"Igen

Tanulóink támogatása, versenyekre, kirándulásokra, hátrányos helyzetű tanulók megsegítése rendezvények szervezése, lebonyolítása"

Igen, A Soltész Nagy Kálmán úti Általános iskola Tanulóiért Alapítvány. Iskolánk honlapján (gorkataltisk.uw.hu) olvashat róla.

nincs

Magyar Pünkösdi Egyház

"Alapítvány már megszűnt.

Jelenleg (1 éven belül) Szülők és Pedagógusok az Oktatásért Egyesület működik az iskolánkban."

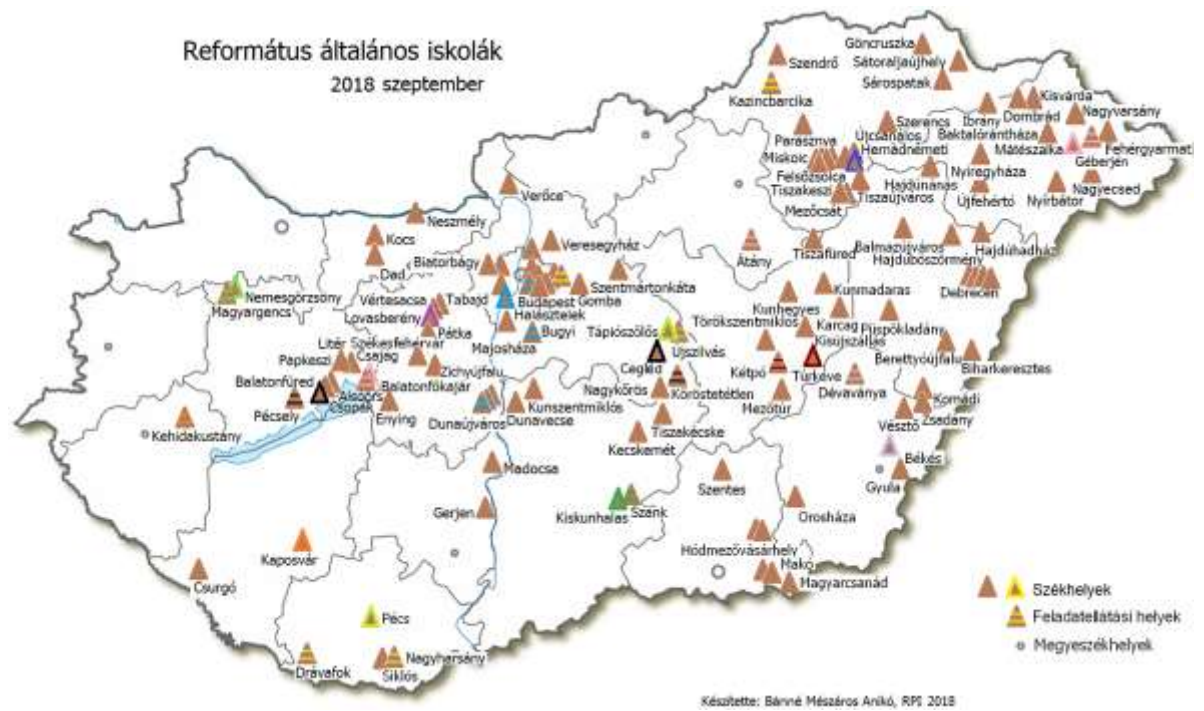
Egyesülete van. 2015.decemberében 13 fővel - az intézmény pedagógusaiból - jött létre. Célja: az intézmény napi működésének, fejlesztésének, gyerekek, családok támogatása anyagi eszközökkel, képzésekkel, előadásokkal.

Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közössége

"Igen: Védikus Kultúráért Alapítvány

<http://krisna.hu/2013/a-vedikus-kulturaert-alapitvanyrol/>"

15 FÉNYKÉPEK

49. ábra RPI 2018 Református általános iskolák térképen

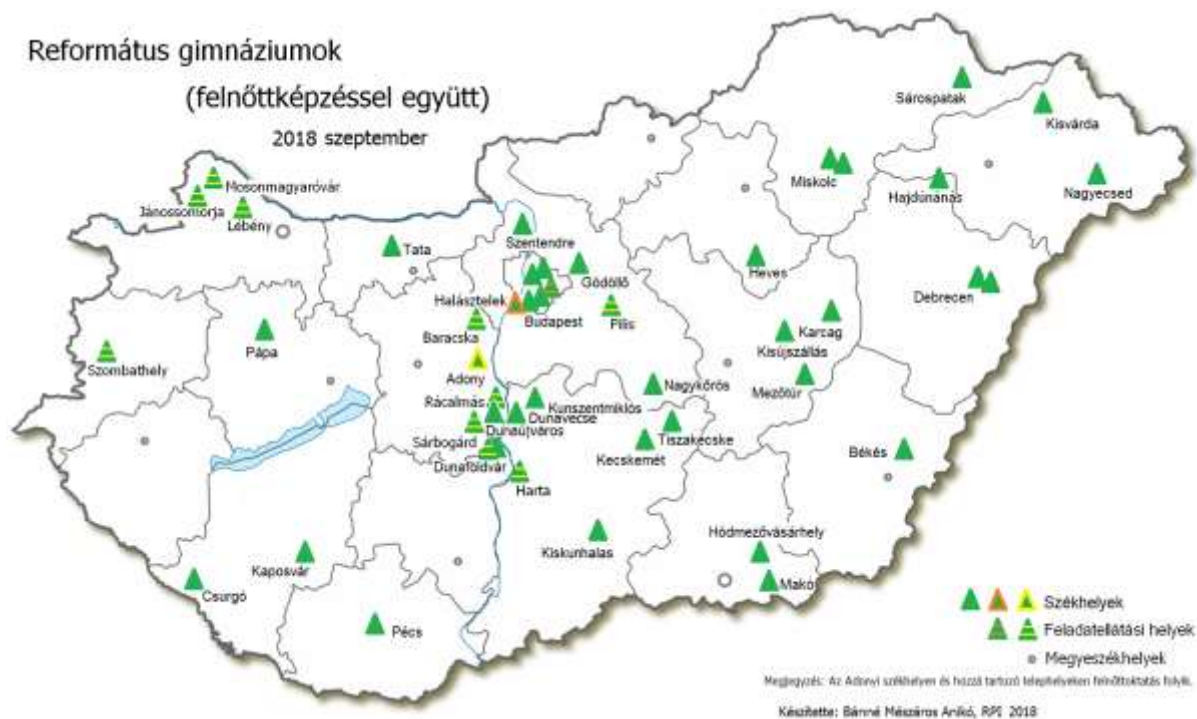

50. ábra RPI 2018 Református szakközépiskolák térképen 2018

51. ábra RPI Református diáktothonok térképen 2018

52. ábra RPI Református művészeti iskolák térképen 2018

53. ábra RPI Református gimnáziumok térképen 2018

54. ábra RPI Református szakgimnáziumok térképen 2018

16 ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra Biblia pauperum (kép British Museum)	19
2. ábra Heltai Gáspár Mózes 1. könyve 1551 (foto DRK Nagykönyvtár)	21
3. ábra Károly Gáspár: Vizsolyi Biblia (foto DRK Nagykönyvtár)	22
4. ábra Magyarországi diákok külföldi egyetemjárása a beiratkozók valószínűsíthető vallási hovatartozása szerint 1526–1800	25
5. ábra Intézményalapítások zsinati ciklusonként.....	37
6. ábra Iskolák egy tanulóra eső költségvetési támogatása (Forrás Domschitz 2019)	39
7. ábra Egy tanulóra eső költség felekezeti és állami intézményben 2016-18	39
8. ábra Debreceni kollégiumi Kántus 2007 Beregszász (kép a honlapjáról).....	50
9. ábra Református vallásúak aránya Magyarországon 2011-ben.....	54
10. ábra A pápai, sárospataki és debreceni kollégium aláíró diákjai létszámának összehasonlítása (Köblös: 2006: 25.)	55
11. ábra Katolikusok aránya Magyarországon 2011-ben. (KSH népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés)	62
12. ábra Válaszadók felekezetek szerinti megoszlása (fő)	62
13. ábra A népesség megoszlása a vallás szerint Magyarországon.	63
14. ábra A válaszadók pozíció szerinti megoszlása	64
15. ábra A válaszadók oktatási tapasztalata	65
16. ábra Hány éve működik az intézmény? Református intézmények kérdőívének eredménye (db) .	66
17. ábra További felekezetek: Hány éve működik az intézmény? (db) 2017.....	66
18. ábra Református általános iskolák térképen 2017. (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI)	67
19. ábra RPI Református óvodák térképen 2018. (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI)	67
20. ábra Református diákotthonok 2018. (Készítette: Bánné Mészáros Anikó RPI).....	68
21. ábra Az intézmény mérete óvodai, tanulói létszám alapján. Református válaszok (db).	68
22. ábra Hagyományelemek megjelenése Református válaszok (2017)	70
23. ábra További felekezetek hagyományai (2017)	70
24. ábra Római katolikus intézmények hagyományőrzése (2017).....	71
25. ábra Debreceni Kollégium Kántus (kép a honlapról).....	72
26. ábra A kórusok repertoárja (2017).....	73
27. ábra 1. Sylvester János Református Gimnázium nyakkendő 2. Litéri Református iskola nyakkendő, sál.	74
28. ábra Nyakkendő Hajdúhadháztól.	74
29. ábra Bocskai kabát Nemzeti Digitális Archívum TREK.....	75
30. ábra Kék nyakkendő. (Reményik Sándor Ref. Általános Iskola.)	77
58. ábra Debrecen-Bánki Református Iskola évnitó 2017. (az iskola felvétele).....	82
32. ábra Cserkészcsapatok térképen, 2018. (Forrás: Magyar Cserkészszövetség honlapja)	95
33. ábra Tanítóképzők fenntartók szerint 1900-ban a miniszteri jelentés alapján.....	117
34. ábra Forrás: Jancsó Tamás: A magyar felsőoktatás 1900-tól 1945-ig. A Magyar Királyság felsőoktatási intézményhálózata 1910-ben.	118
35. ábra Hallgatók száma képzési szintenként fenntartók szerint forrás: Oktatási Hivatal	120
36. ábra Felsőoktatásban hallgatói létszámok megoszlása fenntartó szerint 2016/17 (saját szerkesztés)	120

37. ábra Felsőoktatási intézmények száma fenntartó szerint 2016/17 (saját szerkesztés).....	121
38. ábra Református felsőoktatási intézményi hallgatói és oktatói létszámadatok 2016/17 ősz (fő) (saját szerkesztés)	121
39. ábra Kérdőív diagram egyházi fenntartású intézmények hallgatói megoszlása 2016/17 (saját szerkesztés)	122
40. ábra Református felsőoktatási intézmények hallgatói számainak aránya 2016/17 2. félév. (saját szerkesztés)	123
41. ábra DRKG: tógát viselő gimnazisták a 2013-as ballagáson.....	136
42. ábra Csokonai József rajza 1775. Forrás: Déri Múzeum honlapja.....	137
43. ábra DRHE honlap Tanévzáró 2018.06.14. www.drhe.hu/	139
44. ábra DRHE Díszdoktorok	140
45. ábra SRTA Tanévzáró 2018. Kádár Tamás György képe SRTA honlapról.	147
46. ábra SJE RTE diplomaosztó 2018.....	155
47. ábra. A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet diáklétszám adatok.....	159
48. ábra Debrecen-Bánki Református Iskola évnnyitó 2017. (az iskola felvétele)	228
49. ábra RPI 2018 Református általános iskolák térképen	268
50. ábra RPI 2018 Református szakközépiskolák térképen 2018.....	269
51. ábra RPI Református diákotthonok térképen 2018	269
52. ábra RPI Református művészeti iskolák térképen 2018.....	269
53. ábra RPI Református gimnáziumok térképen 2018	269
54. ábra RPI Református szakgimnáziumok térképen 2018.....	270